Hans Roth

RYTŲ FRONTO PRAGARAS

Vokiečių pancerjėgerio dienoraščiai 1941–1943

Parengė Christine Alexander ir Mason Kunze

Hans Roth

Rytų fronto pragaras

Vokiečių pancerjėgerio dienoraščiai 1941–1943

Parengė Christine Alexander ir Mason Kunze

VOX ALTERA
2012
KAUNAS

UDK 356(430)(093.3)
Ro-162

Versta iš:
EASTERN INFERNO. The Journals of a German Panzerjäger on the Eastern Front 1941–43. Edited by Christine Alexander and Mason Kunze. – CASEMATE, Philadelphia and Newsbury, 2010

Iš anglų kalbos vertė *Antanas Inklėrius*
Konsultavo vyr. seržantas *Povilas Butkevičius*

© Christine Alexander and Mason Kunze, 2010
© Vox altera, 2012

ISBN 978-609-8088-03-8

DEDIKACIJA / 7

ĮŽANGOS ŽODIS / 9

PRATARMĖ / 11

Pirmasis dienoraštis / 15

„BARBAROSOS“ OPERACIJA
IR MŪŠIS DĖL KIJEVO

Antrasis dienoraštis / 89

ŽYGIS Į RYTUS IR 1941–1942 M. ŽIEMA

Trečiasis dienoraštis / 155

FRONTO KARAS IR ATSITRAUKIMAS PO MŪŠIO
DĖL STALINGRADO

TOLESNIAM SKAITYMUI / 216

DEDIKACIJA

Ši knyga dedikuojama mano seneliui Hansui Rotui (Hans Roth), žmogui, kuris baisaus karo sūkuryje laikė svarbiu dalyku palikti atminimą apie save visiems niekada neturėsiantiems galimybės su juo susitikti. Šie dienoraščiai jo dukteriai, anūkams ir būsimoms kartoms leis žvilgterėti į šio žmogaus gyvenimą. Už tai esu tikrai dėkinga.

Šie dienoraščiai skaitytojus tepaskatina pamąstyti, kokį atminimą apie save ir jie galėtų palikti ateisiantiesiems po jų.

Mama, linkiu tau vieną dieną perskaityti savo tėvo žodžius šioje knygoje ir surasti visišką širdies ramybę. Savo vaikams, Markui (Marc), Meisonui (Mason) ir man, tu buvai geriausia motina iš visų. Mylime tave labiau, negu galime tai išreikšti žodžiais.

Avana Falerton (Avana Fullerton) ir Metju Falertonai (Matthew Fullerton), tegu šios knygos žodžiai sutvirtina ryšį su jūsų proseneliu. Abu jus labai myliu ir abiem didžiuojuosi. Perduokite šią knygą tiems, kurie ateis po jūsų. Teilorai Aleksanderi (Taylor Alexander), Džordanai Aleksanderi (Jordan Alexander) ir Vitnei Aleksander (Whitney Alexander) – žodžiais negaliu išreikšti džiaugsmo, kad gyvenu kartu su jumis. Myliu jus visus. Telaimina Dievas mūsų bendrą gyvenimą.

Frenkai Aleksanderi (Frank Alexander), mano sutuoktini ir svajonių vyre, tu visiškai pavergei mano širdį. Myliu tave! Dėkoju už tai, kad tvarkingai surikiavai visus dienoraščio fragmentus.

Ypatingą padėką reiškiu:
Džefui Rodžersui (Jeff Rogers) už gilinimąsi į dienoraščius ir vertingą informaciją, reikalingą knygai parengti. Džefai, esu labai tau dėkinga už laiką, kurį paaukojai aistringai skaitydamas dienoraščius, ir pagalbą rengiant knygą.

Janai ir Ada Gerikės (Jan and Ada Goerike), dėkoju jums už sunkų triūsą – dienoraščių vertimą iš vokiečių į anglų kalbą.

Taip pat esu dėkinga Hakanui Henriksonui (Håkan Henriksson) iš Švedijos ir Džonui Kelvinui (John Calvin) iš *www.wwiiphotos-maps.com*

už kompetentingus patarimus ir dosnų leidimą pasinaudoti nuotraukomis, iliustruojančiomis Hanso Roto kelią ir išgyvenimus karo metu.

Pagaliau dėkoju mūsų ypatingiems bičiuliams iš *WW2 Forum* (*www.ww2f.com*) Karlui Evansui (Carl Evans), Erikui Braunui (Eric Brown), Kristoferiui Dženseniui (Christopher Jensen), Slavai Gurdži (Slava Gurdzhi) ir Deividui Mičelui (David Mitchell), kurie noriai pasidalijo su mumis savo žiniomis, padėjusiomis mums dešifruoti tam tikrą turinio dalį, ir informacija, leidusia įvykius, kuriuose dalyvavo mano senelis, įkelti į platesnę perspektyvą.

Kristina Aleksander (Christine Alexander)
Hanso Roto anūkė

ĮŽANGOS ŽODIS

Pasakojimai apie karą mane visada traukė. Vaikystėje valandų valandas praleisdavau priešais televizoriaus ekraną, pakerėtas nespalvotų dokumentinių kadrų apie Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus. Filmus „Tora, tora, tora" ir „Navaronės ginklai" tikriausiai peržiūrėjau kokį šimtą kartų ir vis būdavo negana.

Tačiau niekada neįsivaizdavau, kad neprilygstamas tiesioginio liudytojo pasakojimas apie Antrąjį pasaulinį karą dulka mano paties namuose. Šį paslėptą lobį atradau tik po trisdešimties metų, padėdamas motinai persikraustyti.

Mano motina, 4 ir 5 dešimtmečio vaikas, niekada nenorėjo man, mano broliui ir seseriai ką nors papasakoti iš savo vaikystės karo metų Vokietijoje.

Lygiai taip pat baimindamasi, ji įteikė man puikiai išsilaikiusius tris dienoraščius. Pasakė, jog tai mano senelio asmeniniai užrašai. Jie buvo parašyti vokiečių kalba, kurios nemoku, todėl kuo skubiau užsakiau išversti penkis pirmus puslapius. Tiesiog sprogau iš nekantrumo trokšdamas sužinoti, kas dienoraščiuose parašyta. Rezultatai pribloškė.

Net vertėjas, kurio gimtoji kalba vokiečių, išvertęs kelis puslapius liko šokiruotas.

Savo rankose laikiau tiesioginio liudytojo pasakojimą apie žiaurumus, skerdynes ir mirtį – pasakojimą, sykiu persunktą vilties, kad vieną dieną gyvenimas vėl ims tekėti tokia pat vaga kaip prieš karą.

Apie tai pasakoja ne šiaip Rytų fronto vokiečių kareivis, pasakoja mano senelis Hansas Rotas, kurį pažinau tik iš dienoraščių turinio.

Hansas Rotas ėjo trečią dešimtį, kai buvo pašauktas į Vokietijos kariuomenę. Ligi tol jo gyvenimas rutuliojosi taip, kaip jaunas vyras gali tik svajoti. Turėjo sėkmingą grafinio dizaino studiją Frankfurto centre, mielą žmoną ir gražią penkiametę dukterį, vardu Erika.

Jo žmona, mano senelė, kaip ir daugelis moterų Vokietijoje karo metu, buvo priversta dirbti šaudmenų gamykloje. Kartais joms ten tekdavo praleisti po kelias paras, todėl vaikai būdavo paliekami namie verstis vieni. Raudonasis Kryžius mano motiną kartu su kitais vaikais perkėlė į didelį ūkį, kur juos prižiūrėjo viena šeima.

Trijų dienoraščių turiniui iššifruoti prireikė penkerių metų ir kelių vertėjų.

Viena iš vertėjų neįstengė užbaigti prisiimtos vertimo dalies ir pasitraukė iš projekto. Ji man pasakė, jog dienoraščiai per daug gyvai veikia jos emocijas, kad galėtų tęsti darbą.

Netrukus man paaiškėjo, kad mano motina didžiumos dienoraščių neperskaitė. Tai buvo jos tėvo žodžiai, tėvo, kurio jai nebuvo lemta pažinti. Ji tik prisimena vyrą, pasilenkiantį prie jos miegančios, pabučiuojantį ir sušnibždantį: „*Auf Wiedersehen, Liebling Erika.*"

Skaityti tuos dienoraščius mano motinai būtų reiškę susitikti tėvą, kurio niekada nepažino, ir atgaivinti visą jo stygiaus sukeltą sielvartą ir skausmą.

Ji ligi šios dienos neišdrįso jų perskaityti.

PRATARMĖ

Vokiečių kariuomenės įsiveržimas į Sovietų Sąjungą per Antrąjį pasaulinį karą virto didžiausiu ir kruviniausiu konfliktu istorijoje. Po begalines stepių platybes pasklido gausybė karių – mažiausiai septyni milijonai pradiniame etape – ir tūkstančiai tankų bei lėktuvų. Kaip televizijos vaizdas susideda iš milijonų taškelių, lygiai taip ir baisi kampanijos barbarybė yra milijonų atskirų žmonių nesuskaičiuojamų žiaurumo aktų vaisius. Tačiau ilgų atsiminimų apie šį konfliktą reta: nedaug jo dalyvių mėgino išsamiai perteikti savo patirtį ir nedaug išgyveno, kad tai padarytų.

Hansas Rotas, kovodamas nuožmiausiuose Rytų fronto mūšiuose, rasdavo laiko rašyti dienoraštį apie savo tarnybą Vermachte. Jo užrašai leidžia akies krašteliu gyvai išvysti žūtbūtiniame kare besigrumiančio vokiečių kareivio kasdienį gyvenimą.

Hansas Rotas mylėjo savo žmoną ir dukterį. Kai jį pašaukė atlikti karinės tarnybos 299-osios pėstininkų divizijos pancerjėgerių (*Panzerjäger*, prieštankiniame) batalione, duktė buvo dar labai nedidelė. Dienoraščiuose meilė šeimai dažnai ryški: autorius ilgisi savo šeimos, nuolat apie ją užsimena. Nors Hansas dažnai rašė namiškiams (apie tai užsimenama dienoraščiuose), spėju, kad tuose laiškuose jis didžiumą išgyventų siaubų nutylėdavo, patikėdamas juos išsamiems asmeniniams dienoraščiams.

Hanso istorija prasideda paskutinėmis 1941 m. pavasario dienomis, kai 299-oji pėstininkų divizija, priskirta 6-ajai armijai, rengiasi įsiveržti į Sovietų Sąjungą. Prasidėjus „Barbarosos" operacijai, 299-oji įsitraukia į nuožmias kovas piečiau nuo Pripetės pelkės. Rotas savo akimis regi gausiai liejamą vokiečių ir rusų kraują. Vėliau tą vasarą dalyvauja triuškinant Kijevo katilą, vienas iš pirmųjų įžengia į Ukrainos sostinę. Po baisios, šaltos žiemos 6-ajai armijai pasukus į Stalingradą ir įsivėlus ten į nuožmias kautynes, Rotas ir jo divizijos vyrai remia šiaurinį 6-osios armijos sparną. Kai Raudonoji armija pradėjo kontrpuolimą ir prie Volgos apsupo 6-ąją armiją, 299-oji divizija ir Rotas atsiduria už apsupties žiedo. Rotas tiesiogiai mato, kaip nuo sovietų tolesnių smūgių šiauriniame sparne žlunga italų 8-oji, vengrų 2-oji ir rumunų 3-ioji armijos. Po

6-osios armijos sutriuškinimo Stalingrade stengiantis išlaikyti armijų grupės „Centras" pietinį sparną, Roto dalinys galop perkeliamas į vokiečių 2-ąją armiją, vėliau į 2-ąją tankų armiją. Rotas dalyvauja žūtbūtiniuose mūšiuose dėl Charkovo, Voronežo ir Oriolo iškyšos.

Pasakodamas apie vokiečių kampanijas, grandinis, vėliau feldfebelis Rotas aprašo aplinką, Ukrainos ir Rusijos gyventojus bei jų vargus, skirtumą tarp jų ir savo ikikarinio gyvenimo. Iš pradžių jų gyvensena jam atrodo svetima, bet po beveik dvejų metų jis jau ir pats pripranta prie tokio gyvenimo būdo. Savo akimis regi, kaip vykdoma mirties bausmė į nelaisvę patekusiems partizanams, juos kažkiek užjaučia, tačiau supranta, kad karo prigimtis tokia, jog tie patys žmonės galėtų būti ir jo mirties priežastis.

Roto atsiminimai nėra taip nugludinti kaip vėlesni asmeniniai pasakojimai. Jis rašė įvykiams rutuliojantis priešais akis, o ne po karo, kai atmintis jau drumstelėjusi, o prisiminimai kiek pataisyti vėlesnio patyrimo. Nepakeistos mintys ir yra Roto atsiminimų stiprybė: ryškūs įvykiai dar nėra pakoreguoti vėlesnių išgyvenimų.

Hansas Rotas galiausiai pradingo katile, pagarsėjusiame kaip armijų grupės „Centras" sutriuškinimas. Jis neabejotinai rašė ketvirtą dienoraštį, kai 1944 m. vasarą neteko ryšio su šeima. Tris parašytus dienoraščius buvo palikęs saugioje vietoje namie. Paskutinis iš jų baigiasi 1943 m. gegužę. Po šitos datos mažai kas yra žinoma apie jo tarnybą, išskyrus tai, kas parašyta į namus siųstuose laiškuose, kur karo siaubai, kitaip negu dienoraščiuose, neaprašinėjami. Hanso Roto kapo vieta nežinoma.

Tačiau šie dienoraščiai yra savotiškas paminklas jam ir milijonams kareivių, sulaukusių šiurpios mirties kare toli nuo namų.

Džeferis V. Rodžersas (Jeffery W. Rodgers)

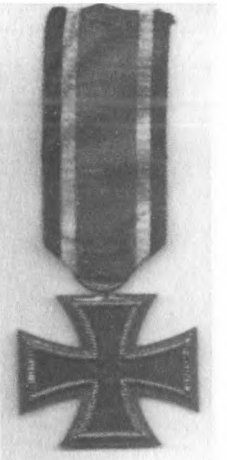

Antrojo laipsnio Geležinis kryžius su pažymėjimu. Juo grandinis Hansas Rotas apdovanotas 1941 m. lapkričio 3 d.

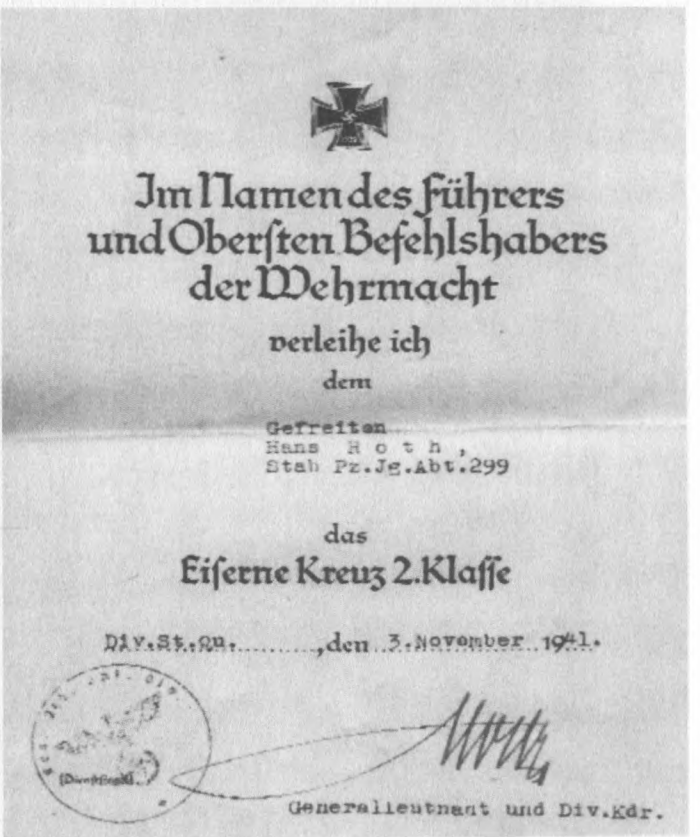

Im Namen des Führers
und Obersten Befehlshabers
der Wehrmacht

verleihe ich

dem

Gefreiten
Hans R o t h ,
Stab Pz.Jg.Abt.299

das

Eiserne Kreuz 2.Klasse

Div.St.Qu., den 3.November 1941.

Generalleutnant und Div.Kdr.

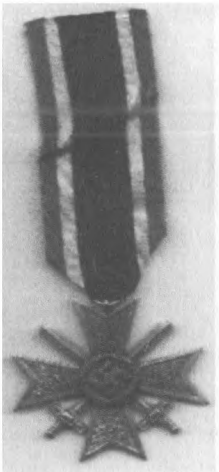

Antrojo laipsnio Karo nuopelnų kryžius su pažymėjimu. Juo feldfebelis Hansas Rotas apdovanotas 1943 m. lapkričio 15 d.

IM NAMEN DES FÜHRERS

VERLEIHE ICH

DEM

Feldwebel
Hans R o t h,
Stab/Pz.Jg.Abt.299,

DAS

KRIEGSVERDIENSTKREUZ
2. KLASSE
MIT SCHWERTERN

Div.Gef.St. , DEN 15.11.1943

Generalleutnant und Div.-Kdr.

Pirmasis dienoraštis

„BARBAROSOS“ OPERACIJA IR MŪŠIS DĖL KIJEVO

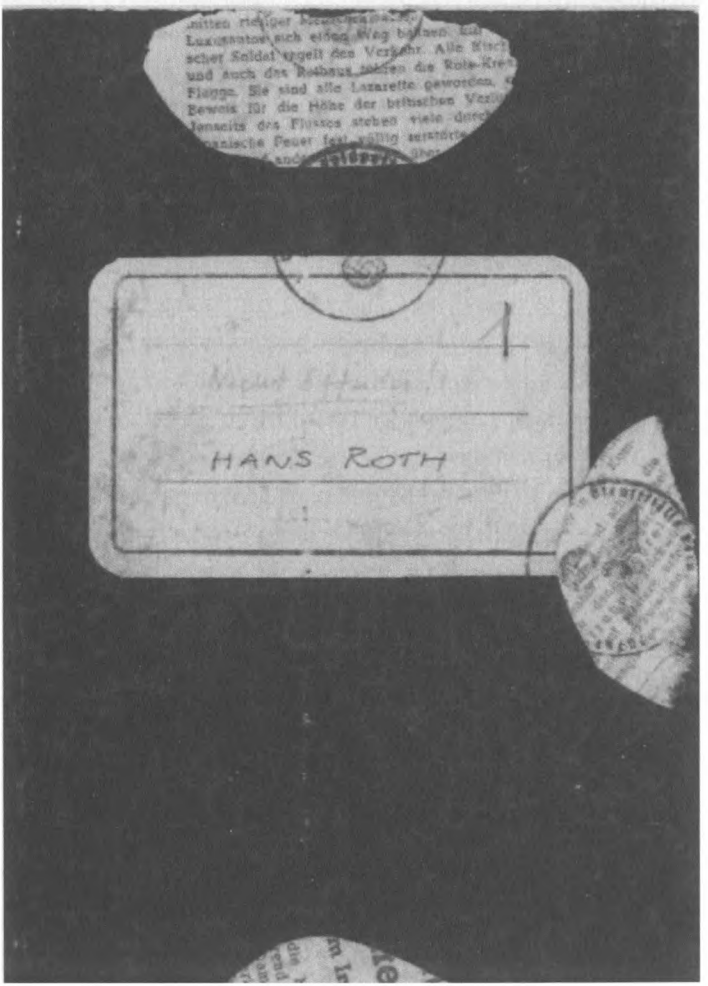

Hanso Roto pirmame dienoraštyje generolo Vilio Mozerio (Willi Moser) vadovaujama 299-oji pėstininkų divizija, kurioje tarnavo dienoraščio autorius, „Barbarosos" operacijos pradžios, netikėto įsiveržimo į Sovietų Sąjungą, laukia Lenkijoje prie Bugo upės. Divizija priklauso Valterio fon Reichenau (Walter von Reichenau) 6-ajai armijai, sudarančiai feldmaršalo Gerdo fon Rundšteto (Gerd von Rundstedt) vadovaujamos armijų grupės „Pietūs" kairįjį sparną.

Vokiečiai savo pajėgas išdėstė trimis armijų grupėmis: „Šiaurės" galutinis tikslas buvo Leningradas, „Centras" taikėsi į Maskvą, „Pietūs" – į Kijevą ir tolimesnius pramoninius rajonus. Armijų grupei „Šiaurė" buvo priskirta viena tankų grupė; atkirsti sovietų pajėgas jai turėjo padėti netolima Baltijos jūra. Armijų grupė „Centras" turėjo dvi tankų grupes, po vieną kiekviename sparne. Keliais įspūdingais apsupamaisiais mūšiais prie Brest Litovsko, Minsko ir Smolensko jos per keletą savaičių atsidūrė pusiaukelėje iki Maskvos.

Tačiau vokiečių vyriausioji vadovybė reikiamai neįvertino iššūkio armijų grupei „Pietūs", nes šiai teko tik viena tankų grupė, turėjusi įveikti dideles platybes be gamtinių kliūčių, kur būtų buvę galima prispausti sutelktus priešo dalinius. Be to, maršalo Semiono Budiono vadovaujamos sovietų pajėgos pietuose buvo gausiausios iš visų sektorių, jas sudarė per milijoną karių, neįskaitant rezervo. Visuose fronto ruožuose vokiečius pribloškė sovietų artilerijos pabūklų, tankų ir lėktuvų gausa, toli pranokusi ikikarinius vertinimus, ir žūtbūtinis sovietų priešinimasis. Bet labiausiai tai pasakytina apie pietus.

Todėl tuo metu, kai armijų grupės „Šiaurė" ir „Centras" sparčiai pasiekė įspūdingų rezultatų, armijų grupė „Pietūs" sunkiai galynėjosi su Budiono pajėgomis. Kleisto vadovaujama 1-oji tankų grupė pati viena neįstengė priešo apsupti, jos galią menkino jau vien neaprėpiamos stepės platybės. Pradinis „Barbarosos" operacijos etapas pietuose pirmiausia rėmėsi pėstininkų divizijomis, pamažu slenkančiomis į priekį ir stumiančiomis priešais save kiekybiškai pranašesnes sovietų pajėgas, kol galop atkako prie Kijevo, kur karo scenos priminė Pirmojo pasaulinio karo tranšėjas.

Pirminis puolimo įrankis buvo Reichenau 6-oji armija, kol pagaliau liepą vyriausioji vadovybė nusprendė panaudoti tankus ir 17-ąją armi-

ją sovietams iškyšoje prie Umano apsupti. Rugpjūčio 8-ąją sėkmingai užbaigta operacija, per kurią vokiečiams į rankas pateko daugiau kaip 100 tūkst. belaisvių, buvo atvertos durys tolesniam puolimui Dniepro žemupio ir Juodosios jūros kryptimis, įskaitant įeigą į Krymą.

Tuo metu 6-oji armija per Korosteną, Žitomirą ir kitus miestus prasiskynė kelią iki Kijevo priemiesčių, kur mirtiname glėbyje susikibo su sovietų Pietvakarių frontu, žymiai pranokstančiu ją kariais ir ugnies galia. Pasakojimuose apie „Barbarosos" pradžią dažnai minimas įspūdingas vokiečių tankų divizijų veržimasis, o Rotas, priešingai, aprašo tikrą pragarą, kurį teko patirti 6-osios armijos pėstininkų divizijoms laukiant, kol vyriausioji vadovybė sugalvos, kaip pataisyti padėtį, atsiradusią dėl pradinio apsiskaičiavimo.

Dienoraščiai į anglų kalbą išversti iš rankraščių. Dienoraščių pavadinimai sugalvoti redaktorių, jų rankraščiuose nebuvo.

Grandinis Hansas Rotas

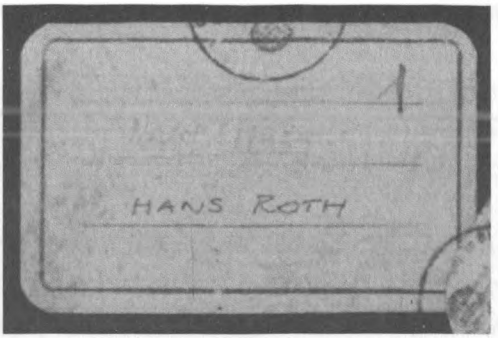

[ĮRAŠAS DIENORAŠČIO PIRMAME PUSLAPYJE]

Mus vėl netrukus išskleis kitai sunkiai užduočiai. Tikiuosi, jog visa, kas vyks, taps mano dienoraščio turiniu. Jame sąžiningai ir nepagražindamas ketinu atpasakoti kasdienius įvykius. Man vis dar neleidžiama apie tai rašyti žmonai, bet aš jai papasakosiu vėliau.

1941 m. birželio 12-oji, Laskuvas (Łasków), Lenkija

1941 m. birželio 12 d. Po itin sekinančios kelių dienų kelionės atvykome į Laskuvą [Lenkijoje] maždaug už aštuonių kilometrų nuo Rusijos sienos. Į dabartinę vietovę atžygiavome iš Ksenž-Vielki (Ksiącz-Wielki) per Opatuvą (Opatów), Liubliną (Lublin), Krasnistavą (Krasnistaw), Zamostę (Zamosc) ir Hrubešuvą (Hrubieszów). Gausybė dulkių ir baisus karštis.

Laskuve, nesupainiojamai ukrainietiškos dvasios mažame provincijos miestelyje, gyvena draugiški ir švarūs žmonės. Namai – nedidukai, vienaaukščiai, šiaudiniais stogais. Labiausiai paplitusi statybinė medžiaga – mediena ir šiaudai, klojimai ir namai – pintų žilvičių. Kambariai mažyčiai, bet jaukūs, visada išbaltinti arba nudažyti šviesiai mėlynai. Pinti šiaudų dembliai ir gražios vietinės gėlės puošia krosnis, sienas ir lubas. Ankštose patalpose gyvais raštais išsiuvinėtos pagalvės ir užuolaidos savo spalvų spindesiu sukuria šiltą, bet paprastą aplinką. Apsistojame klojime ir mėgaujamės pelnyta ramybe ir tyla.

Birželio 13 d. Vykstame į Zamostę užimti pozicijos. Miesto turgaus aikštė labai graži. Įmantrūs barokiniai miesto rotušės ir centro fasadai, nors man ir neįprasti, žavūs. Tikrai nuostabus stilius! Visur pakeliui rusų bažnyčios su svogūno pavidalo kupolais. Gatvių pavadinimai ir parduotuvių iškabos dažniausiai vokiečių ir ukrainiečių kalbomis.

Birželio 14 d. Ateina įsakymas vykti prie Bugo upės. Atsidūręs ten su pagrindine žvalgybos grupe [*Offz.-Erkundungstrupp*], gaunu įsakymą parengti priešo pozicijų schemą. Pakeliui statybos ir pionierių daliniai visur karštligiškai remontuoja kelius, skuba tiesti rąstų kelią per pelkes ir purvyną.

Vidurdienį atvykstu į Piasečną (Piaseczno). Giria tenai jau užimta rusų. Visai netoli plevėsuoja jų vėliava su kūju ir pjautuvu. Neįsivaizduoju, kas mums nutiktų, jei rusams šautų į galvą mintis pasiųsti į mūsų teritoriją žvalgus. Visi labai gerai žinome, kad tai įmanoma.

Ką tada darytume? Rusų bunkeriai ir kulkosvaidžių pozicijos vos už šimto metrų, o mūsų tik dešimt kareivių ir keli pionieriai. Siena eina upe, o už upės – bedugnė nežinia. Jei rusai ateitų, negalėtume atsitraukti, nes neturime transporto priemonių. Gal mes atpirkimo ožiai, paaukoti išskersti, kad būtų galima pateisinti vokiečių puolimą?

Juk panašiai buvo Lenkijoje. Tikrai garbingas mirties nuosprendis! Vis dėlto miegame ramiai. Net nepasivarginame išstatyti sargybinių. O ir kam, jei nujaučiame tai, kas neišvengiama?

Mano brangioji Rozel, jei apie tokius dalykus tau parašyčiau, tikrai prarastum sielos ramybę. Kaip gerai, kad apie tai nieko nežinai.

Birželio 15 d. Padėtis darosi vis rimtesnė. Rusų žvalgai naktį buvo mūsų upės pusėje netoli tos vietos, kur esame įsikūrę. Sprendžiant iš pėdų smėlyje, mažiausiai dvidešimt vyrų. Tai bent velniava. Kaip elgtis? Šauti į juos?

Dabar negalime nė pajudėti nestebimi. Visą dieną kiekvieną mūsų judesį jie seka pro periskopinius žiūronus. Kad atliktume savo užduotį, prie upės kranto sėliname kaip indėnai. Štai šitaip turiu apmesti priešo pozicijas, o rytoj nustatyti artilerijos sektorius – tada užduotis bus atlikta. Tikiuosi, kad pavyks tai padaryti.

Birželio 16 d. Pasisekė! Įstengiau užbaigti savo darbą netrukdomas raudonųjų. Dabar žinau ir vietą, kur kartu su mūsų pionieriais kirsime upę. Mes vėl būsime pirmojoje vilnyje! Kadangi rusus ketinama užklupti netikėtai, puolimas tikriausiai prasidės po kelių dienų. Girioje mums už nugaros verda intensyvi veikla. Pozicijas užėmė sunkioji artilerija. Atvyko mūsų tankai. Praėjusią naktį išsidėstė priešlėktuvinės patrankos.

Daug veiklos ir priešo pusėje. Raudonieji sutvirtino savo pozicijas. Sprendžiant iš triukšmo girioje, ten, regis, atriedėjo tankų. Šįvakar esu nepaprastai pavargęs, nepakeliamai karšta.

Birželio 17 d. Lyja, palaima vietiniams ūkininkams, bet bloga žinia mums. Vakarykščiai takai šiandien virto purvinais upeliais, siekiančiais mums iki aulinių batų viršaus.

Vidurdienį atvyko mūsų vadas [generolas Vilis Mozeris]. Atnešė prastų naujienų, pareiškė, kad laukti teks dar kelias dienas. Vakarop oras pagerėja, pasivaikščiojimas iki placdarmo prie Bugo nuostabiai nuramina nervus, jie smarkiai pašlijo nuo įtampos per kelias pastarąsias dienas.

Dabar žinau puolimo dieną. Visu plačiu frontu jis prasidės birželio 21-ąją. Ką atneš artimiausios savaitės? Ilgesingai galvoju apie savo

Autorius su žmona Rozel per atostogas

brangią šeimą. Kaip anksčiau, taip ir dabar savęs klausiu, ar tik tas ilgesys nekyla iš civilinio gyvenimo patogumų stygiaus. Svarsčiau apie tai žingsniuodamas prie įtvirtinimų ant Bugo kranto: ne, to negali būti. Vis įsivaizduoju Rozel ir Buciben [dukterį Eriką]. Juk mane taip jaudina tikra meilė, sklindanti iš kiekvienos jos laiško eilutės. Tiedu žmonės yra brangiausia, ką iš manęs atėmė gyvenimas.

Galvoju apie tėvą ir motiną, tas mielas būtybes. Mes labai mylime vieni kitus. Kupinas dėkingumo, prisimenu, kiek daug gera jie padarė Rozel ir man. Jei panorės Dievas, per ateinančias savaites nepražūsiu – dėl jų.

Birželio 18 d. Reikalai darosi rimti. Nakties priedangoje puolimo formuote išsidėsto visa divizija. Šiandien apie vidurdienį atvyko pastiprinimas iš 528-ojo pėstininkų pulko – jauni vaikinai šviežiais veidais. Kai kuriems iš jų saulė tešvies vos kelias dienas. Toks kareivio likimas! Manau, kad puolimas visu frontu prasidės sekmadienį.

Ši nauja diena jau dovanojo man didelį džiaugsmą – du mielus laiškus iš mano brangiosios Rozel ir vieną iš Hanau.

Birželio 19 d. Mano neseni stebėjimai leidžia man spėti, kad savo [fronto] ruože sulauksime didelio pasipriešinimo. Ar mūsų netikėtas manevras duos vaisių?

Toliau užnugaryje ūkininkams liepta palikti savo laukus ir nuosavybę. Galbūt mūsų kariams teks pajudėti jau rytoj. Žiauru. Ūkininkų žmonos puola ant žemės raudamosi plaukus. Visos velniškai rauda! Niekuo joms negalime padėti!

Valio! Didžiausias visų laikų mūšis prasidės poryt!

Birželio 20 d. Paliekame savo trobą. Atvyko divizija; galutiniai pasirengimai Bugo įtvirtinimų šturmui.

Birželio 21 d. Į ataką kilsime šiąnakt trečią valandą. Mes priskirti Kleisto grupei [1-ajai *Panzergruppe*, vadovaujamai feldmaršalo Pauliaus Liudvigo Evaldo fon Kleisto (Paul Ludwig Ewald von Kleist)]. Mūsų užduotis – nepaisant aukų pleištu sparčiai veržtis į priekį...

Akimirką kaimo vietovę gaubia tyli, nuostabi, rami prieblanda. Po kelių valandų kaimo trobos užsiliepsnos, oras prisipildys sviedinių kauksmo ir žviegesio. Sprogimai perraus laukus ir kelius.

Kaip nuostabu, kad vėl dalyvausime puolime – kausimės vadovaujami Kleisto. Tariu sudie žmonai ir mielajai Erikai. Sudie, mano mylimi tėvai. Rytoj jūs būsit mano mintyse. Nesijaudinkit, kareivio laimė manęs neapleis.

Birželio 22 d. Lygiai penkiolika po trijų ryto netikėtai, tartum perkūnas iš giedro dangaus, iš šimtų visokiausio kalibro vamzdžių pliūpteli pirmoji salvė. Orą pripildo Stalino ginklų arsenalo kauksmas ir trinksėjimas, tartum būtų prasidėjęs Armagedono mūšis. Tokiame pragare neįmanoma atpažinti įprastinio pasaulio.

Mirčiai skinant turtingą derlių, mūsų tėvynė ramiai tebemiega. Išblyškusiais, bet ryžtingais veidais susigūžę tūnome apkasuose skaičiuodami minutes iki tos akimirkos, kai pajudėsime šturmuoti Bugo įtvirtinimų... Raminamai pačiupinėjam metalinius atpažinimo ženklus, parengiame rankines granatas, užtaisome MP.

Dabar pusė keturių. Pasigirsta švilpukas; greitai iššokame iš už priedangos ir pašėlusiu greičiu įveikiame dvidešimt metrų iki

pripučiamųjų valčių. Mirksniu atsiduriame kitapus upės, kur mūsų laukia kalenančių kulkosvaidžių ugnis. Štai jau ir pirmosios aukos.

Padedami kelių šturmo pionierių [*Sturmpioniere*], lėtai – per daug lėtai – skverbiamės pro spygliuotos vielos užtvaras. Tuo metu artilerija daužo bunkerius Molnikove (Molnikow) [Ukrainoje].

Pagaliau ištrūkstame iš tos raizgalynes. Keliais žingsniais priartėjame prie pirmo bunkerio – jau esame jo ginklams nepasiekiamoje zonoje. Raudonieji šaudo kaip išprotėję, bet mūsų nekliudo. Ateina lemiama akimirka. Iš užpakalio prie bunkerio prisiartina sprogdinimo specialistas ir į šaudymo angą įstumia užtaisą su trumpo uždelsimo sprogdikliu. Bunkeris sudreba, iš angų išvirsta juodi dūmai – jo galutinės žūties pranašai. Judame toliau.

Apie dešimtą valandą visas Molnikovas jau mūsų rankose. Mūsų pėstininkijos medžiojami raudonieji pabyra Rusų Biskničo (Bisknjiczo-Ruski) kryptimi. Kadangi mūsiškiai tankai per upę keliasi lėtai, mums įsakoma išvalyti kaimą nuo likusių priešo kovotojų. Gyvenvietę prašukuojame namas po namo. Mūsų artilerija padarė daug žalos. Tačiau raudonieji irgi pasidarbavo.

Mūsų nervai pamažu įpranta prie visų perdėm pažįstamų šiurpių vaizdų. Netoli raudonųjų muitinės suversta didelė kritusių rusų krūva, daugelis jų sudraskyti mūsų artilerijos ugnies. Gyvenamajame pastate šalimais tyso paskersti civiliai. Kitame nedideliame nusiaubtame name tarp sudaužytų asmeninių daiktų guli baisiai sudarkyti jaunos moters ir dviejų mažų vaikų kūnai.

Matydamas tuos baisius vaizdus, nejučia pagalvoju apie jus, Rozel ir Erika. Kaip puiku, kad galime naikinti tuos kraujo ištroškusius žvėris. Kaip gerai, kad užbėgome jiems už akių; juk ateinančiomis savaitėmis tie plėšrūs šunys būtų trypę vokiečių žemę. Neįsivaizduojama, kas tada būtų buvę!

Į nelaisvę paėmėme pirmuosius belaisvius – snaiperiai ir dezertyrai sulaukia užtarnauto atpildo.

Atkakus mūsų tankams, nesmarkiai apšaudomi tęsiame ataką ir per Mostkovič-Myskzuvą (Mostkowicz-Myskzów) pasistūmėjame maždaug keturiasdešimt kilometrų nuo fronto. Netoli Biskupičės (Biscupicze) sulaukiame rimto pasipriešinimo.

Helmutą Pfafą (Helmuth Pfaff) ir jo 14-ąją smarkiai prispaudžia priešo tankai. Didelių aukų kaina jis priverstas atsitraukti į Biskupičę.

Pasak jo, turėtume tikėtis penkiasdešimties tankų, tarp jų kelių sunkiųjų, atakos. Saulei leidžiantis išsidėstome žiedinei gynybai. Nors visi labai išsekinti pirmos mūšio dienos, niekas negalvoja apie miegą. Naktis nerami, bauginanti.

Birželio 23 d. Rytas prasideda lengva artilerijos ugnimi. Raudonųjų tankai vis dar nepaliko savo išsidėstymo vietos. Apie aštuntą valandą galime tikėtis tankų ir „štukų" paramos. Ta gera žinia smarkiai pataiso nuotaiką.

O kol kas mūsų kovos draugai iš „liuftvafės" mus šiek tiek palinksmina. Virš galvos siaučia oro mūšiai. Vienas po kito pamušami ir liepsnodami į žemę teškiasi devyni rusų bombonešiai. Tikslus darbas, [naikintuvo pilotas Verneris] Meldersas (Mölders) ir [Adolfas] Galandas (Galland) čia tikri meistrai.

Rusų tankų ataka prasideda vidurdienį, po trisdešimties minučių vokiečiai kontratakuoja. Niekada nieko panašaus nesitikėjome: grumiamės su šimtu rusų tankų. Svarbiausia – išlaikyti šaltakraujiškumą ir nepamesti galvos. Per trumpą laiką sunaikiname keturis tankus. Apie dvidešimt „štukų" kaukdamos atakuoja rusų tankų liniją. Po pietų kautynės pakrypsta mūsų naudai. Mūšio lauke stovi per šešiasdešimt sudegusių ar sudaužytų priešo tankų. Didžiuma priešo dalinių atsitraukia į Babičę (Babicze). Lipdami ant kulnų, sekame paskui visą naktį, kad galėtume juos apsupti.

Birželio 24 d. Auštant priešą pavyko apsupti. Nepaisant raudonųjų įnirtingų mėginimų prasiveržti, apsupties žiedas veržiamas. Devintą valandą mūšis pasiekia kulminaciją. Apsuptai divizijai daromas spaudimas kelia mums nerimą. Rusai kaip bepročiai daužosi į mūsų linijas. Padėtis itin kritiška pasidaro apie dešimtą valandą, kai apsuptis pralaužiama pietiniame slėnio baseino krašte.

Įsakoma atidengti artilerijos ugnį, ir po kelių minučių gausybė sunkių sviedinių prašnypščia virš mūsų. Priešais dunksо juodų dūmų siena. Protarpiais joje atsiranda baltų dūmų pliūpsnių nuo šrapnelio. Visą slėnį sudrebina artilerijos sviedinių sprogimai. Dengiami gerai nutaikytos ugnies, pasiekiame pirmuosius Babičės pastatus. Priešais ir viršuj viena po kitos piktai griaudėdamos sproginėja prakeiktos

skeveldrinės minos. Tas garsas – tas bjaurus ir nuodingas gausybės artilerijos sviedinių sprogimų garsas! Pykčio perkreiptais veidais įšokame į raudonųjų tranšėjas. Priešiškiniai sviediniai daužo jų įtvirtinimus. Dabar visi pašėlsta, kyla chaosas. Raudonųjų artilerijos sviediniai spjaudo gausybę virš galvos dūzgiančių skeveldrų... Iš tų ugnies sūkurių į nedidelį tvenkinį priešais mus pliūpteli metalo liūtis.

Pasirodo ir mus užgriūva sovietų „ratos" [sovietų naikintuvai]. Ačiū Dievui, aukų išvengiame. Apie vidudienį pasiekiame kaimo vidurį. Raudonųjų pasipriešinimas palaužtas – sunaikinta ištisa raudonoji divizija. Gatvę blokuoja krūvos negyvų ir sužeistų kareivių. Mūsų nuostoliai irgi dideli. Esame taip išsekę, kad beveik alpstame. Nepaisydami nuovargio susirenkame ir, nesulaukdami žymesnio pasipriešinimo, judame į Lokačės (Lokacze) kaimą. Ten mus sutinka nesvetingai, smarkia šautuvų ugnimi. Prakeikti snaiperiai! Namą po namo tenka išvalyti rankinėmis granatomis. Fanatikai šaudo į mus, kol virš jų galvų įgriūva stogai ir palaidoja juos po nuolaužomis. Kiti iš namų ištrūksta paskutinę minutę liepsnodami kaip fakelai. Jie arba negyvi susmunka gatvėje, arba mirtinai uždaužomi. Po valandos visas kaimas virsta liepsnų vandenynu.

Per skerdynes į galvą ateina mintis apie mūsų pėstininkus: kiek daug nekaltų vyrų pasiųsta į būsimą karalystę? Keista mintis. Mūsų ulonai nutrūksta nuo grandinės ir apgirsta.

Pirmas užsiliepsnojęs namas apšviečia gatvėje dryksančius negyvus kūnus. Kareiviai negailestingai griauna ir šaudo, kol dūmų kamuoliai uždengia horizontą. Manau, kad tokiu siautuliu pėstininkai atsimoka už didžiulę įtampą, kurios reikalauja žygis ir kautynės. Vienintelis snaiperio šūvis sugrąžina vyrams jėgas. Praradę savitvardą, jie užmiršo pragarišką karštį, užmiršo visą tą varginantį dūlinimą. Vienas kareivis man neseniai pasakė:

– Matai, buvau baisiai pavargęs, o dabar esu vėl žvalus. Kai pabūni geram pobūvyje, atsigauni!

Taip, taip, toks „pobūvis" man šleikštus iki vėmimo.

Birželio 25 d. Viską atiduočiau, kad galėčiau pamiegoti! Vos dvi valandas numigę, vėl esame ant kojų. Gavome įsakymą skubiai prasilaužti pro priešo linijas į pietus nuo Lucko. Ar pavyks sėkmingai kirsti Styrės upę?

Sparčiai judėdami į priekį siauro pleišto formuote atsidūrėme grėsmingoje situacijoje: nuo priešo įstengiame išvalyti tik šalikeles. Prašukuoti gretimų girių nėra laiko, o kaip tik ten vėl telkiasi priešo kovotojai. Vis pratrūksta nedideli mūšiai fronto linijos užnugaryje.

Toli mums už nugaros priešas užpuldinėja ir naikina tiekimo konvojus. Raudonųjų lėktuvai šiandien kabo viršuj lyg musės. Nepaliaujamai atakuoja, stebuklas, kad aukų tiek nedaug.

Apie vidudienį pasiekiame Styrę. Raudonieji sugriovė užtvanką. Užtvindyta kelių kilometrų pločio teritorija, kirsti upę mūsų tankams neįmanoma. Bergždžiai mėginame panaudoti pontoninius tiltus. Priešas nenumaldomai tvatina į mūsų placdarmą.

Liūdna diena man! Krito keturi kovos draugai: Valteris Volfas (Walter Wolff), Horasas (Horas), visada pajuokauti mėgdavęs Miugė (Mügge) ir Šylkė (Schielke). Daugybę sunkiai sužeidė. Esu dvasiškai ir fiziškai galutinai išsekęs! Jei mano brangioji Rozel mane pamatytų – purvinas, nusivaręs, ištroškęs... Manau, ji pravirktų iš gailesčio. Mūsų mylima tėvynė niekada neįsivaizduos, ką atlikome per šią kampaniją. Jie ten neturi nė menkiausios nuovokos nei apie sunkų reljefą, kuriame kaunamės, nei apie mūšių pobūdį.

Mus vėl atakavo vienas iš raudonųjų *Tiefflieger* [žemai skrendančių bombonešių]. Žuvo Gruveris. Prieš aštuonias dienas per įgaliojimą buvo vedęs savo sužadėtinę. Naktis nerami. Panašu, kad užnugaryje verda pragaras. Dangus kruvinai raudonas; nepaliaujamas dundesys rodo aplink vykstantį karštą mūšį.

Mums padėti atrieda tankai. Dabar gauname žinią, kad prasidėjo mūšis dėl Lucko. Auštant išvystame: netoli kaimo virš upės krantų kabo tamsūs dūmų kamuoliai.

Birželio 26 d. Rytą paaiškėjo, kad situacija nepakito. Mašinų vis dar neįmanoma perkelti per upę. Iš divizijos štabo gauname įsakymą kirsti upę netoli Lucko, nors ten ir gresia pavojus susidurti su stipriomis rusų tankų pajėgomis. Labai gerai; pajudame tikslo link – patys vieni, be sunkiosios artilerijos ir pėstininkijos: jos upę kirs pontoniniais tiltais.

Nuolatinės priešo atakos varo nevilčių. Priešo lėktuvai, dažniausiai bombonešiai, netikėtai užklumpa, tarsi išnirdami tiesiai iš už

gyvatvorių. Visa drama tetrunka kelias sekundes: pirma neįtikėtinas sprogimų griausmas, paskui bombonešių patrankų kalenimas ir galiausiai tamsių dūmų dvokas, lydimas skeveldrų virš galvos šnypštimo ir dūzgimo. Tada sužeistųjų klyksmai – ir spektaklis baigtas. Kol pasiekėme Lucką, tai pasikartojo penkis kartus.

Aukų nemažai. Pamažu įžengiame į vieną gyvenvietę, visą laiką dengdami abu sparnus. Miestelio centre trumpai atsikvepiame. Pasinaudojame proga surinkti sužeistuosius ir gurkštelėti vandens iš gertuvių.

Miestas gerokai nukentėjęs nuo „štukų" ir sunkiosios artilerijos. Vietiniame kalėjime šiurpūs vaizdai. Prieš atsitraukdama bolševikų gauja surengė baisias skerdynes. Kaip galvijai paskersta koks šimtas vyrų, moterų ir vaikų. Niekada neužmiršiu tų klaikių vaizdų.

Tuo metu keli kovos draugai išvilko likusius raudonarmiečius ir žydus iš jų slaptaviečių. Po aikštėje nuaidėjusios kulkosvaidžio solo arijos gauja iškeliauja į kitą pasaulį.

Pajudame toliau. Kartu su tankais lėtai pasiekiame rytinę gyvenvietės pusę, kur staiga pasirodo rusų tankai. Prieštankiniai pabūklai akimirksniu parengiami atidengti ugnį. Mūsų tankai išsiskleidžia; gulime ant jų, pasiruošę rankinėmis granatomis sunaikinti artėjančius pėstininkus. Po valandos mūšio atakuojantys begemotai ir juos lydintys kovotojai arba buvo sunaikinti, arba paspruko. Deja, ir mes netekome kelių tankų. Buvau ant vieno iš jų, bet man neįtikėtinai pasisekė, kad jis neužsiliepsnojo.

Šis epizodas būdingas visai Rytų kampanijai. Mūsų tankai, sparčiai sukorę kelią, jau pasiekė Lucką maždaug už keturiasdešimties kilometrų nuo čia, o rytą jį užėmę kariai išvalė apylinkes nuo priešo. Tad iš kur staiga išdygo priešo tankai ir pėstininkai? Ši Azijos gauja gudri ir klastinga; kiekvieną valandą vis nauja staigmena – didelė mėšlo krūva. Niekur nesame saugūs. Nė valandos ramybės ir tylos. Tikrai nesu bailys. Baimės nepažįstu. Vis dėlto nejauku kaip ryšininkui važiuoti motociklu ilgus atstumus dar neišvalyta giria.

Per pastarąsias kelias dienas raudonieji nudėjo daug ryšininkų: nutempę nuo motociklų, juos baisiai kankindavo, tada nužudydavo. Rusų strategijos nenuspėjamumą liudija ir toks pavyzdys. Šią popietę, kai pasirodė rusų tankai, vieno iš mūsiškių įgula išsiropštė lauk patyrinėti, kur šaudyti. Kai grįžome, tankas jau visas liepsnojo. Jį padegė slapstęsis civilis. Jis buvo pagautas ir taip pat padegtas.

Vakaras, rusai sausumoje ir ore labai nerimsta. Sklinda gandai, kad mus apsupo priešo tankai. *Scheisse, Scheisse!* Lik ramus, lauk ir žiūrėk.

Birželio 27 d. Visą naktį mūsų pozicijas daužo rusų prieštankinės patrankos (76–122 mm). Dar viena nerami naktis be miego. Auštant užgriūva daugybė „ratų"; tačiau nė vienas jų šūvis nepataiko į mūsų apkasus. Skraido lyg girtos: suka į dešinę, paskui staigiai metasi į kairę. Šaudome kaip išprotėję. Puikiai žinome, ką tokie manevrai reiškia – šniukštinėja mūsų pozicijas. Netrukus arba atidengs į mus taiklią ugnį, arba žemyn ners sunkiosios „plekšnės" ir numes kokį tuziną bombų į apkasus. Todėl mums įsakoma nedelsiant pakeisti pozicijas, tačiau tai nelengva, kai esi apšaudomas kulkosvaidžių.

Kaip ir laukta, po kelių minučių pasirodo linksma sunkiųjų bombonešių grupė. Už 40–50 metrų nuo mūsų į orą pakyla žemės gabalai. Dulkės, purvas, šaknys – ištisas žemės ruožas sūkuriuoja ore. Iki raudonumo įkaitusios skeveldros krinta tiesiai po mūsų kojomis. Su garsiu trenksmu dantyti žaibai trankosi į žemę. Kaip prasidėjo, lygiai taip greitai viskas ir baigėsi. Stojusi vaiduokliška tyla graužia nervus. Sužeisti kareiviai dejuoja.

Kas toliau? Trečia ir ketvirta vilnis aptiks, kur tiksliai esame, ir paleis mus į orą? Slenka neramios laukimo minutės, bet nieko nenutinka. Net priešo ugnis ima slopti. Kurį laiką dar kalena sunkusis kulkosvaidis, paskui ir tas nutyla. Kas vyksta? Kodėl raudonieji neatakuoja juokingai menkos mūsų šutvės? Netrukus sužinome atsakymą. Paspartintu žingsniu mums į pagalbą atšlubčioja pėstininkai. (Atšlubčioja, nes nebegali sakyti, kad šie vargšai vaikinai, neturintys kuo apdengti pūslėtų pėdų, dar eina.) Rusai mandagiai užleidžia teritoriją mūsiškiams. Dabar padėtis pasikeis į gera!

Birželio 28 d. Rytą atvyksta likusi mūsų motorizuotosios grupės dalis ir – svarbiausia – artilerija. Bet dar svarbiau – gauname maisto. Atkako ir degalų automobiliai. Būtume rimtai nukentėję, jei rusai būtų puolę tada, kai tankų bakuose buvo likę vos keli lašai kuro.

Be jokio sąlyčio su priešu judame į priekį. Kartkartėmis mūsų konvojų mėgina išardyti raudonųjų naikintuvai, bet šie broleliai šiandien nedrįsta rimtai atakuoti, nes su mumis kovos draugai iš kulkosvaidžių

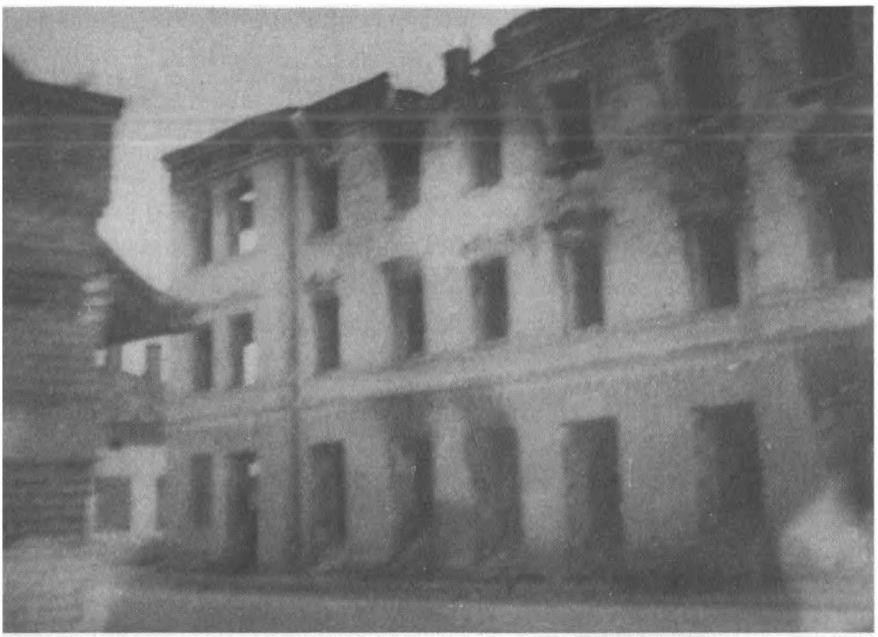

Dubno griuvėsiai po bombardavimo, 1941 m. vasara

kuopos. Nuostabu žiūrėti, kaip jie varpo mėlyną dangų iš savo dvivamzdžių kulkosvaidžių. Sausumos kariuomenės priešlėktuvinės pajėgos [*Heeres-Fla*] pleškina kaip apsėstos. Ponai „ratose" skubiai suglaudžia ausis ir garsiai urgzdami pranyksta. Jų atsisveikinamoji salvė, deja, sužeidžia du kareivius.

Birželio 29 d. Rytą paaiškėja, kodėl rusai taip greitai pradingo. Į nelaisvę paėmėme kelis ukrainiečius, kurie slapstėsi krūmuose. Jie prarado norą kovoti ir geriau už mus informuoti apie situaciją. Ką jie reikšmingai šypsodamiesi pasako, mus pradžiugina. Rusai apsupti, o kadangi apsupties žiedas Dubno apylinkėse silpnas, priešas pradėjo ten telkti pajėgas ketindamas pamėginti prasiveržti.

Po spartaus žygio vakarop pasiekiame Dubną. Mieste priešo kareivių nėra. Ankstėliau, popietę, rusai po įnirtingų kautynių buvo priversti miestą atiduoti. Prieš pasitraukdami kaip kiaulių banda miestą nusiaubė. Viskas sugriauta. Miesto kalėjime randame didžiulę krūvą sudarkytų lavonų.

Vokiečių kareiviai ant pamušto T-34 netoli Dubno

Vadinamasis „kelio patikrinimas" motociklu su lopšeliu mums galėjo kainuoti gyvybę. Raudonoji armija savo šauktiniams turėtų surengti papildomų šaudymo pratybų. Į motociklą su trimis vyrais iš 150 metrų vis dėlto reikėtų pataikyti. Taip, taip, išlikus gyvam, galima ir pajuokauti! Manau, jei ne šalmai, mūsų plaukai būtų pasišiaušę piestu – statau 100 prieš 3!

Artilerija gerokai pakedeno teritoriją, kuria temstant traukėsi rusai. Kartu su 9-ąja tankų divizija persekiojame rusus. Tamsos priedangoje tankai toliau naršo ruožą. Mes atsiliekame dengti sparnų. Bet kuris žinantis, ką reiškia dengti sparnus kare su bolševikais, supras, jog mūsų laukia dar viena bemiegė naktis.

Birželio 30 d. Nepaisant visko, naktis rami – rami pagal mūsų standartus, nes pastarosiomis dienomis pripratome prie triukšmo. Vienur kitur į laukus už nugaros nuskrieja artilerijos sviediniai. Mažesniojo kalibro krinta tiesiog po kojomis.

Netoli pakilimo ir nusileidimo tako apie trečią nakties prasideda

pragariškas spektaklis. Mūsų tankai tikriausiai susidūrė su priešo pajėgomis, tačiau čia raudonųjų nė kvapo.

Saulė negailestingai kepina galvas, galūnės sunkios lyg švininės. Kaip būtų smagu nusnausti pavėsyje! Senis [feldfebelis], matyt, geba skaityti mintis:

– Visi, kurie neatsako už patrankas, gali atsigult ir numigti.

Vyrai užmiršta, kur yra. Vieni tiesiog krenta čia pat. Kiti įstengia nukėblinti iki klojimo, susmunka ant grindų ir beregint kietai užmiega.

Pabundame vakare urzgiančiais pilvais. Negaliu nepagirti mūsų virėjo – Rudolfo. Jis visada su mumis fronto linijose, toks pat pavargęs kaip ir mes, tačiau pagamino puikios kiaulienos, kol miegojome. Kariai pratrūksta džiaugsmo šūksniais ir tučtuojau sulaukia vyresniojo karininko piktų žvilgsnių. Nepaisant to, virėją mūsų susižavėjimas sujaudina. Valgis kone priverčia užmiršti šimtus aplink gulinčių negyvėlių.

Netrukus po vakarienės nutinka kai kas baisaus. Viena iš tų prakeiktų 122-ojo kalibro patrankų, gana reguliariai akėjusių žemę aplink, pataiko į Frankės (Franke) skyrių. Prasisklaidžius dvokiantiems dūmams, atsiveria siaubingas vaizdas. Tarp suverstų medžių kamienų ir metalo gabalų kraujo klanuose negyvi guli aštuoni kovos draugai. Pats Frankė pusiau palaidotas tranšėjoje bukai spokso į chaosą. Mums, mėginantiems jį iškasti, piktai surinka:

– Ko iš manęs norite? Aš lieku su savo vyrais.

Vargšas vyrukas beveik išprotėjęs. Netrukus nualpsta. Neteko daug, pernelyg daug kraujo. Skeveldra sumaitojo jam ranką. Gyvenimas juokingas: būtent paskutinis rusų sviedinys pataikė į stovyklą ir padarė visus tuos nuostolius – tą naktį daugiau neiššauta nė vieno!

Liepos 1 d. Šį rytą ir vėl ramu. Tysau žolėje žiūrėdamas į gražų, mėlyną vasaros dangų. Į vakarus, tėvynės link, sklendžia mažyčiai balti debesėliai. Žolė stipriai kvepia. Nuo žiedo ant žiedo skraidžioja kamanės ir bitės. Panašiai būna ramu Veilio (Weil) slėnyje. Ar pameni, Rozel, kai gulėdavome vienas šalia kito saulėje ant slėnio šlaitų? Tu taip iškalbingai ir aistringai dėstydavai apie skruzdžių gyvenimą. Įdomu, ką veiki dabar. Aš taip tavęs pasiilgau.

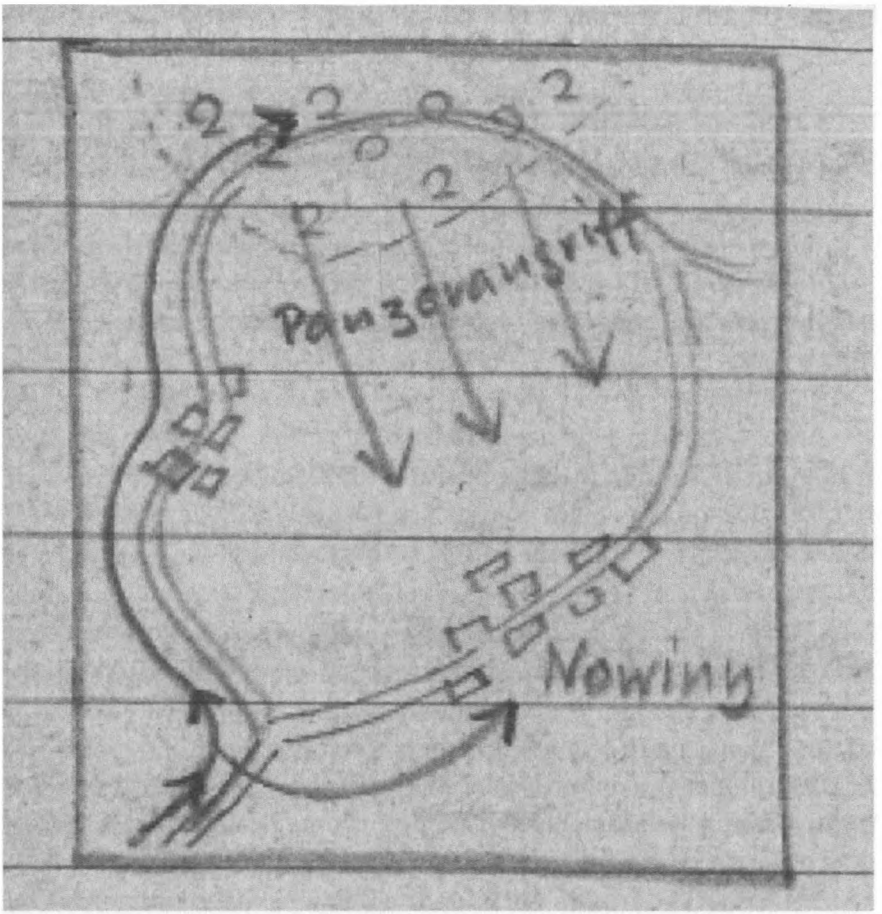

Būdamas žvalgas kartografas, Hansas Rotas rūpestingai nubraižydavo 299-osios pėstininkų divizijos atakų planus. Čia pavaizduota Novinų miesto apsuptis ir tankų ataka

Žvalgybos grupė grįžta su belaisviais. Didžiuma belaisvių sužeisti. Žvalgai aptiko priešų pozicijas. Daugelis jų išvilkti iš vietinės kiaulių fermos, kur mėgino slėptis.

Rusų kareivis – keista būtybė. Mes niekada jo nesuprasime. Viena vertus, nepaprastai geros prigimties, paslaugus ir svetingas; kita vertus, sadistiškai žiaurus. Vienas vokiškai mokantis ukrainietis man štai ką papasakojo:

– Prieš savaitę rusų sunkiajai artilerijai riedant į pozicijas Dubne, maža mergaitė išbėgo prieš vikšrinę mašiną ir parkrito. Vairavęs rusas

mašiną paskutinę minutę sustabdė. Vaiką išgelbėjusio kareivio skruostais nuriedėjo džiaugsmo ašaros. Jis paėmė mergaitę ant rankų, davė jai saldumyną ir nunešė namo pas motiną. Atėjęs į namus, kareivis viską išdaužė, motiną išprievartavo, sumušė iki sąmonės netekimo ir nupjovė jai krūtis. Išeidamas mergaitei paliko dar saldumynų ir nedidelį paveikslėlį su šventojo atvaizdu.

Štai tokia Rusija! Niekas nesupras, kas čia dedasi. Rusų kareivis yra kietas priešininkas, jis nepasiduoda iki paskutinio šovinio. Bet jo nepalyginsi su narsiu vokiečių kareiviu, kuris džiugiai kaunasi dėl didžio reikalo.

„Draugas generolas pastatė mane čia šaudyti. Todėl stoviu ir šaudau." Visai neužsidegę Markso filosofija, jie abejingai stovi tranšėjose ir šaudo. Tačiau politiniai komisarai miestuose ir kaimuose visiškai kas kita. Lygiai kaip snaiperiai, jie užpuldinėja mūsų karius, žygiuojančius pro miestus. Neduok Dieve, vokiečių kareiviui pakliūti jiems į nagus. Trykšdami sadistiniu džiaugsmu, mirtinai nukankins, o kūną sudarkys iki neatpažįstamumo. Tokių žiaurių vaizdų jau mačiau. Meldžiu Dievą, kad nepakliūčiau į nelaisvę.

Liepos 2 d. Ir šiandien ramu. Jokio šūvio. Kas vyksta? Nemėgstu tokios tylos, ji erzina. Raudonieji paspruko ir kur nors neabejotinai rezga negerą planą. Iš žvalgybos jokių naujienų.

Nuo karščio daromės neramūs ir agresyvūs. Net šešėlyje jautiesi kaip ant laužo svilinama kiaulė. Vėjas į nosį neša salsvą puvimo kvapą. Prakeiktas lavonų tvaikas!

Šiandien viskas mane varo iš proto! Vidurdienis, sėdinėjame apduję, prakaituoti, ištroškę, atsigerti neturim nė lašo. Šuliniai tikrai užnuodyti, o su savimi gabentą vandenį jau seniai išgėrėme. Kasti naujus šulinius dieną per daug pavojinga.

Vakare atvėsta, nuotaika pasitaiso. Tikimės naktį gerai išsimiegoti jaukiame klojime.

Tyla man vis dar įtartina. Iš vakarų artinasi patrankų griausmas. Vakarai – tai kryptis, iš kurios atvykome. Kažkas vyksta! Nenuostabu. Motociklu pas mus atlekia ryšininkas iš divizijos.

– Pavojus! Pasiruošt ir į mašinas!

Po penkių minučių paliekame stovyklą. Devinta valanda vakaro. Išvykstame keliu, kuriuo atkakome iš Dubno. Tačiau dabar tamsu, nors į akį durk. Kelias baisus, išraustas artilerijos sviedinių. Didžiausias iššūkis vairuotojui Zepui ir mano aštrioms akims! Netikėtai staigus trūktelėjimas, ir mes įstringame sprogimo padarytoje išrausoje. Prakeikta tamsa! Taip susitrenkiu blauzdas, kad net pasipila žiežirbos iš akių. Kai motociklą ištraukiame iš duobės, konvojus mus jau pralenkęs ir toli priešakyje. Aplink nieko nesimato, tik tamsi vienuma. Kažkur toli girdime kulkosvaidžio kalenimą. Pravažiuojame kryžkeles ir šalutinius kelius – nieko, tiesiog judame toliau. Ačiū Dievui, žinau mūsų tikslą – Novinus (Nowiny). Griovyje į dešinę nuo kelio sėdi keli karininkai.

– Kur kelias į Novinus?

– Sukit į kairę.

Šitaip riedame ir riedame turbūt ne vieną valandą. Pusę dviejų nakties pasiekiame nedidelį kaimelį. Mus sustabdo prie paskutinio namo stovintis karininkas. Jis baisiai sunerimęs ir klausia, ar išprotėjome. To nesureikšmindamas ramiai pasiteiravau, kodėl jis toks susijaudinęs. Atsakymas nepaguodžia: kaimą ir apylinkes mūsų pėstininkai paliko, nes laukiama apie dviejų šimtų rusų tankų atakos. *Scheisse*! Mūsų angelas sargas pataria apsisukti, nes toliau važiuoti būtų savižudybė.

– Mes šarvuotieji šauliai [*Panzerschützen*], o ne pėstininkai, pone leitenante, – atsakau ir pajudame toliau. Vis važiuojame, aplink nė gyvos dvasios. Rytuose ima aušti.

Pilvą ima sukti negeras jausmas. Jau seniai turėjome atkakti į Novinus! Prieš mus dunkso tamsi giria. Liepiu išjungti variklį. Ištempę ausis įsiklausome į naktį. Kažkas ūžia ir trinksi, ausis pasiekia aiškiai girdimos rusiškos komandos. Nugara nubėga šaltukas, mane kone ištinka šokas.

Esame ruože, kur rusai rikiuoja savo tankus atakai! Akimirksniu šokame ant motociklo, užvedame variklį ir nušvilpiame. Po valandos atsiduriame ankstesnėje kryžkelėje. Karininkų nebėra, *Sturmpioniere* įkasa prieštankines minas. Mums pasirodžius, spokso į mus tarsi į vaiduoklius. Turėjome sukti į dešinę, o ne į kairę! Po penkių minučių prisijungiame prie savo divizijos Novinuose.

Liepos 3 d. Trečia valanda ryto, prieštankiniai pabūklai rikiuojami atremti atakos. Mes gulime apkasuose ir laukiame pirmosios vilnies, ji turėtų atsiristi po kelių minučių. Mūsų širdys pašėlusiai daužosi, kaktos šaltos ir išbalusios. Degančiomis akimis įtemptai stebime švelniai banguojantį lauką, kur turi pasirodyti rusai. Kiekvienam aišku, kad šiandien tai bus mirties arba gyvybės reikalas.

Mūsų vadų nuostabai rusai gretimose giriose sutelkė ištisą tankų diviziją ir daug pėstininkų. Jie mėgins prasilaužti šiame ruože, nes fronto linija čia itin plona. Rusams pasipriešinti skubiai sutelkėme pėstininkų batalioną ir mūsų prieštankinį dalinį, taip pat dešimt prieštankinių patrankų.

Dabar pusė keturių ryto. Ant kalvos tiesiai prieš mus staiga išnyra rusai. Lėtai, vingiuodama artinasi pirmoji tankų vilnis. Jie turi marias laiko sulyginti mus su žeme.

– Taikyt 70!

Po velnių, nepraskysk! Kantrybės! Leisk toms kiaulėms priartėti. Šimtas metrų, devyniasdešimt, aštuoniasdešimt, dabar septyniasdešimt. Beveik vienu metu dešimt sviedinių iš mūsų prieštankinių patrankų smogia į artėjančias plieno pabaisas. Sunku patikėti – iš keturių tankų pliūpteli liepsnos ir dūmai. Dar penki stovi nejudėdami. Nerimastis baigiasi, dabar prasideda mūsų užduotis. Palikt apkasus!

Dengiami savų patrankų, artinamės prie vis dar stovinčių ir pašėlusiai šaudančių tankų. Artyn slenka antroji vilnis, o ant kalvos jau matyti ir trečioji. Mus smarkiai apšaudo, turime trauktis. Vienas po kito skinamės kelią atgal nuo vieno apkaso prie kito. Kovos draugas kairėje švysteli rankas aukštyn – kliudytas! Mus dengusi patranka staiga išlaksto į gabalus – tiesioginis pataikymas! Vienas kovos draugas nejudėdamas guli ant žemės tiesiai prieš mane – negyvas! Dešinėje vienas kareivis šaukiasi sanitaro.

Tik dvidešimt metrų iki tranšėjos! Dieve, prašau, padėk! Ar tai galas? Dabar sviediniai sproginėja tiesiai man po kojomis. Metuosi ant žemės ir prisiploju. Čia pat priešais žemė perplyšta. Vėl pašoku, vos neparkrentu užkliuvęs už dviejų sprogimo sudraskytų kovos draugų. Prakeiktos tankų patrankos! Dar vienas sprogimas prieš pat nosį. Pro ausis prakaukia skeveldros. Kumščio dydžio gabalas sudrasko dujokaukę, skeveldros nutraukia mano kulkosvaidžio rankeną.

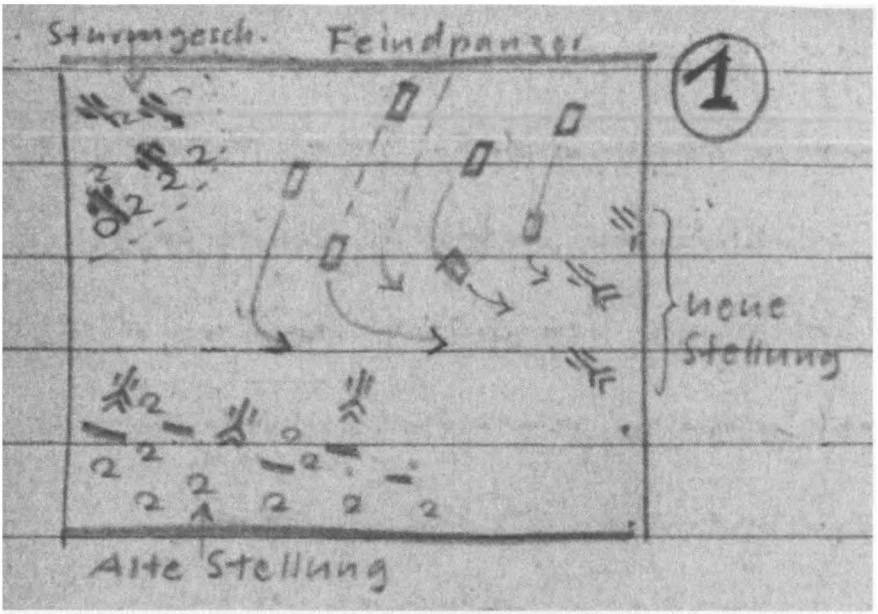

Priešo tankų ataka liepos 3-iąją. Taip pat pavaizduotos senosios ir naujosios pozicijos bei vokiečių šturmo pabūklų kontrataka rusams iš užnugario

Pagaliau tranšėjoje! Staiga man niekas neberūpi. Guluos ant žemės veidu į dangų ir laukiu, kol atriedėję tankai mane sutraiškys.

Vargše Rozel, mieloji Erika!.. Jūsų vyras krito garbės lauke liepos 3-iąją... ir t. t. Negalvok, negalvok!

Tuo metu mūsų ruože nutiko štai kas: taikli mūsų patrankų ugnis atmušė pirmąją ataką, tada, pasinaudodamos kilusiu sąmyšiu, prieštankinės patrankos pakeitė poziciją. Antra vilnis, mėgindama mus sutraiškyti, padūkusiai šaudydama stūmėsi prie ankstesnių pozicijų. Staiga į jos sparną smogia ugnis iš rytų. Keli sunkieji tankai sunaikinami. Kiti iškart pasisuka į rytus ir apšaudo dabartinę mūsų poziciją.

Tai išgelbėja man gyvybę. Mat ankstesnėje pozicijoje nieko, išskyrus mane, nebėra. Dviem vyrams pavyko pasiekti mišką vakaruose. Kiti guli lauke negyvi arba sužeisti.

Po kelių akimirkų nuo kalvos priartėja trečioji vilnis. Tuo pačiu metu jai už nugaros priekin pajuda mūsų šturmo pabūklai, pakaitomis šaudydami į antrąją ir trečiąją vilnį.

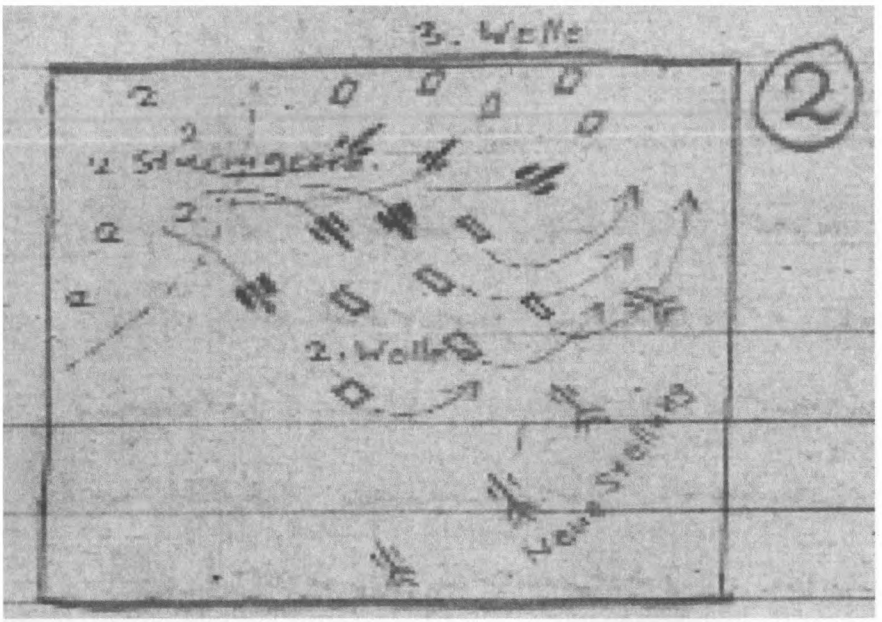

Kita liepos 3-iosios mūšio stadija su sovietų tankų trečiąja vilnimi (Welle) ir puolančiais vokiečių šturmo pabūklais

Susidaro turbūt visoje Rytų kampanijoje unikali situacija. Vadai žino, kad tik toks manevras gali išgelbėti mus nuo sunaikinimo. Sėkmės laidas tokiomis aplinkybėmis yra išlaikyti šaltakraujiškumą. Nepataikysi į priešą, šūvis gali kliudyti šturmo pabūklus ir, priešingai, netaikli šturmo pabūklų ugnis gali sunaikinti mūsų prieštankines patrankas.

Apšaudoma iš dviejų pusių, antroji vilnis pasuka į šiaurę sujaukdama trečiąją. Sunaikinama dar šešiolika raudonųjų tankų, likusieji ieško priedangos kalvos atšlaitėje.

Tada nutinka stebuklas: mums už nugaros pasirodo vokiečių SS kariai, apsirengę maskuojamaisiais švarkais. Tai *Leibstandarte* [*Adolf Hitler*] pagaliau atkako po kelių valandų laukimo. SS kariai užtruko kažkur netoli Dubno ir gavo įsakymą skubėti mums į pagalbą. Vos po dešimties minučių, kai jie pasirengė kautis, pasirodė viena kitą keičiančios rusų tankų ir pėstininkų gretos. Mūšis truko tris valandas. Buvo baisios skerdynės – kaip niekada žiaurios kautynės vyras prieš vyrą.

Durtuvu man sužeidė žastą. Greičiau, kur pirmosios pagalbos komplektas, tada vėl pirmyn! Saulė kepina šalmus. Aš jau be švarko. Priešo nuostabai atakuojame jo tankus ir kareivius vilkėdami tik marškinius ir kelnes. Pasirodo lėktuvai ir labai veiksmingai prisijungia prie sausumos pajėgų atakos. Visas slėnys primena kunkuliuojantį katilą.

Pergalę iškovojame popiet. Raudonieji paskutinį kartą atakuoja penkioliktą valandą. Kareivių masės puola garsiai kaukdamos „ura". Tankų nebėra. Sutelkta ugnimi guldome juos greta po gretos. Ataka pergalingai atremiama. Rusai galutinai atsitraukia į šiaurę.

Pergalė saldi, bet ir nuostolių daug. Iš dvylikos artilerijos pabūklų 3-iojoje septyni sunaikinti tiesioginiais pataikymais. Mano keliai minkšti kaip guma. Nesusmuk! Mūsų jėgos senka, bet laiko atsikvėpti nėra. Tą pačią naktį žygiuojame į Rovną.

Liepos 4 d. Apie vidurnaktį sustojame mėnulio šviesoje ramiai snaudžiančiame kaime. Ligi čia su priešu nesusidūrėme. Ketiname kaime pasilikti iki ryto ir išsimiegoti trobose. Tačiau gauname nurodymą judėti toliau, nes kaime galbūt yra rusų. Vėl „ilsimės" pakelės griovyje. Padarę keletą lankstų, apie septintą ryto pasiekiame savo tikslą. Kelios valandos miego atgaivino.

Rusai toli atsitraukė. Tą popietę perskaitomas divizijos dienos įsakymas. Jame giriama karių drąsa, parodyta vakarykščiame mūšyje su tankais. Vis dėlto išgirstame ir liūdnų naujienų: trisdešimt šeši kovos draugai žuvo, daug sužeista. Pranešimas baigiamas prieloškiančia gaida: raudonųjų motorizuotieji daliniai iš pasalų užpuolė ir sunaikino tiekimo konvojų – paskersti penkiasdešimt trys kovos draugai. Deja, trys mūsų tankai pasirodė ten per vėlai. Vakar iš mūsų dalinio žuvo Michenas (Michen), Hufmanas (Hufmann), Brozigas (Brosig), Zudbakas (Sudback) ir Šmitas (Schmidt).

Liepos 5 d. Rytą žygiuojame toliau. Praėjusią naktį mūsų tankai užėmė Rovną, ir mes kartu su pėstininkais sparčiai žygiuojame valyti tos teritorijos. Karštis siaubingas! Mūsų pėstininkai tokiame karštyje per dvi dienas sukaria 150 kilometrų. Visi daliniai darbuojasi nepaprastai sunkiai.

Liepos 6 d. Po vidurnakčio judame toliau. Sparta beprotiška, vos turime laiko pavalgyti ir nė nedrįstame pagalvoti apie miegą. Prasilaužiame pro silpnų priešo pajėgų, mėginančių pastoti mums kelią, linijas. Jas sunaikinti paliekame žygiuojantiems mums iš paskos kariams.

– Pirmyn! Viskas arba nieko!

Po velnių, kas tas „viskas"? Kas dedasi?

Trumpam sustoję pailsėti, kėblinėjame guminėmis kojomis. Saulė negailestingai plieskia į pakaušius. Varikliai tyliai burzgia ir skleidžia degalų dvoką. Dulkės tokios tirštos, kad neįžiūriu žmogaus priešais save. Akys ašaroja ir dega. Visas mano snukis padengtas purvu. Prakeiktas kalkakmenis skverbiasi visur.

Naktį pasiekiame Korcečą (Korcecz). Kertame miestą po trumpo mūšio. Riedame beprotišku greičiu. Po valandos pagaliau įsakoma sustoti. Jaučiuosi tarsi būčiau permaltas mėsmalėje. Susmunku ženges vos kelis žingsnius nuo savo motociklo. Net viliojantis kvapas, sklindantis iš mobilios lauko virtuvės, nepriverčia atsistoti. Miegoti, tiesiog trokštu miegoti!

Liepos 7 d. Mūsų artilerija šaudo visą naktį. Mano galva, fronto linijose bręsta pavojus. Jaučiu bėdą. Sklando gandai, kad esame netoli baisiosios Stalino linijos.

Ankstyvą rytą pasirodo žemai skrendančių rusų naikintuvų virtinės. Jie apšaudo mus iš kulkosvaidžių, apmėto mūsų linijas bombomis. Ačiū Dievui, aukų nėra.

Apie vidudienį stoja ramybė, ir tik pamanyk – sulaukiame pašto! Po keturiolikos dienų laiškas iš Rozel. Aš toks laimingas, kad ta moteris mano žmona! Jos narsa sklinda iš kiekvienos eilutės. Jos gera širdis mane padrąsina ir laiduoja paguodą sunkiomis valandomis.

Tetrokštu vieno: grįžti namo sveikas ir jai padėkoti.

Liepos 8 d. Scheisse. Dar viena bemiegė naktis. Apie vienuoliktą vakaro mūsų senoji žvalgybos grupė per pelkes nusėlino iki Slučės (Slucz) upės. Turėjome atrodyti juokingai veidus išsidažę karo spalvomis. Ant galvų – plieno šalmai, užmaskuoti purvu ir papuošti nendrėmis. Ant krūtinės – rankinių granatų krepšys, ant pečių – kulkosvaidis. Vieninteliai drabužiai – maudymosi kelnaitės. Nuo galvos iki kojų išsitepėme moliu. Tokie išslinkome iš stovyklos.

Prisėlinome iki pirmosios priešo bunkerių linijos nepamatydami nei pėstininkų, nei tranšėjų. Grįžome apie antrą valandą nakties rusų nepastebėti. Pamėginau užmigti, bet kur tau, iki kraujo kankino tūkstančiai iš pelkių atakuojančių uodų. Jie gali išvaryti iš proto! Negana karščio ir nuolatinio troškulio!

Vienuoliktą ryto netikėtai greita ataka nuo Stalino linijos. Tuo pačiu metu iš nedidelio aukščio mus puola rusų bombonešiai. Staiga pabundame iš snaudulio. Pirma salvė pavojingai tiksli. Sužeisti kareiviai rėkia ir dejuoja. Po medžiais tvyro dvokiantys dūmai. Po dešimties minučių į orą pakyla žemė netoli mūsų, skeveldros skrieja į apkasus. Ugnies siena lėtai juda vadinamosios „užmaskuotosios pozicijos" link. Čia nuo artilerijos sviedinių ir bombų 41 žūva ir 82 sužeisti tyso toje vietoje, kur buvo išsidėstę mūsų motociklininkai šauliai [*Kradschützen*]. Iki vakaro darbuojamės rinkdami žuvusiuosius ir teikdami pagalbą sužeistiems kovos draugams. Pagalvojus apie jų artimuosius – motinas, žmonas ir vaikus – sugelia širdį.

Dėl didelių nuostolių tą pačią naktį persigrupuojame. Didžioji ataka, nukreipta prieš fronto linijas bei įtvirtinimus į vakarus nuo Zviagelio (Zwiahel) [Voluinės Naugardas], prasidės rytoj rytą. Situacija tokia:

Prieš kelias dienas mūsų žvalgai aptiko, kad 5-oji armija sparčiai žygiuoja į Zviagelį apsaugoti perkėlų per Slučės upę. Perkėlas gina stiprūs priešo daliniai. Tačiau, sparčiai judėdami, mes ten atkankame pirmi. Dabar suprantu, kodėl spaudėme tokiu beprotišku greičiu pastarosiomis dienomis. Priešakinės Raudonosios armijos formuotės dar per dieną žygio į rytus nuo Zviagelio. Turime pasinaudoti savo pranašumu ir rytoj prasilaužti pro įtvirtinimus, kad užimtume miestą ir perkėlas. Kiekvienas iš mūsų žino, kas pastatyta ant kortos. Mes pasirengę.

Liepos 9 d. Manevras pavyksta. Šiandien vidudienį Zviagelio miestas ir perkėlos per Slučę, palaužus įnirtingą pasipriešinimą, atsidūrė mūsų rankose. Pačiu laiku. Rusų 5-osios armijos priešakiniai daliniai atkanka beveik tuo pačiu metu. Mums labai pasisekė, kad įtvirtinimų juosta dabar jau sunaikinta. 305 mm kalibro minosvaidžių ir „štukų" poveikis buvo niokojantis. Kartu su šturmo pionieriais prie bunkerių sunaikinimo gerokai prisidėjome ir mes.

Raudonieji atsitraukia prie įtvirtintų pozicijų pamiškėje, kur priešo kareivių masės persigrupuoja kontratakai. Už tai, kad susikruvindami nosį persekiojome rusus tikėdamiesi juos sunaikinti, sulaukiame atpildo – priešas pranoksta mus kiekybiškai. Viena vienintelė mūsų divizija miestą ir placdarmą turi išlaikyti iki rytojaus vidudienio. Belieka tik viltis, kad kaimyninės divizijos pasirodys anksčiausiai rytoj.

Karininkų ir kareivių veidai labai rimti. Kokiu mastu ana pusė pasirengusi atakai? Ar pastiprinimas sparnams pridengti atvyks laiku? Vieni klausimai be atsakymų. Padėtis sunki, net desperatiška. Jei rusai dabar arba naktį atakuos, sutryps mus vien mase. Staiga į galvą ateina pasakojimai apie rusišką volą [*Dampfwalze*] Pirmajame pasauliniame kare. Taip, jie tikrai padarys iš mūsų kruviną košę. Vis dėlto įsakymas aiškus: „Miestą ir placdarmą ginti iki paskutinio vyro!"

Vakaras. Valanda po valandos laukiame atakos, tačiau nieko nenutinka. Išskyrus patrankų šūvių tvyksnius, anoje pusėje tyku.

Kas dabar? Nejau rusai vėl paleis vėjais gerą progą? Argi jie nežino, kad priešais juos tik nedidelės kovinės pajėgos? Vėl galvoje sukasi mintys, pradedančios gadinti nervus. Vidurnaktį tarsi palaima ateina įsakymas atlikti žvalgybą. Senoji šutvė netrukus palieka mūsų linijas. Rusai irgi išsiuntė patrulių. Vykdydami žvalgybą, greitai su vienu iš jų susiduriame. Po trumpo susišaudymo į nelaisvę paimame vieną rusą.

Naktis juoda, nors į akį durk. Kartais dangumi prašvilpia artilerijos sviedinys ar praskrieja traseris. Šiaip ramu. Tik tarp linijų šliaužioja abiejų pusių žvalgai, mėgindami iššniukštinėti priešo pozicijas ir surinkti informacijos. Juos aptikus, pasigirsta trumpa kulkosvaidžio papliūpa, tada vėl viskas nutyla. Prakeikta tyla man įtartina.

Liepos 10 d. Auštant grįžome į savo linijas. Belaisvio apklausa patvirtino mūsų įtarimus: anoje pusėje ištisa armija, tačiau, regis, dar tvirtai neįsikasusi.

Kažkas naktį atgabeno paštą. Vieno mūsų kovos draugų gautas laiškas leidžiamas per rankas iš apkaso į apkasą. Ten kažkas skundžiasi dėl viršvalandžių, alaus ir cigarečių stygiaus bei panašių dalykų. Tas pusprotis net nenutuokia, kas dedasi čia. Ar tai toks balsas iš tėvynės? Namie jie klausysis mūsų pasakojimų apie pergales, o ponas

„Nepakeičiamasis" džiūgaudamas drėbtelės: „Na, neblogai pasidarbavome, ar ne?" Žinokitės, vietiniai čiabuviai, jei kas nors ką nors nuveikė, tai tik mes! Taip, mes skolingi jums už puikius ginklus ir kokybiškus šaudmenis, bet rusai irgi turi gerų ginklų – kartais net geresnių už mūsų! Pagrindinis veiksnys yra tuos ginklus laikančio asmens dvasia ir narsa. Nė vienas iš jūsų, vyručiai, apie tuos dalykus neturite žalio supratimo. Gėda jums, jei manote, kad grūmėtės tuose mūšiuose ir savo viršvalandžiais iškovojote tokias dideles pergales! Pagalvokit, kokie viršvalandžiai šičia. O vietoje atlyginimo kai kas sulaukia karšto metalo gabalėlio!

Tas pusprotis savo laiške į frontą toliau rašo, esą mums čia geriau – ne dėl to, kad, prisiminęs savo vyriškumą, apgailestautų, jog jo nėra su mumis, bet todėl, kad „fronte gausu cigarečių, alaus ir degtinės, o šaudymas – tai nieko baisaus!" Nuo tokio įžūlumo netenkam žado! Mielas pone, maloniai prašome prie mūsų prisijungti! Nuo visų tų cigarečių ir cigarų ore pridėsite į kelnes. Bet pakaks, turime rimtesnių klausimų ir problemų nei taukšti apie verkšlenantį „namų fronto kovotoją". Mano pyktis išsisklaido, kai pagalvoju apie tyrą savo tėvų idealizmą.

530-asis pėstininkų pulkas gauna įsakymą dešimtą valandą iš Žadkovkos (Rzadkowka) stumtis Čykovkos (Czykowka) link. Po keturių valandų mūšio dėl kiekvieno metro pulkas, patyręs didžiulių aukų, turi pasitraukti į pradines pozicijas. Jei nebūtume turėję sunkiosios artilerijos, geležine užtvara dengusios mūsų sparnus, rusai būtų sutriuškinę mūsų visą frontą iš sparnų.

Deja, rusai apsupo dalį atsitraukiančio pulko. Panaudoti artilerijos neįmanoma, per didelis pavojus pataikyti į saviškius. Todėl pasigirsta šūkis:

– Reikia savanorių!

Niekas nesusvyruoja, užtenka žinios, kad kovos draugai pavojuje.

Kuopos jėgomis atakuojame rusus vienu metu iš abiejų pusių. Kiekvienas tinkamu metu metame po dvi dūmines granatas. Rusai, regis, jautriai reaguoja į baltus dūmus. Spėja, kad iš vakarų prasidėjo didelė kontrataka, ir pasitraukia į savo įtvirtintas pozicijas. Netenkame kelių kovos draugų, kurie per daug prisiartino prie rusų sunkiosios artilerijos užtveriamosios ugnies aplink mūsų poziciją. Į savo linijas grįžtame nedaug nukentėję.

Čia sulaukiame gerų naujienų: mus pastiprinti turėjusios divizijos jau mūsų sparnuose. Ačiū Dievui! Nuo pečių nukrito didžiulė našta. Ataka prasidės rytoj. Puiku!

Liepos 11 d. Naktį prasideda pragariškas spektaklis. Žemė valandą virpa nuo sprogimų. Virš galvų švilpauja skeveldros. Į dangų, apšviesdamos dūmus, kyla signalinės raketos. Tada rusai nukreipia ugnį į sunkiosios artilerijos baterijas mūsų kaimynystėje. Kas dedasi? Nejau tie *Schweine* irgi sumanė mus pulti? Dangun viena po kitos kyla signalinės raketos. Mūsų veidai balti ir suakmenėję. Iš mūsų pusės niekas nešaudo. Stebėjimo karininkas [*B.-Offizier*] bei šviesos ir garso matavimo komandos [*Licht- und Schallmessungstrupps*] karštligiškai darbuojasi. Paskui ugnis susilpnėja. Mūsų akys stengiasi perskrosti tamsą. Kur dingo rusų signalinės raketos? Nieko, viskas, kaip buvę anksčiau; ugnis pamažu nuslopsta. Dabar tylu, per daug tylu, kad būtų ramu.

Pusė keturių ryto: trisdešimt šešios baterijos staiga atidengia parengiamąją ugnį. Šimtas penkiasdešimt visų kalibrų patrankų spjaudo sviedinius į priešo linijas. Jie kaukia, šnypščia, švilpia oru – atrodo, lyg būtum lentpjūvėje. Girios pakraštyje žybsi, ten sproginėja sviediniai.

Dengiami ugnies sienos, judame išilgai geležinkelio bėgių. Nuo ten ugnimi palaikome mūsų puolančius pėstininkų pulkus. Suprasdami tokios pozicijos svarbą, rusai geležinkelio bėgius mėgina šturmuoti. Artilerijos apšaudymas padaro jiems milžiniškos žalos. Tačiau čia plūsta vis daugiau priešo. Mano kulkosvaidis loja ir spjaudo į atakuojančiuosius mirtinas kulkas. Nuostabu! Geležinkelio sankasa teikia gerą priedangą.

Sviediniai mums virš galvų pažeria skeveldrų. *Prima, prima!* [Puiku, puiku!] Šaudome kaip poligone, ir tai trunka ilgą laiką. Nuotaika pakili. Kai kurie net laido žiaurius juokus. Kokie kietaširdžiai tapo šie jauni vyrai! Mūšio metu niekada nevalia užmiršti akimirkos rimtumo – gali susilaukti kartaus keršto, taip mums ir nutiko.

Per šaudymo pratybas visiškai užmiršome pasirūpinti dešiniuoju geležinkelio sankasos galu. Nepaisydami mūsų pragariškos ugnies, rusai kažkaip sugebėjo pastatyti ten sunkųjį kulkosvaidį, o netrukus ir dar vieną. Nublokšti juos nuo sankasos mums kainavo daug prakaito ir kraujo. Užboginti ant sankasos prieštankinės patrankos neįstengėme,

beliko naudotis tik kulkosvaidžiais ir rankinėmis granatomis – gausybe granatų. Nuo sankasos juos nukrapštėme tik po dviejų valandų. Vienas mūsiškis žuvo, kitas sužeistas guli ten už krūmų. O diena prasidėjo taip sėkmingai!

Antra valanda po pietų, dangus – tamsiai mėlynas. Karšta taip, jog virš sankasos galima matyti bangomis atsiritantį orą. Geležinkelio bėgiai garuoja, tokie jie karšti. Pabėgiai slidūs ir dvokia nuo įkaitusios dervos. Sakoma, kad dervos garai sveika plaučiams! *Scheisse*! Ant žemės tolėliau guli negyvas kūnas – peršautas į krūtinę. Dėl kvailo incidento kitame bėgių gale rusai turėjo pakankamai laiko įsikasti už trijų šimtų metrų nuo mūsų. Galėtume juos patrankyti granatomis, jei jų turėtume užtektinai. Jei turėtume...

Jau išmėtėme per daug granatų. Du vyrai nuėjo užnugarin atgabenti šaudmenų, bet, regis, neskuba grįžti. Ačiū Dievui, rusams užsidegimas mus atakuoti atlėgo. Dabar jie įsikasinėja. Moka tai daryti meistriškai. Atsargiai pažvelgiu į kairę. Koks puikus vaizdas! Kiek akys užmato, virš išrausų, padarytų mūsų artilerijos sviedinių, dūmų kamuoliai. Abiejų pusių artilerija darbuojasi darydama apsaugines ugnies užtvaras. Deja, rusų ugnies pozicijos rodo, kad pasistūmėjome tik apie kilometrą.

Vakarop atvyksta pastiprinimas, mat laukiame didelio rusų puolimo saulei leidžiantis. Jei nesulauksime artilerijos paramos, sankasą ginsime geležine valia. Laukiame ir laukiame, niekas nešaudo. Temsta. Staiga barkšteli ir sužvanga metalas. Kone iškart vienas iš mūsų iššauna signalinę raketą. Pasigirsta šūviai, ir netrukus virš galvos švilpauja sunkiojo kulkosvaidžio kulkos.

Pasinaudodami tamsa, rusai prisiartino prie mūsų pozicijos per šimtą metrų ir pradėjo pragarišką koncertą. Jų kulkosvaidžių papliūpos lekia per porą plaštakų virš sankasos. Kelios serijos pataiko į bėgius. Kulkos atšoka nuo bėgių įžambiomis trajektorijomis. Nuo sunkiųjų kulkosvaidžių birbesio ir kalenimo nesunku atskirti pėstininkų karabinų poškėjimą.

Prakeikti vandeniu aušinami rusų kulkosvaidžiai tarška kaip tūkstantis žadintuvų. Viename iš kanalų žemiau sankasos, dešinėje, atsargiai pastatome prieštankinę patranką. Išsiskleidžia ir ją ginsianti gausi kareivių grupė. (Tik penki kovos draugai kitą rytą sugrįš iš tos savižudiškos

užduoties.) Dėl prasto matomumo ir būtinybės taupyti signalines raketas nešaudome. Tik gulime ir laukiame. Rankose parengę laikome karabinus ir kulkosvaidžius, kojos sulenktos, esame pasiruošę pašokti ir atidengti ugnį. Raminamai gniaužiame granatas ir šovinių apkabas. Lengvųjų kulkosvaidžių komandos ištempusios ausis, pasirengusios pasukti vamzdį ir pradėti šaudyti. Šaudymui nutrūkus, pastebiu, kad mano kaimynas – naujokas, šiandien gavęs taip mane supykdžiusį laišką. Jis nusirita nuo sankasos – negyvas, kulka pataikė į galvą. Vargšas vaikinas! Šįryt jis man dar rodė savo jaunos žmonos nuotrauką.

Šaudymas atsinaujina. Vėl pradeda lyti skeveldromis. Oras kupinas ūbavimo ir inkštesio. Vis sukaukia atšokančios kulkos. Garsai tartum traškėtų laužas ar degtų eglynas. Beprotiška ugnis staiga atlėgsta. Galiausiai tik keli alkani karabinai tebespjaudo paskutinius šovinius apkabose. Tada – absoliuti tyla. Užšokame ant geležinkelio sankasos, įtemptai žvelgdami ir įsiklausydami į naktį. Pridedame plaštakas prie ausų, kad geriau girdėtume. Tada dangun šauna signalinės raketos, sprogsta ir lėtai leidžiasi žemyn. Jų pakyla vis daugiau, mes toliau spoksome ir klausomės. Tyla trikdo. Krūtinėje ir smilkiniuose dunksi širdies dūžiai. Rankos ieško rankinių granatų. Tarsi fejerverkas aukštyn pliūpteli daugiau signalinių raketų.

Dabar išvystame juos atplūstant, tuos raudonuosius šunsnukius, Azijos minią. Naktinės atakos yra tos gaujos ypatinga specializacija. Į dangų viena po kitos šauna signalinės raketos. Atidengiame ugnį iš šimto penkiasdešimties metrų. Mūsų sviediniai rėžiasi į atakuojančiųjų linijas išmušdami jų gretose didžiules spragas. Tačiau dabar naktis, o reljefas pilnas priedangą teikiančių gamtinių kliūčių. Artinasi vilnis po vilnies. Palei kanalą į dešinę nuo sankasos verda žiaurios kautynės vyras prieš vyrą. Tenai baigėsi patrankos šaudmenys, ir rusai pribaigia komandą. Savo kulkosvaidžiais vis dar įstengiame neprisileisti tų šunsnukių, bet ar ilgai? Ryšininkai grįžta į štabą. Po velnių! Mums čia gali padėti tik artilerijos ugnis. Be paliovos leidžiame signalines raketas į dangų – sceną apšviečia ir priešo signalinės raketos. Kaimyniniame ruože į orą kyla raudoni traseriai. Koks nuostabus fejerverkas, koks didingas baimės ir siaubo apšvietimas!

Gauname įsakymą trauktis į išeities pozicijas. Visa fronto linija turi būti atitraukta į pradinę poziciją. Prakeikimas, neįtikėtina, kad reikia

trauktis – mes, 299-oji pėstininkų divizija, turime sprukti; vokiečių kareiviai priversti palikti lauką toms rusų kiaulėms!

Dabar prasideda atsitraukimo drama, mums ji kainavo daugybę žuvusiųjų ir sužeistųjų. Pradines pozicijas pasiekiame apie antrą valandą nakties. Mus dengia artilerija.

Liepos 12 d. Mūsų fronto ruožą perima šturmo pabūklų grupė. Mes atitraukiami tris kilometrus atgal. Už mūsų artilerijos pozicijų laukiama masinio rusų parašiutininkų desanto. Mes vieninteliai turėsime su jais dorotis.

Skubiai kasamos tranšėjos. Jos turi būti gilesnės, nes ruože nėra medžių, kuriuos būtų galima panaudoti priedangai. Peizažas niūrus. Matyt, raudonieji visus medžius anksčiau iškirto, didelius plotus paversdami pelkėmis. Žmogaus ūgio krūmai dengia atvirus liūnus, bet neteikia priedangos mums, puolantiesiems.

Rusai, maskuotės ir taktinių kliūčių statymo meistrai, savo štabą įrengė palei didžiulę girią prie šiaurinio įėjimo į šią įdubą. Girios perimetrui leista netvarkingai apaugti, todėl dabar jis juosiamas gyvatvorių ir klampių balų. Už gyvatvorės rusai iškasė pabėgti skirtus dviejų metrų gylio tunelius, kuriuos prireikus galima užtvindyti. Kulkosvaidžių bunkeriai apaugę augalija. Net geriausiais optiniais instrumentais jų neaptiksi. Vienas dezertyras mums pasakė, jog kelerius metus plušo šimtai darbininkų ir kareivių, kad šį plotą padarytų tokį, koks yra dabar. Kaimai, pažymėti mūsų žemėlapiuose, išnyko.

Takai ir keliai prieš mėnesį buvo užminuoti ir pasėta žolė. Krūmuose ant vielų prikabinėta rankinių granatų, šį rytą jos sudraskė į gabalus du mūsų kovos draugus.

Tranšėjos užbaigtos, mašinos užmaskuotos, patrankos pusapskritimiu įkastos į žemę. Esame pasiruošę bet kam. Artilerija surengia didelį spektaklį. Antras apšaudymas prasidėjo trečią valandą šįryt. Haubicos tiesiai priešais mus nepaliaujamai purškia skeveldras į orą. Už mūsų griaudžia ir dunda sunkioji ginkluotė. Jos sunkūs sviediniai praskrieja žemai mums virš galvų taikydamiesi į tiltus, svarbius kelius ir mobilius šaudmenų sandėlius už 20–25 kilometrų nuo rusų linijų.

Dabar vidurdienis. Tranšėjas ir pelkes aplink negailestingai kepina baisus karštis. Spiginanti saulė varo mane iš proto. Nuo to spoksojimo

į saulę dega akys. Skauda galvą, tarsi ji būtų smaigstoma tūkstančio adatų. Po velnių! Hanesai, tik nenualpk!

Bjauru – drabužiai limpa prie kūno. Dvokianti sriuba, prakaito ir aštuonių dienų purvo mišinys iš po šalmo teka skruostais už apykaklės. Teprasmenga tas prakeiktas apkasų karas, teprasmenga ta prakeikta pelkė be jokio pavėsio ir vandens atsigerti.

Po pietų nedideliame aukštyje pasirodo rusų žvalgybos lėktuvas. Netrukus, kaip paprastai, prapliumpa priešo artilerija, tačiau jokios žalos nepadaro. Kartkartėmis rusai šaudo į mus mėgindami aptikti mūsų pabūklus, bet jiems nepasiseka to padaryti.

Saulei leidžiantis priešo ugnis pamažu nurimsta. Ryšininkai perduoda šviežiausias naujienas: fronto linija į priekį pasistūmėjo tūkstantį metrų. Naujienos labai pradžiugina, nesvarbu, kad tik kilometrą. Šiomis baisiomis dienomis pasidarėme kuklesni.

Liepos 13 d. Išskyrus sargybos metą, šiąnakt visi keletą valandų numigome. Paragavome šiek tiek tikro miego! Taip, jis egzistuoja! Tai nereiškia, kad šios kelios pamiegotos valandos atgaivino. Priešingai, jaučiuosi prastai. Nuo miegojimo susirangius apkase skauda visus kaulus. Tai šok lauk iš tranšėjos ir kaulus pramankštink! Tačiau daugelis tokios galimybės neturi, nes rusai taria „labas rytas" salve į mūsų pozicijas. Visi krūmai priešais mus apgenėti – ir geriausias sodininkas nebūtų geriau pasidarbavęs.

Neįtikėtina, vyruti, bet visa tai gali būti perniek! Kažkas sako neva matęs kažkokius karius, kitas praneša, kad jie įsitaisė už mūsų linijų. Trečias kalba apie naujus ginklus ir paslaptingus DO įtaisus [*DO-Geräte*, kitaip: *Nebelwerfer*, daugiavamzdžiai reaktyviniai minosvaidžiai], kurie bus pirmąkart panaudoti įnirtingam rusų pasipriešinimui palaužti.

Mūsų spėliones pertraukia milžiniškas sprogimas. Vienas sukrečiantis smūgis, ir penkis šimtus metrų aukštyn iškilusi gelsvai balta dūmų siena trumpam uždengia saulę. Šimtai raketų – sprendžiant iš dūminių uodegų tai turėtų būti raketos – nukaukia priešo link. Netrukus antra, trečia ir ketvirta salvė. Retas vaizdas! Išlipę iš tranšėjos, stovime ant krašto grožėdamiesi spektakliu. Rusai netenka žado, iš jų pusės nepasigirsta nė šūvio.

Vidurdienį daugiau sužinau apie spektaklį: DO įtaisas geba vienu metu iššauti kelis reaktyvinius sviedinius. Jie pripildyti padegamojo skysčio. Sviediniui atsitrenkus į žemę, padegamasis skystis ištykšta viską uždegdamas. Poveikis turi būti siaubingas. Nepaisydami to, rusai toliau laikosi savo pozicijose.

Mėgindami pralaužti priešo linijas vienoje ruožo atkarpoje, susikruviname nosis. Raudonieji pradeda kontrataką. Įstengiame ją sustabdyti, nors ir didesnių negu jų nuostolių kaina. Beveik pasiekėme savo kovinių galimybių ribą. Gerokai nukentėjome nuo nepakeliamo karščio ir žiaurių kautynių. Jau nebeilgai įstengsime atlaikyti atakuojančių rusų vilnis! Mums reikia šviežių karių! Per paskutines dvi dienas 529-asis ir 528-asis pėstininkų pulkai neteko atitinkamai 380 ir 304 vyrų. Pastiprinimo sulaukiame per mažai. Mūsų pozicijas daužo milžiniški artilerijos sviediniai, išplėšdami didžiulius žemės gabalus. Kokia garbė, kad tie ponai leidžia vėjais tokio didžiulio kalibro šaudmenis apšaudydami tokią varganų skruzdėlių šutvę kaip mes.

Dabar padėtis darosi rimta. Raudonieji geležinkelio bėgiais Žitomiro kryptimi atsigabeno geležinkelio artilerijos, kurios nepasiekia mūsų pabūklai. Dengiami artilerijos uraganinės ugnies, rusų *Schweine* vakare atakuoja. Jiems pavyksta mus atstumti kelis kilometrus iki miesto pakraščių.

Nors verk iš piktumo ir nepasitenkinimo. Niekas nebeveikia. Mano kūnas nebenori bendradarbiauti. Nervai kliba kaip tarškantis telegrafas. Ar dar kada nors pamatysiu savo namus?

Šiandieniai nuostoliai: 20 žuvusių, 11 dingusių be žinios ir 163 sužeisti. Brangioji Rozel! Manoji Buciben, atmink savo tėtį!

Liepos 14 d. Mums įsakyta atakuoti aštuntą valandą ryto. Tačiau vakarykštė audra užtvindė kelius ir padarė juos nepravažiuojamus. Kas dabar? Apie devintą ateina radiograma: „Ataka atidedama. Persitvarkykite gynybai!“ Vadinasi, rusai ir vėl ketina atakuoti. Taip. Ir kokia galinga ta ataka! Į mūsų poziciją lekia stambaus kalibro sviediniai. Gausybę šitų lydi mažesnio kalibro, taip pat sviediniai su siaubingu skeveldrų potencialu.

Paskui iš nedidelio aukščio bombonešiai išmeta savo „kiaušinius“. Naikintuvai tvatina į tranšėjas iš kulkosvaidžių. Aplink žemė kilojasi

į orą – tiesiai priešais akis, kairėje, dešinėje, už nugaros... Visur pliūpsi liepsnos. Mano plaukai apanglėję. Didelis žemės luitas smogia į šalmą, akimirkai prarandu sąmonę. Ir štai tada pasirodo jie, raudonieji velniai [*die roten Teufel*]. „Ura! Ura!"

Priešakiniai priartėja prie mūsų per penkiasdešimt metrų. Išsiropščiame iš tranšėjų. Kulkosvaidžių komandos pasilieka mūsų pridengti. Ar čia tie patys žmonės? Veidai iškreipti iki neatpažįstamumo. Neapykanta tiems kraugeriams ir begalinis pyktis išjungia bet kokį mąstymą. Ataką užbaigiame po pusvalandžio. Neatsimenu skerdynių smulkmenų. Neįtikėtina, bet tiesa. Bėgome priekin kaip kraujo ištroškę maniakai. Šaudėme, badėme, daužėme. Parkrisdavome, stodavomės, vėl puldavome priekin. Tiesiog neįstengiu atsiminti visų smulkmenų. Ir tik pažiūrėkit į mus! Mano marškiniai suplėšyti, rankos ir keliai kruvini, visa uniforma aptaškyta krauju. Ant kairiojo bato aulo kadaruoja kažkieno ištaškyti smegenys. Nusivemiu. Man gana! Dabar prasideda reakcija. Svaigsta galva, krečia šaltis – nervinis šaltkrėtys.

Liepos 15 d. Išmiegojau be pertrūkio dvidešimt valandų ir dabar jaučiuosi daug geriau. Stambaus kalibro sviediniai ir bombos gerokai pakeitė mūsų pozicijos išvaizdą.

Galiu tik stebėtis: saugiai gulėdamas mediko palapinėje nepastebėjau nė vieno ugnies spektaklio. Tikriausiai miegojau kaip užmuštas.

Virš mūsų pozicijos tvyro mirguliuojantis karštis. Purvinose tranšėjose telkšo dideli vandens klanai, skleisdami puvėsių kvapą. Oras ir žemė knibžda vabzdžių. Juodi musių debesys susirenka ant visko, kas valgoma. Išskyrus nedidelį artilerijos apšaudymą, šiandien buvo santykinai ramu. Poilsis man labai pravertė. Mus dar padrąsino [6-osios armijos feldmaršalo Valterio] Reichenau žodžiai; jis reiškia mums didžiausią pagarbą už mūsų drąsą ir narsą.

Liepos 16 d. Fronto linija nepajudėjo. Rimtesnių kautynių nebuvo. Protarpiais pavieniai šautuvų šūviai, kulkosvaidžio kalenimas ar keli artilerijos sviediniai. Apie vidurdienį mūsų poziciją atakuoja bombonešiai. Kliudo šaudmenų rietuvę; sprogimas sudrasko aštuonis kovos draugus ir daug sužeidžia. Iš dešinės ir kairės atsklinda skardūs mūšio garsai.

Atrodo, ten atakuoja šviežios divizijos ir daro nemenką pažangą. Gal rusai pagaliau ims sprukti?

Liepos 17 d. Šį rytą priešas mus pašventina artilerijos ugnimi. Jo artilerija tvatina mūsų pozicijas apie valandą, tada netikėtai pasirodo „ratos". Jos skrenda dvidešimt metrų virš žemės šaudydamos į mus. Staiga lėktuvai nutraukia ugnį. Tada gauname žinią, kad rusai traukiasi. Negalime tuo patikėti. Per pastarąsias dienas būta tiek daug klaidingų naujienų. Tačiau dabar tai tiesa. Mūsų artilerija šaudo į bėgančių rusų dalinius.

Po pietų ateina įsakymas atakuoti. Temstant užkariaujame keturis kilometrus Mirusiųjų girios į šiaurės rytus nuo Zviagelio. Dešimt dienų apkasų karo su visais jo siaubais, artilerijos ugnimi ir kruvinomis kautynėmis vyras prieš vyrą pagaliau baigėsi.

Mūsų akyse džiaugsmo ašaros.

Liepos 18 d. Raudonieji turėjo smarkiai nukentėti, nes mūsų artilerijos ugnis buvo taikli. Visur ant žemės sutrupinti medžių kamienai. Sprogimų išdraskyta girios žemė. Šimtai negyvų kūnų, sudaužyti reikmenys, mašinos, visokiausi ginklai. Prieš mūsų pozicijas suvirtę į didžiules krūvas guli nekenčiamų priešų kūnai. Jie pajuodę ir išsipūtę nuo karščio. Virš girios tvyro bjaurus, aitrus puvimo dvokas. Pagaliau galime palaidoti labai daug savo kovos draugų.

Daugelis pastarųjų dienų mūšių smulkmenų man primena niūrius mūšius La Bezaso (La Besace, Prancūzija) girioje prieš metus, bet rusai yra kitoks priešininkas nei belgai ir prancūzai. Anuo metu kovėmės su protingais, ištvermingais ir patyrusiais kareiviais, o čia priešas primena buką, abejingą, bedvasę naikinimo ir mirties mašiną. Prancūzai būtų pasimokę iš patyrimo ir mėginę išvengti nebūtinų aukų. O šie vyrukai kaunasi kaip pamišę tol, kol nė vienas nebejuda. Jie niekada nepasiduoda!

Šį vakarą kaip perkūno iš giedro dangaus sulaukiame artilerijos apšaudymo. Naktį, tomis klaikiomis valandomis, einu sargybą. Girioje vis dar slepiasi daug rusų *Schweine*. Naktis juoda, juoda. Kiekvienas trakštelėjimas miške gali būti sukeltas tykojančio ruso. Einu iš proto. Pagaliau išaušta rytas, lydimas privalomo artilerijos apšaudymo.

Netoli Umano į nelaisvę paimti sovietų kareiviai, 1941 m. vasara

Liepos 19 d. Aš alkanas. Jau kelias dienas stinga maisto, nors jis ir prastas. Nebeįmanoma gauti cigarečių, vokiečių kareivio *Kola Dallmann* tablečių.

Lyja. Tie prakeikti lavonai dvokia kaip niekada. Kai kuriuos mūsiškius rimtai krečia karštinė. Vienintelis džiaugsmas – skaityti Rozel laiškus. Meldžiu Dievą, kad leistų man grįžti sveikam ir nenukentėjusiam.

Liepos 20 d. Raudonieji įsitaisė naujoje gynybinėje pozicijoje, kurią visomis išgalėmis mėgina išlaikyti. Tai trečioji Voluinės Naugardo [Zviagelio] bunkerių linija, Stalino linijos dalis. Šturmuodami tuos prakeiktus betoninius bunkerius jau patyrėme daug nuostolių. Kadangi esame taip išsekę, vyresnybė nedrįsta mesti mūsų į antrą atakų raundą.

Ačiū Dievui! Mus pakeičia švieži daliniai. Liekame girioje parengtyje. Išsikasame tranšėjas netoli kelių artilerijos pabūklų, atgabentų mus paremti.

Būdami pirmoje gynybos linijoje, niekada neturėjome progos iš arti pamatyti šaudančių 210 mm ilgavamzdžių pabūklų. Išpučiame akis ir prasižiojame – pirmiausia iš baimingos pagarbos ir kad neplyštų ausų būgneliai. Tokiai pabaisai reikia keturiasdešimties vyrų komandos. Šaudymo nuotolis – iki keturiasdešimties kilometrų. Sviedinys sveria tris centnerius [apie 150 kg]. Jo skeveldros pasklinda maždaug tūkstančio metrų plote – pakankamai, kad daugeliui rusų išrautų krūminius dantis be papildomo mokesčio. Vienas šūvis kainuoja 2000 reichsmarkių. „Žmonės, ateikite prie dovanų dėžės! Kas dar nedovanojo, kas dar nori nusipirkti WHW [loterijos bilietą]?" Du tūkstančiai markių – vienas pokštelėjimas! Tai Praunheimo ir Romerštato dovanų dėžių bendros pajamos. Rinkikai ruoškitės, šiandien paleista tiek daug šūvių! Beje, pabūklai yra trofėjiniai, iš Čekoslovakijos, pagaminti Škodos. Buvo skirti Turkijos kariuomenei, bet galiausiai atiteko vokiečiams. Taip, iš tiesų, Sudetų kampanija davė šiokios tokios naudos.

Po pietų mūsų vadas pasako kalbą, pripildančią mus pasididžiavimo.

229-oji pėstininkų divizija jau kelias dienas atlaikė rusų 5-osios armijos spaudimą. Rusai į mūšį metė elitinius Maskvos gynybinių pajėgų karius. Jų paskutinė užduotis – įvaryti pleištą tarp mūsų ir fon Kleisto grupės. Jiems nepavyks.

Pietuose grėsmė kyla lemiamos svarbos operacijoms. Visi gerai suvokiame padėtį ir kausimės iki paskutinio vyro. Laukia sunkios valandos. Didžiuliai nuostoliai susilpnino mūsų kovos galią. Maskvos radijas vakar pranešė, kad netoli Zviagelio sunaikintos 298-oji ir 299-oji divizijos. Pasvajokit! Niekas dar nesibaigė! Ar nepralenkėme jūsų penkiomis valandomis anksčiau pasiekdami Slučės upę? Argi ne dėl to lojate į mikrofoną?! Jūs, vyručiai, bėgote nepakankamai sparčiai! Mes jus pamokysime, kaip reikia bėgti, bet priešinga kryptimi.

Neįtikėtina! Mūsų nuvargusiai šutvei liepta kelias dienas pailsėti gretimame kaime! Gera žinia užklupo netikėtai. Pats laikas! Kitaip būtų daug aukų.

Liepos 22 d. Šį rytą atskiromis grupėmis įsikeliame į kaimą. Jis smarkiai apgriautas mūsų artilerijos ugnies. Vietinių gyventojų likę nedaug,

Ukrainietės, paimtos padėti vokiečių kareiviams Postepnojės (Ukraina) akmens kirtykloje

daugių daugiausia keturiose ar penkiose sodybose. Jie stovi prie savo trobų žiūrėdami į mus labiau smalsiai negu piktai. Galbūt tik moka valdytis. Jiems turėtų būti įdomu, kas bus toliau.

Mūsų pirma užduotis – išsiskirstyti ir paieškoti maisto. „Min Bonui" labai pasisekė. Surado machorkos. Mielaširdingai stovi pakelėje ir dalija ją mums. Visi gauna nedidelę porciją.

Susėdame ir imame plėšyti senus laikraščius. Kai kurie iš batų išsitraukia *Schweisslappen* [laikraščio skiautes]. Netrukus visas 1-asis būrys dūmija kaip traukinių stotis. Ta machorka iš tiesų prasta, tačiau kadangi paskutines kelias dienas rūkėme žolę, lapus ir visokias vaistažoles, ji dabar mums yra tartum geriausias itališkas tabakas.

Įsikuriame pievoje kaimo pakraštyje. Pastatome palapines ir išsikasame apkasus. Vaikinai, atsakingi už puodus, keptuves ir virtuvės įrangą, nusimeta savo brangią naštą. Netrukus pradedama virti ir kepti. Pavalgę sėdinėjame žiūrėdami į vakaro dangų ir nė kiek nesukdami galvos dėl fronto linijos.

Kas dabar sužinos, kaip visa prasidėjo: netikėtai kažkas aiškiu tenoru užtraukia dainą. Visi staiga taip nutyla, kad „Min Bonui" net cigaretė iškrenta iš žabtų (kai dabar pagalvoju, jis buvo gan plačiai prasižiojęs). Prie dainuojančiojo prisideda kiti, ir netrukus dainą jau traukia visa šutvė. Vieni tiesiog sėdi rankomis apsikabinę kelius, kiti tyso aukštielninki, vietoj pagalvės po galva susinėrę rankas. Daina skamba vis garsiau: „Mažoji narsioji kareivio žmona, netrukus grįšime namo!"

Po trumpos pertraukėlės pasigirsta „Mano namai stovi gražiausioje pievoje..." Kartu dainuoja visi – darbininkai, ūkininkai, mokytojai ir verslininkai. Apsirengę pilkšvas uniformas, jie visi tapo kovos draugai. Užsismaukę plieno šalmus ant galvų, mirties akivaizdoje posmas po posmo įsijautę dainuoja šią melancholišką dainą. Kiekviena eilutė kupina taikos, ramybės, žmonų ir vaikų ilgesio.

Jie nemoka savais žodžiais išreikšti jų dvasią apėmusių emocijų. Be to, rodyti emocijas kažkaip gėda, štai kodėl dainuoja apie namus ar gimtąjį slėnį. Virš manęs didingas žvaigždėtas dangus. Tos pačios žvaigždės dabar šviečia ir virš mano namų Vesthauzene (Westhausen). Ar galvoji apie mane, mano brangioji Rozel?

Po dešimties valandų gero miego atsikeliu artimiau patyrinėti kaimo. Iš visų pusių į jį srūva pabėgėlių grupės, daugiausia moterys ir vaikai; jie slapstėsi aplinkiniuose miškuose. Kaimo vyrai buvo priversti kovoti už raudonuosius ir krito savo namuose bei gatvėse. Visur, kur pažiūrėsi, šokiruojančios scenos. Moterys ieško žuvusių vyrų ir brolių. Vaikai atranda sudraskytus tėvų kūnus. Siaubingi vaizdai. Moteris su kūdikiu ant rankų mėgina nutempti savo vyro kūną į seną apkasą, kad ten palaidotų.

Prie vieno namo kampo sėdi pagyvenusi pora. Vyras susilenkęs – negyvas. Į jį atsirėmus *babuška* spokso į aplinkinį siaubą. Jos sūnūs ir anūkai guli troboje dideliuose juoduose kraujo klanuose. Ji neteko balso, jos siela numirė visam laikui.

Tolėliau tyso dvidešimt kulkosvaidžio pakirstų mūsų kovos draugų. Gretimame sode negyvi guli du mirtinose vyras prieš vyrą kautynėse susikibę kovotojai. Raudonasis sustingusioje rankoje tebegniaužia durtuvą. Sprendžiant iš žaizdos, vokiečiui jis bedė į sprandą. Raudonarmiečio galva išsipūtusi, vokiečio rankos kaip replės vis dar

suspaudusios ruso kaklą. Man gerai pažįstamas kautynių vyras prieš vyrą siaubas. Kūnų vieno nuo kito atskirti neįstengiame, tad abu palaidojami kartu. Kasdami duobę po duobės, palaidojame dvidešimt vieną kovos draugą. Penkiasdešimt aštuoni rusai užkasami bendrame kape.

Karštis nepakeliamas. Irstančių kūnų dvokas vimdo. Nuo jo ginamės pridengę nosinėmis burnas. Moteris ir vaikus tenka jėga atplėšti nuo mirusių artimųjų. Infekcijos pavojus irgi labai didelis.

Grįžtu linkstančiais keliais. Nežinau kodėl – nuo baisaus karščio ar nuo siaubingų vaizdų?

Liepos 24 d. Tai šviečia saulė, tai pila liūtis. Savotiškas pelkynų šiltnamis, turime gerti chinino tabletes, kad apsisaugotume nuo karštinės. Ilsintis po kelių savaičių nuolatinio nuovargio dienos švieson ima lįsti įvairių negalavimų simptomai. Vieną kovos draugą ištiko nervinė karštligė [*febris nervosa*]. Jis pašoka, ima šaudyti ir mėgina atakuoti raudonuosius, kurių nėra. Vargšą vaikiną po pietų išgabens giliau į užnugarį. Tačiau didžiumą kamuoja rimtos vidurių ligos (nekontroliuojamas viduriavimas). Aš vienas iš tokių. Bet tai niekis palyginti su kruvinais pastarųjų savaičių mūšiais. Esame labai dėkingi už galimybę pailsėti!

Liepos 25 d. Nuo išgirstų pagiriamųjų kalbų gali apsisukti galva: „Jūsų pasigėrėtini laimėjimai išliks istorijoje. Jūsų narsa neturi pavyzdžio!" ir taip toliau... Ir šitaip visą dieną. Divizijos vadas, korpuso vadas, feldmaršalas Reichenau – visi mus staiga labai pamilo. Pažadėjo prancūziško vyno, šampano, šokolado, cigarečių ir sardinių. Vargšas pilve, kaip susidorosi su visais tais delikatesais? Na, mes bent patenkinti; vis dėlto padarėme daugiau nėgu liepė pareiga.

Liepos 26 d. Sulaukėme gerų naujienų iš fronto: rusai traukiasi į Korostenį, nors ir įnirtingai kaudamiesi.

Liepos 27 d. Mūsų poilsio dienos baigėsi. Judame į Kijevą.

Liepos 28 d. Po žiaurių mūšių gatvėse krito Žitomiras. Rusų tankai kartais atakuoja, kad pridengtų besitraukiančius bolševikus. Gyvenimą nuodija rusų naikintuvai ir bombonešiai. Mūsų konvojai jiems yra

patrauklūs taikiniai. Raudonųjų masės traukiasi į Kijevą, kuris aiškiai smarkiai įtvirtintas. Vėl laukia sunkios kautynės miesto sąlygomis.

Liepos 29–30 d. Judame kilometras po kilometro nesmarkiai apšaudomi artilerijos ir dalyvaudami nedidelėse pėstininkų kautynėse.

Liepos 31 d. Už keturiasdešimties kilometrų nuo Žitomiro trumpam sustojame. Pokalbių tema vis ta pati: kada baigsis ši kampanija? Kažkas paskleidė gandą, kad po šios sumaišties būsime demobilizuoti. Koks nebrandus religinis tikėjimas! Manau, pirma, kad Rusijos kampanija truks daug ilgiau. (Aš net reiškiu šią nuomonę nesutikdamas su tais karininkais, kurie įsitikinę, jog viskas baigsis per du mėnesius.) Antra, ar įmanoma patikėti, kad tokie šlovingi veteranai kaip mes bus išsiųsti namo rankioti kirminų savo soduose? Pažiūrėsim, ar būsiu teisus bent vienu iš tų dviejų klausimų.

Rugpjūčio 1 d. Sustojame nedideliame pušyne, jame mažytis ežeras. Kadangi čia būsime kelias valandas, nusimetame prakaituotas uniformas ir įšokame į myžalų šiltumo purviną vandenį. Bet džiaugsmas trumpalaikis – netikėtai pasirodžiusios „ratos" paleidžia keletą šūvių virš galvų. Pačioje atakos pradžioje nuo rankinės granatos sprogimo žūva vienas iš mūsiškių. Kokia velniava! Šlapi skubiai vėl apsirengiame ir pasislepiame po medžiais. Pačiu laiku, mat netrukus pasirodo dešimt bombonešių *Martin*. Staiga – dūmų kamuoliai, iškart palydimi sprogimų. Prakeikimas!

Mums pasisekė. Gelsviems dūmams prasisklaidžius, matome, jog tiksliai ten, kur būta mūsų stovyklos, dabar sprogimų išrausos.

Rusų naikintuvai šiomis dienomis gan aktyvūs. Vakar po pietų patyrėme nemalonią staigmeną. Itin žemai praskrido trys dideli lėktuvai. Kadangi nešaudė, nekreipėme į juos daug dėmesio. Netrukus užnugaryje išgirdome smarkų šaudymą. Žvalgų grupė, įskaitant mane, suskato pagrįžti ir pažiūrėti, kas ten vyksta. Pasiekę girios pakraštį, išvystame penkiolika civilių, kiek kojos neša dumiančių prie tilto. Staiga virš galvos kažkas švilpteli; metamės ant žemės, ir vos už kelių metrų kurtinamai sprogsta penkios ar šešios rankinės granatos. Trumpais perbėgimais nuo priedangos prie priedangos artinamės prie grupės.

Didelėmis pastangomis įstengiame šiai pašėlusiai pliekiančiai grupei atkirsti kelią nuo tilto.

Pievoje laukia didelis siurprizas – parašiutai. Rusų kareiviai, apsirengę civiliais drabužiais, iššoko iš lėktuvų sunaikinti šio svarbaus tilto. Koks laimingas sutapimas, kad juos užklupome ir paskutinę minutę sutrukdėme jiems užimti tiltą. Sprogmenų jų dėžėse būtų užtekę paleisti į orą ištisam miestui. Vienam iš parašiutininkų, deja, pavyko pasprukti. Jo kulkosvaidžio papliūpa nukovė vieną mūsiškį ir rimtai sužeidė kitą.

Rugpjūčio 2 d. Iki Kijevo nebetoli. Matome tai žemėlapyje ir jaučiame iš sutinkamo įnirtingo pasipriešinimo. Į priekį stumiamės lėtai. Priešais mus – pirmoji bunkerių linija. Už jos tikriausiai tuzinas ar daugiau įvairių įtvirtinimų linijų. Bunkeriai, minų laukai, pelkės, automatinių liepsnosvaidžių spąstai ir dar velniaižin kas.

Laukia sunkios valandos ir dienos, bet mes užsigrūdinome ir mūsų niekas nebegali išgąsdinti. Nebebijome triuškinančių smūgių, krintančių bombų žemo kauksmo, kulkosvaidžio papliūpų čiulbesio.

Gyvenimas fronte pavertė mane fatalistu. Viskas priklauso nuo likimo; kaip kitaip paaiškinti, kad nežūvame. Artilerijos sviediniai aria mūsų linijas. Žemė vos už kelių metrų priešais mane pakyla į viršų. Ant mūsų pasipila iki raudonumo įkaitusių skeveldrų liūtis. Kovos draugai iš dešinės ir kairės pusės sudraskyti į gabalus, mano uniforma aptaškyta jų krauju. Smūgio banga pargriauna mane aukštielninką, bet aš sveikas. Likimas! Jei praėjau Zviagelio pragarą, kur žuvo tūkstantis mūsiškių, tai man ateityje viskas klostysis sėkmingai.

Rugpjūčio 3 d. Brangioji Rozel, šiandien mūsų vestuvių sukaktuvės! Ar dar pameni: vieną vakarą sėdėjome sode Hauzene. Tądien irgi buvo rugpjūčio 3-ioji, ir tavo kvailas vyras buvo visiškai pamiršęs, kad tą dieną susituokėme. Turiu pripažinti, jog dėl mano klaidos buvai labai prislėgta.

Ir štai vėl rugpjūčio 3-ioji, nenutrūkstamų kautynių ir aukų diena. Tačiau atmenu, jog tai mūsų vestuvių diena. Dėkoju likimui, kad mūsų keliai susikirto, ir tu, brangioji, tapai mano žmona ir mūsų mylimos Erikos motina.

Dieve, prašau, leisk man saugiai grįžti namo, kad galėčiau atitaisyti savo klaidą ir turėčiau laiko dar pagyventi!

Nors priešas įnirtingai priešinasi, vakarop pralaužiame jo linijas. Gerokai pasistūmėjame.

Rugpjūčio 4 d. Dabar esame penkiolika kilometrų nuo Kijevo. Priešais mus – Vetos (Weta) linija, sutvirtinta viskuo, kas įmanoma. Rusai atmušė tris gerai parengtas atakas. Šitaip paprastai jų nepaimsi!

Įvykiams nesirutuliojant kaip planuota, štabe, regis, kyla problemų. Vadovybės struktūroje yra permainų, pakeičiami keli generolai. Per daug aukų, per mažai pasiekta. Man tikrai nepatinka tas šūdas.

Rugpjūčio 5 d. Įsikasinėjame. Visą dieną mus smarkiai apšaudo artilerija. Nakties priedangoje įstengiame priartėti prie bunkerių linijos. Ačiū Dievui, tai padaryti pavyksta per daug nepatraukiant priešo dėmesio.

Vidurnaktį be rimtesnių kautynių įsitaisome Glevachos girioje. Visiems iki ryto privalu įsikasti. Bunkerių pabūklai ir Kaukazo snaiperiai medžioja kiekvieną, kurį pamato dienos šviesoje.

Rugpjūčio 6 d. Kaip ir laukta, penktą ryto prasideda smarkus apšaudymas. Sėdžiu stebėtojo pozicijoje ir galiu regėti gresiančią pražūtį, kurios niekas kitas nemato. Prakasas nuo pagrindinės tranšėjos yra prie pat girios pakraščio. Nuo čia reljefas švelniai leidžiasi ligi Vetos upės. Ta prakeikta upė, matyt, nuplukdys daugybę kraujo (galbūt ir manojo). Už upės – milžiniškas prieštankinis griovys, pilnas spygliuotos vielos.

Griovį juosia gerai užmaskuoti bunkeriai. Šaudoma iš jų. Mirtis ritasi mūsų link. Gniuždanti ugnies siena pamažu, labai pamažu ropščiasi šlaitu aukštyn. Tie *Schweine* šaudo taikliai, to galima išmokti tik intensyviomis pratybomis. Pakilusi iki pusės šlaito, ugnies siena pasiekia trobą tarp medžių. Pasigirsta traškesys ir skylančios medienos garsai, medžių šakos, medinės sijos ir plytos sūkuriuodamos skrodžia orą. Dvokianti ugnies siena juda toliau.

Hanesai, tik dabar nepraskysk! Primetu, kad mirtis dabar gali užgriūti bet kurią minutę. Visi įspėti. Pirštus suleidžiame į žemę. Kakta iš baimės prakaituota. Dieve, jei bent galėtume gintis! Ir tada užverda

pragaras. Kauksmas, kurtinantis dundesys, griausmas, traškesys ir tūkstančių skeveldrų dūzgesys.

Į tranšėjas plūsteli dvokiantys dūmai. Kiek laiko tai trunka – sekundes, minutes? Negaliu pasakyti. Atsargiai pakeliu galvą nuo žemės ir pamatau, kad ugnies siena nuslinko toliau. Kelias minutes lieku apkurtęs. Ant veido kažkas šlapia – kraujas! Ačiū Dievui, tik įdrėskimas. Mūsų pozicija – vienas chaosas. Medžių kamienai, naudoti priedangai, suskaldyti į šipulius. Dalis tranšėjos užversta žeme. Į vieną poziciją pataikė tiesiai. Du kovos draugai žuvo, trys sužeisti. Apskritai mums pasisekė, galėjo būti ir blogiau.

Šią popietę girioje mums už nugaros išdėstoma artilerija. Daug pabūklų, kai kurių kalibras didžiulis – šitie tikriausiai minosvaidžiai, jie čia bus panaudoti pirmą kartą. Du iš naujųjų pabūklų paslėpti nuo mūsų, kareivių, akių. Užslenka naktis, ir pavieniai šūviai leidžiami į priešo pozicijas. Tai galima pavadinti bandymu. Puiku, kad barbarai leidžia pasiklausyti ir savo balso.

Apie vienuoliktą vakaro gauname įsakymą atakuoti rytoj. Dieve, bus sunku. Ir nuo to, tiesą sakant, man negera.

Rugpjūčio 7 d. Šalia ilgavamzdžių patrankų, haubicų ir minosvaidžių stovi karininkai. Spoksodami į rankinius laikrodžius, daro pabūklų tarnyboms spaudimą. Minučių rodyklė suka ratus... Ką tik prasidėjo paskutinė minutė, ji atrodo begalinė! Šimtai vamzdžių spjauna į dangų savo mirtinus užtaisus. Haubicos, minosvaidžiai ir stambaus kalibro ilgavamzdės patrankos ima darbuotis. Mirtis kaukdama ir griaudėdama galvotrūkčiais lekia į prakasus, bunkerius, patrankų pozicijas, kulkosvaidžių lizdus ir tranšėjas.

Lygiai dešimt minučių po penktos ryto pakylame į ataką. Kaip ir daug kartų anksčiau, darbuojamės ranka rankon su šturmo pionieriais ir liepsnosvaidininkais. Priešingai lūkesčiams, viskas praėjo puikiai. Ataka rutuliojosi taip, tarsi būtume Ordrufo (Ohrdruf) pratybų lauke. Po valandos mes jau prieštankinio griovio ant Vetos upės kranto priedangoje žemiau audringai liepsnojančių bunkerių. Mūsų granatos skrieja pro bunkerių angas. Jie pribaigiami sprogmenų užtaisais ir liepsnosvaidžiais.

Staigmena! Vos per dvi valandas išvalyti trys bunkeriai ir atverta graži pralauža. Na, kaip šitai skamba? Mano brangūs ponai, per šią

šaunią sceną, parodytą *Wochenschau* [vokiečių savaitinis kino žurnalas], gerokai pridėjome į kelnes. Ne vienas dryktelėjo rankas į orą, apsisuko – toks nemiklus manevras – ir krito negyvas ant Vetos upės krantų. Ir, beje, bunkerius atakavome Adomo kostiumais [t. y. nuogi]. Įdomu, ar raudonųjų karininkų kekšės buvo tiek padorios, kad rankomis prisidengtų akis! Vienaip ar kitaip, tai buvo būtina dėl purvo upėje. Vienas feldfebelis mėgdavo sakyti: „Kareivio charakterį moku nustatyti iš jo uniformos būklės." Nagi, brangusis Fipsai, ateik pas mus ir pakalbėk apie „būkles". Galbūt galėtum atnešti narsiųjų kareivių drabužius iš kitapus upės. Matai, kaip atsižvelgėme į tavo norus ir saugojome drabužius. Mums trūksta tavo palaižūniškų kalbų.

Iš sparno užimame rusų pozicijas viena po kitos. Kalva kitapus Vetos upės po pietų jau mūsų rankose. Priešas tebelaiko tik Počtovajos kaimą ir tiltą. Tiltą planuota užimti sparčiais veiksmais, nes jis verkiant reikalingas mūsų motorizuotiesiems daliniams. Šios rizikingos užduoties šįkart imsis kiti. Mes pridengsime ugnimi. Tie vyrukai veržliai kimba į darbą. Temstant tiltas ir kaimas išvalyti nuo priešų. Po vidurnakčio turime saugoti tiltą. Tai nėra nepavojinga, nes rusai gana taikliai apšaudo tiltą ir kaimą. Pagaliau po kelių valandų mus pakeičia, mes įsitaisome saugoti šiaurinį išėjimą.

Počtovaja liepsnoja. Girdime ugnies traškesį. Kažkur tolumoje mūkia karvės. Jos tikriausiai uždarytos tvarte ir dabar pleška gyvos. Vėjas mūsų link neša tirštus dūmų debesis. Dūmai tvyro virš viso kaimo. Ugnis žėruoja raudonai, karštis užima mums kvapą. Dega kas antras namas. Pro šnypštimą ir traškesį girdėti rusų paliktų šovinių spragsėjimas. Ropščiamės per karštas nuolaužas. Gretimai sugriūva namo siena. Pro mus nešami sužeisti kareiviai. Liepsnos apšviečia Raudonojo Kryžiaus vėliavą. Virš galvos ūžia lėktuvas.

Rugpjūčio 8 d. Lyja. Apkasai, kuriuos taip skubiai išsikasėme, pilni vandens. Kiekvienas gulime savo purvinoje duobėje kaip maiše. Uniformos permirkusios gelsvu purvinu vandeniu. Drebėdami iš šalčio ir baimės mirkstame savo „voniose" ar „vandens karstuose". Į aną pusę leidžiama salvė po salvės. Aplink mus visur sproginėja. Sprogimai primena „gyvybės medžius" apie Frankfurto centrinę geležinkelio stotį.

Rozel ir Hansas Juodojoje girioje

Hansas ir Rozel drauge su kitais vokiečių kareiviais Juodojoje girioje

Ironiška... Čia mūsų linijomis vaikščioja mirtis! Per pusvalandį žūva dvylika. Po galais! Kad bent tas lietus liautųsi. Nebegaliu ilgiau žiūrėti į kritusių kareivių apkasuose raudoną sriubą. Nemėgstu pomidorų, bet pomidorų sriuba patinka.

Šleikštu. Turbūt išvemtum net vidurius! Tie patys kovos draugai, vakar taip narsiai atakavę bunkerius prie Vetos upės, dabar guli sudarkyti apkasuose. Kai kovos draugui nuo smūgio išvirsta lauk viduriai, turėtum į jį ilgiau nebežiūrėti. Juk tai, kas po to lieka, neturi nieko bendra su juo ir jo didvyriškomis pastangomis. Bjauru, tiesiog baisu. Aš pavargau, pavargau nuo visko.

Pulkas šį rytą atakavo į šiaurę nuo akmenimis grįsto kelio. Tie narsūs vaikinai, nors ir didelių aukų kaina, gerokai pasistūmėjo. Užėmė Gatnoję ir dabar yra netoli Šuljanų prie Kijevo vartų. Labai gaila, kad jie mus čia paliko. Rusai puikiai pakoregavo savo ugnį taikydami ir į mūsų poziciją, ir į kelią.

Vidurdienis, ir šią akimirką santykinai ramu. Jie liovėsi mus kankinę savo mažakalibriais. Tikriausiai nebeturi šaudmenų. Tačiau reguliariai kas penkios minutės atskrieja trys stambiakalibriai sviediniai. Sprendžiant iš išrausų dydžio, juos leidžia geležinkelio artilerija, suniokojusi šį puikų kelią.

Mūsų nuotaika daug geresnė. Lyti nustojo, pasirodė net saulė, pasaulis nebe toks niūrus. Bent galime išlįsti iš savo apkasų. Kai kas pajuokauja, ir mes nusijuokiame. Gyvenimas eina toliau!

Pranešama apie pastebėtus rusų tankus. Įsitaisau stebėjimo pozicijoje po išdegusiu stogu, tūnau ten su periskopiniu žiūronu. Penkias minutes viską užmirštu, artilerijos apšaudymą ir pavojus. Kokios įspūdingos tos kelios minutės!

Mūšis dėl Kijevo pasiekė kulminaciją. Iki miesto pakraščių driekiasi lyguma. Peizaže vos keli medžių siluetai ir banguojančios nedidelės kalvos. Už miško aiškiai matyti radijo bokštai. Kairėje Šuljanų ir Mikoiskos priemiesčiai, o pats didmiestis, turintis 850 tūkst. gyventojų, su savo gražiomis bažnyčiomis ir citadele dunkso horizonte už kelių dūmų dryžių.

Periskopinis žiūronas – nuostabus įtaisas! Pakoreguoji, ir akiratyje atsiduria dar viena brėstančio mūšio scena. Raudonieji šunys atakuoja haubicos poziciją. Draugai ir priešai skerdžia vienas kitą. Įžiūriu pėstininkų linijas netoli Gatnojės. Ant kelio, vedančio iš kaimo, įrenginėjama

kulkosvaidžio pozicija. Tada akmenimis grįstu keliu atsirita artilerijos ugnies siena. Virš Teremkų miško tvyro pilki debesys. Ore ūžia naikintuvai.

Visų stebėtų individualių scenų ir jaudinančių vaizdų visuma tikrai verta „mūšio" vardo... Trypsintys arkliai, barškančios mašinos, purvo sluoksniu padengti ryšininkai motociklininkai, namai, virtę degančiais fakelais, piktas kulkosvaidžių lojimas, dangun akis kreipiantys sužeistieji, atgal trūkčiojantys karšti patrankų vamzdžiai, juodi dirvos ir dūmų fontanai, skeveldrų šnypštimas, sviedinių bimbesys... Riksmai, griausmas, poškėjimas, dejonės, kauksmas, žemės kilnojimasis – tokia ta rugpjūčio 8-oji, antra mūšio dėl Kijevo diena.

Rugpjūčio 9 d. Rytas prasideda masine rusų bombonešių ataka. Tiek daug jų dar nesu matęs. Kartais ore vienu metu pasirodo 50–60 lėktuvų. Nejučia pagalvoju apie kadaise skaityto žurnalo „Ateities karas" (*Der Krieg der Zukunft*) futuristinius piešinius. „Dominykas mūšyje dėl Kijevo" – galėtum nusijuokti, jei situacija nebūtų tokia rimta. Budionas [sovietų maršalas] išleido savo „kregždes" į Kijevo aviacijos šventę. Ūžia ir gaudžia taip smarkiai, kad nesigirdi net savų minčių. Vokiečių pozicijas bombarduoja ir apšaudo „ratos", tie mitrūs biplanai, ir bombonešiai *Martin*. Pirmą kartą jie leidžia šaudmenis, atsitrenkiančius į žemę lėktuvui dar net nesant virš galvos. *Scheisse*, bičiuliai! Turime iš naujo apgalvoti priedangos strategiją. Reikia mokytis.

Gauname įsakymą atakuoti dešimtą ryto. Kvepia bėda! Artilerija griaudėja kurtinamai. Trims grupėms liepiama prasiskinti kelią per minų lauką ir susisiekti su per toli nutįsusia fronto linija. Mano grupė iki pusės dvylikos turi pasiekti Teremkus. Vadas ir jo adjutantas, atvykę iš Gatnojės, ten jau įsitaisė anksti ryte. Nereikia jokių aiškinimų, kad suvoktum, jog kirsti minų lauką bus nelengva. Virš lauko trys artilerijos ugnies užtvaros, ir pro jas teks prasiskverbti, neminint jau skeveldrų, minų ir bombonešių. Laiko diskusijoms nėra; netardami nė žodžio, čiumpame ekipuotę ir ginklus.

Po akimirkos pradedame misiją žingsniuodami vora po vieną. Neturint priedangos, karštai kepina saulė. Tvankuma varo iš proto. Kartu gabename du ryšio įrangos komplektus stebėjimo postui netoli fronto linijos. Tie vargšai vaikinai velka sunkias dėžes ant pečių. Mažasis Artūras po

kelių šimtų metrų susmunka. O Dieve, ar pavyks atlikti užduotį? Pasiekėme pirmą artilerijos ugnies užtvarą, bet jos dar nekirtome. Nepasiduok! Vienas iš kovos draugų užsiverčia sunkią dėžę sau ant pečių, ir mes toliau slenkame pro dvokiančias arklių gaišenas ir negyvus kareivius. Mūsų kelyje tyso daug sumaitotų lavonų. Veidai juodi ir ištinę.

Dabar nusukame nuo akmenimis grįsto kelio. Iki šiol viskas ėjosi gerai. Tada staiga išnyra keturi priešo lėktuvai, jie skrenda taip žemai, kad jaučiame jų propelerių sukeltą sūkuringą oro srautą. Tie *Schweine* persekioja mus apie penkias minutes. Kurių galų metamės į purvyną? Juk jie skrenda taip žemai, kad net suskaičiuotų, kiek mūsų. Jų padrika ugnis nepadaro jokios žalos. Mūsų grupė jiems pasirodo per menka rimtai atakai. Lėktuvai nusuka į šalį ir bombas numeta tolėliau ant akmenimis grįsto kelio.

Atsikvėpti stabtelime prie gyvulių fermos – baisi vieta (pasiteirauk bet kurio Kijevo mūšio dalyvio apie Gatnojės fermą ir jis tyliai pasišalins prisiminęs sugriautas mūro sienas, nuklotas sumaitotų ir kruvinų kūnų), – nes tai visame lauke vienintelis pavėsį teikiantis objektas. Skubiai surūkome po cigaretę. Sako, jog tai nuramina nervus, bet nieko panašaus nepajuntame. Aiškiai matome, kur reikės eiti toliau, – už sudraskytos giraitės per minų prikimštą lauką ligi pat mūsų tikslo – Teremkų. Labiausiai gąsdina trys pragariškos artilerijos ugnies užtvaros. Cigaretė staiga pasidaro nebeskani. *Scheisse.* Viskas šūdo krūva. Mažasis Artūras labai susijaudinęs: viduje jaučia tokią įtampą, kad ima skaldyti juokus. Paprastai tylūs ir drovūs vaikinai tokiomis aplinkybėmis virsta šmaikštuoliais, neieškančiais žodžio kišenėje. Kartais pažeria tokių įmantrių frazių, kurių kitomis sąlygomis nebūtų sugalvoję ir per pusvalandį. Bet tai nieko nereiškia, turime judėti. Įsakymas yra įsakymas, kai jį gauni, turi vykdyti.

Mano grupė Teremkus pasiekia dvidešimt po vienuoliktos. Kaip čia pakliuvome, nėra ko daug aiškinti. Stebuklas! Lydimi laimės, praėjome pro šimtus minų ir kirtome artilerijos ugnies užtvarą, pavaišinusią mus tik nedideliu skeveldrų kiekiu. Atkakome sveiki, neskaičiuojant kelių įdrėskimų. Mano vargšai ryšininkai užtruko daug ilgiau. Jų pečiai kruvini nuo sunkių dėžių. Kiek kartų per šiuos kelis kilometrus teko griūti ant žemės ieškant priedangos! Nemanykit, kad greitai atitokome nuo savo žygio siaubų.

Jei jau lyja, tai kaip iš kibiro – mūsų link kaukia sviedinys po sviedinio ir smogia į apgailėtinus Teremkų griuvėsius. Ore sūkuriuoja nuolaužos.

Kovos draugai slėptuves įrengė šachmatų lentos stiliumi. Mūsų pozicija prakase netoli paskutinio namo viduryje sodo, kuriame pustuzinis apdraskytų medžių. Apkasus pasiekiame šliaužte. Vos į juos įsiverčiame, dangų staiga pripildo tie prakeikti biplanai. Prisiartina eskadrilės formuote iš dešinės nuo miško. Skrenda vis žemiau ir žemiau. Kulkosvaidžių kalenimas darniai įsilieja į variklių gaudesį. Tie paršai gerai išmano savo darbą! Matau pilotus, jie iš sėdynių išsilenkia per fiuzeliažą pažiūrėti, kas apačioje, ir švysteli savo baisias rankines granatas. Mano pilvas ima maištauti. Nerimsta rytą išgerta kava. Jie leidžiasi vis žemiau, praskrenda virš mūsų pozicijos ir pasuka miško link. Saulėje spindi ant sparnų apačios raudonos žvaigždės <...> gulėk tyliai, labai tyliai! Plieno šalmas atrodo vis sunkesnis. Kiek laiko jau esu nemiegojęs? Sukryžiuoju rankas už galvos, atsigulu ant žemės ir užsimerkiu. Dirva maloniai šilta...

Prakeikimas. Visoje šitoje sumaištyje iš tiesų užmigau. Taip, net sapnavau. Tu ir aš, Rozel, ėjome pasivaikščioti. Stovėjome ant uolos, primenančios mūsų mėgstamą vietą Falkenšteine (Falkenstein). Žiūrėjome į lygumą, pilną dūmų ir liepsnų. Tu atsirėmei į mane ir tyliai pravirkai. Na, sapnai kartais keisti. Nesąmonė! Mano Rozel dūmai ir liepsnos nepravirkdys.

Priešo pabūklai rausia mūsų poziciją jau kelias valandas. Vėjas neša virš galvos dusinančius dūmų debesis. Raudonieji pliekia iš visko, ką tik turi, – dideliais, mažais sviediniais... Jų ugnis taikli. Tokia taikli, kad visur šiurpiai tyso palapinsiaustės. Iš po kai kurių kyšo ranka su sustingusiais ir sugniaužtais pirštais ar batas. Ponios, po jais sustingę ir sudraskyti guli jūsų vyrai ir sūnūs. Jūs galbūt šią akimirką mėgaujatės saulėta diena, savo vaikų vapaliojimu ar jų spindinčiomis akimis. Net nenutuokiate, kad netrukus sulauksite laiško, padarysiančio jūsų gyvenimą nepakeliamą. Negalvok apie tai! Dieve, padėk man! Negalvok apie tai! Mūsų žmonos ir motinos kenčia labiau negu mes čia, šioje skeveldrų liūtyje.

Po pietų artilerijos ugnis staiga liaujasi. Suprantama: net ištvermingiausias skerdikas turi padaryti pertrauką papusryčiauti. Įsivaizduoju,

kaip jie ten susėda su savo velniškomis šypsenomis nuo suodžių pajuodusiuose veiduose. Įsivaizduoju, kaip čepsi valgydami. „Grįžkime prie darbo," – paragina jų komisaras, ir purvinos bei riebaluotos letenos čiumpa sviedinius, glostydamos vėsų plieną, sudraskysiantį į gabalus tuos prakeiktus fašistus.

Na, palaukit, prakeikti šunsnukiai. Netrukus ateis jūsų eilė!

Atvangą nuo apšaudymo išnaudojame savo labui. Iš visur velkame duris, tvoras, lentas ir rąstus savo apkasams apdengti. Sutvirtiname žemės sienas. Aplink apkasus išdėstome viską, kas tik gali sulaikyti skeveldras, – kibirus, statines, kėdes, suolus...

Vos užbaigiame gerinti įtvirtinimus, oras prisipildo atlekiančių sviedinių kauksmo ir sprogimų. Teremkai virsta banguojančių juodų dūmų jūra. Sunkieji rusų sviediniai be pertrūkio daužo griuvėsius. Per pusvalandį suskaičiavau 243 sprogimus. 243 padauginę iš 500 skeveldrų gausime 121 500 iki raudonumo įkaitusių metalo gabalėlių, skraidžiojančių ir suplėšančių bet ką savo kelyje. Gal kas nors gali pasakyti, ar tūkstančio metrų spinduliu yra plaštakos dydžio plotas, kurio nevarpytų mirtinos geležies šukės.

Neįmanoma aprašyti siaubo per visas tas valandas iki vakaro. Spraudžiuosi apkaso apačioje pusiau išprotėjęs iš baimės ir siaubo. Ar kas nors bent truputėlį užjaus mus, vargšus žmogiškuosius gniutulėlius, kone netekusius proto ir dantis suleidusius į žemę?

Dieve, jei jau tokia tavo valia, tai bent leisk mirti akimirksniu! Pro kauksmą ir trenksmus silpnai girdisi sužeistųjų dejonės ir šauksmai. Vargšai vaikinai. Jums niekas negali padėti. Bet kuris, palikęs priedangą, bus nedelsiant suvarpytas skeveldrų, kaip tas anava senas kibiras.

Pagaliau po ilgų siaubingų valandų ima temti ir pasidaro tylu. Į mūsų poziciją grįžta gyvybė. Barška kastuvėliai, signalinės raketos kopia į dangų, iš fronto linijai artimiausių tranšėjų ir apkasų kyla dejonės ir riksmai. Su neštuvais išbėga sanitarai. Grupelės kareivių sėdi drauge apkasuose ir drožia kryžius. Liepsnos nurimsta, tik kartkartėmis nuo išdegusių namų ir klojimų atsklinda traškesys. Vis lyg skustuvas orą perrėžia unkštimas ar verksmas.

Rugpjūčio 10 d. Rytą staiga iš naujo prasideda užtveriamoji ugnis. Oras akimirksniu prisipildo švilpesio ir kauksmo. Tartum kumščio mano

galva spaudžiama į žemę. Į dirvą griausmingai smogia kūjis. Žemė suvirpa ir išsilenkia, kol galiausiai perplyšta... Už trisdešimties metrų nuo mūsų nukrinta šeši didelio kalibro sviediniai. Pakvimpa purvu ir paraku. Jei danguje tebėra Dievas, meldžiu jį mus pribaigti. Užbaik tai. Tiesiog užbaik... Neištversiu ilgiau! Kažkuris iš mūsų išprotėjo. Iššoko iš tranšėjos, beprotiškai kiloja rankas aukštyn ir kvatojasi. Galiausiai šoka į spygliuotą tvorą ir susmunka suvarpytas kelių skeveldrų, paskleistų kitos sviedinių porcijos. Vargšas vaikinas! Kas tau pasidarė? Tiek daug žinau apie tave: esi vedęs, turi keturis vaikus, daugiau nei metus neatostogavai, turėjai... Bet viskas dabar praeitis!

Prakeikimas, ilgiau taip neištversiu! Tada griebiuosi visiškai beprotiško veiksmo. Paimu butelį, kuriame dar likę šiek tiek degtinės, atsisėdu ant apkaso krašto ir gerokai trukteliu. Neskubėdamas uždarau butelį ir nusviedžiu į kitos grupės apkasą, prie butelio pritvirtinęs lapelį su trumpu užrašu: „Ar ten yra pašlemėkų [*Scheisskerle*]? Prašau perduoti toliau." Butelis su rašteliu suveikia stebuklingai. Po dešimties minučių jis sugrįžta į mano apkasą. Kažkas ant lapelio pridūrė: „Čia nėra jokių *Scheisskerle*."

Staiga pasirodo daug lėktuvų. Sulaukiame didelės staigmenos. Greitai artėja trys „meseršmitai". Nesirūpindamas, kad gali pataikyti skeveldra, pakeliu galvą pasižiūrėti. Oro kautynės – tikras teatras po atviru dangumi! Bet kas tai? Tie trys nusuka į šalį! Vokiečių naikintuvai sprunka? Raudonieji šunys triumfuoja. Nusileidžia žemiau, sukalena kulkosvaidžiai, ima šaukti sužeistieji. Tokia drama šįryt pasikartojo daugybę kartų. Argi tada stebėtina, kad keli desperatiški vyrukai, praradę savitvardą, čiumpa ginklus ir plieka į bailius sprunkančiuose „meseršmituose".

Apie vidurdienį artilerijos ugnis šiek tiek atlėgsta, nors raudonieji ir toliau padrikai apšaudo mūsų poziciją. Mums atgabenama maisto. Antrą kartą to padaryti nepavyksta – tiesioginis pataikymas. Iš vaikino lieka spalvotas kraujo, žirnių sriubos ir smegenų gniutulas. Gero apetito! Pasiimk maistą su savimi, kovos drauge. Netekau noro valgyti.

Kokie tie vaikinai mulkiai! Tokių vis dar yra. Ateina ir kartina mums gyvenimą fronte savo kraugeriškomis istorijomis. Mums čia užtektinai savų. Vakar ir šiandien smarkiai nukraujavome ir mums nerūpi, kas šią akimirką dedasi užnugaryje.

Po pietų vėl prasideda siaubinga artilerijos ugnis. Tada nutinka šiurpiausias dalykas: sieros spalvos liepsna, kurtinamas sprogimas ir mūsų slėptuvės sijos išlaksto į šipulius. Smūgio banga prispaudžia mus prie apkaso sienų, ant mūsų užvirsta žemės gabalai. Išstumdęs suskaldytas sijas ir išsiropštęs laukan, jaučiuosi vis dar pusiau nutirpęs. Tik tada išvystu visą vaizdą. Gretimam bunkeriui už trijų metrų kliuvo tiesiogiai. Matau didžiulę išrausą, nusidriekiančią iki mūsų blindažo. Virš sprogimo vietos kunkuliuoja dvokiantys gelsvi dūmai.

Prakeikimas. Nejau visi žuvo? Svarbiausia, ar žuvo jis, mūsų mylimas leitenantas? Pusiau išprotėjęs įšoku į išrausą. Iš žemės kyšo uniformos fragmentai ir galūnės. Plikomis rankomis imu skubiai kasti žemę. Užčiuopiu Hiubnerio (Hübner) galvą, nutrauktą nuo kūno. Pagaliau surandu iki kaklo palaidotą mūsų „Mažylį". Beprotiškai greitai duobėn įšoka Riuferis (Rüffer). Po kelių sekundžių išlaisviname leitenantą iš žemės. O kad jis taip baisiai neklyktų, mūsų mylimas mažasis leitenantas! Niekada negirdėjau jo taip garsiai šaukiančio. Jam liko kelios minutės gyventi: apatinis liemuo ir kojos – kruvina košė. Mėginant iškelti leitenantą iš duobės, visai šalia mūsų labai garsiai trinkteli dar vienas sviedinys. Ant mūsų pasipila skeveldrų lietus. Riuferis susmunka, o leitenanto kūnas užkrinta ant manęs. Jis jau nebeklykia. Kumščio dydžio skeveldra sutraiškė jo veidą. Net mirdamas jis, geriausias mano draugas, apsaugojo mane savo kūnu.

Viskas manyje nutirpę. Akyse tvenkiasi ašaros. Man daugiau niekas neberūpi. Net jei anie sunaikins mūsų nedidelės grupės likučius, tai bent jau baigsis. Ramybė, amžina ramybė. Tų valandų siaubai manęs ilgiau nebekankins.

Vakare ateina įsakymas atsitraukti. „Divizija naktį atsitrauks iki Vetos linijos ir persigrupuos gynybai." Vienas įsakymas, vienas šaltas sakinys, trenkia mums kaip bizūnas. Kareiviai fronte supranta, ką reiškia atiduoti žemės lopinėlį, permirkusį kritusių kovos draugų krauju: juk ji pelnyta taip sunkiai, metras po metro, didžiulių aukų kaina.

Nakties priedangoje mano skyrius – jame liko tik penki vyrai – klupinėdamas slenka atgal išrausų lauku. Tikriausiai taip 1918 m. atrodė Verdenas. Raudonieji toliau įnirtingai tvatina į mūsų pozicijas, tačiau mes vidurnaktį įstengiame pasiekti akmenimis grįstą kelią. Niekas nekalba, niekas nerūko. Divizijos įsakymu, kai skraido lėktuvai, rūkyti

draudžiama. Nekalba! Kiekvienas paskendęs savo mintyse velka ekipuotę.

Pagaliau pasiekiame Počtovąją. Šiai vietovei irgi gerokai kliuvo. Kažkas iš skyriaus sužeistas. Ketinau atsigulti apkase pamiegoti, kai prisiartino vienas kovos draugas.

– Jums liepta prisistatyti pas vadą.

Ten dar kitų dviejų skyrių vadai. Senis mus pasveikina ir paklausia:

– Kas savanoriškai grįš į frontą ir pastatys mūsų mielam leitenantui Lybetranui (Liebetran) kryžių?

Žingteliu į priekį. Kiti du pasišalina. Sakyčiau, net nubėga. Vadas pasiveda mane į šalį ir pasako tai, ką jau seniai žinojau: Teremkai tikriausiai niekieno žemė, jei dar ne rusų rankose. Atsisakau, kad šiame mirtiname žygyje su manimi eitų dar kas nors.

Rugpjūčio 11 d. Kai kryžius pagamintas, užsidedu jį ant peties, už diržo užsikišu pistoletą, į bato aulą granatą ir iškeliauju. Pasuku trumpiausiu keliu per minų lauką. Prakeikimas, tiesiausias kelias pro gyvulių fermą. Nėra reikalo ir minėti, kad kiti kareiviai palaikė mane maniaku, o vyrai stebėjimo postuose pamanė, jog pakvaišau. Tačiau mano protas per pastarąsias kelias dienas pasidarė aštresnis. Intuicija sako, kad rusai dar neperprato mūsų paskutinio manevro krypties. Jie vis dar atkakliai apšaudo seniai apleistas mūsų pozicijas. Šįkart artilerijos ugnies užtvaros tarp manęs ir kaimo (tiksliau, žemės krūvos, kur anksčiau stovėjo namai) nėra.

Viskas einasi sklandžiai. Juo arčiau kaimo, juo silpnesnė priešo ugnis. Galop ji visiškai nurimsta. Kiek galiu matyti, aplink nieko nėra. Tyla graužia nervus. Galbūt rusų pėstininkai ketina pradėti judėti į priekį? Velniava, pirmą kartą iš tiesų bijau, esu tikrai išsigandęs. Mažiausiai, ko trokštu, – tai pridėti į kelnes. Ne, tikrai to nepadarysiu.

Drebančiomis rankomis įsmeigiu kryžių į žemę. Tada galutinėje jo poilsio vietoje atiduodu mūsų leitenantui, vieninteliam savo draugui, pagarbą ir pravirkstu kaip vaikas. Ką tu man dabar pasakytum, mano mažasis leitenante? „Kūkčioja tik moterys. Susiimk, Hanesai."

Šios kelios apmąstymų minutės mane iš tikro atgaivino. Ne, mažasis, nepamatysi manęs verkiančio kaip mažas berniukas, atsiprašau.

Tiesiog pastarųjų kelių dienų man buvo šiek tiek per daug. Tada pasuku atgal.

Neįtikėtina, Teremkai neapšaudomi artilerijos. Nemaniau, kad tai įmanoma. Švinta. Man liko maždaug du kilometrai. Kas žino, galbūt rusai mane pastebėjo, o gal tai tik sutapimas, bet staiga netoli manęs nukrinta penki aš šeši sviediniai. Metuosi į purvą ir prisiploju prie žemės. Kairėje ir dešinėje, už nugaros ir priešais dega nuo sprogimų užsiliepsnoję medžiai. Ore kauksmai ir trenksmai kaip vakar, tik tada nebuvau vienas! Nedideli brizantiniai sviediniai dūzgia vis arčiau. Šie prakeikti daikčiukai priartėja beveik be įspėjimo, tiesiog staiga jau čia – rač-bum [*ratsch-bum* – vokiečių kareivių žargonu sovietų SiS-3 lauko patranka]. Jie sprogsta išrausdami seklius kraterius žemėje ir pažerdami tūkstančius skeveldrų, suraižančių viską, kas netoliese.

Ir štai tada baisus smūgis. Mėgindamas atsistoti pastebiu, kad neįstengiu. Nevaldau dešinės kojos. *Scheisse*, kelnėse didžiulė skylė, iš jos teka kraujas. Rankos irgi kruvinos. Veidą kažkaip keistai traukia, nuo jo ką tik pradėjo lašėti kraujas. Ten tikriausiai tik įdrėskimai, bet mano koja, ta prakeikta koja! Žmogau, negali čia tysoti ir tapti tų raudonųjų niekšų auka! Turi būti išeitis! Ir štai, kęsdamas didžiulį skausmą, imu judėti.

Kas ten prie fermos (ar ten, kur anksčiau stovėjo ferma)? Mano brangusis Zepas ir, laimei, jo motociklas su lopšeliu. Kaip tik tada netenku sąmonės. Kai atsigaunu, jis meta man tik vieną žodį: *Rindvieh* [galvijas]! Tai mane labai pradžiugina. Žinau, jis taip pasakė norėdamas paslėpti savo emocijas; kokia ištikima siela! Jis įsodina mane į lopšelį ir nulekia atgal. Galop sustoja Počtovajos kaime. Keikdamasis ir juokdamasis praneša, jog mūsų dalinys gavo keletą dienų poilsio už Vasilkovo. Net pareiškė, kad būdamas su kariais įstengsiu pasveikti. Koks kvailys, tarsi man apie tai dar reikėtų sakyti! Tada iš lopšelio apačios ištraukia paskutinį butelį degtinės. Tikrai puikus nedidelis pobūvis rytą. Gauname ir papildomą premiją: pasimėgaujame, kaip mūsų nenugalimi „meserščmitai" numuša 24 priešo lėktuvus.

– Atleiskit, kad vakar į jus šoviau.

O taip, tada Zepas mane pavadina galviju, ir aš žinau, kad tapome neperskiriamais draugais. Esu neapsakomai laimingas. Kelioms valandoms užmirštu pastarųjų dienų baimę ir sielvartą.

Rugpjūčio 12 d. Atvykusius į Barachtus mus džiugiai pasveikina kovos draugai. Vadas tyliai paspaudė man ranką įdėmiai ir ilgai žiūrėdamas į akis. Neištardamas nė žodžio, taip geriausiai išreiškė padėką man. Paskui esu sutvarstomas, deja, ne be skausmo.

Ir štai akimirka, kurios bijojau visą dieną. Lauko gydytojas liepia perkelti mane į karo ligoninę. Vienas iš vaikinų mosteli man ir taria:

– Žmogau, džiaukis. Pajusi namų skonį...

Trinkteliu jam į veidą. Vadas tai pamatęs prieina pasiteirauti, kas nutiko. Paprašau leidimo pasilikti su savo kovos draugais. Jis trumpam nusigręžia pasikalbėti su gydytojui ir tada taria:

– Negaliu atmesti Jūsų prašymo. Liksite čia!

Mano neštuvai stovi vaismedžių pavėsyje gėlių nusėtoje pievoje. Dūzgia bitės, savo žaidimus žaidžia drugeliai. Esu laimingas ir dėkingas, kad galiu likti su savo kovos draugais. Pastarąsias dienas primena tik fronto gausmas bei dundesys ir skausmas, dabar sustiprėjęs kaip reikiant.

Mano skyrius dramatiškai susitraukė. Kitoje kampanijoje mums prireiks kiekvieno vyro. Pastiprinimo nėra ko tikėtis. Tai argi tokiomis aplinkybėmis neprivalau likti su savo vaikinais? Manau, kad vadas tai suprato.

Rugpjūčio 13 d. Viskas būtų gerai, jei ne nuolatinis skausmas. Oras bjaurus, užtat yra keli malonūs laiškai iš mano brangiosios Rozel, šitos narsios kareivio žmonos. Vadas rūpinasi manimi kaip tėvas. Duoda kiaušinių, šviežio sviesto, grietinės ir medaus. Šį laiką daugiausia išnaudoju miegui, nuraminančiam atmintį, o užmiršti reikia tiek daug dalykų.

Rugpjūčio 14 d. Šįvakar mus aplanko raudonųjų naikintuvai ir numeta tuziną ar panašiai bombų. Po to, ką išgyvenau pastarosiomis dienomis, tai manęs labai nesutrikdė. Nuo fronto atsklindantis dundesys toks pat garsus kaip vakar. Rusai tikriausiai sugebėjo suformuoti stiprų placdarmą prie Dniepro. Fronto linija ten skysta, galbūt mūsų atokvėpiui jau galas? Tai būtų žiauru ir reikštų, jog būsiu perkeltas į karo lauko ligoninę. Vienas civilis mums pranešė, kad naktį į kaimą buvo atėję aštuoni bolševikai, apsirengę vokiečių uniformomis, ir klausinėjo, ar

vokiečiai Barachtuose nesulaukė pastiprinimo. Dėl to nakties sargyba padvigubinta. Atsargumo fronto užnugaryje niekada ne per daug.

Rugpjūčio 15 d. Visa divizija išėjo į mūšį. Narsūs pulkai žygiuoja gatve pro šalį. Narsieji, puikieji vaikinai, kur visi jūsų kovos draugai, paskutinį kartą petys prie peties gatve žygiavę į mūšį? Vienas iš vyrų prisiartina prie neštuvų paspausti man rankos. Kodėl ne? Abu liejome kraują uraganinėje ugnyje prie Kijevo. Nuvargęs atsisėda šalia, gurkšteli iš butelio, sukerta mano davinį ir dešimt kartų patraukia paskutinę cigaretę. Tada papasakoja apie paskutines valandas iki atitraukimo iš fronto:

– Prieš atsitraukdami įrengėme minų laukus. Rusai kažkaip apie tai sužinojo. Prie tų vietų suvarė ligonius ir invalidus iš psichiatrijos ligoninių. Tada pėstininkai nuginė juos priešais save per minų laukus. Vaizdas nepaprastas: nuogi ištraukti iš lovų virtinėmis bėgo mūsų pozicijų link. Šimtus į skiautes sudraskė minos.

Tik šitie nevykėliai galėjo sugalvoti tokį baisų dalyką. Štai tokie mūsų priešininkai.

Žuvusiųjų pamažu vis daugėja. 530-asis pulkas beveik visiškai sunaikintas ir bus papildytas 528-ojo ir 529-ojo pėstininkų pulkų likučiais.

Rugpjūčio 16 d. Skausmas ėmė mažėti. Ačiū Dievui, reikalai taisosi.

Rugpjūčio 17 d. Trys prieštankinės patrankos išjuda kaimo apsaugon. Gauname žinių, kad už Kijevo aptikta kareivių ir partizanų šutvė. Jie tikriausiai planavo prasiskverbti pro fronto liniją ir užpulti mūsų karius iš nugaros. Kitos ypatingosios pajėgos, parašiutininkai, nusileido toli užnugaryje. Kaimą dabar juosia gynybinis žiedas.

Rugpjūčio 18 d. Pirmą kartą nebeskauda, pakylu nuo neštuvų ir pamėginu pavaikščioti. Pievoje tardomi partizanai. Žvalgai juos suėmė ir dabar klausinėja. Ten trys jaunos aštuoniolikos–dvidešimties metų merginos ir septyniolikmetis vaikinas. Jie aiškina buvę tekstilės fabriko darbininkai, o dabar atleisti dėl darbo stygiaus. Bet pasai per nauji, o ir pinigų suma, kurią nešėsi, per didelė darbininkams. Po dviejų valandų

tardymo sugniūžta ir prisipažįsta, kad yra partizanai. Užduotį jiems davęs garsusis majoras Frydmanas (Friedmann). Jiems buvo liepta rugpjūčio 19-osios naktį susijungti su antra partizanų grupe. Pastaroji turėjo atnešti labai jautrių sprogmenų. Merginos būtų suradusios, kur čia, Barachtuose, ir Vasilkove įsikūrę štabai, jie turėję būti susprogdinti rugpjūčio 20-ąją.

Nieko sau, mes iš tikro nustebę. Mus ketino užpulti. Šį tą sužinome apie jų grupės organizaciją. Darbuojasi mišriomis vaikinų ir merginų, daugiausia studentų, grupelėmis, ne didesnėmis nei penki asmenys. Užduotis – naikinti degalų ir šaudmenų sandėlius, tiltus ir kelius. Jie taip pat išdėsto aviacijai skirtus ženklus [*Fliegerzeichen*]. Žudo (t. y. skerdžia, nes net merginos apmokytos naudotis peiliu) vyrus priešakiniuose postuose ir ryšininkus ant motociklų.

Sėkmei laiduoti naudojasi gerai suregztu ir plačiu ryšių tinklu. Vokiečių kariams užėmus kurią nors vietovę, kompetentingi rusų kareiviai, dažniausiai komisarai, persirengę valstiečiais, pasilieka koordinuoti partizaninių dalinių veiklos. Dabar jie darbuojasi ranka rankon su tomis teroristinėmis grupėmis. Sąmyšis, keliamas fronto užnugaryje, dar ilgą laiką neduos mums ramybės.

Vertėjas pagaliau paklausia merginų, kaip jos tapo partizanėmis. Tai, ką išgirstu, mane giliai sujaudina: žudikas Frydmanas iškvietė jas vieną dieną ir leido pasirinkti – arba eiti su šiuo įsakymu už vokiečių linijų, arba žiūrėti, kaip jų tėvai ir broliai bei seserys išrikiuojami prie sienos ir sušaudomi. Jų artimieji bus nužudyti ir tuo atveju, jeigu jos negrįš. Vis dėlto vadas nusprendžia, kad ketveriukei turi būti nedelsiant įvykdyta mirties bausmė. Matau, kaip sunku šitai įsakyti. Bet taip turi būti!

Ketveriukė išvedama. Trims jaunyste trykštančioms merginoms teks mirti dėl tų kraujo ištroškusių hienų Kijeve. Išsirikiuoja grupė kareivių su šautuvais, merginoms užrišamos akys. Tiems seniems veteranams nužudyti vieni niekai, jie jau įpratę kovoti su velniu ir mirtimi. Bet šių labai dailių jaunų merginų mums gaila. Vis dėlto jiems liepta paleisti geležies kulkas į šiuos jaunus kūnus. Negaliu į tai žiūrėti. Pasitraukiu į tolimiausią kampą. Po, regis, amžinybės pagaliau išgirstu šautuvų papliūpą.

Kariauti su civiliais ne mums, fronto kiaulėms [*Frontschweine*]. Likusią popietę visi labai tylūs.

Rugpjūčio 19 d. Atakuoja rusų bombonešiai. Turime žuvusiųjų ir sužeistųjų. Suimama grupė partizanų ir po trumpo tardymo sušaudoma.

Rugpjūčio 20 d. Man daug geriau. Žaizdos beveik užgijo. Pats metas, nes skrajoja gandai apie kitą užduotį.

Rugpjūčio 21 d. Atėjo įsakymas. Šįvakar žygiuojame į poziciją. Ką aš sakau? Mes? Man liepta pasilikti. Ar būtina? Vadas, gerai suprantantis fronto kareivį, leidžia man vykti su vaikinais.

– Gydytojau, šis vyrukas čia miršta iš nuobodulio! Jam reikia su vyrais į frontą!

Koks džiaugsmas. Ir kodėl neleisti? Pozicijos fronte dabar įtvirtintos, mobili ataka užstrigo prieš savaitę.

Rugpjūčio 22 d. Rotavomės į frontą be reikšmingesnės ugnies. Tranšėjos stulbinančios. Surėsta tranšėjų ir prakasų sistema. Šaudymo laukas nepriekaištingas. Mūsų pozicija apima tiltą ir Počtovajos kaimą. Jei raudonieji mėgins čia veržtis, susikruvins nosį.

Likusią dienos dalį giliname tranšėjas ir taisome spygliuotos vielos užtvaras. Sutemus nedidelės grupelės išdėsto minas. Artilerijos sviediniai atklysta tik atsitiktinai. Dažniausiai nukrinta neprilėkę iki taikinio ir susprogsta Vetos liūnuose.

Rugpjūčio 23 d. Po smarkaus parengiamojo artilerijos apšaudymo ankstyvomis ryto valandomis rusai pamėgina šturmuoti mūsų poziciją. Viena po kitos atsiritančios vilnys pakertamos mūsų ugnies. O, žmogau, tikros šaudymo pratybos! Neįtikėtina, kiek rezervų turi anie vyrukai! Atakuoti mūsų įtvirtintą poziciją gryna beprotybė. Nepaisydamos to, mūsų link plūsta naujos kareivių masės. Dabar jie tomis pačiomis kovinėmis formuotėmis, kokiomis pradėjo, susigrūdę lomose. Juos taško mūsų sviediniai ir guldo kulkosvaidžiai. Tada pamatau kai ką, kas mane kaip kareivį stipriai sujaudina: jau kelias valandas priešo kareiviai labai narsiai mėgina prisiartinti prie tilto. Namuose per kelis šimtus metrų už puolančiųjų rusai pastatė sunkiuosius kulkosvaidžius. Dar aštuoniolika ar dvidešimt vyrų pašoka bei pasileidžia prie tilto ir vėl ištaškomi.

Dvi prieštankinės patrankos ir tuzinas mūsų kulkosvaidžių apšaudo priešingą upės krantą. Tikra beprotystė mėginti čia prasilaužti. Priešais tiltą auga krūvos kritusių kareivių. Du rusų kareiviai, likę iš paskutinės vilnies, paklaikę iš siaubo dumia atgal prie namų. Iki namų likus dešimčiai metrų, sukalena jų pačių kulkosvaidžiai, ir kareiviai virsta mėsos gniutulais. Tokia drama pasikartoja kelis kartus, kol rusai atitraukia visą liniją. Ar įmanoma suprasti tuos žmones? Nejau jie taip kontroliuojami savo komisarų, jog niekada neišdrįs ketvirčiuoti tų kraujo ištroškusių hienų? Jos nevertos kulkos. Ar kas nors tai supras?

Rugpjūčio 24 d. Žiaurus karštis slegia mūsų galvas. Dabar tenka patirti antrą vakarykščių šaudymo pratybų medalio pusę. Ten, lomoje, tyso keli šimtai negyvėlių ir skleidžia tokį dvoką, kad daugelis iš mūsų ima vemti kaip skerdiko šunys. Mažai padeda ir prispausta prie veido drėgna nosinė. Siaubingai skauda galvą. Jaučiuosi visiškai prastai.

Rugpjūčio 27 d. Iš pastarųjų kelių dienų pamenu nedaug. Smarkiai karščiavau. Vėl esu Barachtuose. Šiandien pirma diena, kai nebeturiu temperatūros. Ji nukrito lygiai taip greitai, kaip pakilo. Liko tik nemalonus silpnumas ir linkstantys keliai. Tačiau blogai nėra; jie čia turi sviesto, kiaušinių, pieno. Po paros viskas bus *charašo* [rus. „gerai"].

Po ilgokos pertraukos šiandien gavau laišką iš Rozel ir iš motinos. Viskas netrukus bus geriau, netrūks nė džiaugsmo. Turės taip būti.

Visi iki vieno neatidėliotinai reikalingi. Siaučia įnirtingi mūšiai, ir aš turiu būti su savo vyrais.

Maskvos radijo stotis šįvakar transliavo „Vokiečių valandą". Mes, 299-oji pėstininkų divizija, vėl buvome jų tema. Stebėtina, kaip tas vyrukas moka taukšti: „299-oji divizija yra žudikų divizija. (Raito kaip ekspertas.) Duotas įsakymas neimti į nelaisvę." Kokia garbė mūsų divizijai būti vardu paminėtai ponų iš Maskvos. Jų pyktis yra mūsų sėkmės matas. Antraip jie taip neniršty. Pasak tos pačios stoties transliacijų, mes buvome sunaikinti prie Zviagelio. Bet kažkaip ir toliau darome jiems didelių nuostolių. Kad ir ką jie sakytų, žinome, ko laukti!

Rugpjūčio 28 d. Šiandien mano gimtadienis. Kada vėl jį švęsiu savo artimųjų būry? Po lietingos dienos dangus rodo saulėtą veidą. Be galo

ilgiuosi Rozel ir Erikos, savo nediduko kambario ramybės. Kada galėsiu miegoti tikroje lovoje, o ne drėgnoje žemės duobėje? Kada vėl galėsiu kirsti gatvę įtemptai nesiklausydamas, ar kas nors nešaudo, ar nesiartina artilerijos sviedinys, lėktuvas? Svajonės! Svajonės! Kada jos virs tikrove?

Ypatinga staigmena – rusų geležinkelio artilerijos ilga ranka pirmąkart pasiekia Barachtus. Didžiuliai sviediniai su griausmu trenkiasi į žemę. Koks gimtadienio saliutas! Po dvi valandas trukusio apšaudymo trečdalis kaimo – griuvėsiai.

Šįvakar klausau per radiją perduodamas žinias: pranešėjui tik pradėjus kalbėti, kažkas ima šūkauti antifašistinius šūkius. Vokiečių pranešėjo žodžiai atmetami ir paneigiami. Sprendžiant iš garsaus riksmo, rusų stotis turėtų būti netoli – gal Kijeve? Kokių beprotiškų idėjų šauna tiems vaikinams į galvą?

Šį vakarą grįžtu į frontą. Man nerūpi, ką pasakys gydytojas!

Rugpjūčio 29 d. Aš vėl su savo vyrais. Čia kai kas pasikeitė. Rusams prasiveržus iki pirmosios tranšėjos ir sukėlus sumaištį rankinėmis granatomis, spygliuotos vielos užtvarų plotis padvigubėjo.

Tarp tranšėjų daugybė išrausų. Stovi keturi beržiniai kryžiai su šalmais ant viršaus. Viename iš šalmų – didelė skylė. Šumacheris (Schumacher) irgi krito.

Mūsų pozicija nebeapšaudoma padrikai. Diena po dienos ritasi gerai nutaikytos ugnies sienos.

Rugpjūčio 30 d. Naktį galingos rusų atakos. Jie pirmą kartą panaudojo tas prakeiktas šautuvines granatas. Sužeidimai jau nebe tik maži. Anksti rytą pirma ugnies siena užvertė mus skeveldromis. Du žuvę, šeši sužeisti. Nuotaika smuko. Kažkas atnešė iš užnugario naujieną, kad mūsų link žygiuoja tūkstančio vyrų pastiprinimo kolona. Mums tai visai nepatinka. Tikėjomės, jog, kritus Kijevui, mus parsiųs į Vokietiją persigrupuoti. Pasak gandų, praeityje tokia praktika buvusi įprastinė. *Scheisse*! Ateina pienburniai!

Net aš patikėjau gandais! Nors trinktelk sau už tai! Bet kokias viltis ištrūkti iš šio raganų katilo tenka palaidoti. Laiškuose Rozel man vis sunkiau spinduliuoti optimizmu ir teigiamu nusiteikimu, tačiau tai

būtina. Žinau, kokie svarbūs mano laiškai, kad jos brangi siela išlaikytų pusiausvyrą. Ji bus laiminga ir džiugi, jei nieko nesužinos apie mūsų prislėgtą dvasią.

Rugpjūčio 31 d. Prie Vetos nieko nauja! Artilerijos apšaudymai, atakos, kurtinami sprogimai. Duslus bombų gausmas, griaudėjantis raudonųjų velnių „ura".

Rugsėjo 1 d. [XXIX korpuso vadas Hansas von] Obstfelderis (Hans von Obstfelder) apdovanotas Riterio kryžiumi [liepos 27-ąją].

Rugsėjo 2 d. Plačiais manevrais, rodos, artėjame prie Kijevo, panašiai kaip prie Sedano Vakaruose. Vėl esame viena supančių gniaužtų atšaka. Mes pašaukti lieti kraują savaitiniuose apkasų mūšiuose.

Rugsėjo 3 d. Vis laukiam, laukiam! Mums neleista atakuoti, turime laikyti liniją priešindamiesi didėjančiam rusų spaudimui.

Rugsėjo 4 d. Raudonųjų artilerija jau kelias valandas visokiausių kalibrų sviediniais tranko mūsų pozicijas. Tikiuosi, jog atlaikysime. Prisiploję prie žemės apkasų apačioje, laukiame įsakymo atakuoti arba visų šių kančių pabaigos – tiesioginio pataikymo. *Scheisse*, viskas yra *Scheisse*!

Rugsėjo 5 d. Sovietų oro pajėgoms šiandien vėl didi diena, tai kažkiek paįvairina monotoniją. Budiono „kregždės" iš Kijevo atlekia būriais. Iš mandagumo pirma įteikia savo vizitines korteles tūkstančių propagandinių lapelių pavidalu. Galop iš dangaus nukrinta tuzinai didelių, ilgų metalinių cilindrų.

Mano pirmutinė mintis: „Padegamosios bombos!" Bet kadangi lėktuvai išleidžia bombas tiesiai mums virš galvų, tiesioginės grėsmės nėra. Smalsiai žiūrime virš gyvatvorių į slėnį, kur tie prakeikti daiktai teškiasi. Keista, nė vieno sprogimo. Alaviniai cilindrai tik perskyla. Orą pripildo šimtai nedidelių rutuliukų, žibančių kaip skardinės. Po dešimties minučių visas slėnys liepsnoja nedidelėmis gelsvai violetinėmis liepsnomis. Netrukus pas mus iš stebėjimo pozicijos ateina vienas

stebėtojas. Jo grupė matė visą spektaklį iš arti. 6–7 metrų ilgio cilindrai buvo pripildyti nedidukių skardinių. Cilindrui sprogus, skardinės sukiodamosi pasklido ir perplyšo. Po kelių minučių viskas aplinkui liepsnojo. Fosforinės bombos – dar vienas klastingas triukas!

Vis dėlto raudoniesiems velniams turėtume būti ir dėkingi. Slėnį ir negyvų kūnų krūvas jie pavertė krematoriumu. Rytoj mūsų nebekankins joks puvėsių dvokas. Kas būtų nutikę, jei Budiono „kregždės" būtų nusitaikiusios geriau? „Kaselio šonkauliukai" [Kassel – Vokietijos miestas], gerai parūkyti, anot kažkieno pastabos.

Rugsėjo 6 d. Sargybos pakeitimas stebėjimo pozicijoje trečią ryto. Šeši vyrai pajuda į vienišą poziciją. Priešingai negu tikėjomės, ramu. Gerai, ramu bent mūsų akimis: padrika artilerijos ugnis ir pavienio kulkosvaidžio kalenimas. Drėgnas rūkas gaubia mūsų pozicijas, velniškai vėsu. Bet rūkas bent gerai pridengia, priešas nemato mūsų, einančių pro spygliuotos vielos užtvaras ir atsargiai bei lėtai šliaužiančių per minų lauką. Po trisdešimties minučių pasiekiame priešakines stebėjimo posto tranšėjas. Rūkas storu sluoksniu guli slėnyje. Dengiamas rūko, priešas gali pamėginti pralaužti fronto liniją mūsų pozicijos ruože. Esame divizijos akys ir kaip tokios po pusvalandžio išvystame artėjančias pirmąsias priešo kovotojų vilnis.

Mūsų užtveriamoji artilerijos ugnis taikli ir sunaikina pirmas dvi vilnis, bet į mūsų fronto ruožą plūsta daugiau priešų. Jei taip ilgiau, gali tekti atsitraukti į pradinę poziciją. Bet niekas to garsiai nesako, vokiečių kareiviai nemėgsta trauktis. Mūsų stebėjimo postas greitai virto gynybine pozicija. Maskuojamasis brezentas nuimamas, į sienelę įkasama pakopa, kad būtų galima pastatyti kulkosvaidį. Išdėliojamos parengtos naudoti rankinės granatos. Prie šautuvų prijungiami durtuvai artimosioms kautynėms.

Raudoniesiems pavyko prasiveržti dešinėje nuo mūsų pozicijos. Nemažai jų sudrasko minos, bet raudoniesiems velniams keli šimtai aukų nė motais. Bolševikai suvokė mūsų gynybinės pozicijos svarbą ir pritraukia vis daugiau pastiprinimo. Jų masės atakuoja be pertrūkio, artilerija nepaliaujamai iš toli tvatina į mūsų apkasus.

Rūkas seniai išsisklaidė. Kepinanti saulė varo iš proto. Keliose atkarpose aplink mus kilo baisios kautynės vyras prieš vyrą. Tai reiškia,

kad progų didvyriškumui ieškoti nereikia. Čia kiekvienas didvyris, kiekvienas tiesiog atlieka savo pareigą, kiek išgali.

Bolševikai apie vidudienį galiausiai atremiami ir atsitraukia. Rusų artilerija piktai keršija. Mus užgriūva vienas apšaudymas po kito. Priešo artilerijos ugnis siautėja šimtas metrų mums už nugaros septynioliktos valandos kryptimi ir lėtai juda prie mūsų. Sprogimai vis artėja. Jau beveik pasiekė mus. Virš galvos pasigirsta vargonus primenantys stiprūs garsai, trys, keturi... Mirksniu metamės į tranšėjos gilumą. Vėl toks trenksmas, tarsi būtų susprogęs pats pasaulis. Aplink ausis skraidžioja ir ant šalmų pasipila žemė.

Kumščio dydžio sviedinio atplaiša smogia į žemę per metrą nuo manęs. Kokia laimė! Būtent laimės reikia kare! Aukų, regis, nedaug, palyginti su priešui padarytais nuostoliais. Priešais mūsų ruožą ir priešakinėse pozicijose drybso krūvos negyvų rusų kareivių. Blogiausia, kad rytoj vemsim nuo irstančių kūnų dvoko. Vėl lakstysime nosinėmis prisidengę veidus kaip medicinos seselės. Bet įvykiai netikėtai pasisuka kita kryptimi: vakare mus pakeis. Niekas negali suprasti, kaip tokia žinia sujaudina fronto kareivį. Kai kurie vyrai net pravirksta... Neišlaiko nervai.

Ryšininkas, atnešęs gerąją žinią, garbstomas kaip pusdievis. Atiduodame jam savo paskutines cigaretes ir alkoholį. Pasikeičiame vidurnaktį be didesnių incidentų. Ankstų rytą pasiekiame tiekimo dalinius Barachtuose. Dabar tik miegoti, miegoti ir dar sykį miegoti.

Rugsėjo 7 d. Karštis nepakeliamas. Drėgnas tvankus oras kiekvieną judesį paverčia kančia. Tūkstančiai riebių musių nuodija gyvenimą. Dieną naktį jų pilna visur. Kaskart pagalvojęs, kur tos musės užgimė, prarandu apetitą, – lavonų krūvose ir išvietėse. Dėl to kartais suriečia rimti skrandžio ir vidurių negalavimai.

Apie poilsį ar miegą negali būti nė kalbos. Už fronto linijos partizanų sąjūdis sustiprėjo, todėl nesaugu, gaudyti rusų ir dezertyrų netoli fronto siunčiami apsaugos patruliai, eiti į patruliavimą niekam ne prie širdies. Šįkart sučiumpamos ne jaunos merginos, bet fanatiški bolševikai. Jie spokso į mus tuščiais veidais ir šypsosi. Juos apieškojus, randama įdomių daiktų – rusiškų žemėlapių, tūkstančiai rublių, naujut naujų pasų. Kadangi dėl negailestingo karščio jau esame įsitempę ir irzlūs, jų kvailos šypsenos veda mus iš pusiausvyros.

Tad tardymai audringi ir su kumščiais. Nutaikius pistoletą vienam partizanui į galvą, tas tik šypsodamasis ištaria:

– *Charašo!*

Tada jis paliekamas vertėjui, ir šis rusą išmargina mėlynėmis. Dabar vaikinas dejuodamas tyso ant žemės ir viską prisipažįsta: išvardija įsakymus ir juos davusius žmones. Iš to suprantame: rusui gali grasinti, kad atimsi gyvybę, užnerti kilpą ant kaklo, bet jis tik šypsosis. Tačiau jeigu jį lupsi, akyse išvysi baimę, ir jis tau pasakys viską, ką tik tu nori žinoti.

Rugsėjo 8 d. Naktį pradėjo lynoti, o dabar pila kaip iš kibiro. Per kelias valandas žemė virto juodu purvu. Vietoj vakarykščių kelių ir gatvių teka purvo upeliai. Drumzlinas vanduo siauromis, giliomis įrėžomis šauna į slėnį. Po keleto valandų slėnio apačioje tyvuliuoja ežeras. Mašina niekur nepavažiuosi net kilometro. Mūsų batai – savotiški filtrai, nors filtruojantys, deja, netikusia kryptimi: purvas patenka vidun, vanduo pasišalina, purvas pasilieka.

Pagalvoju apie narsiuosius kovos draugus fronto tranšėjose ir apkasuose. Vargšai vaikinai! Per tokį orą ant kūno tikriausiai neturi nė vieno sauso siūlelio. Apkasai iki pusės pilni purvino vandens. Vis dėlto artilerija šiandien loja. Prakeikimas, kada baigsis tas baisus apkasų karas?

Rugsėjo 9 d. Lyja ir lyja. Tikiuosi, jog taip nebus ištisas keturiolika dienų. Kitaip Kijevo šturmas nueis šuniui ant uodegos.

Rugsėjo 10 d. Ta pati pilkšva sriuba. Rytoj vėl vyksime į frontą. Mano viduje viskas pilka ir dulsva. Pastarosios kelios dienos neatnešė poilsio, kurio nusipelnėme. Esame dar labiau nuvargę ir atbukę negu iki tol. Mums liepta grįžti į frontą, į tas baisias purvinas duobes ir visą tą bjaurų orą.

Vidurdienį gauname galutinį įsakymą. Mūsų laukia sunki užduotis: remti pėstininkus Zaporožėje. Iš visų ruožų šitas baisiausias. Ta fronto dalis sugėrė net daugiau kraujo negu Počtovajos ruožas. Tai viena iš kebliausių Kijevo viso vakarų fronto atkarpų. Vietovę dengia tankūs miškai, plačios pelkės, ją sunku apžvelgti, o tai leidžia rusams

prigalvoti visokiausių nešvarių triukų. Na, pamatysim. Ši visa situacija man labai nepatinka. Bent vienas džiaugsmas šiandien – nustojo lyti. Ačiū Dievui!

Rugsėjo 11 d. Danguje kabo karšta ir skaisti saulė. Stebėtina, kaip greitai džiūsta keliai ir takai. Iš kur ta purvo sriuba ir atsiranda? Tačiau sunkios mašinos vis dar kelissyk įklimpsta. Nugrimzta į purvyną iki kėbulo. Kad jas ištrauktume, tenka padėti daug pastangų ir išlieti nemenkai prakaito.

Kelias į Zaporožę liudija, kokios svarbios užduotys pafrontėje. Maždaug dvidešimt kilometrų atstumu nuo fronte kovojančių dalinių užnugaryje nėra nieko, absoliučiai nieko. Neįtikėtina, kad ta stora linija nutįsta kelis tūkstančius kilometrų, atlaiko spaudimą ir pamažėle slenka į rytus. Visai kitaip negu Prancūzijoje. Ten kariniai daliniai buvo išsidėstę penkis kilometrus į gilumą. Pirma koviniai daliniai, paskui pakeisti bei rotuoti pasirengę pulkai, tada rezervas (žygiuojantys batalionai) ir galiausiai divizija kritiniams atvejams.

Taip, brangūs ponai namie, čia kiekvienas sumautas šaulys – didvyris. Rytų fronte kiekvienas, net silpniausias, turi būti tikras vyras, jei nenori, kad jį ištiktų bėda. Kitaip rusas prasiverš, o už mūsų nebus nieko, kas jį sustabdytų.

Malonu girdėti ypatinguosius pranešimus. Tėvelis Krauzė tyliai šypsosi (taip, taip, kaipgi ten buvo tame „Ponių kelyje" [*Chemin de Dames*; aliuzija į tris Pirmojo pasaulinio karo Enos mūšius Prancūzijoje]). Tėveli Krauze, žinokite, kad čia mes jau patyrėm daugybę „Ponių kelių" ir velniažin kiek „Dumamono (Doumamont) fortų" mūsų dar laukia. Tėveli Krauze, ir savo kraują fronto linijose nuo birželio 22-osios liejo vis tie patys vyrai! O mama Krauzė irgi patenkinta, bet kitaip. Kur mano berniukas? Ar jis dar gyvas? Ar sveikas, ar... Net jei atidavė gyvybę už pergalę, gedinti motinos širdis vis dar jaus džiaugsmą dėl Vokietijos vėliavos pergalės ir šlovės. Ji didžiuosis savo berniuku, gulinčiu kažkur Rusijos platybėse plačiai atmerktomis akimis. O jūs, žmonos ir motinos tėvynėje, žinome, kad jūs narsios. Nebesame jūsų sūnūs ir vyrai, bet kovos draugai. Savaip kiekvienas atiduoda viską.

Zaporožę pasiekiame po pietų ir rengiamės pakeisti kitus naktį. Keičiame majoro [Albrechto] Lanco (Lanz), Riterio kryžiaus kavalieriaus,

grupę [396-ąjį pėstininkų pulką]. Ji narsiai kovėsi. Pavydžiu vyrams, kuriems vadovauja šis nuostabus vadas ir asmuo. Saulės nurudintame veide atsispindi protas, majoras turi humoro jausmą, kiekvienam suranda malonų žodį ar su kiekvienu pajuokauja.

Mūsų pėstininkai gauna užduotį suformuoti dalinius ir atlikti agresyvią vietovės žvalgybą iki pat Kijevo. Ši kampanija išsiskiria būdingu bruožu: prireikus visų rūšių kareiviai atlieka pėstininkų pareigas. Nebėra stabilių taškų, kur būtų įsikūrę vadovavimo centrai. Aukštesni karininkai nebeįsakinėja iš saugių vietų. Dabar visi, karininkai ir raštininkai, visą laiką nešiojasi ginklus ir juos panaudoja bent tuziną kartų per dieną.

Rugsėjo 12 d. Rusai tikriausiai kažką pastebėjo. Pasikeitimas virto daug aukų pareikalaujančiu užsiėmimu. Rusai daužo mus skeveldrinėmis minomis, klastingomis rankinėmis granatomis ir gana stambaus kalibro artilerijos sviediniais.

Apie vidudienį apšaudymas aprimsta. Rusai nepasinaudoja proga atakuoti; jie būtų sukėlę chaosą ir pridarę daug nuostolių. Rytą grįžta žvalgai su dviem belaisviais. Anapus ypač ryžtingi ir fanatiški priešai – rinktiniai bolševikų partijos nariai, savotiški „raudonieji esesininkai".

Visą dieną siaučia smarki artilerijos ugnis. Jei rusai žinotų, kiek priešais juos nedaug priešininkų. Taip, jei... Gerai, kad jie nesuvokia bendros situacijos. Pergudraujame juos jų pačių srityje: įrengiame apgaulingas pozicijas su dangun nukreiptais dideliais krosnelių vamzdžiais ir visą dieną darbuojamės prie įtvirtinimų.

Rugsėjo 13 d. Rusų žvalgai patruliuoja fronto linijoje. Braitungas (Breitung) ir mažasis Horungas (Horung) netikėtai užklumpami ir sužalojami rankinėmis granatomis bei durtuvais. Su keliais vyrais pajudu į priekį išvaduoti jų iš keblios padėties. Rusų svaidomos butelinės granatos krenta priešais mus ir už nugaros. Sumauta situacija, jei tuo metu gabeni rimtai sužeistus vyrus. Užsiglaudžiame bombos išrausoje. Kaip tik tą akimirką kaukdamas atlekia dviejų šimtų kilogramų sviedinys ir teškiasi tiesiai tarp mūsų. Manau, jog tą momentą piestu atsistojo visi mano plaukai. Raudonai žėrintis sviedinys stirkso iš purvo vos per metrą nuo manęs. Nesprogo! Retas atvejis, nes rusų šaudmenys

paprastai geri. Nebūtina minėti, kad priedangą palikome kaip niekada mikliai. Broleli, broleli, jei tas sviedinys būtų suveikęs, metalo būtų pakakę mūsų visų dešimties vyrų laidotuvėms.

Vakare paliekame tranšėjas ir leidžiamės atlikti labai pavojingą žvalgybos užduotį. Pasak žvalgybos, rusai vakar įrengė spygliuotos vielos užtvarą, kuria teka aukštos įtampos elektros srovė. Turime nustatyti, iš kur ji ateina, ir aptikti jėgainę. Šįkart užduoties neįvykdome, nes rusai netikėtai pradeda galingą ataką. Viskas rutuliojasi taip sparčiai, kad neturime laiko atsitraukti į savo linijas. Padėtis baisi. Gulime nedidelio upelio giliame griovyje ne daugiau kaip už aštuoniasdešimties metrų nuo priešo linijų. Kairėje ir dešinėje regime šturmuojančius bolševikus, kartais taip arti, kad galėtum juos paliesti. Girdime komanduojant komisarus. Laimei, naktis tamsi. Jei mus aptiktų, mums galas. Virš griovio kryžiuojasi vokiečių ir rusų traseriai. Minutės slenka kaip metai. Maždaug po valandos rusai plūsteli atgal. Iškart imame dengti sparną; kulkosvaidis tarška, kol perkaista vamzdis. Tada pasirodo mūsų kovos draugai, ir viskas vėl gerai.

Rugsėjo 14 d. Iš neramaus miego pažadina baisus trenksmas. Bolševikai iš artilerijos smarkiai apšaudo mūsų ruožą. Išskyrus kovines pozicijas, visi pranyksta bunkeriuose, mat niekas nemėgsta medžiuose sproginėjančių sviedinių. Aš esu sargyboje pačioje priešakinėje tranšėjoje netoli miško. Pelkėtose pievose vienas po kito aidi sprogimai. Maždaug už šimto metrų auga didingas beržas. Kiti vaikinai praminė jį „kruvinuoju beržu". Ten vienintelė sausa vieta, supama pelkės. Raudonieji šunys šia atkarpa mėgina prasilaužti. Medis rytoj bus susprogdintas, nes manoma, kad rusų artilerija naudojasi juo kaip kraštovaizdžio orientyru. Kaip gaila, toks gražiai išaugęs medis.

Kokia beprotystė gulėti čia apšaudomam ir stebėti medį, saulę ir viską, kas žaidžia jos šviesoje. Žmogau, Hanesai, ar tau tai nežadina tavo mylimos girios Taunuso kalnuose bei gražių sekmadieninių pasivaikščiojimų su Rozel ilgesio? Bet turėtum galvoti apie kitką – apie sviedinius, krintančius priešais tave.

Šią akimirką atlekia keli stambiakalibriai. Didelio kalibro sviedinius iš taip toli kvaila naudoti tokiai pozicijai. Prakeikimas! Kas gi tai? Kur beržas? Prarytas grėsmingai juodų dūmų debesies. Dūmams

pakilus, medis ima svirti, iš pradžių lėtai, paskui vis greičiau, kol trinkteli ant žemės. Pirma išgirstu sprogimo griausmą, paskui triukšmingai šlumštelint medžio šakas ant žemės. Dabar matai, Hanesai, svajonėms apie Taunuso girią čia ne vieta.

Pietūs šiandien nelenda, nes visi esame nervingi. Prisiartina kažkoks mulkis. Jis praneša žinią, kurią dabar karštai aptarinėjame. Pirma, įsakymas užleisti poziciją kitiems; šiandien iš čia išsinešdinsime. Bet jei jau duoda, tai dar ir prideda – grįžtame į savo senąją poziciją prie Počtovajos ir Vetos. Siaubas, tame ruože netekome geriausių vyrų! Antra, po dviejų dienų prasidės visuotinis Kijevo šturmas. Pagaliau, pagaliau! Nors apsiverk iš džiaugsmo. Tas baisus apkasų karas baigsis. Neįtikėtina! Pagaliau sužinau, kodėl savaitėmis murdėmės tame bjauriame apkasų kare. [Generolas pulkininkas Haincas (Heinz)] Guderianas iš šiaurės ir [feldmaršalas Evaldas fon] Kleistas iš pietų apsupo didelį plotą. Apsupimo operacija neturi pavyzdžio karo istorijoje.

Apie tą prasidėsiantį apsupties ir sunaikinimo mūšį žmonės tikriausiai kalbės šimtą metų. Žmogau, tik įsivaizduok! Po poros metų padedi savo vaikams ruošti istorijos namų darbus, o kitos pamokos tema – „naikinamasis Kijevo mūšis". Gali papasakoti savo vaikams apie viską, apie ką neužsimenama istorijos vadovėliuose, – apie savo išgyvenimus! Pauliau, tu, aš ir likusieji iš mūsų – visi esame to dalis! Nesvarbu, kas nutiko ligi tol, – argi nenuostabu, kad mums leista šiame įvykyje dalyvauti? Niekas negalvoja apie tai, kad dar ne viskas baigta ir kelios artimiausios valandos gali bet kam atnešti mirtį. Visiems rūpi tik ši akimirka... Rytoj pajudėsime ir galbūt poryt šturmuosime. Nė vienas iš mūsų, fronto kiaulių, negalvoja apie mirtį. Su tokiomis mintimis kovoti negebėtume.

Rugsėjo 15 d. Šįkart pasikeičiame be trikdžių, oras nuostabus! Visų nuotaika puiki. Nė vieno susiraukusio veido. Kelią prasiskynė naujiena: atakuosime rytoj! Nekenčiame miesto, savaitėmis dunksančio priešais mus užvertais vartais. Bet palauk, Kijeve, ginklų pilnas išdidusis mieste. Viskas netrukus pasikeis! Žygio metu mūsų smakrai iš nuostabos nukąra: kiek daug padaryta per tris pastarąsias dienas.

Pastatyti ir maskuojamuoju tinklu aptraukti sunkieji minosvaidžiai ir ilgavamzdės patrankos. Ir daugybė sviedinių. Niekados nematėme tiek daug vienoje krūvoje.

Po pietų pasiekiame Vasilkovą. Pirmiausia atšvenčiame ir išgeriame alkoholio. Po to nuodugniai apsišvariname. Tik švariai nusiskutęs ir nusiprausęs tinki vienam iš brangių kampelių masiniame kape. Nekantriai laukiame įsakymo šturmuoti.

Rugsėjo 16 d. Atakuojama nuo penkių ryto. Pagrindinis tikslas – užsiimti gerą poziciją visuotiniam puolimui. Kovinis patrulis į Gatnoję, kur jau patyrėme kruvinų aukų prieš šešias savaites, atneša svarbios informacijos. Atrodo, kad rusai beveik apleido savo priešakinę liniją. Atsitraukė į geriau įtvirtintą liniją?

Gatnojė užimama šturmu. Po pietų atsiimama Počtovaja, ir mes vėl savo ankstesnėje fronto linijoje. Taip patenkiname būtinas sąlygas visuotiniam puolimui. Įsikasame. Pasirodo, kad mintis gera, nes netrukus prasideda rusų užtveriamoji ugnis. Mūsų pabūklai atsako. Keli šimtai patrankų pliekia, kad dar dienos šviesoje prisišaudytų į taikinius. Tik keli stambiakalibriai nulekia toli už mūsų linijos. Tačiau kur tos dvokiančios prakaituotos kiaulės nukrinta, ten mirtis!

Rugsėjo 17 d. Mes vis dar pradinėje pozicijoje ir laukiame visuotinio puolimo. Kaimyninė divizija stumiasi labai lėtai. Nepaisydami uraganinės rusų artilerijos ugnies, mes, patyrę fronto kareiviai, gebame šiek tiek pailsėti. Mūsų gerai nugludinti instinktai pašnibžda, kad rusai rengiasi gynybai ir neatakuos.

Apie vidudienį netikėtai pasirodo Budiono „kregždės". Tačiau situacija dabar kitokia negu paskutinį kartą Teremkuose. Atakai sulaikyti išdėstyta galybė 88 ir 20 mm priešlėktuvinių patrankų. Scenos, kurios netrukus pradeda rutuliotis, stulbinamos.

Bolševikai apsuka du garbės ratus. Mūsų priešlėktuvinės patrankos nepaleidžia nė šūvio. Puiku! Rusai nemato mūsų užmaskuotų priešlėktuvinių patrankų ir jaučiasi taip, tarsi būtų dangaus šeimininkai. Grįžta su daug didesnėmis pajėgomis nei pirmomis rugpjūčio dienomis. Tada prasideda: 20 mm tak tak tak ir metaliniai 88 mm garsai. Per artimiausias minutes liepsnodami į žemę teškiasi aštuoniolika bombonešių *Martin*. Na, tėvuk Budionai, dabar prasideda rimti dalykai.

Rugsėjo 18 d. Paskutines dvidešimt keturias valandas mūsų 210 mm ir 305 mm patrankos apšaudė rusų gynybos linijas miesto pakraščiuose. Ritasi „štukų" atakos. Po kelių valandų virš miesto kabo juodas debesis. Gyvenamųjų miesto kvartalų įsakyta neatakuoti. Lėktuvai puola tvirtovę, traukinių stotis, šaudmenų sandėlius, tiltus per Dnieprą. Po pietų ateina įsakymas dėl visuotinio puolimo. Ta diena – rytoj. Vaikinai, ruoškit masinius kapus! Galėsit išlieti savo neapykantą miestui, savaitėmis šmėžavusiam priešais akis, bet nepasiekiamam. Rytoj – pagaliau, pagaliau!!!

Hansas Rotas su kovos draugais prie žvalgybos šarvuočio Sd. Kfz. 232 Schwerer Panzerspähwagen

ŽYGIS Į RYTUS IR 1941–1942 M. ŽIEMA

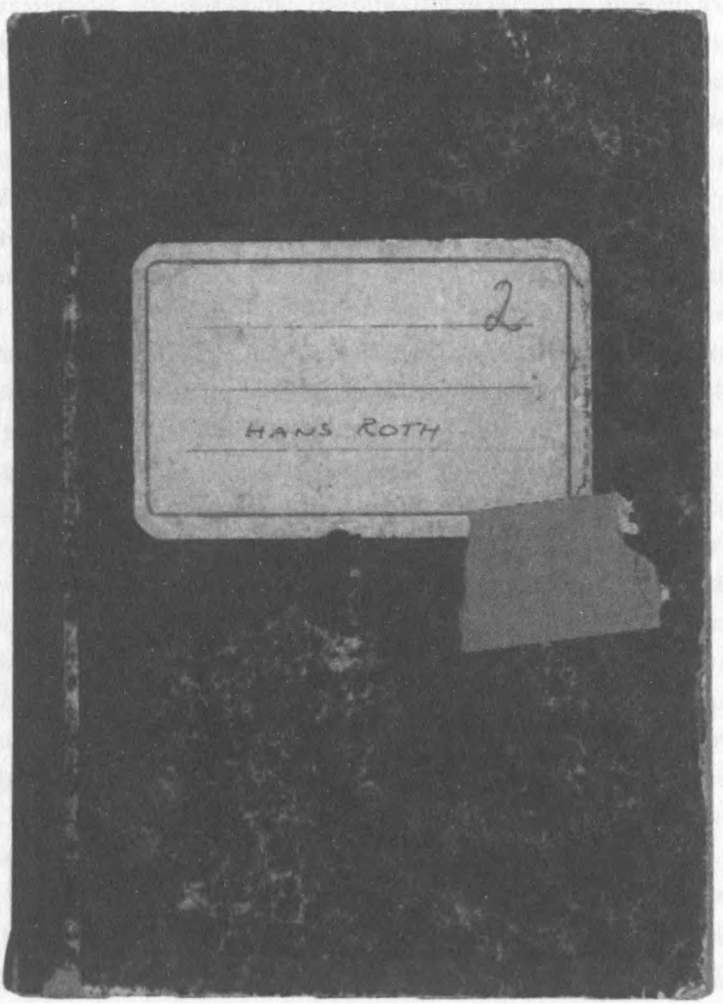

Kol Hanso Roto pėstininkų divizija grūmėsi kruvinose kautynėse prie Kijevo, vokiečių aukščiausioje vadovybėje šėlo debatai, turėsiantys esminių padarinių „Barbarosos" operacijai ir visai Antrojo pasaulinio karo raidai.

Rugpjūčio pradžioje fon Kleisto vadovaujama 1-oji tankų grupė, priklausiusi armijų grupei „Pietūs", pasistūmėjo iki žemutinio Dniepro už šimto penkiasdešimt kilometrų į rytus nuo Kijevo, o Guderiano 2-oji tankų grupė iš armijų grupės „Centras" pasiekė panašią ribą šiaurėje. Budiono milijoninis Pietvakarių frontas dabar atrodė kaip kyšulys, kurį abi tankų grupės galėtų atkirsti, jei už sovietų sutelktų pajėgų pajudėtų viena kitos link. Tačiau atimti Guderianą iš armijų grupės „Centras" reikštų laikinai sustabdyti jos veržimąsi į Maskvą.

Pagrindinis Kijevo kyšulio sunaikinimo šalininkas buvo Hitleris, tikėjęsis, kad, pašalinus pagrindinę sovietų grupuotę pietuose, atsivers vartai į pramoninį Doneco regioną ir Kaukazo naftos laukus. Sykiu jis galbūt jautė instinktyvų nenorą sekti Napoleono pėdomis. Pastarasis, nužygiavęs tiesiai į Rusijos sostinę, pamatė rankose beturįs bevertį grobį, mat jo sparnus spaudė stiprios rusų pajėgos.

Vokiečių generalinio štabo viršininkas ir armijų grupės „Centras" generolai įtikinėjo, jog puolimo *Schwerpunkt* turėtų likti Maskva, nes politikos, ekonomikos ir ryšių požiūriu miestas 1941-aisiais esąs daug svarbesnis negu 1812-aisiais. Jos netektis pakirstų Stalino karo pastangas.

Ginčą laimėjo Hitleris, ir rugpjūčio pabaigoje 2-oji tankų grupė, atsiskyrusi nuo armijų grupės „Centras", pasuko į pietus. Po kelių dienų 1-oji tankų grupė pajudėjo į šiaurę, ir rugsėjo 14-ąją abi susitiko prie Romnų į rytus nuo Kijevo. Raide „G" (Guderianas) pažymėtiems tankams susitikus su pažymėtaisiais raide „K" (Kleistas), Budiono Pietvakarių frontas, gynęs Ukrainos sostinę, tapo pasmerktas. Vokiečiai, į nelaisvę paėmę 665 tūkst. sovietų karių ir tolesniam puolimui atvėrę visus Sovietų Sąjungos pietus, pasiekė didžiausią pavienę pergalę karybos istorijoje.

Savo dienoraštyje Hansas Rotas, regis, nieko nežinodamas apie tas strategines gudrybes, rašo, kad sovietų pasipriešinimas per galutinį Kijevo šturmą (jo divizija viena iš pirmųjų įžengė į miestą) tartum išgaravo. Vos sužinojęs apie vokiečių tankų manevrus už nugaros,

Budionas pradėjo evakuoti savo pajėgas iš kyšulio, bet Stalinas atšaukė jo įsakymą ir liepė tvirtai laikytis. Budionas buvo nušalintas nuo vadovavimo, o jo įpėdinis žuvo katile.

6-ajai armijai vadovavęs fon Reichenau, neabejotinai puikus vadas, bet kartu labiausiai nacizmu persiėmęs karininkas iš visų to meto vokiečių generolų Rytuose, įsakė savo kariams negailestingai elgtis su civiliais gyventojais. Būdamas Kijeve, Rotas baisėdamasis aprašo šiurpius *Einsatzkommando* veiksmus tikriausiai Babij Jare.

Sunaikinus sovietų karines pajėgas prie Kijevo, armijų grupė „Centras" susigrąžino 2-ąją tankų grupę ir spalio pradžioje tęsė puolimą Maskvos kryptimi. Po pirmųjų didelių vokiečių pergalių prie Viazmos ir Briansko sovietai sulaukė Roto vaizdingai aprašomo savo stipriausio sąjungininko – generolo Žiemos.

Kelių tūkstančių kilometrų ilgio frontu giliai įsiveržę į Rusiją, vokiečiai įstrigo vėlyvą rudenį purvu virtusiuose keliuose. Atsargos ir šaudmenys nebeįstengė pasiekti fronto karių. Žemei įšalus, mašinos vėl galėjo judėti, bet tada prasidėjo kaip niekada ankstyva ir atšiauri žiema. Vokiečių kareiviai, tebevilkintys vasarines uniformas, tapo kone bejėgiai apsisaugoti nuo nušalimų, o dėl baisaus speigo daugelis ginklų virto beverčiais. Blogiausia, jog paaiškėjo, kad sovietų rezervai neriboti, įskaitant ištisas gerai aprengtų ir žiemos karui aprūpintų Sibiro karių divizijas. Stalinas pradėjo kontrpuolimą visu frontu.

Kai jau atrodė, kad vokiečių pajėgos priėjo liepto galą, Hitleris nušalino kelis generolus, reikalavusius atsitraukti į gynybai tinkamesnes linijas, tarp jų Guderianą ir fon Rundštetą, armijų grupės „Pietūs" vadą. Pastarąjį pakeitė fon Reichenau, fanatiškiausias Hitlerio generolas, tiesa, greitai supratęs, kad jo pirmtakas buvo teisus. Pats Reichenau po kelių savaičių mirė nuo širdies smūgio. 1941–1942-ųjų žiemą Hanso Roto *Panzerjäger* batalionas veikė kaip savotiška „gaisrininkų brigada", mėtoma iš vieno krizės taško į kitą. Autoriaus pagrindiniai mūšiai vyko prie Obojano, netoli esmingai svarbios geležinkelio linijos Kurskas–Charkovas, 6-osios armijos toliausiame taške į rytus.

Kažkaip išgyvenęs žiemą, Hansas Rotas jaučia nuostabą ir palengvėjimą, pamatęs pavasarį į frontą plūstant šviežius vokiečių karius, nors šį dienoraštį užbaigia tiesiog reikšdamas troškimą vėl pamatyti žmoną ir jaunutę dukterį.

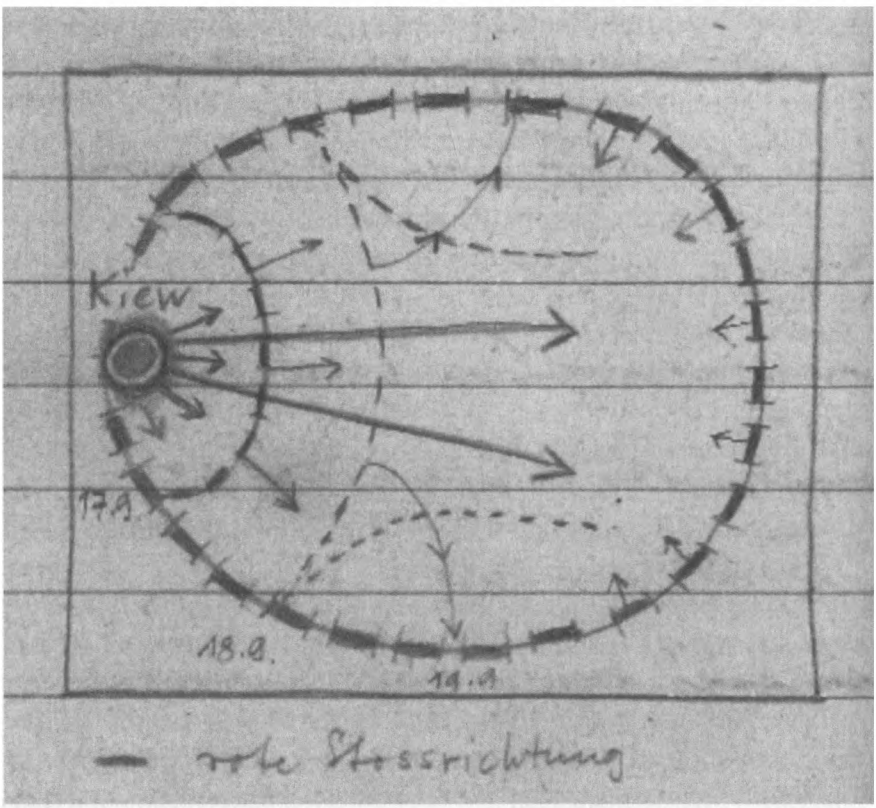

Hanso Roto nubraižyta Kijevo katilo ir sovietų mėginimo išsiveržti iš apsupties 1941 m. rugsėjo 17–19 d. schema

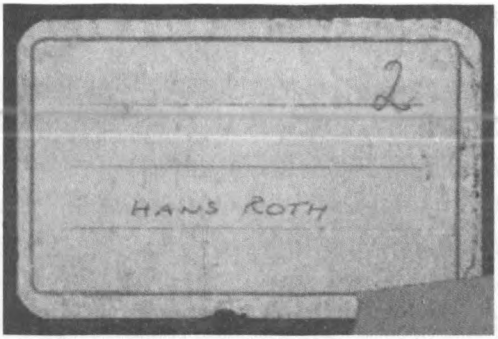

Rugsėjo 23 d. Už mūsų verda karštos kautynės. Ankstyvą rugsėjo 19-osios rytą pralaužėme galingai ginkluotą išorinį miesto žiedą. Priešas, toli gražu ne toks stiprus, kaip spėjome, buvo sutriuškintas kruvinose artimosiose kautynėse, ir devintą ryto jau pasiekėme vakarinę miesto dalį. Raudonieji liovėsi įnirtingai priešintis gatvėse. Tuo pat metu stiprios šturmo pajėgos iš Lysa Horos pusės atakavo citadelę, ir vienuoliktą ryto ten suplevėsavo nacistinė svastika.

Vidurdienį mes jau miesto centre, šūvių nesigirdi, plačios gatvės ir aikštės tuščios. Nejauku. Tyla nervina, sunku patikėti, kad toks didelis miestas atiteko mums į rankas per tokį trumpą laiką. Gal tai klasta? Gal miestas – minų prigrūsti spąstai? Gal stovime ant ugnikalnio?

Šito dabar klausia kiekvienas. Šiandien gavome atsakymą. Norint išvilioti rusų armijas iš miesto, kurį trūks plyš reikėjo apsaugoti nuo kautynių, rugsėjo 17-ąją į rytus nuo Kijevo buvo surengtas apgaulingas vokiečių puolimas su intensyvia parengiamąja artilerijos ugnimi. Budionas įsakė triuškinamai kontratakuoti. Todėl jo pajėgos buvo atitrauktos iš gerai įtvirtinto gynybos žiedo ir miestas paliktas kone be apsaugos. Plonytė vokiečių linija maždaug už šimto dvidešimties kilometrų į rytus, apgaulingos operacijos vietoje, yra menama supanti armija. Apsvaigę nuo pergalės, nesulaukdami pasipriešinimo, Budiono daliniai persekioja „bėgančius" vokiečius. Jie vis tolsta į rytus ir rugsėjo 19-ąją jau yra gan toli nuo Kijevo. Tą akimirką kelių šimtų tūkstančių

Budiono bolševikų likimas užantspauduojamas. Kokia likimo ironija! Budionas, kuriam nuo pergalės apsisuko galva, mano priešais save genąs supanikavusius, sprunkančius vokiečius, bet iš tikro daro milžinišką spaudimą tuštumai, nes priešas per naktį pranyko. Menkas susišaudymas įvyksta tik su vienu korpusu sparne. Nepaisydamas to, jis tiki ištaškęs priešą į šipulius (šį triuškinantį pralaimėjimą galbūt lėmė prastos ryšio linijos).

Likimo ironija: tomis dienomis, kai švenčiama pergalė, Stalinas, manydamas, kad Budionas vis dar Kijeve, įsako parengti miestą žiemos gynybai. Ir štai tada, tą popietę, štabas tartum perliejamas bizūnu: Kijevas vokiečių rankose. Žuvę, viskas žuvę! Prasideda drama!

Kaip atrodo ta vakarinė gynybos linija, kuria Budionas pasitikėjo lygiai taip, kaip prancūzai Mažino (Maginot) linija? Tai nėra paprasta bunkerių linija, ne, tai – velniškų priemonių rinkinys, kokį gali sumąstyti tik paranojiškos smegenys. Pamėginsiu aprašyti tas siaubingas mirties zonas, kurias, intensyviai kaudamiesi, kirtome rugsėjo 17-ąją, 18-ąją ir 19-ąją.

Už Gatnojės driekiasi platūs kolūkio laukai, ten auginamos daržovės. Drykso nekaltai saulėje. Kas patikėtų, kad tarp tų augalų tyko siaubinga mirtis – aukštos įtampos srovė! Virš augalų įrengtas kelių kilometrų ilgio plonos vielos tinklas ant nestorų, izoliuotų, žaliai nudažytų polių. Juo teka aukštos įtampos srovė, gaminama viename bunkeryje įtaisytos jėgainės. Tinklas taip gerai užmaskuotas, kad jį, deja, pastebėjome per vėlai, padaugėjus aukų.

Paskui tie kelių šimtų metrų ilgio velniški grioviai, išrikiuoti vienas po kito toli į gilumą. Jie užminuoti. Užlipus ant kokios nors sausumos minos, sprogsta ištisi laukai, sujungti požeminiais sprogdinimo kanalais. Kartu sprogsta vandens vamzdžiai, ir vietovę iki dviejų metrų gylio sparčiai užtvindo vanduo.

Ant žemės netgi mėtosi naudingų daiktų, neva atsitiktinių objektų, dominančių kiekvieną kareivį: laikrodžių, cigarečių pakelių, muilo gabalėlių ir pan. Kiekvienas iš jų sujungtas su paslėptu sprogstamuoju įtaisu. Kareiviui kokį nors iš tų objektų pakėlus, aktyvuojama ir susprogdinama mina ar net visas minų laukas.

Šiai kategorijai priskirtinos gerai paslėptos atotampos, sukeliančios iššokančiųjų minų sprogimą. Tos pabaisos pašoka tris

ketvirtadalius metro į viršų ir sprogsta aplink paskleisdamos degantį skystį. Kitur tarp atotampų įtaisyta tūkstančiai paslėptų aštrių plieno smailių. Jos užnuodytos, ir tas, kuris susižeidžia, miršta šiurpia mirtimi po dešimties minučių. Visos šios gynybinės juostos nusėtos slėgio aktyvuojamų automatinių liepsnosvaidžių.

Toliau įsivaizduokit, kad tarp tų velniškų įtaisų pilna įprastinių mūšio įrengimų: dviaukščių bunkerių, automatinių ginklų pozicijų, griovių, prieštankinių griovių, kilometrus nutįstančių spygliuotų vielų, prieštankinių kliūčių, jau nekalbant apie užminuotas gatves bei takus. Pridurkite prie to dar priešpėstines minas, klaidinamuosius užtaisus, prieštransportines minas. Ir dabar įsivaizduokit visą šį rinkinį per kautynes; štai taip jie stengėsi apsiginti nuo mūsų atakos.

Iš pradžių įprastinė artilerijos ugnis. Šaudo pėstininkų ginklai, tankai, priešlėktuvinė artilerija, mažesnio ir didesnio kalibro minosvaidžiai, be to, bunkerių 76 mm pabūklai, lauko patrankos, 122 mm ilgavamzdė artilerija, 152–220 mm sunkioji artilerija ir galiausiai geležinkelio artilerija bei sunkiųjų minosvaidžių batalionai Kijevo tvirtovėje.

Pėstininkams pirmiausia reikia tikėtis patrankų ir kulkosvaidžių ugnies, paskui bolševikų „dum dum" kulkų, „ugninių" granatų, Molotovo kokteilių, aviacinių minų ir užminuotų šunų. Keli žodžiai apie šias rafinuotas bolševikų priemones. „Dum dum" kulkos mums Vakaruose pažįstamos, apie jas neverta nė kalbėti. Dėl „ugninių" granatų, kaip mes jas vadiname, tai jos su granatomis neturi nieko bendra. Iš išorės primena įprastinę pėstininko granatą. Fosforui išdegus, sprogsta suirdama į kelias skeveldras. Kas matė tų pabaisų padarytas žaizdas, niekada neims priešininko į nelaisvę. Sako, kad tie pragaro daikčiukai uždrausti Ženevos konvencijos, bet raudonosioms kiaulėms į tai nusispjaut.

Molotovo kokteiliai iš esmės yra padegamojo skysčio pripildyti buteliai, svaidomi per apkasų kautynes. Poveikis toks: atsitrenkęs butelis sprogsta, viduje buvęs skystis ore užsidega ir dega skaisčia liepsna; temperatūrai pasiekus 800–1000 laipsnių Celsijaus, susidaro daug baltų dūmų. Įsivaizduokit, kaip būtų smagu, jei tokia liepsna degtų jūsų uniforminis švarkas! Antras

pritaikymas: juos galima šaudyti iš įprastinių pėstininkijos šautuvų. Prie vamzdžio prijungiama šaudymo taurė [rus. *mortyrka*]. Parako dujų slėgis išsviedžia ugnies butelį iki dviejų šimtų metrų. Beje, jie taip šaudo ir kiaušinio pavidalo rankinėmis granatomis.

Užminuoti šunys: vien prie Šuljanų nušovėme apie tuziną tokių vokiškų aviganių. Šunys ant nugaros neša sprogmenis. Pasak vieno tuos šunis dresavusio belaisvio, su tris kilogramus sveriančiais sprogmenimis jie išmokyti atakuoti tankus ir kitas mašinas. Medine svirtimi pašalinami du apsaugos kaiščiai, ir krovinys sprogsta. Pasak kitų šaltinių, šie šunys taip pat išmokyti aršiai pulti žmones ir padarė rimtos žalos žygiuojantiems daliniams.

Įvairiose Počtovajos fronto vietose raudonieji mėtė aviacines minas. Mina turi sparnelius bei propelerį. Šitie sumauti daiktai žemėje išmuša duobes iki gruntinio vandens.

Bet tai dar ne viskas palyginti su tomis žiaurybėmis, kurias nusikaltėlių gaujos sugalvojo Kijeve ir kurios mums dar labai menkai žinomos. Sklando kalbos, kad visi viešieji pastatai užminuoti. Praslinkus dviem dienoms nuo miesto užėmimo, susprogo trys kareivinės, vienoje iš jų jau buvo įsikūrę vokiečių kareiviai. Nuo tada sprogimai orą virpina kone kas valandą; gamykla po gamyklos, sandėliai, ligoninės, mokyklos – viskas sproginėja didžiulėmis liepsnų čiurkšlėmis.

Civiliai išlenda iš namų rodydami vis didesnį pasitikėjimą. Tarp ukrainiečių daug puikių žmonių. Gatvėse tiesiog jaudinančios scenos: jie mus apstoję glamonėja, bučiuoja, ir visa tai lydi marios ašarų. Šie vargšai žmonės, matyt, tikrai daug kentėjo nuo bolševikų teroro. Pro ašaras lemena mėgindami papasakoti. Daug kas kalba laužyta vokiečių kalba, tad sužinome apie daugybę tragiškų likimų. Dėkoja už kiekvieną kąsnį duonos. Daugelis nevalgę kelias dienas, nes raudonieji sistemingai sunaikino visas atsargas mieste. Vidurdienį gatvės gyvos tartum taikos metu. Važiuojamąja dalimi į rytus rieda mašina po mašinos. Tiekimas, nedidelės vilkstinės, tankai: Kijevas niekada nematė tiek gyvybės savo gatvėse. Šaligatviai prisigrūdę smalsių žiūrovų.

Staiga atsitinka neapsakomas dalykas: baisus sprogimas, ir trijose pagrindinės gatvės vietose pliūpteli už namą aukštesnės liepsnos. Oru skrieja didžiuliai mūro gabalai ir perplėštos geležinės sijos, paskui

gatvėje tvyro dvokas ir dūmai. Šauksmai ir dejonės, apimta panikos minia išsisklaido. Daugelis lieka gulėti sutraiškyti į pastatų sienas ar mirtinai sutrypti ant asfalto. Su ginklais rankose galop įstengiame nustumti galvą pametusią minią į šoninę gatvę. Kas nutiko?

Dūmams prasisklaidžius, išvystame baisius padarinius: plačioje gatvėje žioji šimto metrų ilgio skylė. Kur anksčiau stovėjo Lenino paminklas, dabar atsivėręs gilus krateris, keturaukščių namų sienos abipus gatvės susmukusios. Po rūkstančiomis nuolaužomis tikriausiai šimtai žmonių.

Taika ir ramybė baigiasi! Po kelių valandų dviem divizijoms įsakoma nedelsiant pradėti formuoti ypatingąsias komandas. Vienai nurodoma pagal Raudonosios armijos paliktą tikslų miesto planą ieškoti pavojingų elementų ir teroristinių grupių, kitai kartu su šturmo pionieriais paliepiama surasti minas ir uždelsto veikimo užtaisus. Ypač karštligiškai darbuojasi slaptoji lauko policija [*GFP – Geheime Feldpolizei*] ir ypatingosios SS komandos. Tą pačią popietę prasideda žydų suėmimai. Bet apie tai plačiau paskui.

Tardymai ir tyrimai parodo: 1) uždelsto veikimo užtaisas, sukėlęs baisų sprogimą vidurdienį, buvo instaliuotas Lenino paminkle; 2) miesto centre yra daugiau uždelsto veikimo užtaisų. Nors taikomos drastiškos priemonės, nesužinome nei kur, nei kaip. Daugiausia įtarimų sukelia Ukrainos nacionalinis muziejus. Visą vakarą naršome muziejų. Nors didžiulės patalpos maloniai vėsios, prakaituojame kaip kiaulės. Prakeikimas, iš tiesų bjauru slankioti po tokį milžinišką pastatą nepaliaujamai gniaužiamam baimės ir kankinamam minties, kad bet kurią minutę viskas gali išlėkti į orą.

Pagaliau rūsyje, nedidelėje šoninėje patalpoje, aiškiai išgirstame tiksint laikrodį. Garsas prasismelkia pro sienas, nesimato nei vielos, nei laido, nieko. Šiurpu! Ką daryti? Tos pragaro mašinos ieškome dar pusvalandį, mums tai amžinybė. Tada gauname įsakymą nedelsiant iš pastato pasišalinti. Evakuotas ir užbarikaduotas visas rajonas. Kokia drama! Keista, kad dar nepametėm galvos.

Lygiai pusę vienuoliktos vakaro milžiniškas pastatas sprogsta. Ligi ryto dega penki ar šeši kvartalai. Ir ne tik čia. Daug kur mieste į dangų kyla liepsnų stulpai. Griaudėja galingi sprogimai; virš Kijevo kabo kruvinai raudonas debesis.

Rugsėjo 24 d. Ankstyvomis ryto valandomis lauko daliniams įsakoma palikti miestą. Pasiliks tik vietinė vadovybė, administracija ir saugumo personalas. Ačiū Dievui! Šiąnakt neužmerkėme akių. Sprogimas po sprogimo, mūsų apylinkėse neliko nė vieno sveiko langų stiklo. Namų sienose žioji plyšiai.

Persikeliame į Mikolskos-Borščiagovkos priemiestį. Patogiai įsitaisome dailiuose namuose – Dievas mato, nesame išlepinti. O tai tau, jie čia turi dar ir viščiukų. Užkaičiamas garsusis „primusas", ir virš mūsų kareivinių netrukus jau tvyro viliojantys kepsnio kvapai. Kelias valandas užmirštame karą. Bet tokia malonė ilgai netrunka. Tik kvailys mano kitaip.

Prieš pat vidurnaktį nugriaudi baisus sprogimas. Nuo sienų nubyra tinkas, smūgio banga užtrenkia duris, subarška langai, maistas įstringa gerklėse. Metam viską ant žemės ir išlekiame laukan. Virš miesto kabo didžiulis grybo pavidalo dūmų debesis. Tikriausiai atsitiko kažkas siaubingo. Maistas staiga pasidaro nebeskanus, gundančios viščiukų šlaunelės lieka nepaliestos. Kiekvieną sunkiai slegia nežinia.

Vis laukiame žinių apie tai, kas atsitiko. Vakare paaiškėja daugiau. Į orą išlėkė vietinės vadovybės būstinė, įsikūrusi didžiausiame Kijevo viešbutyje, o kartu su ja ir dar keli dideli administracijos pastatai. Pleška ištisas miesto kvartalas, po nuolaužomis keli tūkstančiai civilių. Gyvybės neteko taip pat keli aukšti karininkai ir daug kareivių. Kažkas praneša, kad susprogo kareivių prisigrūdęs kazino.

Siaubinga. Pirmą kartą per tokį ilgą laiką tie narsūs fronto kareiviai žiūri kiną, juokiasi ir jaučiasi laimingi, o po kelių sekundžių jau sudraskyti į skutelius tos banditų gaujos pragariškos mašinos. Už tai laukia baisi atmoka...

Rugsėjo 25 d. Anksti rytą su trimis kitais vaikinais nuvažiavau į Teremkus. Sumanymas labai pavojingas. Visa vietovė tebėra pilna sausumos minų, iš dalies užterštų lioso. Net dabar, praslinkus kelioms dienoms nuo kautynių, tuščios pozicijos tebesikėsina į mūsų gyvybes. „Mirties laukas" nejaukiai tylus ir vis dar klastingas, nes žemėje tebeguli daug tūkstančių kilogramų sprogmenų, vienas klaidingas žingsnis – ir jie sugriaudės akinančia liepsna.

Atsakomybė sunkiai slegia. Turėjau vykti vienas, rizikuodamas tik savo kailiu. Bet anie trys savo prašymais mane taip nuvargino, kad pasiėmiau juos su savimi.

Viskas čia grėsminga, tebešvieži neseno baisaus mūšio pėdsakai, bet ore nei žviegsmo, nei švilpesio, nei sprogimų griausmo.

Počtovaja be uraganinės ugnies! Išsitiesęs visu ūgiu nueinu iki lauko. Kas prieš kelias dienas galėjo pagalvoti, kad toks žygis įmanomas?

Dieve, koks vaizdas!

Palei visą Teremkų mišką, lygiai kaip prieš šešias savaites, tebeguli saviškiai ir priešai. Taip, tas Teremkų miškas kadaise buvo nuostabus, o dabar čia tik suskaldytų medžių strampgaliai. Būnant tarp jų užplūsta šiurpo bangos! Po velnių, kareivis neturėtų kaip pėsčiasis vaikštinėti viso kraujo iki galo dar nesugėrusiais mūšio laukais, kur viduryje spygliuotų vielų kabo daiktai, kareivių dėvėti mūšio metu, bet po mūšio – ne, ne! Tada pasiekiame didžiulę griuvėsių krūvą – Teremkus.

Aplink – Mėnulio kraterių kraštovaizdis. Čia buvo mūsų mūšio pozicijos. Pastovime prie vietos, kur palaidoti žuvę kovos draugai. Žemė sujudinta ne kartą. Nieko nebeįmanoma atpažinti. Ten, kur juos paguldėme amžinojo poilsio, dabar milžiniški piltuvai, kurių apačioje telkšo drumzlinas gruntinis vanduo. Kokia laimė, kad apie visa tai nieko nežino jaunos moterys, motinos ir sužadėtinės.

Čia tikrai būta pozicijų. Daugybė tūkstančių sviedinių jas sumaitojo; tik vaizduotėje gali atkurti, kur buvo grioviai ir praėjimai, ir tiesiog galvoj netelpa, jog čia susigūžęs tūnojai po 48 valandas iš eilės. Sunku patikėti, kad kas nors galėjo ištrūkti iš to pragaro.

Važiuojame atgal, niekas nekalba, kiekvienas tyliai paskendęs savo mintyse. Sudie, Teremkai, sudie, visi brangūs kovos draugai. Šio žemės lopinėlio atminimas slegia. Ar, kol esi gyvas, bus įmanoma pamiršti visas tas siaubo zonas?

Grįžtame namo, į degantį Kijevą, papuoštą didelių dūmų kamuolių. Vargšas miestas! Mes tavęs pagailėjome, negana to, dėl to patys nukentėjome, o dabar čia žėruoja gigantiški gaisrai, tave drasko baisių sprogimų smūgiai. Ne mūsų, bet Judo sūnūs daro tas mirtinas žaizdas, darko tavo gražų kūną iki neatpažįstamumo.

Kada tas siaubingas karas pasibaigs?.. Visi man sako, kad į pasaulį žvelgiu juodai, kaip panikos kėlėjas. Ne, bičiuliai, priešingai, žvelgiu

baltai, taip baltai, kad matau baltus apsnigtus plotus ir daug daug negyvų jūsų kūnų.

Negalvok, Hanesai, dėl Dievo, negalvok!

Rugsėjo 26 d. Daugelio kilometrų skersmens miesto centras – liepsnų vandenynas, ugnis pasiglemžia jo vis daugiau. Šį rytą evakuoti dar du miesto rajonai, apie 20 tūkst. žmonių be pastogės. Pusė iš jų su savo rakandais įsikuria gretimose gatvėse ir aikštėse.

Koks varganas vaizdas!

Šįryt pionieriai netoliese išsprogdino kelius; taip reikėjo. *SS Sonderkommando* darbo turi iki kaklo. Tardo ir vykdo mirties bausmes be pertraukos. Bent kiek įtartini individai nušaunami tiesiog gatvėje, o jų kūnai paliekami tiesiai ten, kur nugriuvo. Vyrai, moterys, vaikai eina pro šalį šnekučiuodamiesi ir juokdamiesi: *„ničevo"*, nieko tokio. Negyvėlis? Nieko baisaus!

Batų padai pataiko į šviežius kraujo klanus; platus šaligatvis pilnas raudonų pėdsakų.

Rusai, kas jus kada nors supras?

Waffen SS Einsatzkommandos irgi užsiėmusios. Iki rugsėjo 25-osios vidurdienio visi žydai be išimties turi prisistatyti. Žinoma, pasirodo tik pusė, bet neištrūks nė vienas, nes miestą juosia tanki postų juosta. Tą pačią dieną prasideda kerštas už mūsų kovos draugus, padėjusius galvas sprogus minoms. Dabar, po dvidešimt keturių valandų, pas Jehovą pasiųsta jau du tūkstančiai žydų.

Ilgai kalbėjau su vienu jaunu esesininku iš tos „žudymo komandos". Iš žydų jie „išlaisvino" visus mūsų užimtus miestus. Esesininkai gerai išmano skerdikų darbą; esu nustebęs, tie vaikinai – patyrę žudikai. Mes, puolimo pirmosios vilnies kareiviai, toliau persekiodami priešą, net nepagalvojome, kas dedasi mums už nugaros likusiuose miestuose.

Fronto kareivis žvelgia į priekį, į priešą. O esesininkas man pasakoja apie skerdynes Žitomire.

– Tuo metu buvome baisūs naujokai, – kalba devyniolikmetis (pabrėždamas „baisūs"). – Dvi dienas jie kasė penkiasdešimties metrų ilgio tranšėjas. Kiekvienoje turėjo tilpti 250 žydų. Žitomire likvidavome iš viso 1800 žydų, 5000 kažkaip neteko gyvybės ligi tol. Trečią dieną tranšėjos jau baigtos, visi nuo kūdikio iki seniausio turi išsirengti nuogai.

Pirmi 250 stoja prie griovio krašto, kimiai suloja du kulkosvaidžiai – ir štai jau atgenami kiti. Jie turi įlipti į griovį ir tvarkingai sudėti kūnus vieną šalia kito, vietą reikia taupyti – į didesnius tarpus tvarkingai įspraudžiami negyvi vaikai. Pirmyn, pirmyn, tilpti turi daugiau nei 1500! Kulkosvaidžiai iš naujo perrėžia orą, vienur kitur pasigirsta dejonė, kulkosvaidžiai vėl trumpam prabyla. Kiti! Ir taip iki vakaro. Šioje šalyje labai daug žydų, o laiko turime tiek nedaug!

Iš pradžių negaliu pratarti nė žodžio. Jaunas vyras kalba apie tai tarsi apie nerūpestingą fazanų medžioklę.

Negaliu patikėti, pasakau jam tai. Jis nusikvatoja ir atsako, kad turėčiau pamatyti savo akimis.

Dviračiais numiname iki miesto pakraščio prie raguvos stačiais šlaitais. Apsiribosiu keliais žodžiais. Maistas skrandyje keistai sujudo. Išvydau siaubingą vaizdą, kurio neužmiršiu visą savo gyvenimą. Ant raguvos krašto stovi žydai, juos varpo kulkosvaidžiai, žydai krinta nuo krašto penkiasdešimt metrų žemyn.

Katras pasilieka ant krašto, „nušluojamas" žemyn. Užpildžius tūkstančio kvotą, negyvų kūnų krūva susprogdinama ir užverčiama žemėmis.

– Na, ar ne puiki mintis tas sprogdinimas? – šypsodamasis teiraujasi blondinas berniokišku veidu.

Dieve, Dieve! Netardamas nė žodžio nusisuku ir greičiau parbėgu negu paržingsniuoju į miestą.

Tam vaikinui tik devyniolika metų! Visa tai palieka pėdsakus ne tik ant drabužių. Kas nutiks, kai tokie žmonės sugrįš į tėvynę pas savo sužadėtines ir moteris?

Rugsėjo 27 d. Miesto centre tebesiaučia dideli gaisrai. Nauji sprogimai, nauji liepsnų pliūpsniai, sprogsta šaudmenų sandėlis.

Rugsėjo 29 d. Vėl kelyje! Po spartaus žygio vakare pasiekiame Prilukus. Važiuojame kaimo vietove. Tai vienur, tai kitur keli bepročiai beviltiškose pozicijose paleidžia padrikų šūvių; su jais bus greitai susidorota. Penkios apsuptos rusų armijos visiškai sunaikintos, atsargiai kalbama apie 650 tūkst. į mūsų rankas patekusių belaisvių. Pro mus slenka jų begalinės kolonos; galbūt tai tie patys vyrai, kelias savaites kovoję su

mumis. Tačiau jau ilgokai likimas jiems nieko gera nežadėjo. Mes juos apsupome ir vis standžiau veržėme kilpą.

Kelias valandas trunkanti patrankų ugnis negailestingai naikino pakliuvusiuosius į spąstus. Būtų buvusi beprotystė nepasiduoti.

Pro šalį slenka begalinė sovietų kolona. Kas jie per žmonės?

Akyse ir elgsenoje kažkas svetima, apatiška, visiškai neeuropietiška, net nežmogiška. Bolševizmas sugriovė jų sielą ir nužmogino juos, pavertė žvėrimis; todėl jie ir kaunasi instinktyviai, panašiai kaip žvėrys bandoje. Tai ne individo, pašaukto paaukoti gyvybę dėl kilnesnės idėjos, narsa, bet instinktyvi gynyba nuo pavojaus.

Bolševizmas sąmoningai sugriovė viską, kas dvasiška, individualu ir asmeniška, kas sudaro žmogaus charakterį ir vertę. Bolševikas kaip žvėris, neturintis subtilesnių instinktų. Žmonės, tapę žvėrimis, yra daug žemiau negu tikri žvėrys. Štai kodėl sužvėrėję bolševikai tokie negailestingi ir kraugeriški, žiaurūs ir kietakakčiai priešo ir savo pačių atžvilgiu. Būtent tai paaiškina sovietų elgesį šiame kare. Kas atrodo narsa, iš tikrųjų tėra žiaurumas!

Rugsėjo 30 d. Prilukuose liksime kelias dienas, kad aplinkines girias išvalytume nuo pavienių bolševikų. Kaip Rusijoje gyvenimo sąlygos gana pakenčiamos. Daugeliui pabirus į šalis, aš pasilieku padaryti svarbių įrašų bei taktinių schemų ant žemėlapio.

Pirma rūpestingai nusiprausiu, nusiskutu ir keletą valandų pamiegu. Pietums dosni porcija nemokamos sriubos, kurią dažniausiai srebia išalkusios rusų šeimos.

Tie vargšai išbadėję žmonės! Visada tas pats: sausos duonos kriaukšlė juos gali pradžiuginti ir padaryti patenkintus kelioms valandoms. Esu tikras, kad tie žmonės seniai, caro laikais, yra matę geresnių dienų. Ir vėl savęs klausiu, kodėl čia, turtingiausiame Rusijos regione, Europos kviečių aruode, žmonės miršta iš bado ir turi taip šuniškai gyventi. Tie nusikaltėliai bolševikai negailestingai paaukojo šių žmonių gyvenimą ir laimę dėl ginklavimosi, kurio mastai neprilygstami.

Mūsų šūkis buvo „Pirma patrankos, paskui sviestas", o Sovietų Sąjungos – „Jokio sviesto, jokių namų, tik būtiniausi drabužiai; jokios kultūros, tik patrankos!" Ginklavimosi mastą bolševikams pavyko nuslėpti nuo viso pasaulio. Jie tikėjosi, kad jų milijoninė

armija, aprūpinta neįsivaizduojamais ginklais, vieną dieną pajudės į vakarus ir sutryps visą Europą. Nė vienas kareivis neabejoja, jog toks žygis visoms tautoms būtų sukėlęs nematytą pasaulinę katastrofą. Visiems aišku, kad iš Vokietijos nebūtų likę akmens ant akmens. Na, bet nutiko kai kas kita! Tu, kovos drauge, ir aš, mes abu dėl to dėjome visas pastangas, liejome savo kraują. Tačiau visi, ir vadovybė, ir nereikšmingiausias kareivis, nepakankamai įvertinome pačius rusus ir jų ginkluotės gausą. Šautuvų užgrobėme daugiau, negu manėme, kad jų turi visa Rusijos armija, jau nekalbant apie lėktuvus, tankus ir automatinius ginklus. O pats Raudonosios armijos kareivis pasirodė esąs rimtas priešininkas, nuožmiausias kovotojas iš ligi šiol sutiktų.

Šešios savaitės apkasų karo prie Kijevo geriau už bet ką parodė jo stiprybę ir kartu silpnumą. Raudonosios armijos kareivio stiprybė – gynyba. Jis iš prigimties linkęs meistriškai pasinaudoti visais reljefo privalumais. Išskirtiniausias rusų kareivio bruožas yra stojiškai laikytis iki galo, neretai dėl komisarų baimės. Priešas pasirodė mokantis sumaniai taikyti sulaikomąją taktiką, organizuotai trauktis ir, negana to, pasitraukimą užmaskuoti. Paliekamos teritorijos minavimas kupinas naujovių ir visada papildomas naujų technikų. Dažniausiai rusai naudoja laikrodinius užtaisus, minas su nežinia kokiu uždelsimu. Kijevo evakuacija šiuo atžvilgiu buvo tikras šedevras, nes tarp kitų per tas kelias dienas mūsų pašalintų sprogmenų būta ir minų, nustatytų sprogti po 165 parų.

Rusai pasirodė esą tikri apgaulingų įrenginių statymo meistrai; jų lauko pozicijos neprilygstamos. Atakos dažnai atliekamos stojiškai puolant mase. Jei nepavyksta, tiesiog kartojama tol, kol pasiekiamas tikslas. Beveik visada atakos parengiamos intensyvia artilerijos ugnimi, palaikoma tankų. Atakų metas – dažniausiai prieblanda ar naktis. Pėstininkai juda į priekį tankiomis formuotėmis, dažnai išsitiesę visu ūgiu. Pasiekę kokią nors poziciją, sparčiai ir įgudusiai įsikasa.

Rusai mėgsta partizaninį karą. Klastingais kovos metodais čia jie nepralenkiami. Partizaninį karą raudonųjų vadovybė gerai suplanavo, parengė ir įgyvendina.

Nevalia nepaminėti artilerijos, tų prakeiktų bolševikinių baterijų, kur kas stipresnių negu įsivaizdavome. Visų kalibrų ginklų be

galo daug, jie naudojami net nereikšminguose susirėmimuose. Rusų arsenalą sudaro ne tik savi ginklai, bet ir visų rūšių užsieniniai, įskaitant prancūziškus, angliškus, amerikietiškus ir net vokiškus (Krupas). Kartais susiduriame su pavienėmis raketų baterijomis. Šaudmenų daug ir jie geros kokybės.

Ypatingas vaidmuo tenka padegamiesiems sviediniams, jų mačiau kelių rūšių, kaip antai fosforinių ir termitinių, kurie išsiskiria pasibaisėtina ugnies galia. Šaudmenų niekada negailima. Griaunamąją ugnies galią raudonųjų baterijos dažnai kelias dienas nukreipia į vieną vienintelį tašką. (Perdėm dažnai tai patyrėme Teremkuose.) Mažo intensyvumo kautynėse, naudojant neproporcingai daug šaudmenų, vaikomasi net menkiausių taikinių, pavyzdžiui, pavienių motociklininkų ar ryšininkų.

Radijo operacijos: čia dar reikia didelių investicijų. Tiesa, rusai ir čia griebiasi visokių gudrybių. Vykdo apgaulingą radijo veiklą; traukiantis, vadovybei jau seniai pasišalinus, senose vietose tebeveikia palikti radijo siųstuvai. Na ir kas! Tai nėra lemiamas veiksnys. Užtat tarp Raudonosios armijos generalinio štabo ir divizijų paprastai tėra vienas radijo ryšys; tarp divizijų ir pulkų bei batalionų siuva tik ryšininkai. Už prastą radijo ryšio tarnybą rusai skaudžiai užmokėjo, pirmiausia dėl to ir buvo sumušta raudonųjų vadovybė.

Spalio 4 d. Prilukus paliekame daug anksčiau negu tikėjomės. Sparčiu žygiu per parą turime pasiekti fronto ruožą netoli Olchanos. Jam iškilusi rimta grėsmė. Romnuose juodą kaip derva naktį beprotiškoje sangrūdoje pasimetu nuo savo dalinio. Su manimi šaunusis Zepas. Gerokai nusiaubtoje vietovėje klaidžiojame tarp frontų kelias dienas nerasdami savo divizijos. Prie Putivių placdarmo netikėtai susiduriame su Guderiano tankų daliniais.

Šį rytą galop vėl surandame savo dalinius už 112 kilometrų į pietus. Vien pasakojimas apie tos kelionės nuotykius galėtų užpildyti visus šio dienoraščio puslapius.

Spalio 5 d. Vėl gauname svarbų, bet pavojingą įsakymą. Kol po keturių ar penkių dienų atvyks divizija, Olchanos vietovę nuo triuškinamos priešo ugnies gins mobili tankų divizija.

Šį rytą, prieš mus palikdamos, 9-osios tankų divizijos kelios kovos mašinos atbloškė priešą kelis kilometrus, kad turėtume laiko įsikasti. Skubiai išsirausėme tik minimalius reikalavimus tenkinančias pozicijas. Vyruti, kvepia bėda! „Esi paliktas likimo valiai, mažasai daliny!"

Esame pati fronto linija, vienu metu antra ir šešta gynybos linija, jokių pėstininkų, jokios artilerijos, nieko, absoliučiai nieko! Kokia velniava!

Lygiai kaip ir Teremkuose, prie mūsų prilimpa spiečiai raudonųjų naikintuvų ir bombonešių. Ugnis naikina vieną trobą po kitos. Vakare, garsiai šaukdami „ura", mūsų poziciją atakuoja raudonieji, bėgdami tiesiai į kulkosvaidžių ugnį. Akivaizdu, kad šie kariai prastai apmokyti. Naktį anapus verda beprotiška veikla. Žvalgai parneša žinių: raudonieji siunčia antrą porciją karių.

Spalio 6 d. Auštant raudonieji vėl atakuoja. Šįkart mus šturmuoja ne mėgėjai, bet patyrę tipai, jie priverčia mus gerokai paprakaituoti, nors rytas ir vėsus. Surengus atsargią kontrataką – negalime rizikuoti saujele vyrų, – raudonieji atbloškiami, paimame net kelis belaisvius. Nuo šio vakaro susidūrėme su garsiąja „Maskvos proletariato gvardija" ir azijatais, gausybe azijatų. Pastarieji, kaip parodė ataka, kaunasi nepaprastai ryžtingai ir velniškai klastingai. Deja, neišvengiame aukų, tarp kurių du iš mūsų geriausių vyrų – leitenantai Foresteris (Forester) ir Kolis (Kohl). Gaila, kaip gaila, tokie puikūs vyrai!

Šią popietę pirmą kartą mus aplankę amerikiečių gamybos bombonešiai pelenais paverčia paskutines trobas. Netrukus raudonieji vėl atakuoja. Turime evakuoti poziciją ir kaudamiesi trauktis prie kalvų šiaurės rytuose. Tik įtempę visas jėgas gebame atlaikyti fanatiškai staugiančią minią. Ten jau nebe žmonės! Prakeikimas! Įsitraukėme į kaubojų ir indėnų karą lyg Karlo Majaus romanuose?! Mikliai, tarsi katės, rusai ropščiasi į medžius, apšaudo mus iš neįmanomų kampų. Lygiai kaip juočkiai, kai kovėmės La Berljere (Les Berlière) [Prancūzija], tada tie buvo įsikandę peilius į dantis. Kokia klastinga Azijos minia. Prakeikimas! Ponai, atrodo, bus ką laidoti!

Kai neviltis didžiausia, įvyksta „Olchanos stebuklas"! Pasirodo pastiprinimas! Staiga čia išdygsta mūsų šaunieji kovos draugai – pėstininkai. Mūšio įkarštyje niekas jų nematė besiartinančių. Jų atkanka vis daugiau, grupė po grupės traukia į mūsų gynybinę poziciją.

Tą patį vakarą bolševikai toli atbloškiami kontrataka. Deja, tamsoje pametame priešą iš akių. Atsiimame savo ankstesnę poziciją kaime; pėstininkija dengia mus intensyvia ugnimi, turim progą nusnūsti. Štai kokia fronto brolybė! Netrukus visi knarkiame, giliai ir be sapnų užmigę savo purvinuose apkasuose.

Spalio 7 d. Oras keičiasi, plačias lygumas plaka ledinis šiaurės vėjas. Lėtai, bet nesustabdomai pro mūsų aptriušusių milinių ploną audinį smelkiasi šaltis. Rankos sustirusios ir sustingusios. Olchana virtusi griuvėsiais, niekur nematyti nė vienos patalpos, kur galėtume nors kiek pasišildyti. Pamažu mane apima negera nuojauta: net didžiausiam optimistui darosi vis aiškiau, kad mūsų laukia sunkiausia dalis. Artėja antras negailestingas priešas – rusiška žiema.

Šįvakar rusai neatakuoja, naktis praeina ramiai.

Spalio 8 d. Velniškai atšalo, smarkiai sninga, siaučia iš šiaurės atslinkusios ledinės audros. Tokiu sumautu oru neįmanomos jokios operacijos. Vis dėlto vakare šturmo grupe turime judėti į priekį.

Keliai virto purvo upėmis. Žmonės ir mašinos turi įtempti visas jėgas. Be reikšmingesnio sąlyčio su priešu stumiamės į Nidregailovą. Keliuose tyso nugaišę arkliai, riogso palikti automobiliai, išdegę tankai, voliojasi į skutus sudraskytos uniformos. Keliuose ir laukuose pilna šaudmenų, derlius sunaikintas ir sutryptas. Netoli Nidregailovo mūsų keliai susikerta su 165-osios pėstininkų divizijos, pradėjusios ataką gretimame ruože, keliais. Turime dengti jos atvirą sparną. Sutemus susirenčiame ledines buveines ir laukiame bolševikų atakos. Bet nieko nenutinka, priešas tikriausiai atsitraukė dar toliau.

Spalio 9 d. Persekiojame atsitraukiantį priešą Sumų kryptimi.

Spalio 10 d. Negailestingi lijundros šuorai tolesnį judėjimą sustabdo. Vakar vakare atvykome į Kraviną. Visur aplink mus lietus apkasus pavertė ežerais. Graudžiai tūnome savo lizduose. Per radiją išgirdome naujienų apie pergalingus mūšius prie Viazmos ir Briansko.

Rytų kampanija praktiškai nulemta. Raudonosios armijos likučiai tik per žingsnį nuo sunaikinimo. Bolševikų vadai paspruko iš

Maskvos. Galbūt Rytuose jau matyti pabaiga? Štai ką ir dar daugiau dalykų išgirstame per radiją. Neabejotinai apie tai trimituos dienraščių antraštės namie. Susiimu už galvos: nejau mūsų vadovybė per naktį išėjo iš proto? Visa tai netiesa, negali būti tiesa; visi čia akivaizdžiai matome, kas vyksta. Gal tiems ponams raiščiai ant akių!?!

Ką pagalvos tėvynė? Išgirdusios tokias naujienas, mūsų žmonos, motinos ir sužadėtinės pames galvas iš laimės. Raudos džiaugsmo ašaromis, kad tos baisios skerdynės po kelių dienų baigsis, ir lauks savo vyrų bei sūnų sugrįžtant namo vėliausiai per Kalėdas.

Dėl Dievo, tikrovė visiškai kitokia. Rytų armijos susiduria su didžiausiu išbandymu. Mes, vokiečiai, nepratę kautis žiemą esant neigiamai temperatūrai ir visame tame purve. Ar tikrai reikia tokių triukų, tokios nuodingos propagandos? Jų laukia baisus pabudimas iš tų mielų iliuzijų. Po kelių dienų laikraščiai kaip niekada sumirgės juodais kryžiais.

Spalio 11 d. Vėl galinga pūga. Staiga temperatūra nukrinta iki septynių laipsnių žemiau nulio. Keliai sukietėja. Galėtume judėti, jei būtų degalų! Kuro ir tiekimo sunkvežimiai vis dar toli atsilikę, kažkur beviltiškai įstrigę į purvą. Apie 60 procentų transporto priemonių kažkur stirkso dumblyne. Tai tiesa, štai taip atrodo pergalingas žygiavimas į priekį! Purvo sezonas dar tik prasidėjo, o jau po dviejų dienų lietaus visi tie nuostoliai. Kaip tai nedera su vakarykščiais pergalės trimitais!

Spalio 26 d. Šiandien pirmą kartą per kelias dienas nekarščiuoju; mano ligoninės lova buvo smirdanti troba ir šiek tiek šiaudų. Ši klastinga rusiška karštinė šįkart mane buvo sugriebusi kaip reikiant. Koks vienišas jaučiausi tuščios patalpos prietemoje!

Spalio 27 d. Vis tas pat: niūrus švininis dangus, stiprūs vėjai, vienas kitą keičiantys sniegas ir lietus. Keliai ir laukai irgi tokie pat: kur pažvelgsi, vien purvas ir dumblynė, kartais iki metro gylio. Tiekimas tapo didele problema. Tai nereiškia, kad neturime ko valgyti. Ačiū Dievui, čia daug žąsų ir ančių. Bet trūksta tabako, cukraus, kavos ir visų tų nuostabių dalykų, pasiekdavusių mus iš užnugario. Štai kodėl šiandien puskarininkis Rotas susisuko cigaretę iš laikraščio ir vokiškų

arbatžolių. Skonis, tiesą sakant, nebuvo toks blogas, ir keli pasekė mano pavyzdžiu. Išbandomi beprotiškiausi mišiniai. Vieni leidžia laiką gamindami cukrų, kiti iš sausos duonos varo degtinę – išgaunama gryno, švaraus alkoholio. Visa tai daroma nedidelėse dvokiančiose trobelėse. Visi, kam nėra absoliučiai būtina kišti nosies į sumautą orą, lieka varganose lūšnose verčiau kęsdami tų kiaulidžių bjaurastį.

Kaipgi atrodo viena iš tų trobų, turinčių vienintelę gyvenamąją patalpą, kuria dalijamės su septynių galvų šeima?

Viduryje – didžiulė krosnis, užimanti apie trečdalį patalpos. Namas daugiau ar mažiau pastatytas aplink ją. Mediniai gultai prie pat jos yra visos šeimos miegamasis. Po gultais ir daugybėje nišų apie krosnį – sandėlis, kur laikomi jų vertingi daiktai. Ten tarp kitų atsargų ir žviegiantys paršai, ir perinčios vištos, ir bulvės.

Lubose tai vienur, tai kitur įtaisyti kabliai, ant jų virve pakabinti lopšiai – medinės geldos su kūdikiu viduje. Daugybę valandų per dieną lopšį be perstojo judina *babuška*. Ji tai daro ant kojos užsirišusi prie lopšio pririštą virvę. Iš vietos pasikelia tik tada, kai su likusiu klanu ateina metas sėstis prie stalo vis tokios pačios vakarienės iš bulvių. Kas tik nulaiko šaukštą, sėdi aplink didžiulį puodą ir, garsiai čepsėdamas ir šliurpdamas, „vakarieniauja", kol pasisotina ir ima persti. Visa tai tik sustiprina ikiistorinės aplinkos, kokios ir reikėtų tikėtis tokiose trobelėse nuo pat civilizacijos aušros, įspūdį.

Popierius – išsilavinimo ir turtingumo ženklas. Tie, kurie turi jo kad ir labai mažai sienoms papuošti, laiko tai prabanga. Mūsų troboje sienos irgi „papuoštos" suplėšytų laikraščių skiautėmis, puslapiais iš senų mokyklinių vadovėlių, sąskaitomis, vaikų piešiniais ir keverzonėmis.

Kad ir kaip žavėtumeis vaikiškais piešiniais ar gerbtum prisirišimą prie laikraščio ir jo įvairiopą panaudojimą, pažiūrėjus į tas aptaisytas sienas apima šiurpas. Ne tik dėl nešvaros, dūmų, suodžių ir pageltusių popieriaus skiaučių, ne, daugiausia dėl mažyčių naminių gyvūnėlių, tūnančių po tais popieriais. Atitraukiame suolus nuo sienų, bet, kai naktimis išgirstame popieriuose negarsų krebždesį ir šiugždesį, žinome, kad jiems jau suskambėjo varpas lįsti lauk.

Durys be rankenų ir spynų, tai tik ant vyrių pakabintos lentos skylei sienoje uždaryti. Kai kur vienas ant kito prikalta tiek daug senų skudurų ir veltinio gabalų, kad durys stringa. Apsisaugoti nuo šalčio jos apmuštos storu šiaudų, senų drabužių ir kitokio šlamšto „gobelenu".

Mažyčiai langai žiemą būna hermetiškai uždaryti. Tiesa, jų neatidaro nė vasarą. Sudaužytus stiklus *babuška* pakeičia skudurų gniutulais ir nedideliais šiaudų maišais.

Per karą visos mūsų juslės smarkiai nukentėjo. Prisiklausėme klyksmų ir dejonių, prisižiūrėjome baisaus skausmo kamuojamų žmonių, daugybę vaizdų norėtume amžinai užmiršti. Nosims irgi teko nemenkas išbandymas: dūmų kvapas, vasaros karštyje irstančių lavonų tvaikas ir ne tik tai. Tačiau vienas dalykas amžinai liks įsirėžęs į atmintį – slogus niūrumas mūsų gyvenamųjų būstų viduje.

Tik įsivaizduokite įvairaus amžiaus vietinius, apsuptus daugybės vaikų, metų metus nesimaudžiusius, jie tik gurkšteli vandens ir išspjauna ant rankų, dar vienu gurkšniu susidrėkina veidus. (Kiek tekdavo kovoti, kol gaudavome užtektinai vandens nusiprausti! Tau jie pastato vandens puodelį ir viskas, ne iš pagiežos, bet kad taip įpratę.)

Tai štai: vietiniai žmonės su gausybe mažų vaikų, kiaulėmis po krosnimi, avių kailiais, tikriausiai kartų kartomis nenuimamais nuo krosnies, užlipintais langais, užbarikaduotomis durimis. Pridėkite prie jų penkiolika ginkluotų kareivių, susėdančių vakarienės aplink plastančią žibalo lempą. Paskui jie užsirūko, į smirdantį machorkos dūmą atsakydami dar blogesniu vokiškų arbatžolių dūmeliu. Jei to dar negana troškaus oro receptui, pridurkite smagiai šiltą kūnų dvoką! Ir visa tai patalpoje, kur susispaudę miega dvidešimt penki žmonės.

Nepakartojamas šios aplinkos aspektas – lempa. Divizijos štabe yra gaminančių elektrą generatorių, mat karininkams, kitaip negu paprastiems kareiviams, kurie tamsoje dažniausiai kaunasi ar miega, naktimis tenka darbuotis ne vieną valandą. Norint tamsoje kiek pasišviesti savo reikalams, kaip kad dabar prireikė man, tam kartais būna anglių lempa ar net žvakė. Žibalinė lempa čia jau tobulumo viršūnė.

Be abejo, paprasčiausi prietaisai – tai nedideli degtinės buteliai, pakabinti ant vielos, pritvirtintos prie lubų. Alyvoje kadaruoja virvelės, skuduro ar veltinio gabaliukas; dagtis pasitaiko labai retai. Dalis to fragmento kyšo iš butelio angos ir viršuje dega suodina, plastančia, nedidele liepsna. Tokia „dūmine žvake" pasišviesdamas kaip tik ir rašau šias eilutes.

Kur kas didesnis šviesos šaltinis yra alyvinė lempa be apsauginio stiklo cilindro, kuris laiko ir kareivių tikriausiai sudaužytas seniai. Nepaisant to, ji pakankamai apšviečia aplinką, kad būtų galima vieną po kito rašyti laiškus artimiesiems į namus. Bet ir Krezas pasišviesdavo alyvine lempa, nesvarbu kokia – su ar be stiklinio cilindro.

O kur dabar miegame? Pirmiausia paminėsiu, kad pagrindinis užsiėmimas šiomis atvangos nuo kautynių dienomis yra miegoti. Dievas žino, turime daug atsigriebti. Todėl tie, kurie nerašo, nevalgo ar nemedžioja utėlių (apie visas marškinių siūlėse sumedžiotas utėles džiugiai pranešama), miega. Miegama visur. Antklodės niekas neprašo. Ant medinių suolų, grindų, didelio stalo. Didžiausia palaima – šiaudai. Mūsų miegas gilus ir be sapnų, bet kartu lengvas, budrus bet kokiam pavojui. Tai apsaugo nuo košmarų. Apie ramų, be utėlių keliamo niežulio miegojimą galime tik pasvajoti, kaip ir apie miegą su pižama baltai paklotoje lovoje. Bet viso to turėsime mokytis iš naujo, lygiai kaip ir nusirengti einant miegoti.

Balta lova iš tiesų nuostabus vaizdas. Bet pati gražiausia, brangiausia svajonė yra namai, mūsų namai. Tie, kurie tyliai šypsodamiesi žiūri į savo vaikų nuotraukas, apsitrynusias nuo dažno čiupinėjimo, į jose linksmas moterų ir merginų akis, žino: tik iš namų sklindanti meilė duoda jėgų pakelti vargus ir sekinančias užduotis. Svajonė apie baltą staltiesę, švelnų bučinį – štai mūsų tvirtybės šaltinis. Nuotykių ieškotojas galiausiai svajoja apie gerą gyvenimą, karinį pasivažinėjimą po Prancūziją, kuri čia, Rytuose, yra saulės ir vyno simbolis. Tačiau toks nuotykis mūsų jau nebetraukia. Priešingai, slapta saulė visų mūsų širdyse – tai namų ramybė. Jos šauklys yra karštai laukiama, palaimą atnešanti kariuomenės pašto tarnyba.

Įstrigę Kravine praleidžiame dar keturiolika dienų. Pagaliau purvo sezonas baigiasi, ir lapkričio 10-ąją staiga paspaudžia šaltis. Termometras kone per naktį nukrinta iki dvylikos laipsnių žemiau nulio.

Lapkričio 15 d. Pagaliau žemė kietai įšalo. Galime pajudėti.

Lapkričio 16 d. Po karšto mūšio krinta Sumai. Nuostoliai dideli. Karininkas Laderis (Lader), su savo grupe išvykęs į žvalgybą, negrįžta; visi žuvo.

Lapkričio 18 d. Pasiekiame Lebedyną. Paskutinės trys dienos diviziją šiek tiek sutrikdė. Veikia tik 50 procentų ginklų ir mašinų. Todėl divizija gauna įsakymą laikinai palikti Lebedyną ir kuo skubiau suremontuoti artileriją ir mašinas.

Rusijos standartais Lebedynas – gražus provincijos miestas ir, mūsų akimis, rojus po utėlėmis aptekusių Kravino trobų. Sovietai čia pristatė didelių administracinių pastatų. Miesto pakraščiuose – aerodromai ir daugiabučiai. Potiomkino kaimas, nieko daugiau! Iš tolo su savo baltai nukalkintomis sienomis atrodo įspūdingai. Bet koks nusivylimas, kai atsiduri prie pat jų ar įžengi į vidų. Metro ilgio įtrūkiai lubose ir sienose, įkypai ant vyrių kabančios durys, kurios nei atsidaro, nei užsidaro, kreivos laiptinės, išbrinkę langų rėmai ir nelygios grindys stebina mažiausiai.

Visi pastatai ne senesni kaip penkerių ar šešerių metų. Čia mane priblokia vienas dalykas. Šiame darbininkų rojuje niekur nemačiau, kad elektros laidai lubose būtų po tinku! Sienomis ir lubomis eina į pynutę susukti ilginamieji laidai. Jiems nepažįstami mūsų šalyje privalomi izoliuoti švininiai vamzdeliai. Visur tas pats: net miestuose netrūksta šokiruojančio primityvumo ir skurdo.

O kokios darbininkų rojuje algos, kokios gyvenimui būtiniausių daiktų kainos? Štai keli pavyzdžiai, bet pirma turiu pasakyti, kad nustatytas rublio ir reichsmarkės keitimo kursas iki karo pradžios buvo 1 : 0,82.

Vidutiniai atlyginimai (mėnesiniai)

Kvalifikuoto specialisto ..... 300 rublių
(buhalterio, teisininko ar gydytojo atlyginimai nuo kvalifikuoto darbininko nesiskiria)

Raudonosios armijos kareivio ..... 7 rubliai
Karininko ..... 210 rublių

Pensija priklauso nuo pajamų, bet vidutiniškai yra ..... 80 rublių.

Geras kostiumas ..... 1500–2000 rublių
Batų pora ..... 200–300 rublių
Žieminis paltas, pagamintas iš paprasto audinio ..... 2000–3000 rublių
Žąsis ..... 120 rublių
Kiaušiniai ir sviestas ..... 25 rubliai

Per pirmas kelias dienas tučtuojau iš patikimų ukrainiečių susiformavo milicija. Šiomis lemiamomis artimiausių savaičių valandomis jie pasirodė esą ištikimi ir narsūs kovos draugai.

Pranešta apie dviejų tūkstančių partizanų grupę. Išskleidžiame savo vyrus, ir prasideda susirėmimai su šiomis gerai ginkluotomis gaujomis. Jie turi kulkosvaidžių, minosvaidžių, prieštankinių patrankų ir net pėstininkų artilerijos. Šitiems kiaulėms ėmus rimtai grasinti Lebedynui, gauname pastiprinimo iš Achtyrkos. Vienu momentu net esame priversti sprukti, teko palikti savo žuvusiuosius ir sužeistuosius, kuriuos vėliau suradome žvėriškai sumaitotus. Pačiame mieste darosi nesaugu. Apiplėšiamas vienas puskarininkis; kaltininkas tą pačią dieną pakariamas. Kitą vakarą du banditai užpuola mane. Kadangi buvo labai tamsu, abu paspruko pranykdami gretimame namų labirinte. Vienas turėjo būti sunkiai sužeistas, nes kitą rytą toje vietoje aptikome kraujo pėdsakų. Sučiupti nusikaltėlių vis dėlto nepavyko.

Po pietų sušaudoma dešimt įkaitų. Dabar darbuojamės geležiniu kumščiu. Kartuvės miesto aikštėje tuščios nestovi. Kasdien vykdomos mirties bausmės. Taip reikia.

Sulaukiame blogų žinių iš fronto: divizijos dalis, gavusi progą atsikvėpti, lapkričio 18-ąją skubiai išvyksta susijungti su Petersdorfo kovos grupe, atsakinga už labai pavojingą Obojano ruožą.

Smarkiai atšalo, retai kada mažiau nei 25–30 laipsnių šalčio. Daugelis vis dar neturime žieminių drabužių, atsirado pirmųjų nušalimų.

Gruodžio 12 d. Didžiuma divizijos palieka Lebedyną. „Miegamuosiuose

vagonuose", t. y. daugiausia geležinkeliu, gruodžio 19-ąją pasiekiame Obojaną.

Gruodžio 22 d. Divizija padalijama į individualias apsaugos grupes, perduodamas kitų dalinių žiniai. Fronto linija čia labai skysta ir ne be spragų. Netoli Ržavos, kur eina demarkacijos linija, skirianti mus nuo gretimos armijos, keturiasdešimties kilometrų ilgio fronto atkarpa mūsų pajėgų neužimta. Tai, ką išvystame fronte, optimizmo nekelia. Ar tai čia mūsų žiemos pozicija? Ir čia turime sulaikyti raudonųjų laviną?

Nors verk: keletas įšalusioje žemėje išsprogdintų duobių, menkai spygliuotos vielos – ir viskas! Vyrų, kuriuos keičiame, veidai sulysę, išbalę, akys keistai blizga. Jie tyliai spūsteli mums rankas ir lėtai kėblina į užnugarį. Po valandos nuo tiesioginio pataikymo žūva du ir sužeidžiami keli mūsiškiai.

Šįvakar – pirma masinė bolševikų ataka. Remiami tankų, greiti slidininkų batalionai užgriūna mus kaip audra. Ledinis rytų vėjas į akis žeria sniegą. Akys ištinsta, ginklai užsikirtinėja. Matome ne daugiau nei dešimt žingsnių prieš save. Tai vienur, tai kitur kaip vaiduoklis vos už kelių metrų iš sniego išnyra raudonųjų tankas. Visur aplink prislopinti rankinių granatų sprogimai, beprotiški klyksmai, klaikios kautynės vyras prieš vyrą. Dvi patrankos sunaikinamos.

Atsilaikyti neįmanoma – gelbėkis kaip gali!

Kolchoze už dviejų kilometrų nuo fronto linijos mūsų grupė vėl susirenka. Laukiam ir laukiam, pusės dalinio vis dar trūksta – daugiau nepasirodo nė vienas... Drama prasidėjo...

Gruodžio 23 d. Naktį sulaukiame pastiprinimo, bet tie vyrai tokie išsekę, kad vos pastovi. Jie atliko neįsivaizduojamą žygdarbį – siaučiant ledinei pūgai, brisdami sniegu iki kelių, nužygiavo trisdešimt kilometrų ir net atsigabeno dvi patrankas. Tokiomis sąlygomis kontratakuoti beprasmiška, bet rytoj jau bus per vėlu.

Nesuprantame, kodėl raudonieji mums nelipo ant kulnų.

Galingai atakuojant tankams, išsprogdinamos naujos duobės; trobesiai ir bulvių rūsiai paverčiami bunkeriais.

Gruodžio 24 d. Dieną abi pusės aktyviai vykdo žvalgybą. Atšalo dar labiau, kažkas sako, kad jau minus trisdešimt. Kadangi trūksta šaudmenų, kartu su dviem vyrais paimu valstietiškas roges ir patraukiame į bataliono vadavietę. Nedidukas, sulysęs rusų arklys risnoja nedideliais žingsniais. Iš snukio veržiasi garo debesis, susivėlę karčiai apsitraukę šerkšnu.

Taip šalta, kad atrodo užšals ir kvėpavimas. Visi pasistatę milinių apykakles, nuo kepurių ir barzdų nukąra varvekliai, nors ir slepiam galvas vienas už kito pečių. Kojos suvyniotos į avikailius. Negailestinga pūga žarsto sniegą kaip smėlį ant siauro tako, kuris padengtas stiklą primenančiu ledu.

Mūsų arklys eina klupinėdamas. Plačiame kraštovaizdyje negailestingai karaliauja speigas, nuo kurio bergždžiai stengiamės pasislėpti. Visi tylim, nes atrodo, jog kiekvienas ištartas žodis kaipmat virs ledu. Sniege stovi šalčio surakintos trobos. Po mūsų sunkiais žingsniais garsiai girgžda sniegas. Stengiamės greičiau įveikti atkarpą, nes nuo šalčio skauda tarsi nuo atviros žaizdos.

Pagaliau po dviejų valandų varginančio trepsėjimo sniegu pasirodo nedidelė kalva. Greta kalvos matosi aukšti beržai, bet priartėjus žemėje galima įžiūrėti olas su girgždančiais dangčiais, atstojančiais duris. Tai įėjimas į bataliono vadavietę. Ji kasdien apšaudoma.

Patalpos viduje stūkso krosnis, pagaminta iš molio ir žemės, kaminas – tik skardinės, sustatytos viena ant kitos. Menko apšvietimo vos užtenka žemėlapiams tyrinėti ir įsakymams rašyti. Viduje, užsikėlę koją ant kojos, sėdi keturi karininkai. Visi nebūtini daiktai sukrauti lauke. Virš krosnies ant lentos padėta, kad atsileistų, sušalusios duonos ir mėsos. Kaip ir kiti maisto produktai, duona ir mėsa, nors bunkerį nuo lauko virtuvės skiria nedidelis atstumas, nešant sušalo.

Staiga kalva nusirita smarki artilerijos ugnis. Ieškome prieglobsčio kareivių blindažuose, tačiau tie čia tokie patys, kaip ir mūsiškiai, t. y. tik 1,7 metro pločio ir 50 centimetrų gylio neteikiančios nei šviesos, nei šilumos skylės, kuriose turi sutilpti du vyrai. Šiomis dienomis daugelis jų neteko šeimininkų, todėl nesunkiai surandame kur prisiglausti.

Po trisdešimties minučių ugnies audra nurimsta. Sustingusiais kaulais išropojame į dienos šviesą. Mūsų gerasis mažasis arkliukas, ištaškytas į gabalus kartu su tokiomis vertingomis rogėmis, guli kruvinos

masės klane. Esu toks piktas, kad net keiksmai, kuriuos mėginu išrėkti, įstringa gerklėje. Kaip dabar nugabenti į frontą mūsų fronto broliams taip reikalingus šaudmenis?

Netrukus su sunkiais maišais ir šaudmenimis ant pečių batalioną palieka dešimt vyrų. Tyliai ir šalčio geliamomis rankomis kiekvienas niūriai stengiasi pataikyti į pirma einančio vyro paliekamus pėdsakus.

Kokios skirtingos mūsų mintys! Šiandien Kalėdų išvakarės, šiuo metu namie kiekvienas uždega švieseles ant Kalėdų eglutės. Mažosios Erikos akys spindi, greta tyliai šypsodamasi stovi Rozel. Jos širdis prislėgta, visos mintys toli, čia su manimi. Visi karštai meldžia vieno: Dieve, leisk jam sveikam pargrįžti pas mus! Negalvok apie tai, neištižk, nubrauk ledą nuo akių!

Mūsų kovos draugai desperatiškai laukia granatų, nes raudonieji, kuriems pasaulyje nieko nėra šventa, šiandien pradės savo šturmą! Kažkas sudejuoja, kad jo kojos nušalo ir jis nebegalįs paeiti. Pasidaliję jo naštą, žygiuojame toliau. Reikia paskubėti! Greičiau!

Kai pusiau numirę iš nuovargio pasiekiame saviškius, jau tamsu. Gauname oficialų įsakymą nusnausti vienoje iš skylių. Absurdiška! Kas gali miegoti, kai viršuje taip griaudžia ir reikalingas kiekvienas vyras? Taigi laukan!

Mūsų sviediniai ardo šturmuojančių raudonųjų gretas, išmušdami azijiečių minioje didžiules spragas. Tie vyrukai sviedinių išsigąsta kaip maro, nes jų neremia tankai, ir jie netrukus atsitraukia.

O šventoji naktie!

Šįvakar jie dar du kartus sugrįžta ir abu kartus, sukruvinę nosis, juos vėl nuginame.

O šventoji naktie!

Visą naktį medicinos žeminėje dega žvakė. Iš ten sklinda dejonės ir šauksmai. Artėjant rytui viskas nurimsta. Mūsų batalionui nebereikia kentėti.

Gruodžio 25 d. Susispaudę tūnome šaudymo lizduose prie savo kulkosvaidžių. Su ginklais elgiamės rūpestingai ir atsargiai. Negalime leisti, kad pasikartotų tai, kas nutiko gruodžio 22-ąją. Nė lašas alyvos negali paliesti plieno, nes tučtuojau užšals.

Žvelgiame į aną pusę, kur prigulęs priešas džiaugiasi sąjunga su žiema ir vis mėgina prasiveržti pro mūsų pozicijas. Šio to iš jo pasimokėme. Ant milinių dabar dėvime marškinius. O kadangi neturime baltų dažų, kas rytą apšlapinę plieno duris ant viršaus pabarstome sniego – ir štai tau maskuotė.

Kaukdami pažeme artinasi sovietų naikintuvai. Visa velniava prasideda iš naujo. Čiumpame šovinių apkabas. Priešo artilerija didina apsukas; laimė, sniego danga stora, nes sprogimų poveikis ant žemės, nuo šalčio sukietėjusios kaip uola, daug didesnis. Girdime atžlegsint tankus ir žinome, kad ramybės nebus kelias valandas.

Priešo sniegbačių daliniai baltais apsiaustais tyliai išnyra iš girios. Mūsų kulkosvaidžiai suloja, rankinės granatos parengtos. Kovos draugai bunkeriuose įspėti ir šaudo stovėdami užsiglaudę už medžių, suledėjusi ir sniego pluta apsitraukusi žemė priedangos neteikia. Ir kaip dažnai pastarosiomis dienomis užverda nuožmios kautynės vyras prieš vyrą. Pavojų kelia ir savi ginklai, mat plikais pirštais prisilietus prie metalo, ranka beregint prišąla.

Kulkosvaidžiai drasko baltą žievę nuo medžių. Jų klegesio pilnas oras. Iš anksto išgirstame atlekiančius sunkiuosius sviedinius, ir, kai jie pro mus praskrieja, kiekvienas su palengvėjimu atsikvepiam. Staiga iš girios pliūpteli liepsnos, pamuštas priešo tankas. Mūšis nurimsta, artilerija ir kulkosvaidžiai nutyla. Spoksome į ugnį ir galvojame, kad ten šilta, labai šilta... Kautynės persimetė į kaimyninį ruožą. Mes, užhipnotizuoti ugnies, nevalingai fantazuojame apie didelę krosnį, gilų fotelį ar minkštą lovą, kurioje būtų galima išsimiegoti visą naktį be tų nuo nešvaros sukietėjusių darbužių, be parazitų ir nejaučiant poreikio pasidėti ginklą po ranka.

Gruodžio 26 d. Frontas netvirtas. Naktį gauname įsakymą atsipalaiduoti nuo priešo. Pietuose bolševikams pavyko toli prasilaužti pro mūsų fronto liniją. Iškilo rimta grėsmė mūsų dešiniajam sparnui. Naktį raudonieji užėmė Dmitrijevskoję.

Mūsų daliniui liepta atsitraukti į Troickoję. Viena grupė – mūsiškė – pasilieka pridengti. Priešas mėgina stumtis paskui mus. Visą dieną nenutyla kulkosvaidžių tarškesys, visą dieną grupė tūno savo duobėse ir ginasi nuo priešo.

Tik kitą naktį ji susijungia su batalionu, sniego dykumoje su kompasu susiranda kelią ir netoli Troickojės įsitaiso naujoje pozicijoje, kurią sprogdindami ledinę žemę parengė šturmo pionieriai.

Gruodžio 27 d. Dangų dengia pilki debesys, galingos, laukinės audros smaigsto ledines adatas tiesiai į veidą. Juoduose medžiuose kranksi varnos. Šįkart pasisekė labiau, pasikeisdami galime pasišildyti apgriuvusiuose trobesiuose. Ten sėdime ir spoksome į atvirą ugnį. Kiekvienas paskendęs savo mintyse. Mane kamuoja didžiulis nerimas, jaučiu, kad mums rengiamas žiaurus išbandymas. Kadangi mano kovos draugai bemat įsikimba mano gerų ar blogų pranašysčių, turiu nerodyti savo jausmų. Traškantis laužas taip pat leidžia mintimis nuklajoti ir maloniais takais. Visi galvojame apie namus.

– Velniai žino, kokia būtų buvusi žiema... – ištaria kažkas.

Jam nereikia užbaigti sakinio, visi žinome, ką jis turi galvoje: jei ta statinė, gerokai paklibinta prie Bialystoko ir Minsko, Gomelio ir Kijevo, Briansko ir Viazmos, būtų nudardėjusi ant žemės, – kokia žiema būtų buvusi grįžus į Vokietiją. Šiomis dienomis dažnai apie tai galvojame.

Gruodžio 28 d. Po artilerijos intensyvios parengiamosios ugnies rusai ankstyvą rytą atakuoja – ir kaip galingai! Kovoti beviltiška! Mūsų link plūsta vis naujos ir gausesnės masės. Remiamoms tankų, joms pavyksta įvaryti gilius pleištus abipus Troickojės. Vidurdienį jau esame apsupti. Dalinys I/JR 214, skubantis mums į pagalbą, raudonųjų visiškai sunaikinamas, ligi mūsų prasimuša tik keturiolika vyrų. (Vėliau surandame į krūvas suverstus žiauriai sumaitotus lavonus.) Vargšai vaikinai! Atvyko neseniai iš vakarų, iš Biavico. Nieko nenutuokė nei apie tas Kaukazo pabaisas, nei apie jų kovos metodus!

Padėtis darosi vis beviltiškesnė. Į Obojaną perduodame žinią: „Petersdorfo kovos grupė apsupta, atsiųskit paramos!" Dešimt minučių po septynių vakaro gauname atsakymą: „Veržkitės iš apsupties, skubėkite į Obojaną!"

Net 220 mm kalibro sviedinio tiesioginis pataikymas nebūtų padaręs tokio niokojamo poveikio, kaip ta radiograma – dėl Dievo, nejau padėtis tokia bloga? Nejau iškilo grėsmė Obojanui? Nejau kaimyniniai batalionai traukiasi? Tokie klausimai laksto iš lūpų į lūpas.

Šaudymas aprimo. Atrodo, anoje pusėje girtuokliaujama. Švenčiama pergalė, stiprus vėjas atneša jų riksmus. Pasigėrimas mums tik į naudą. Jų patrankas susprogdiname, mašinas ir atsargas sudeginame.

Netrukus po vidurnakčio baisių aukų kaina pavyksta prasiveržti. Šeštą ryto Petersdorfo kovos grupės likučiai pasiekia Obojaną.

Šio žygio smulkmenų žodžiais perteikti neįmanoma – nuo dešimt kartų gausesnių pajėgų bėgome spaudžiant 35 laipsnių šalčiui ir sniego sluoksniui siekiant 75 centimetrus! Tik sveiki įstengė tai padaryti įtempę paskutines jėgas. Sunkiai ir lengvai sužeisti pasiliko sniege, atgulę ir mirtinai sušalę arba paskersti raudonųjų. Daugelis tokio likimo išvengė pasinaudodami paskutine kulka.

Gruodžio 29 d. Obojane paskelbtas pavojus. Rytą retas gamtos reiškinys: saulė teka tris kartus. Atrodo keistai, tačiau šį retą reiškinį tikriausiai sukėlė šviesos atspindžiai lediniame ore, prisotintame ledo kristalų. Neturime laiko ilgai stoviniuoti ir į tai spoksoti. Liejame prakaitą mėgindami sprogimais pasidaryti apkasus uola virtusioje žemėje.

Rusams rūpi kas kita. Stovi ordomis ir nukarusiais smakrais nenuleidžia akių nuo dangaus. Daugelis verkdami ir klykdami ant sukietėjusios žemės parklumpa – ženklas iš dangaus! Miestą užgrius mirtis ir sugriovimas! Mes tai jau žinome ir be ženklo iš dangaus. Po dviejų dienų čia spręsis mirties ir gyvybės klausimas, mat prie miesto, sulaukdami tik minimalaus pasipriešinimo, artinasi keli tūkstančiai raudonųjų su stipriomis tankų pajėgomis.

Prakeikta keturiasdešimties kilometrų spraga fronto linijoje. Ir atsitik tu man taip!

Gruodžio 30 d. Iš Vokietijos grįžo Heincas Štichelis (Heinz Stichel). Papasakoja daug gražių istorijų apie namus, bet atneša ir naujienų, koks kraupus badas Ukrainoje. Dvi dienas stabtelėjo Kijeve. Čia blogiausia. Kasdien šimtai miršta iš bado. Gatvėse ir aikštėse pastatytos prieštankinės patrankos baiminantis galimų maištų. Viena maža sušalusi bulvė dabar kainuoja 0,45 reichsmarkės, duonos kepalas – 25 reichsmarkes! Gyventojai masiškai plūsta už miesto, dažnai eina trisdešimt kilometrų į suledėjusius laukus geležiniais laužtuvais ir kirtikliais kasti bulvių.

Abipus tiekimo kelių stovi skudurais apsitūlojusios figūros, laukdamos, kol nuo išsekimo kris koks nors rusiškas arkliukas. Tada kaip maitvanagiai apipuola dvesiantį gyvulį. Jo kūnas dar šiltas ir trūkčioja, o tie jau pjausto ir godžiai griebia didelius mėsos gabalus. Ir niekada neapsieinama be muštynių. Brangioji tėvyne, džiaukis tais keliais mėsos talonais, kuriuos turi!

Vidurdienį visiškai netikėtai pasirodo rusų bombonešiai ir visą valandą suka aplink miestą. Vienas po kito atsikrato savo sprogstamo krovinio. Daug namų užsiliepsnoja. Pabaigoje išmetama gausybė propagandinių lapelių. Juose parašyta: „Draugai! Palikit Obojaną, nušluosime miestą nuo žemės paviršiaus!"

Ei, ne taip greitai! O kaip mes? Mes vis dar čia!

Vis dėlto daug gyventojų su manta traukia iš miesto. Teisingai, bent atsiras daugiau vietos mums.

Vakare gauname liūdną žinią, kad už dvidešimt penkių kilometrų nuo čia, netoli Jakoblevo, užpulta ir sunaikinta didžiulė tiekimo

Charkovo centras iki vokiečių okupacijos

ir medicinos vilkstinė. Tai skaudus smūgis. Geležinkelis į Belgorodą ir Charkovą yra gyvybiškai svarbus kelias trijų šimtų ilgio fronto linijai aprūpinti. Jo sunaikinimas reikštų, jog nebus nei šaudmenų, nei pastiprinimo, nei atsargų. Naktį sulaukiame įsakymo suformuoti dvi žvalgybos grupes, pasiųstinas Jakoblevo kryptimi.

Gruodžio 31 d. Po smarkaus naktinio bombardavimo auštant paliekame miestą. Apie devintą valandą mes jau užpuolimo vietoje. Didelio sunkvežimio griaučiai teberūksta. Gatvėse ir grioviuose siaubingai sudarkyti mūsų kovos draugų kūnai. Vieno leitenanto krūtinė perskrosta, krauju permirkusiame sniege drykso žarnos, trūksta tik širdies. Iš pastarųjų dienų įvykių žinome, kad tie laukiniai, Azijos tundros padugnės, valgė žiauriai nužudytų karininkų širdis. Primena Karlo Majaus indėnų karus.

Vieno sanitarijos automobilio vairuotojo kabina raudonuoja nuo išskerstų sužeistųjų kraujo. Sniege išbarstytas paštas. Žmonų ir vaikų nuotraukos, brangiausia Kalėdų dovana artimiesiems fronte, dabar suteptos krauju. Perskaitau, kas parašyta kortelėje, prie kurios prisegtos dvi nedidukės nuotraukos: „Brangus tėti, čia aš, tavo Ingė, ir mama. Užaugau tokia didelė. Kada sugrįši namo?" Mažoji Inge, tavo tėtis niekada nesugrįš namo. Prakeikimas, akyse tvenkiasi ašaros.

Paliekame siaubo vietą. Viena iš žvalgybos grupių, vadovaujama leitenanto Zimonso (Simons), nusuka į dešinę nuo gatvės, aš ir dešimt mano vyrų su dviem kulkosvaidžiais pajudame į rytus.

Po geros valandos varginančio žygio giliu sniegu pasiekiame varganą kaimelį – priešo nė kvapo. Vietinius tardome įrėmę pistoletus. Pasak jų, raudonieji naktį iš čia pasišalino ir penki šimtai vyrų dabar tyko gretimame kaime. Juos ir mus skiria apie aštuoni šimtai metrų, ir dar svarbiau, kad tarp kaimų yra raguva. Būtų beprotybė su savo vyrais skverbtis tenai. Bet šį tą privalau padaryti: liepiu labai atsargiai su abiem kulkosvaidžiais nuslinkti prie raguvos krašto ir ten juos pastatyti. Pats su žiūronais atsigulu ant kalvos priešais raguvos kraštą. Man davus ženklą, kulkosvaidžiai išspjauna kelis šūvius.

Iš pradžių nieko nematyti, bet po kelių akimirkų štai jie – paknopstom pasipila iš trobų. Karininkai keikiasi ir šūkauja, vyrauja visiškas chaosas. Mano vaikinai šaudo taikliai; turint galvoje gana nemažą

atstumą, stebėtinai daug kliudytų susmunka. Bet tada kulkos ima švilpti iš kitos pusės: metas pasišalinti. Po dviejų valandų iš anksto sutartoje vietoje susitinkame su kita grupe, kuri su priešu nesusidūrė. Rytoj grįšime ir tą kiaulių bandą išrūkysime. Dar nežinome, kad viskas susiklostys visiškai kitaip.

Kone mirtinai sustirę vakare pasiekiame Obojaną. Pakeliui mus atakuoja „ratos"; deja, sužeidžiami du vyrai. Mūsų būstinėje daug linksmybių, nes aprūpinimo tarnyba išdavė įtartinai daug alkoholio, geriausio prancūziško konjako *Hennessy*. Kažkas sako:

– Ponai, gynybos ministerija išlaidauja. Ne prieš gera!

Netrukus įsitikinsime, koks jis teisus.

O *Scheisse*! Šiandien juk Naujųjų metų išvakarės. Bus sunkios pagirios, galbūt paskutinės gyvenime. Tokiu atveju: „Į sveikatą, bičiuliai!"

Naktį reikalai labai pablogėja. Be pertrūkio traukia raudonųjų bombonešių virtinės. Rytą ištisos gatvės virto griuvėsiais. Užduotis nušluoti miestą nuo žemės paviršiaus prasidėjo.

1942 m. sausio 1 d., Obojanas. Gauname žinių, kad iš pasalų užpuldinėjamos tiekimo linijos. Priešas jau juda Nikolskojės gatvėmis. Su savo žvalgybos grupe nustatau, kad stiprių priešo pajėgų esama netoli Pseleckojės, su jomis susiduriame fronto linijoje. Rimta grėsmė iškilusi ir Krasnikovai.

Divizija gauna įsakymą pradėti miesto gynybą. Vieninteliai daliniai, esantys mūsų žinioje, silpni, tik labai nedaug iš jų ragavę fronto. Tai vyrai iš kepyklos, skerdyklos ir tiekimo su savo štabais, iš viso apie tūkstantis galvų.

Per pačią popietę pasirodo rusų bombonešiai. Ligi kito ryto penktos valandos nepaliaujamai atakuodami išmeta nesuskaičiuojamą gausybę bombų. Kadangi didžiuma namų turi gerai įrengtus rūsius, mūsų nuostoliai nedideli.

Sausio 2 d. Netoli Dmitrijevskojės Bargmano (Bargmann) kovos grupė desperatiškai ginasi nuo pranašesnių priešo pajėgų. Čia, kaip ir visur kitur, kiekvienas visomis išgalėmis gina Obojaną. Jei miestas kris, fronto linijoje atsiras šimtų kilometrų spraga ir nutrūks susisiekimas tarp Kursko ir Charkovo. Tada būsime atkirsti nuo

puikiai nutiestos geležinkelio linijos. Deja, Bargmano batalionui labai trūksta šaudmenų.

Šaudmenų pakraunama keturiolika sunkvežimių. Juos gins dvi grupės, Nekamo (Neckam) ir mano.

Netoli Kricovo mus užpuola stiprios tankų pajėgos. Tie penkiasdešimt dviejų tonų tankai traiško mūsų sunkvežimius kaip žaislinius, sprogsta juose vežti šaudmenys. Po šarvuotųjų mašinų vikšrais sužeistieji virsta kruvina koše.

Sunkiuoju prieštankiniu šautuvu pamušame ir padegame vidutinį tanką vos už dešimties metrų. Tada tankai jau čia pat, ir mes, pusiau išprotėję iš siaubo, sprunkame kokį dvidešimt metrų. Už mūsų švilpauja kulkos. Prakeikimas! Puldamas į gilų sniegą prasiskeliu į kelmą galvą ir susikruvinu kaip kiaulė. O Dieve! Plaučiai šniokščia, akys užlipusios krauju, jėgų nelikę nė kruopelės! Bet vėl stojuos ir tik bėgu, bėgu! Jei tik galėčiau pasiekti aną mišką! Kur, po galais, kiti? Kulkos vėl grando ausis, iš dešinės manęs link dumia dešimt ar daugiau Raudonosios armijos kareivių. Galas! Tą akimirką staiga į galvą šauna mintis. Tas sąmonės blyksnis – paskutinis šiaudas bandant išsaugoti savo niekingą gyvybę. Nubėgu dar kelis žingsnius, į mane vėl lekia kulkos – tada švysteliu rankas į orą, apsisuku aplink savo ašį ir griūvu žemėn!

Raudonieji prisiartina, užlipa man ant krūtinės ir pilvo, pamato kruviną veidą ir uniformą. Galiu atskirti žodžius *krovj* (kraujas), *miortvyj* (negyvas) ir *soldat mužik* (paprastas kareivis). Jau ketina iškraustyti kišenes ar mane nurengti, kai nuo tankų pasigirsta garsūs šauksmai ir keiksmai, tikriausiai įsakymai tiems vyrukams. Temsta, ir jie nenori paklysti. Atsisveikindami paspardo ir pranyksta.

Išgelbėtas, po velnių, iš tiesų išgelbėtas! Tie kiaulės pasiėmė mano kulkosvaidį ir lauko kepurę.

Paprastą kareivį turi lydėti laimė! Mane išgelbėjo tai, kad neturėjau antpečių pynelės ir Geležinio kryžiaus juostelės, o veidas buvo kruvinas. Atsargiai nusiropščiu į negilią įdubą, nusidriekiančią iki miško. Pasiekęs pirmuosius medžius pasijuntu galutinai saugus ir tada mane suima nervinis drebulys. Nuo raudonųjų spyrių skauda pilvą ir krūtinę.

Vis dėlto privalau judintis toliau! Siaubingai šalta, negaliu čia likti, kitaip greitai ištiks hipotermija. Nusimaunu kojines ir apsivynioju

jomis galvą, kad apsisaugočiau nuo ledinio oro. Šviečia mėnulis. Apylankomis pasiekiu Krasnikovą. Obojano kryptimi dangus kruvinai raudonas, aiškiai girdisi duslus sprogstančių bombų dundesys.

Kur kiti? Keliems pavyko ištrūkti iš skerdynių? Tokios mintys šmėžuoja galvoje ir neduoda ramybės.

Sausio 3 d. Žygio grupė sudaužyta į šipulius. Nekamas ir aš esame Obojane, kalbama, kad dar trys vyrai pakeliui. Dabar esu priimtas į „lavonų" klubą. Garbingą „lavono" titulą nešioja aštuoni vyrai, vakar patekę į tokią pat padėtį kaip aš. Aš devintasis. Tuos vyrus džiugiai imsiu su savimi į žvalgybą ir fronto užduotis.

Vėl pasirodo priešo bombonešių virtinės, būsimų įvykių šaukliai.

Perskaitomas generolo, kuris pas mus yra su savo štabu, tai dienai skirtas įsakymas: „Obojanas bus ginamas iki paskutinio vyro. Generolas stos į gynybos liniją su ginklu rankose..." *Heil* fiureriui, ir vyrai užima savo pozicijas.

Pagrindiniai keliai užminuoti norint apsisaugoti nuo tankų; suformuojame šaulių ir avanpostų žiedą. Pastarieji dabar visi užpildyti, kiekvienam vyrui privalu prisidėti.

Ateina pirma nerami žinia: vos už keturių kilometrų į pietvakarius nuo miesto artinasi stiprios raudonųjų pėstininkų ir tankų pajėgos. Įnirtingai kaudamasi, Bargmano kovos grupė traukiasi į Obojaną. Šiaurėje, netoli 2-ojo lauko stebėjimo posto, irgi girdisi stiprūs tankų garsai. Iš kitos pozicijos pranešama, kad rusai artėja sunkvežimiais.

Įtempę jusles ir budrūs miesto gynėjai dviejų kvadratinių kilometrų plote laukia atakos. Sunkieji tankai pazonduoja, tačiau pasilieka už šūviui pasiekiamos ribos. Vakarop jau esame galutinai apsupti.

Prieš pat dvidešimt antrą valandą, visiškai sutemus, iš pietų ir rytų surengiamos pirmosios atakos. Pietuose puolimas sustabdomas artimosiomis kautynėmis. Tačiau rytuose priešui pasiseka įsiskverbti giliai. Gatvėse aidi kurtinami sprogimai. Raudonieji pleškina iš visų pusių, sprogstamųjų kulkų garsai tūkstantį kartų didesni, kryžiuojasi iš visų pusių skriejantys traseriai. Tankų sviediniai rėžiasi į namus, degančios stogų sijos ir gegnės teškiasi į gatvę. Oras pilnas dūzgesio ir čirpesio, niekas nežino, iš kur šūviai. Skersai gatvės bolševikai įsitaiso soduose. „Lavonai" vėl išeina pašniukštinėti. Kvartalas užbarikaduojamas,

raudonieji išmušami kontrataka. Bet jie nesustodami vis plūsta iš pietų ir vakarų.

Sausio 4 d. Pietuose raudonųjų puolimas sustabdomas priešais mūsų linijas. Vakarinis lauko stebėjimo postas praneša, kad priešas vis arčiau miesto. Čia iš vakarų į šiaurės vakarus reljefą kerta gilus slėnis, miestą skiriantis nuo prie jo besiglaudžiančių kaimų. Tame slėnyje mūsų pagrindinis vandens šaltinis. Visą dieną čia siaučia uraganinė artilerijos ugnis. Už vandenį tenka mokėti gausiomis aukomis. Netikėtas narsus antpuolis pagaliau leidžia lengviau kvėpuoti. Vėlyvą popietę prie miesto ima slinkti tankai. Apsirūpinę „Molotovo kokteiliais" ir benzino kanistrais, laukiame jų savo gynybinėse pozicijose. Po ranka kovai parengtos rankinės granatos, paruošti liepsnosvaidžiai. Milžinai padūkusiai šaudydami artėja, kol pasiekia toliausiai į priekį išsikišusią mūsų poziciją, kuriai liepta juos praleisti. Perpykus tenka konstatuoti, kad tankai nedrįsta veržtis į miestą.

Netrukus jie pranyksta už nedidelės iškilumos ir iš ten be paliovos apšaudo miestą.

Temstant vėl užverda pragaras. Tankų 75 mm sviediniai išmuša dideles spragas gynėjų gretose, ore sugurguliuoja sunkiųjų minosvaidžių „kriaušės".

Bombonešiai šimto kilogramų bombomis sulygina ištisus kvartalus; kur pažvelgsi, pleška visas miestas. Nuostoliai milžiniški. Aš jau daug parų ant kojų. Karštligiškai vykdau žvalgybą, šaudau iš kulkosvaidžio, svaidau rankines granatas.

Kiekvienas vyras kaunasi negailėdamas jėgų. Tankų remiami rusai šiandien atakavo dvidešimt penkis kartus. Šįvakar daug kartų buvo trumpam įsiskverbę į miestą, bet mes kaskart kontratakomis išmušėme juos lauk. Nepaisydami baisių nuostolių ir baisaus speigo (–42 laipsniai Celsijaus), gynyboje stovime tvirtai kaip geležis, nors daugelis ir nušalusiomis rankomis bei kojomis. Negalime skųstis negalavimais, grumiamės dėl savo plikos gyvybės.

Sausio 5 d. Gauname įsakymą sudeginti visus segtuvus ir dėžes, asmeninius popierius ir žemėlapius. Susprogdinti parengiami sunkvežimiai su manta ir ekipuote. Raudonųjų spaudimas didžiulis. Negana to, ima trūkti šaudmenų ir maisto atsargų.

Rytą 88 mm priešlėktuvinė patranka pamuša sunkųjį tanką, įsiskverbę priešai sunaikinami. Be viso kito, jie sudegino mūsų maisto atsargų sandėlį; sniege tyso negyvi kūnai, po pažastimis – kariuomenės duona. Vidurdienį oro pavojus. Artinasi duslus gausmas – bet kas tai? Mūsų sunkiųjų bombonešių eskadrilė!

Pagaliau! Jie suka ratus vis žemiau, tris, keturis kartus praskrenda virš mūsų nedideliame aukštyje. Bombų liukai atsidaro... ten, viduryje miesto, pasipila bombų kruša, skleidžiasi parašiutai – mums siunčiami šaudmenys!

Rusai beprotiškai šaudo, šūvių garsai skaidriame žiemos ore atrodo keistai arti. Kai sklendžiantys parašiutai nusileidžia, nuo širdies nukrinta sunki našta. Pagaliau pagalba iš vadovybės! Ant vieno iš sviedinių kažkas kreida užrašė: „Laikykitės! Mes ateiname!"

Kaip Dievą myliu, tikrai išsilaikysim!

Šaudmenų vėl turime, o keptų katinų ir šunų skonis irgi neblogas. Nuotaikos barometras rodo „gerą orą". Mums turi pasisekti!

Sausio 6 d. Pietuose girdėti smarkių kautynių garsai. Ten tikriausiai atakuoja Dostlerio kovos grupė, kad iš apsiausties išvaduotų Obojaną.

Dabar dar nieko panašaus nejaučiame. Priešingai, į šiaurinę miesto dalį pavyksta įsiskverbti priešo batalionui. Jų minosvaidžiai intensyviai apšaudo pralaužos vietą. Šįkart padėtis labai rimta, nes ataka tiesiogiai remiama tankų.

Vakare karštas mūšis tebesiaučia visu smarkumu. Mūsų rajonas vėl užbarikaduojamas. Gatve švilpia tankų sviediniai, signalinės raketos, kulkos. Vienas kvartalas užsiliepsnoja. Šiurpioje žaroje matome trumpais perbėgimais judančius raudonuosius, gerą taikinį mūsų kulkosvaidžiams. Vidurnaktį išskleidžiama 20 mm priešlėktuvinė artilerija ir reikalai pasitaiso. Nuožmiausiose kautynėse vyras prieš vyrą bolševikai atbloškiami.

Nedidelis vaizdelis pailiustruos, koks ryžtingas mūsų priešas. Stumdamasis į priekį mano skyrius turi išvalyti vieną sodą. Šaulio apkase aptinkame sužeistą rusų karininką. Surinku jam:

– *Ruki vierch* [rankas aukštyn]!

Jis tik šypsodamasis atkerta:

– *Niet* [ne]!

Rankinė granata į apkasą, ir jis sudraskytas į gabalus.

Prie gyvatvorės netoli sodo galo – sunkiai sužeistas raudonasis. Sviedinio skeveldros nurovė jam rankų pirštus, kojos irgi atrodo sutriuškintos. Mes nuo jo per penkis žingsnius, jis guli ryškiai apšviestas degančio namo. Pamatęs, kad artinamės, padaro žaibišką judesį, dantimis išlupa rankinės granatos kaištį ir padeda galvą ant jos.

– Gult!

Ir tą akimirką granata dusliai dunkstelėdama sprogsta. Fogelis (Vogel), per lėtai sureagavęs, nesuspėja parkristi ir suvarpomas tuzino skeveldrų. (Jis po valandos miršta.) Naktį iš divizijos ateina džiugiausia per visas tas sunkias dienas žinia: 217-ojo pėstininkų pulko vieno iš batalionų smaigalys už aštuonių kilometrų į pietus nuo Obojano. Išsiųstas patrulis iškart užmezga su juo tiesioginį ryšį. Šįkart „lavonai" tos užduoties išvengia. Ankstyvą rytą narsiems pėstininkams pavyksta pralaužti apsupties žiedą.

Pats laikas, nes jau netekome trečdalio vyrų.

Sausio 7 d. Surengę netikėtą antpuolį, priešai prasiveržia iki miesto centro. Jiems kelią užkertame prie lauko pašto tarnybos. Gulėdami už laiškų pilnų maišų – iš jų surentėme nemenką barikadą, – šaudome kaip išprotėję, paskui atakuojame rankinėmis granatomis ir durtuvais, nes pavojus didžiulis, už dvidešimties žingsnių įsikūręs generolas ir jo štabas. Šie ponai iš štabo patalpos langų irgi atidengia ugnį. Ir štai vaizdas, kurio niekada neužmiršiu: balkone stovi mūsų geriausias kovos draugas, baltaplaukis karininkas, mūsų generolas Noilingas (Neuling). Nekreipdamas dėmesio į švilpaujančias kulkas, leidžia papliūpas iš kulkosvaidžio į puolančiųjų gretas.

Mūsų ir priešų nuostabai staiga pasigirsta garsus traškesys ir šnypštimas, iš rūsio lango dešinėje į gatvę du ar tris kartus čiurkšteli baisi liepsnų papliūpa.

Poveikis šiurpus. Gatvėje drykso juodi iki neatpažįstamumo sudegusių lavonų gniutulai. Apimti siaubo, bolševikai bėga. Bet juos paveja mūsų kulkosvaidžių papliūpos. Priešo patrulis visiškai sunaikintas.

Šiek tiek vėliau metamės į miesto šiaurės rytus atremti galingos, tankų remiamos atakos. Raudonųjų ordos atplūsta šaižiai rėkdamos „ura".

Minosvaidžiai ir tankų sviediniai mūsų gynybinę poziciją kolchozo kieme beregint paverčia šipuliais. Pusė gynėjų žūva arba sužeidžiami. Mūsų artilerija šaudo į penkiasdešimt dviejų tonų vikšrines pabaisas. Bet nė vienas sviedinys nepramuša šarvų. Nors kauk iš nevilties! Tiesioginis pataikymas pribaigia ir antrą mūsų kulkosvaidį. Karininkas Noldas žūva, kiti du, kulkosvaidžio komanda, sunkiai sužeisti. Paprašome pastiprinimo, bet jis negali prasimušti, nes vakaruose ir rytuose verda nuožmios kautynės.

Pagaliau po trisdešimties baisių minučių atkanka tankas ir šturmo pabūklas, pastarasis pamuša vieną Charkovo tanką. Pradedame kontrataką – ir stebuklas: raudonieji traukiasi.

Temstant puolame daryti to, ko buvom pasigedę. Nepaisant tankios priešo ugnies, visas priešakinis ruožas mūsų pionierių užminuojamas.

Šiandienė vidudienio sumaištis netrukus pasikartos. Mūsų nuostoliai šiandien velniškai dideli!

Naktį drebina vilnimis atskriejančių raudonųjų bombonešių galingos atakos, smarki minosvaidžių ugnis, šiokia tokia pėstininkų veikla. Bet apskritai ramiau negu per kelias pastarąsias naktis, pernelyg ramu. Nujaučiame kokią nors šėtonišką klastą. Taikomasi į šiaurinės bažnyčios, ypač gražaus pastato, didžiulį kupolą, ten įkurdintas svarbus stebėjimo postas. Kupolas užsiliepsnoja ir, pažerdamas žarijų lietų, bokštas įsmunka. Ugnis skaisčiai kaip dieną apšviečia šiaurinę poziciją, iš viršaus aiškiai matosi kiekvienas vyras, kiekviena patranka. Bombonešiai nelyginant vanagai sminga į mūsų tranšėjas. Jų bombos pridaro daug nuostolių.

Tačiau lėktuvai irgi maudosi raudonoje šviesoje. Mūsų kulkosvaidžiams ir 20 mm priešlėktuvinėms patrankoms jie geri taikiniai. Dėl Dievo, pasiseka: vienas sunkusis bombonešis pamušamas ir degdamas teškiasi į lauką. Daug džiūgavimo, juolab kiti sprunka tolyn.

Sausio 8 d. Streleckajos kryptimi visiška tyla, iš tos pusės nė šūvio. Amžinos atakos tikriausiai nuvargino ir mūsų priešus; jie tenai, matyt, dabar miega – jiems galima, nes mūšio ritmą diktuoja jie, ne mes. O galbūt telkia jėgas kontratakai. Kas žino? Turime išsiaiškinti. Išvyksta žvalgybos grupė. Nepaprastai atsargiai vyrai sėlina prie kaimo.

Streleckajoje visiška ramybė, stoviniuoja keli nuobodžiaujantys ir šąlantys sargybiniai. Jų nepastebėti grįžtame į Obojaną. Skubiai suburiame stiprią šturmo grupę su dviem prieštankinėmis patrankomis, įtraukiami net šturmo pabūklai.

Pusę šešių ryto įsibrauname į Streleckają. Netikėtai užklupti miegančius rusus pavyksta šimtu procentų. Didžiuma net nespėja pašokti. Negailestingai visus iššaudome ir užplumpinam jų gultuose. Košmaras trunka pusę valandos. Streleckaja supleška iki pamatų, kiekvienoje troboje – nuo 20 iki 30 rusų. Namai pavirsta krematoriumais. (Šiandien žinome, kad gyvybės neteko 360 rusų.)

Na, Azijos padugnės, to tikrai nesitikėjote!

Septintą ryto jau vėl esame gynybos linijoje. Sunkieji minosvaidžiai daužo miestą, gatvėse aidi kulkosvaidžių papliūpos, nieko neįprasta!

Vidudienį sulaukiame šaudmenų ir maisto.

Daugiau nieko ypatinga. Ramu, pavojingai ramu. Trečią valandą po pietų staiga kyla smarkiausias šaudymas.

Dabar aišku. Raudonieji pasirengę kontratakuoti! Tą pačią valandą iš štabo ateina įsakymas rytoj devintą ryto atlikti atakos manevrą. Dostlerio kovos grupė spaudžia iš pietų, apsupties pajėgos netrukus atsidurs tarp girnų, jei tik šią naktį neužims Obojano. Šiąnakt spręsis mūsų likimas.

Aštuntą valandą vakaro prasideda sutelktas miesto šturmas. Įvairiose vietose priešui pavyksta prasiveržti. Kruvinomis artimomis kautynėmis jis atmušamas, tai vienur, tai kitur prasilaužia iš naujo, įsibrauna į ligoninę ir surengia siaubingas sužeistųjų skerdynes. Be galo įsiutę, atstumiame rusus atgal, kaip be galvų šaudome, smūgiuojame, daužome aplink save tartum ištikti beprotystės priepuolio. Vienoje palatoje šoniniame ligoninės fligelyje verda įnirtingos grumtynės. Raudonieji nebeturi rankinių granatų, kaukaziečiai mušasi ilgais strypais. Šautuvais nugename juos prie langų ir išsvaidome į kiemą. Atrodau baisiai, rankos kruvinos, uniforma suplėšyta, žemėta, aptaškyta kažkieno smegenimis. Tanko sviedinys kaukdamas pramuša išorinę sieną, plaštakos dydžio skeveldra nutraukia mano bendražygiui galvą, man nieko nenutinka. Prakeikimas, gal aš nesužeidžiamas?

Iki ankstyvo ryto įnirtingai kaunamės gatvėse. Auštant ataka pagaliau atremiama.

Sausio 9 d. Iš pietų artėjančios Dostlerio grupės spaudimas atviram priešo sparnui jau aiškiai juntamas. Apie dešimtą ryto priešas dar kartą mėgina prasiveržti iš šiaurės, bet, padedami dviejų šturmo pabūklų, šį sumanymą sužlugdome vos prasidėjusį.

Išskyrus intensyvų apšaudymą, diena praslenka santykinai ramiai. Ateina metas kartu su savo pėstininkija susirinkti kontratakai. Apie devintą vakaro žvalgai praneša, kad priešas, palikęs ariergardą, traukiasi į šiaurės rytus. Tai daryti jis verčiamas iš išorės.

Sausio 10 d. Susijungiame su Dostlerio grupe. Atsitraukiantis priešas kone visiškai sunaikintas; likučiai stumiami į rytus.

Sausio 11 d. Nedidelė narsi Obojano kovos grupė išsirikiuoja patikrinimui pagrindinėje miesto aikštėje, kur neliko nė vieno stovinčio pastato. Generolas, prieš dieną apdovanotas Riterio kryžiumi, padėkoja savo vyrams. Perskaito fiurerio padėkos telegramą, kuri visiems įkvepia pasididžiavimo. (Tik kartą šiame kare fiureris pasiuntė panašią asmeninę telegramą – generolui Dytliui [Dietl] Narvike.)

Vos galime patikėti. Obojanas vėl laisvas, laisvas susisiekimas su užnugario zonomis Kurske ir Charkove. Pagaliau turim ko užvalgyti ir galime pamiegoti. Neįsivaizduojamai sunkios dienos, įnirtingos grumtynės spaudžiant 45 laipsnių speigui – jau praeitis. Nepaisydami nieko, Obojaną išlaikėme, taip pagerbėm savo kritusius kovos draugus. Jie žuvo ne bergždžiai!

Didelius kovų nuostolius liudija šie skaičiai: žuvo 195, dingo be žinios 18, sužeisti 327 vyrai, iš jų 65 patyrė didžiausio laipsnio nušalimus. Kraują praliejo 540 narsių vyrų, 540 iš 1130 gynėjų. Manau, kad skaičiai iškalbingesni už žodžius.

Rusų planus ir jų triuškinamą persvarą gyvąja jėga rodo šis įsakymas, kurį paėmėm iš į nelaisvę patekusio leitenanto. Jame turima omenyje didžioji sausio 8-osios ir 9-osios ataka:

> Naktį iš 1/8 į 1/9 Obojaną būtina užimti bet kokiomis aplinkybėmis. Tam skirta: 16 batalionų (turint galvoje, kad batalioną sudaro 500 vyrų, galėjome tikėtis apie 8000 karių) ir sunkieji ginklai. Nuo septynioliktos valandos iki dvidešimtos trisdešimt

Obojaną, rengiantis šturmui, reikia apšaudyti visa turima artilerija ir tankais. Dvidešimtą trisdešimt Potovkos batalionas prasiverš pro vokiečių avanpostą šiaurėje, prasiskins kelią pro išorinius miesto įtvirtinimus ir pleišto formuote nužygiuos į miesto pietus. Sėkmingai susijungus su mūsų daliniais, dislokuotais pietuose, miestas bus aneksuotas pagal planą.

Siekiant neleisti priešui ištrūkti iš Obojano, Samonevo, Tomansko ir Lachivirkovo batalionai užblokuos miestą iš šiaurės rytų ir rytų; dar vienas pulkas pasirūpins pietumis (Omskas).

2-asis ir 3-iasis Maksimo Gorkio batalionai pereis iš šiaurės į šiaurės rytus ir užmegs ryšį su batalionais, dislokuotais pietuose. Vėlgi remkitės ypatinguoju 41/12/17 įsakymu. Šiame Stalino išleistame įsakyme, kuris mums žinomas nuo gruodžio 24-osios, be kita ko, pasakyta: „Vienintelis vokietis, kurį noriu matyti ateityje, yra miręs vokietis."

Na, tos baisiosios dienos – jau praeitis, bolševikai apsiskaičiavo. Mes dabar irgi retai imame į nelaisvę.

Sausio 12 d. Miegoti, miegoti ir dar kartą miegoti.

Sausio 13 d. Suformuojama stipri, judri kovos grupė, vadovaujama pulkininko Haklės (Hackle). Įvairiose vietovėse į rytus nuo Obojano tebevyksta intensyvios kautynės.

Sausio 1-ąją dviem raudonųjų pulkams tiesiog paskutinę akimirką pavyko prasmukti pro spragą netoli Ržavos. Tie pulkai turėjo ateiti kaip pastiprinimas apgulėjams. Mums tikrai nebūtų išėję į gera, jei šie būtų stūmęsi greičiau. Abu pulkai susijungė su plūstančiaisiais atgal. Todėl kovos veiksmai toliau tęsiasi prie Verchdunajeco.

Spalio 14 d. Sparčiu žygiu mūsų šturmo dalinys metamas tenai. Pastarųjų savaičių kautynės ir šaltis mus labai nualino. Mano vyrai – vieni kaulai ir oda, o „lavonai" iš tikrųjų mirtinai pablyškę. Nuo ankstyvo ryto sunkiai kasėmės tuo prakeiktu sniegu. Jau kelias valandas siaučia pūga. Vėjas kiaurai smelkiasi pro mūsų milines ir bet kokius apsauginius drabužius ir taip šaldo kraują bei stingdo kaulus, kad juntamas

aštrus skausmas visose nervų skaidulose. Dabar kelią rodo tik ilgos kartys pusnyse abipus kelio. Ima temti. Naktys dabar čia ilgos, per iškilmingas, baltas platybes po mirgančiomis žvaigždėmis nuo tundros šuorais atšvilpia aštrus kaip peilis vėjas. Keturiasdešimties laipsnių šaltyje mūsų ginklų kalba darkyta. Nėra nė vieno, kuris šiomis žiemos dienomis nebūtų buvęs priverstas įtempti visas išgales.

Po trumpo atokvėpio apgriuvusioje lūšnoje (nors esame nusivarę kaip šunys ir be jėgų, niekam neleidžiama miegoti) stumiamės toliau. Auštant pasiekiame Verchdunajecą.

Sausio 15 d. Priešas įsitaisęs priešais mus Zaikine ir Plotave. Mūsų kovos draugai pėstininkai, prie kurių dabar prisijungiame, papasakoja apie raudonuosius tenai. Tai naujos pajėgos, perkeltos iš Sovietų Sąjungos Tolimųjų Rytų. Sovietų vadovybė tikisi, kad tie rezervai šią žiemą perlauš karo eigą jos naudai.

Vakar mūsų pėstininkija užėmė Verchdunajecą, griuvėsiai teberūksta. Tie kaukaziečiai, kirgizai ir mongolai – beprotiška šutvė, stojiškai lieka savo blindažuose ir kai priešintis beprasmiška. Gal viliasi, kad jų nepastebės. Tačiau tokios viltys tuščios, nes mūsų akys jau priprato prie sniego.

Tamsią naktį sovietai bataliono jėgomis prisiartina prie mūsų pozicijų. Jų veiksmai nenuspėjami. Mūsų avanpostai rusus aptinka ir budinčios kuopos jungtinė ugnis ne daugiau kaip iš už šimto metrų sumala juos į miltus. Šiurpi gausybė dabar suvirtusi lomoje ten, kur mirtis juos užklupo sprunkančius ar žygiuojančius į priekį.

Veržiamės Zaikino ir Plotavo link. Vaizdas kaimuose po mūsų atakos ne kitoks. Lavonai, visur vien lavonai. Puolančios sovietų pajėgos lieja neišmatuojamus kiekius kraujo. Milžiniški raudonųjų nuostoliai perdėm lengvai sudaro klaidingą įspūdį, kad kovoti čia, Rytuose, ne taip ir sunku. Priešingai, tikrasis priešas ryžtingas, užsispyręs, piktas.

Niekada žodžiais nepavyks perteikti mūsų šauniųjų pėstininkų vargo ir įtampos, patirtų šiuose gynybiniuose mūšiuose.

Sausio 16 d. Žemę dengia gilus sniegas, kiekvienas žingsnis reikalauja pastangų. Speigas stingdo mūsų galūnes, jei plikomis rankomis paliestume metalą, pirštai priliptų prie jo.

Priešais mus liepsnoja Gočegurovka, ją šiandien dar reikia užimti. Raudonieji ginasi atkakliai, ir kai kuriems iš mūsų ta valanda paskutinė. Šiame degančiame kaime, kuriame nebėra nė vieno namo, mūsų kuopa praleis naktį. Kur? Greta smilkstančios sijos, sniego duobėje, kokiame nors išlikusiame namo kampe, galinčiame pridengti nuo vėjo. Vienintelis dalykas tikrai aiškus – čia iš tikro praleisime naktį nepaisydami šalčio ir nepritekliaus. Nežinia, ar tiekimo sunkvežimiai pasirodys, ar urzgiančiais pilvais turėsime apsistoti ten, kur nėra kur apsistoti. O gal pabusime po speiguotos nakties nušalusiomis galūnėmis ir neparagausime nei šiltos arbatos, nei šilto maisto tol, kol mūsų nepasieks aprūpinimas, – apie tai nėra ko ir svajoti, jei ataka tęsis. Greičiausiai tik pakramtysime kietą džiūvėsį iš neliečiamų atsargų ir pamėginsime katiliukuose atitirpinti sušalusios mėsos.

Sausio 17 d. Įsakymas žygiuoti į Jekaterinovką ir užimti Ržavos bateriją. Du pulkai, remiami Dostlerio grupės, artindamiesi iš pietų juda į keturiasdešimties kilometrų spragą. Tačiau rusai sugebėjo sutelkti čia stiprias pajėgas. Vyksta įnirtingos kautynės, jų baigtis esmingai svarbi Charkovui ir Kurskui. Už mūsų rieda savi tankai, į mūšį sėkmingai įsitraukia „štukos". Po sunkių grumtynių pulkams pavyksta lėtai atstumti priešą į rytus.

Žygiuojame tiesiai per mūšio zoną. Laukai lavonų, paliktų užimtuose kaimuose, kraupūs. Kiek akys užmato – juodi taškai ant balto sniego. Ir kas gi turėtų kasti dviejų metrų gylio duobes toje kietai įšalusioje žemėje? Arba surinkti nesuskaičiuojamus sovietus? Laidojame tik savo kovos draugus. Sprogstamuoju užtaisu išrausiama sukietėjusi žemė, ir į sniegą įbestas kryžius, surėstas sugrubusiomis vyrų rankomis, liudija, kad šiame nepabaigiamame mūšyje Rytuose čia kažkas neteko gyvybės.

Pergalingas mūšis siaučia toliau, rusų rezervai išsenka. Žinome, kad pasipriešinimas ne visur toks stiprus kaip šioje ypatingoje vietoje, kur sovietai trokšta prasiveržti su visa savo galybe. Esame pagrindiniame Rytų fronto taške. Tačiau bent žinome, kad šiame ypatingame taške rusas viršaus nepaims.

Sausio 18 d. Kelyje – keturiasdešimties laipsnių speigas, pusantro metro gylio sniegas, ledinė pūga.

Sausio 19 d. Vakarop pasiekiame Jekaterinovką. Kadangi esame sustirę iki kaulų smegenų, kuo skubiau ieškome vietos nakvynei. Nakvynė kaime – atrodo, kokia idilė! Šilta lempa ir traškanti ugnis krosnyje, tikra lova, raminantis gėrimas, šoninė ir kiaušiniai – Prancūzija, kaip tu toli! Čia tikrovė kitokia: atidarai duris ir iškart turi pasilenkti, nes kitaip galvą susitrenksi į medinę siją. Jei tau pasiseka susirasti būstą, į nosį trenkia karštas dvokas, prislegiantis dūstančius plaučius ir krūtinę, o vangi karvė, gulinti ant šiltų, permirkusių šiaudų, pakelia galvą. Tik tada pro kitas duris patenki į gyvenamąją patalpą, kur tave apsupa priplėkęs kvapas. Bet nosis jau seniai atbukusi nuo visų tų kvapų, ir net jei vos prieš kelis mėnesius manei nė pusvalandį neištversiąs šitokių aromatų, dabar visiškai realistiškai įvertini, kad krosnis kūrenasi ir čia pakankamai vietos tau ir tavo kovos draugams.

Trūkčiojančioje žvakigalio šviesoje atsiveria įprastinis vaizdas: išsikėtojęs ant krosnies tarp vištų ir *malenki* [paršelio] drybso į žiemos miegą nugrimzdęs šeimininkas. Tarp skudurų ir kitokio šlamšto ant suolo prie krosnies juda kelių vaikų, spoksančių į tave, galvos. Net vaikai tau primena keistus gyvūnus, purvinus, ropinėjančius, besirangančius, bet niekaip nepanašius į žmogų.

Dieve, jei tik jie būtų vienintelės gyvos būtybės šiame name! Žvakė sudega, ir dabar iš kiekvieno kampo ima lįsti naminiai gyvūnėliai – vabalai, blusos ir utėlės. Valandos virsta kančia, nė minties apie gaivinantį miegą, nes dabar visi tie parazitai tavo drabužiuose. Diena iš dienos medžioji utėles; kasdienis laimikis – keturiasdešimt, penkiasdešimt ir net triskart daugiau. O kokios bjauros tos šmirinėjančios pelės, kurias žiema iš laukų suvaro į namus. Jos šėlsta ir tau vos atsigulus ima savo plonu snukučiu šniukštinėti visą kūną ir veidą. Šiąnakt pelė pragraužė kumščio didumo skyles mano milinės, kurios nenusivelku miegodamas, kišenėse. Jose buvo džiūvėsių – mano neliečiamojo davinio – trupinių.

Kitą rytą atsikeli, kad dar kartą pamatytum, kokia nešvari ir purvina ta patalpa, kokie mėšlu aptekę įrankiai, koks atstumiamai riebaluotas stalas, kokie lipnūs suolai, – bet tu vis dar džiaugiesi patekęs į tokį gerą gyvenamąjį būstą.

Kaimuose, esančiuose pačiose pirmutinėse fronto linijose, ten, kur apsaugos pajėgos išsidėsčiusios toliausiai, vaizdas iš pagrindų

skiriasi. Čia kiekvienoje lūšnoje karaliauja vargas: niekur jokių šiaudų, ir naktį milinę tiesi ant girgždančių, šaltų kaip ledas grindų arba susirangai ant kieto medinio stalo. Tiesa, parazitai čia nuo šalčio prisiglaudę plyšiuose tarp lentų, užtat pelės ir žiurkės gyvenamojoje patalpoje medžioja be baimės net dieną, taigi gali nudobti jų dešimt ar dvidešimt. Bet tai nieko nepadeda. Dienos šviesoje taip pat matai pasivaikščioti išlindusias utėles; jos ropščiasi ant tavęs, o tu niekaip neįstengi nuo jų apsiginti. Negana to, čia, fronte, turi būti pasirengęs bet kurią valandą sulaukti artilerijos sviedinių krušos, netikėtos raudonųjų atakos viduryje šaltos nakties arba būti prikeltas iš taip reikalingo miego, nes tolėliau už kelių namų tarsi iš žemės gali išdygti priešo žvalgybos patrulis.

Sausio 20 d. Po pietų mūsų daliniai šią vietovę palieka. Rytoj rytą grįšime į Obojaną, kur mūsų laukia naujos užduotys.

Pasinaudojame keliomis ramybės valandomis ir pagaliau parašome laiškus į namus. Kas žino, kada tos kelios eilutės pasieks artimuosius? Kelių metrų aukščio sniego pusnys neleidžia mašinoms pravažiuoti keliais.

Vidurnaktį einu sargybą. Milijardai žvaigždžių mirksi lediniame žiemos danguje. Kartkartėmis, brėždamas rusenantį taką, žemyn krinta meteoras. Panorėk ko nors, pėstininke, jei dar gyva vaikystės svajonė. Žaibiškai galvoje šmėsteli mintis apie atostogas. Tačiau ta kvaila svajonė – tik prisiminimas. Tos dienos, kai krintančios žvaigždės skelbdavo būsimą laimę, jau praėję. Tas karas nutildo visas tokias viltis.

Tolumoje dangų apšviečia skaisti ugnis. Ji vis pasikartoja, ir po kelių minučių ligi mūsų atsklinda prislopintas artilerijos dundesys. Ten mūsų kovos draugai grumiasi su priešu; šią akimirką jie tikriausiai tūno susigūžę sniego apkase saugodamiesi nuo priešo sviedinių kauksmo arba jų kūnai kaip šešėliai kyla nuo žemės į ataką.

Sausio 21 d. Išvykstame į Obojaną. Smarki pūga!

Sausio 22 d. Gausime dvi dienas pailsėti, nes sausio 24-ąją su leitenantu Hegneriu (Hegner) turime užimti poziciją Vorošilovoje.

Šiomis dienomis nėra daug apie ką rašyti. Tikrinami ginklai ir ekipuotė, daug miegame. Nepaprastai pradžiugina paštas, pasiekęs mus sausio 23-iąją. Naktį beveik nesudedame akių, nes miestą iki ankstyvo ryto drebina šimto kilogramų bombų griausmas.

Sausio 24 d. Keliaujame į Vorošilovą. Atakuoja rusų naikintuvai ir bombonešiai. Naktį apsistojame skurdžiame, Dievo užmirštame kaime. Siaubingai pavargę ir kone mirtinai sustirę susisupame į antklodes.

Miegoti, tik miegoti! Visus iš neramaus snaudulio išplėšia radiograma. Po velnių! Nejau negalime nė trupučio pailsėti?

Stiprios priešo pajėgos grasina Vorošilovos apylinkėms, turime žygiuoti šiąnakt. Vėl teks kautis spaudžiant speigui, kaip jau daugybę kartų. Nejau mums skirta tik tokia dalia?

Ačiū Dievui, kelias geras ir mažai užpustytas. Šturmo pionieriai įstengė išlaikyti jį atvirą šaudmenų ir atsargų konvojams. Šie šaunūs vyrai čia irgi daro neįmanomus dalykus. Niekada neužmiršime šių tylių, ištikimų pagalbininkų ir vedlių tikrąja šio žodžio prasme.

Nors ir šviečia mėnulis, nieko aplink neįstengiame atpažinti. Ta gausybė juodų taškų vienoje pusėje palei kelią – kas tai, smėlio krūvos, iš toli dieną sutemptos čia šturmo pionierių, ar negyvi arkliai? Tiesą sakant, niekas į ten ir nebežiūri, visi užsiėmę tik savimi. Rytuose pakelėse arklių gaišenų, aštriais snapais kapojamų paukščių, prisižiūrėjome iki valiai – gerai, kad jie sušalę į ragą.

Nesidairome ir po plačią lygumą, kurios horizonte tarp girios ir užšalusios upės vagos, nušviesdamos dangų, žybčioja priešo ir mūsų patrankos – tolimas ugnies spektaklis, kurlink tyliai artinamės.

– Iki Vorošilovos dar penki kilometrai!

Žinome: kai sakoma penki, galvoje turima dešimt. Suklaidinti mus stipriausias tų forsuotų žygių koziris. Įsiklausome į šūvius. Girdėti tai garsus, tai tylus trenksmas. Vėl nugrimztame į savo mintis.

Traukiame mišku. Labai trokštame jau būti fronte savo grioviuose ir blindažuose! Ne tik todėl, kad spigina didesnis nei trisdešimt penkių laipsnių šaltis. Ne, labiau dėl to, kad žinome, jog ten priešas yra priešais mus. Čia, kelyje, jis visur – tyko sniego apkasuose bei krūmuose ir laukia progos užklupti mus iš pasalų; atidengia ugnį iš slaptaviečių ir ant kelio prideda medinių minų.

Sausio 25 d. Mūsų nauja pozicija – Vorošilova, griuvėsių krūva tarp varganos apkasų sistemos. Kasdieniai artilerijos apšaudymai dažnai purena sniegą. Mūsų kovos draugai sako, jog tai jau gali būti laikoma „fronto linijos" pozicija, nes čia kasdien kas nors dega. Liepsnos bent teikia mums taip reikalingos šilumos. Išskyrus artilerijos apšaudymą, šiandien nieko daugiau nevyksta. Anapus, kaip ir šiapus, vyrai ilsisi po vakarykščio didelio puolimo.

Sausio 26 d. Po pietų nutinka incidentas, kad ir nereikšmingas, jis sukelia nerimo. Priešų patruliui pavyko prisiartinti prie pat mūsų pozicijos. Kurį laiką stebime nesusigaudydami, kol jie švysteli kelias rankines granatas ir pabėga, mums nespėjus jų atpažinti ir atidengti ugnies. Regime, kaip kelios figūros baltais apsiaustais tolumoje pranyksta iš akių. Nieko nebeįmanoma padaryti. Sausas kulkosvaidžio tratesys per vėlyvas. Sniegas taškosi nuo kulkų ir išsisklaido saulės šviesoje, bet patrulis jau seniai pranykęs žemės įduboje.

Mes, fronto kiaulės, išties išsiugdėme šeštąją juslę, ir dabar ji mums sako, kad netrukus užvirs pragaras ir vėl prasidės sumaištis. Kaimyniniame ruože netoli šturmo pionierių, laikančių poziciją ligi kelio, tas nerimas akivaizdus. O kai atgabenama vakaro sriuba, kulkosvaidžiai gretimai jau padūkusiai trata. Pildydami katiliukus, ausis laikome įtempę.

Į beprasidedantį mūšį dabar įsitraukia priešlėktuvinė ugnis. Netrukus, kai prabyla pėstininkų šautuvai, o iš klausymosi posto pasiekia žinia, kad kažkas ten vyksta, visi metame šaukštus, čiumpame ginklus bei šalmus ir skubame į postą, kur vyrai akimis įdėmiai varsto tirštėjančią vakaro prieblandą. Per tą laiką ir artilerija nugirsta, jog fronte kažkas dedasi.

Sunkieji sviediniai skrodžia orą ir sproginėja priešo apkasuose. Kyla pragariškas triukšmas: į kairę nuo kelio išsidėsčiusi priešlėktuvinė artilerija griausmingai priešo pusėn ima siųsti trasuojančius sviedinius.

Dabar aišku ko laukti. O kadangi visiems rūpi, kad sunkieji tankai, net ir keli, neprasiveržtų, vakaro sriubą dauguma tyliai palieka likimo valiai.

Kuopai nebereikia ilgai laukti, kol prasidės sunkus darbas. Turi prasidėti!

Bet kodėl mūsų pirštai lemiamą akimirką sustingsta ant nuleistukų ir jų nenuspaudžia? Kodėl kai kurie net nuleidžia savo ginklą ar kulkosvaidį sutrikę ir tik spokso į priekį nesuvokdami, kas atsitiko? Prakeikimas! Ar tai įmanoma? Tie kariai su *feldgrau* milinėmis ir vokiškais šalmais, jie plūsta per priešo griovius mojuodami rankomis ir šaukdami.

Negali būti! Gal mums naktį vaidenasi? Bet visi esame budrūs. Vienas karininkas, pėstininkų vadas, iššoka iš tranšėjos.

– Stot! Slaptažodis! Koks pulkas?

Per tą laiką virpančiais pirštais perstatinėjame taikiklius – 200, 150, 100 metrų. Bet iš anų negirdėti jokio atsakymo, vyrai tik paskubomis lekia mojuodami rankomis ir šaukdami! Kaip tik tą akimirką kuopos vadas įšoka į tranšėją ir, sukandęs dantis, liepia atidengti ugnį.

Šaudome sudrėkusiais pirštais, vis intensyviau ir intensyviau – po sekundės miražas išsisklaido: iš ten atsklindantys šūksniai ir įsakymai staiga atrodo neaiškūs ir keisti. Tai ne vokiečiai ir ne vokiečių komandosai; nė vienas vokiečių pėstininkas taip nešokinėja! Pagaliau, nepaisant *feldgrau* uniformų ir šalmų, į atslenkančias mases trenkia vieninga gynybinė ugnis. Pleškiname į juos karštai ir beprotiškai įpykę.

Platų sniego lauką dabar užtvindo naujos masės, nebevilkinčios vokiečių uniformų. Šimtai sovietų skuodžia mūsų link susispietę, paskui pakrinka ir yra nudedami. Iš jų pozicijų be perstojo veržiasi kiti, jau nebe kuopomis, bet batalionais ir pulkais. Ar ilgai atsilaikysime? Ar užteks šaudmenų? Ar dar turėsime rankinių granatų, kai priartės skaudi pabaiga? Negalvok apie tai, kas nebūtina, lik ramus ir laikykis.

Kautynės trunka visą naktį. Rusų rezervai, regis, neišsenkami. Tik rytą mūšis šiek tiek aprimsta ir sulaukiame pastiprinimo. Atkanka šaulių kuopa: nors ir nusivariusi nuo kojų, tuoj pat užima poziciją mūsų plonoje linijoje.

Sausio 27 d. Abi pusės intensyviai patruliuoja. Raudonieji rengiasi naujoms atakoms. Bolševikų naikintuvai ir bombonešiai padaro skaudžių nuostolių atakuodami iš nedidelio aukščio.

Vėlyvą popietę sulaukiame didesnio pastiprinimo – pėstininkų ir 20 mm priešlėktuvinės artilerijos.

Sausio 28 d. Po gana stiprių naktinių atakų dabar vėl ramu. Raudonieji tikriausiai patyrė milžiniškų nuostolių. Priešais mūsų pozicijas krūvos lavonų. 88 mm prieštankinės patrankos sunaikino tris tankus, vieną iš jų sunkųjį.

Grįžę žvalgai praneša, kad priešo tankai kartu su pėstininkų daliniais traukiasi į šiaurės vakarus. Paliepiama pasirengti kontratakai naktį. Sykiu gauname įsakymą žygiuoti į kitą ruožą. *Scheisse*! Visada tas pat: pavojui praėjus, mūsų nebereikia! Visąlaik ta pati kvaila istorija.

Įdomu, kur dabar gesinsime gaisrą. Jokio skirtumo!

Sausio 30 d. Niekada anksčiau nebuvau taip atkreipęs dėmesį į neįsivaizduojamas Rusijos platybes kaip dabar, kai girias ir laukus dengia stora balta drobulė. Pirmą kartą per ilgą laiką ledinis vėjas šiandien nekaukia, nesninga, todėl žvilgsniui atsiveria neįtikėtina šios erdvės platybė. Akis pasiekia horizontą neužkliūdama už jokio taško. Priešais plyti begalinė balta lyguma; ji, regis, driekiasi be jokio pertrūkio, nes reljefą raižančios gilios raguvos paslėptos sniego.

Raudonieji turi slaptų slėptuvių. Čia, pasislėpusi nuo plikos akies, tiesiai per kaimus eina priešo linija. Palei viršutinį Donecą išsidriekusi Griaznojė, nedidelis, niekuo neišsiskiriantis kaimas, dėl kurio kovojome kelias savaites. Bolševikams kone pavyko užimti kaimą, bet lemiamą akimirką vokiečių kareivis gryna valia ir narsa paėmė viršų.

Bet dabar čia visur ramu. Šįkart mes nepašaukti būti „gaisrininkų brigada". Vidutiniško stiprumo artilerijos apšaudymai, keli lėktuvų apsilankymai, kas antrą naktį lengva ataka – tai ir viskas! Ir gerai, nes paskutinės kelios savaitės buvo mums negailestingos.

Versdamasi vien savo išgalėmis, čia, kaip ir nesuskaičiuojamose kitose tūkstančius kilometrų nutįsusio Rytų fronto vietose, armija grumiasi kasdieniuose mūšiuose. Kaimas ir jo liūdnos lūšnos yra mūsų pilis, kurią giname kartu su kuopa pėstininkų.

Vasario 1 d. Praėjusią naktį teko gintis nuo ypač piktos raudonųjų atakos. Kilo įnirtingos artimosios kautynės, žuvo du geri kovos draugai.

Pėstininkų kuopos vadas, Pirmojo pasaulinio karo veteranas ir senas Rytų fronto kovotojas, mums papasakoja apie senus laikus.

Dabartinis karas daug žiauresnis negu Didysis karas prieš dvidešimt penkerius metus, nes dabar mūsų priešas fanatiškas.

Niekas nepasiduoda, abiejose pusėse kaunamasi iki paskutinės kulkos. Tačiau šią akimirką būtent mes labiau negu kas kitas dėl neišmatuojamų platybių jaučiamės palikti likimo valiai. Pergalės viltį palaiko vien pasitikėjimas savo jėgomis. Vargiai galime tikėtis pagalbos ar paramos iš kaimynų. Savo rankose turime tik kaimus, o laukai tarp jų, kuriuose naktis po nakties, diena po dienos verda karšti mūšiai, yra niekieno žemė.

Gerai apibrėžtos pozicijų sistemos, kaip kadaise Didžiajame kare, nėra: kai vokiečių puolimas užsikirto, žemė jau buvo kieta kaip akmuo.

Kadangi nėra nenutrūkstamos fronto linijos, priešui įmanoma apeiti individualias pozicijas ir atakuoti iš užnugario ar iš sparnų. Negana to, sunkus ir reljefas, išraižytas gausybės raguvų, kurios sudaro palankias sąlygas puolantiesiems.

Mūsų nervai smarkiai įtempti, nes kasnakt tenka kautis dėl trobų ir sulaukiame nemažai pasalų. Labai dažnai, lygiai kaip ir čia, Griaznojoje, tenka atsisakyti spygliuotos vielos užtvarų, nes kaimai per daug ištįsę. Negailestingi mūšiai verda dėl kiekvieno trobesio, nes tos varganos lūšnos yra vienintelė apsauga nuo šalčio. Štai kodėl tų būstų sienose įrengtos ir šaudymo angos. Priešui mėginant įsiskverbti į kaimą, smarkia ugnimi jį galime užklupti iš visų pusių.

Vasario 3 d. Dvi dienos ir dvi naktys visiškos ramybės. Tik kartkartėmis į mūsų teritoriją įsirita kiaušinio pavidalo granata, trumpai prabyla kulkosvaidis ar prašvilpia artilerijos sviedinys – tada vėl visur tyku. Tokia padėtis labai smagi, tikrai galėtume praleisti kelias savaites šiame Griaznojės kaimelyje.

Būtų taip malonu, bet neskirta! Po pietų atvyksta pastiprinimas, o kartu ir įsakymas: „Apsaugos daliniui Griaznoję palikti, leitenantui Hegneriui dėl tolesnių nurodymų vasario 5-ąją prisistatyti į Jakoblevą."

Krach! Koks šūdas! Neabejotinai laukia dar vienas pragaras! O, taip, keiksmai nepadės. 299-asis pancerjėgerių [prieštankinis] batalionas, geroji senoji pribuvėja, vėl turi skubėti į pagalbą.

Visi drabužiai supakuoti, išvykstame rytoj anksti rytą.

Vasario 4 d. Varginantis žygis siaučiant smarkiai pūgai. Pakeliui sulaukiame partizanų ugnies. Kadangi esame fronto kiaulės, o ne jaunutė tiekimo linijų aukštuomenė, susitvarkome greit. Artimiausias kaimas užsiliepsnoja – prie fejerverkų tame prakeiktame šaltyje šilčiau.

Vasario 5 d. Vidurdienį atkankame į Jakoblevą. Prieš kelias valandas raudonųjų lėktuvai vietovę smarkiai subombardavo. Tebedega kiekvienas kampas. Ačiū Dievui, bombos nekliudė šaudmenų ir atsargų sandėlių. Leitenantas Hegneris grįžta su nauju įsakymu: nedelsdami turime žygiuoti į Leskus ir šiąnakt užimti poziciją netoli jų. Kareivi, ar ne keista? Užimti poziciją naktį! Vyručiai, kvepia bėda!

Į Leskus pasiimu kelis nusivariusius, purvinus vaikinus. Jų veidai surimtėja:

– Tik paklausykit!

Iš rytų sklinda duslus dundesys ir griausmas. Uraganinė artilerijos ugnis iš Leskų.

Vasario 6 d. Viskas praėjo gerai, be nuostolių. Įsitaisome tranšėjose ir individualiuose apkasuose. Su savo grupe tupiu bulvių rūsyje. Viršuj girdime griausmingus trenksmus. Kartais arti, kartais toli šnypščiantys visokiausių kalibrų sviediniai aria kietą, įšalusią žemę, stalo dydžio jos luitai nusviedžiami ne vieną metrą. Seni Leskų veteranai labai gerai žino, ką reiškia toks pragaro koncertas.

Vėlėliau priekin vėl pajuda raudonųjų masės ir, kaip dažnai šiomis dienomis, įstringa mūsų gynybinėje ugnyje. Raudonieji šturmuoja kasdien ir kasnakt. Intensyviausia artilerijos ugnis yra tarp Charkovo ir Kursko, potencialiai palankiausiame prasiveržimo taške prie mūsų tiekimo linijų. Tiktai čia galima pradėti nerti planuojamą kilpą ant Charkovo.

Tiktai užėmus šią kalvą greta Leskų griuvėsių, gali atsiverti galimybė užgrobti magistralę tarp Belgorodo, Charkovo ir Kursko. Dėl tos žemėtos kalvos išlieta neįtikėtinai daug kraujo, ir tai dar ne pabaiga!

Vasario 7 d. Jau kelias valandas žemė eižėja nuo raudonųjų uraganinės artilerijos ugnies. Virtinės rusų *Martin* bombonešių mėto savo krovinius į griuvėsių krūvą – Leskus. Po dviejų atakų naktį ir trijų rytą dabar laukiame ketvirtos bangos.

Pirmą valandą popiet stebėjimo postas vakaruose suskaičiuoja 1600 stambiausių sviedinių sprogimų ant kalvos. Vadavietei kliūva tiesiogiai, visi ten buvę palaidojami po nuolaužomis. Nuo tiesioginio smūgio nukenčia Vasendorfo (Wassendorf) artilerija. Iš po nuolaužų ištraukiamas negyvas Klemerio (Klemmer) kūnas.

Vakare atlaikoma ketvirta dienos ataka. Per ją minosvaidžiai sugriovė mūsų apkasą. Ten laikomas kuras, skirtas artimai kovai su tankais, užsidegė, supleškėjo visa mūsų manta. Vargas neturinčiam apsiausto spiginant 35°C šalčiui, o dabar dar ir netekusiam savo vandens butelio ir virtuvės reikmenų.

– Laikykitės, vyručiai! Nevalia susvyruoti!

Prakeiktas pragaras!

Vasario 8–14 d. Nė vienos dienos ar nakties be trijų ar keturių galingų priešo atakų. Jų artilerijos uraganinė ugnis kartais ištisas keturias valandas daužo mūsų menkas priedangas. Tokio negailestingo bolševikų trankymosi baiminamės, užtat raudonosios pėstininkijos masinės atakos mūsų labai nebaugina. Puola daugiausia prastai ir skubiai apmokyti vyrai, jie dažnai stojiškai žingsniuoja į mūsų gynybinę ugnį išsitiesę visu ūgiu.

Ataką lydintys sunkieji tankai daug pavojingesni. Mūsų gynyba, įskaitant artileriją ir tankų patrankas, tiesiog bejėgė prieš tas riedančias pabaisas. Tankų sviediniai ir ypatingieji šaudmenys be jokio poveikio atšoka nuo storų šarvų. Raudonųjų kovos mašinos nekliudomos skersai ir išilgai važinėja virš griuvėsių ir mūsų pozicijų. Ant korpuso pačiame viršuje tupi vienuolika ar dešimt jaunų vaikinų su mūsų *Schoko-Ka-Kola* skardinėmis kišenėse ir rankinėmis granatomis kumščiuose. Pastarąsias svaido į mūsų gynybines linijas. Iš pradžių į tuos triukšmadarius rimtai nežiūrime, bet netrukus susizgrimbame. Tvirti ir vikrūs kaip katės, jie pridaro mums skaudžių nuostolių. Tų pavojingų vaikiščių ištisa kuopa – „proletariato jaunoji gvardija".

Ranka nekyla smulkmeniškai aprašyti artimųjų kautynių su tais vaikiais. Kas nebuvo, niekada to nesupras. Suaugę vyrai, ne vienas turintis panašaus amžiaus sūnų, priversti stoti į žiaurias, kruvinas grumtynes su tais vaikais! Ilgai neįstengsiu užmiršti kraupių scenų.

Lygiagrečiai su šiaurine pozicija driekiasi raguva, į kurią mūsų patrankos pataiko labai sunkiai. Ten tinkamiausia vieta Raudonajai armijai išsiskleisti. Kai vėjas palankus, girdime nuo apkasų atnešamus komisarų rėkavimus ir keiksmus, netrukus po to nuaidi du, trys šūviai, paskui pasigirsta aukų klyksmas, tada stoja kapų tyla.

Po kelių minučių jie baltomis masėmis išnyra iš raguvos ir, pašėlusiai raginami politrukų, šimtais skuodžia į mirtiną mūsų kulkosvaidžių ugnį. Belaisviai ir dezertyrai papasakoja mums apie patirtus baisius nuostolius. Bet komisarų pistoletai, kulkos į sprandą baimė vis gena ir gena tą kaimenę į priekį. Priešo atakai žlugus vasario 11-ąją, į atgal plūstančias mases granatas svaidė saviškiai.

Šitos minios, kylančios į ataką iš prievartos ir baimės, nebijome. Kad tik baigtųsi ta pragariška artilerijos ugnis, mūsų pusėje draskanti viską į skutus. O, kad turėtume ginklų, su kuriais galėtume į miltus sutrinti tankus, žaidžiančius pragarišką žaidimą su mumis.

Vasario 12-ąją penkiasdešimt dviejų tonų tankai sutraiško abi paskutines mūsų patrankas. Remiami lėktuvų, raudonieji vidurdienį pamėgina surengti didelio masto ataką. Dieną ir naktį įnirtingai grumiamės dėl aukštėliau esančių pozicijų. Mūsų nuostoliai itin dideli, vidutinis kuopos dydis dabar tik apie trisdešimt vyrų!

Lėtai, labai lėtai į mūsų vyrų širdis įsėlina neviltis. Mes, skyrių vadai, turime panaudoti visas išgales, kad išlaikytume vyrus budrius ir pasirengusius kautis bei gintis. Tikrai sunki užduotis! Mūsų žodžiai skamba visiškai neįtikinamai, mes patys nebetikime, kad iš čia ištrūksime gyvi. Leskų masinis kapas!

Vasario 15 d. Tuo pat metu, kai vasario 1-ąją sovietai pradėjo puolimą didelėmis jėgomis, trys bolševikų tankų divizijos pralaužė keturiasdešimties kilometrų pločio ir septyniasdešimties kilometrų gylio spragą į pietus nuo Charkovo. Žinome, kad ten kontratakuoja Guderianas, bet taip pat žinome ir tai, jog abi prasiveržimo operacijos, čia ir ten, prie Charkovo, buvo tiesiogiai susijusios: bolševikai planavo apsupti Charkovą ir šitaip atkirsti šiaurinę 6-osios armijos dalį. Šį sumanymą sužlugdė tik mūsų narsus ir ryžtingas pasipriešinimas.

Vasario 16 d. Vos galime patikėti – atvyko pastiprinimas. Vaikinai atneša gerų naujienų: netrukus atriedės tankai, o šturmo pabūklai jau dabar čia išsidėsto ir kimba į darbą. Mano nuotaikos barometras vėl rodo „gerą orą". Kad ir kas būtų, tą „karstą" išlaikysime!

Vasario 17 d. Ankstyvą rytą netikėtai išnyra trisdešimt vokiečių šturmo lėktuvų. Kaip vanagai, jie neria žemyn prie tos prakeiktos baterijos netoli Šochovo. Ten viršun trykšta aukšti žemių ir metalo fontanai. Šiandien ramu, naktį pirmą kartą po tiek daug parų visi gauna kelias valandas numigti.

Vasario 18 d. Vakarykštis oro reidas ne tik sunaikino kelias priešo patrankas, bet ir suardė raudonųjų pasirengimą atakai. Šiandien mūsų oro kovos draugai pasirodo apie vidudienį. Trimis vilnimis po dešimt kaukdami metasi ant priešo pozicijos. Virš raguvos raudonųjų pusėje kelias minutes tvyro tiršti gelsvai juodi dūmai.

Vasario 19 d. Auštant visiškai netikėtai mus atakuoja sunkieji tankai. Lydimi dviejų batalionų Kaukazo šaulių, jie prasiveržia dešiniajame ir kairiajame „karsto" sparne. Pirmą valandą dienos Leskai beviltiškai apsupti. Morzės abėcėle ryšininkų perduodami pagalbos prašymai nė minutei nenutyla. Jie siunčiami į šiaurę ir pietus, į diviziją ir korpusą. Iš abiejų sulaukiame atsakymų: „Pastiprinimas 02 18 išvyko iš 3576 (Jakoblevo) į L."

Prakeikimas, jie jau seniai turėjo būti čia! Net nenumanome, kad kažkur tarp Jakoblevo ir šios vietovės šaunūs kareiviai krito savo pirmame ir paskutiniame mūšyje. Kodėl apie tokius įvykius mūsų neinformuoja – gryna paslaptis. Vyrai iš vieno bataliono, 180 kovos draugų, žygiavusių į Leskus, praėjusią naktį buvo raudonųjų paskersti kaip gyvuliai! Bet ką apie tai žinome! Naktis tampa siaubinga. Azijatai be pertrūkio dumia mūsų kalvos šlaitu aukštyn. Vis atbloškiame juos kruvinomis artimosiomis kautynėmis. Ar dar ilgai išsilaikysime? Liko labai nedaug šaudmenų. Taigi šaudyk lėtai ir neužmiršk pataupyti paskutinės kulkos sau! Auštant nuo durtuvo žaizdos į krūtinę miršta Olesas (Oles), penktas ir paskutinis vyras iš mano skyriaus. Pamažu artėjame prie pražūties. Liūdna, gyventi buvo taip puiku!

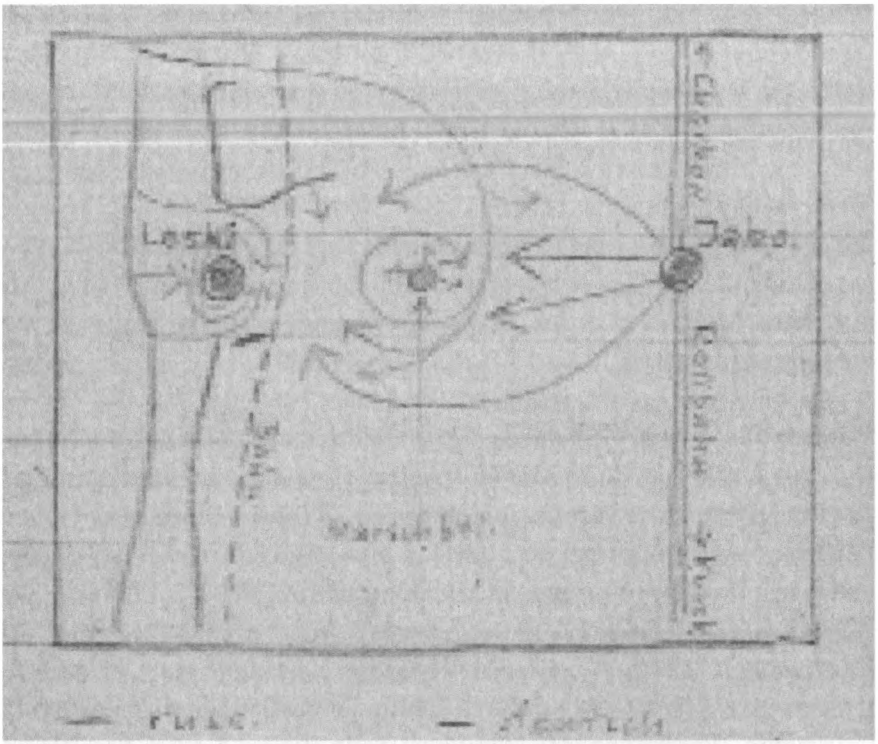

Vasario 18-osios liuftvafės ataka prieš sovietų artilerijos ir pėstininkų pozicijas

Vasario 20 d. Nors ir siaučia vėl pakilusi pūga, vakaruose išgirstame labai silpnus artilerijos ugnies garsus. Gal tai mūsų išgelbėtojai? Atakos iš Leskų kas valandą vis silpnėja ir apie vidurdienį visiškai liaujasi.

Staiga pasirodo keli bombonešiai. Žaibiškai puolame į priedangą. Tačiau šį kartą tai „heinkeliai", jie du ar tris kartus apsuka aplink ir tada išmeta taip laukiamus šaudmenis ir atsargas.

Iš vakarų priartėja keli mūsų tankai ir šauliai. Pastiprinimas – ir pamaina keičiasi! Pamatau keletą tvirtų kaip lokiai vyrukų su ašaromis akyse. Naktį žvalgybos patrulis užmezga tiesioginį ryšį su kariais, kurie atvyks iš vakarų mūsų pakeisti.

Vasario 21 d. Raudonieji traukiasi ir bėga į rytus. Devintą ryto Leskus pasiekia vokiečių tankų pajėgos! Sutikimas neapsakomas. Kupini didžiulio džiaugsmo ir dėkingumo, glėbesčiuojame savo „juoduosius

brolius", savo išgelbėtojus. Po trumpos pertraukos jie pradeda šturmuoti priešo poziciją. Negalime leisti raudoniesiems atsikvėpti, pagaliau turime aną pusę galutinai išvalyti.

Popietė praeina duodant instrukcijas mus pakeitusiesiems.

Vasario 22 d. Pakeisti! Purvinų, apskurusių kareivių saujelė praeina pro vietą, kur guli žuvę mūsų kovos draugai. Pusė pasilieka čia, ant „karsto" viršaus, kur šie narsūs vyrai atrado galutinio poilsio vietą. Iškasėme tris masinius kapus. Raudonųjų artilerijos sviediniai ir čia padarė savo juodą darbą. Žemė perarta galingų sprogimų, palaidoti palaikai išblaškyti, sudraskyti antrą ir trečią kartą. O šį šiurpų vaizdą netrukus pakeis dar kraupesnis.

Po keturių valandų žygio pasiekiame vietovę, kur raudonieji išskerdė 180 mūsų link žygiavusio bataliono vyrų. Tie žvėrys, tie pusžmogiai net turėjo laiko sudarkyti nuogus žuvusių kareivių kūnus ir suversti juos į krūvas. Pasak belaisvių, tie kiaulės šią siaubo vietą net daugybę kartų nufotografavo. (Po keturių savaičių, kovo 25-ąją, šimtai tūkstančių lapelių su šių nuotraukų reprodukcijomis išmėtoma virš Charkovo ir Belgorodo.)

Fiziškai ir emociškai išsekusi mūsų grupelė temstant pasiekia Jakoblevą. Nors visiems žinoma, koks varganas iš Leskų grįžtantis dalinys, kai kas iš nuostabos net atsigręžia pasižiūrėti. Atrodome kaip išprotėję: blyškius veidus dengia vešlios barzdos. Vieni dėvi rusiškas kepures, kiti vilki gelsvai rudas Raudonosios armijos milines, avikailius, kojos apvyniotos maišais. Išskyrus ginklus, nebeturime jokios mantos – nei antklodžių, nei duonmaišių, nei vandens butelių ar valgio ruošimo reikmenų. Viskas, absoliučiai viskas, trečią kartą sunaikinta vasario 20-ąją. Paskutiniams dviem kulkosvaidžiams pargabenti dabar užtenka dviejų rogių. Trys sudaužytos ir sutraiškytos patrankos liko prie „karsto".

Vasario 23 d. Vėl Obojane. Tos dienos Leskuose mus giliai paveikė ir iš išorės, ir iš vidaus. Kai kuriuos krečia smarki nervinė karštinė, kitus kamuoja stiprūs nušalimai. Siaučia ir reumatizmas. Man labai skauda koją, tikriausiai dėl paskutinės žaizdos. Bet, po galais, juk esame kareiviai, o ne senos bobos! Ir jei kam čia ir pairo nervai, nieko baisaus –

vėliau, namie, žmonų meilė ir kantrybė užgydys gausias išorines ir vidines žaizdas.

Vasario 24–28 d. Visame fronte verda karšti gynybiniai mūšiai. Žiema, į kurią raudonieji sudėjo tiek vilčių, baigiasi. Vis dar baisiai šalta, o plačias lygumas plaka ledinės pūgos. „Dabar arba niekada" – šis Stalino šūkis šimtus tūkstančių gena į priekį ir mirtį. Pasiekėme žiemos mūšio kulminacijos tašką. Kiekvienas šiomis dienomis yra daugiau negu didvyris.

Gynybinėje linijoje – visi dalinio sektoriai, paskutiniai rezervai. Gintis – tai atremti priešą. Atremti nereiškia laukti, kol priešas pasirodys, perims iniciatyvą ir lems mūšio eigą. Atremti tai taip pat kontratakuoti, siųsti žvalgybos patrulius, kad sužinojus priešo ketinimus būtų galima jį sumušti, kai planai ir strategijos dar formuojasi. Atremti reiškia rengti nedidelius susirėmimus patogioms pozicijoms išsikovoti, ne tik nuolatos būti budriam, nesitraukti nuo artilerijos uraganiškos ugnies, atlaikyti atakas iš oro, bet ir neišsigąsti tankų galios. Atremti taip pat reiškia nė sekundei nepasiduoti nuovargiui, visada laikyti rankose ginklą. Šitai alina nervus bei sekina ir taip sumenkusias kūno ir sielos jėgas.

Namie niekas nė iš tolo neįsivaizduoja, ko šis gynybinis mūšis Rytuose reikalauja iš mūsų, neįsivaizduoja nuovargio, valios jėgų mobilizacijos, asmeninio pasiaukojimo! Pačiame priešakyje yra pėstininkai, už jų – mes, prieštankininkai, jų amžini palydovai ir ištikimiausi draugai! Mes esame fronto linija, arčiausiai pavojaus. Per šiuos mėnesius nematėme nieko išskyrus sniegą, priešus ir tuščią platybę, patyrėme vien tik pavojų ir žmogaus kovą su gamta.

Po kelias dienas nenusiauname batų, o krosnies šiluma būna labai toli. Mus vis kamuoja speigas ir pūgos, ir net valgydami nepaleidžiame ginklo iš rankos. Viena ausis visada pastatyta, ar nesigirdi kur nors priešo – net tomis valandomis, kai mūšis nurimęs.

Norint kompensuoti mirties mūsų gretose išmušamas spragas reikia dvigubai įtempti jėgas. To ir nieko mažiau reikalauja nerašytas brolybės įstatymas ir akimirkos poreikiai. Galėčiau pateikti šimtus sukrečiančių tokios nesavanaudiškos draugystės tarp mūsų, fronto kiaulių, pavyzdžių.

Šie gynybiniai mūšiai Rytuose tokie sunkūs ir kupini netekčių, nes, be priešo į mūsų frontą negailestingai ir nenumaldomai sviedžiamų

žmonių ir karo medžiagos masės, dar grumiamės su sniegu, šalčiu ir ledu. Labai sunku, kai šaudmenų lieka nedaug, o iš anos pusės į mus plūsta vis naujos priešo vilnys. Labai sunku, kai kareivis fronto linijoje bergždžiai laukia maisto ir gėrimo, nes tiekimo sunkvežimis įstrigo pūgoje. Būtent tai išgyvenome Leskuose, kai pranašesnės priešo pajėgos tiesiog nedavė atsikvėpti. Tai išbandymo valandos ir vadams, dažnai turintiems nuspręsti: „Ar ilgiau išlaikysime? Ar jau neatlikome visko, kas įmanoma žmogui?" Bet nė vienas iš mūsų, kurie Rytuose budime vienišuose šaulio apkasuose, nesiskundžiame. Niekas nė nemano keiktis, kad kūnai taip ilgai nejuto krosnies šilumos. Viso to iš mūsų prašoma todėl, kad to reikalauja didesnis karo tikslas.

Žiemos mūšis šiais mėnesiais mums tapo Antruoju didžiuoju karu. Šiame gynybiniame mūšyje susidūrėme su karu, išsiskiriančiu nepaprastu nuožmumu, dar didesniu dėl žiauraus priešo.

Lenkijos ir Prancūzijos kampanijų su Didžiojo karo metais nėra ko lyginti. Net mes, jauni kareiviai, žinome tai iš savo patirties. Tačiau Rytų kampanija ir ypač čia praleistos savaitės tikrai prilygsta Didžiojo karo intensyvumui. Ir visais atžvilgiais.

Tai Vokietijos kariuomenės, kiekvieno iš mūsų išbandymas ugnimi. Ir mes tą išbandymą atlaikome šimtąkart, vykdydami pareigą taip atsidavę, kad tai gali įvertinti tik tiesioginė vadovybė ir pats fiureris. Tas žmogus, pats senas fronto kareivis, nutuokia apie tūkstančius fronto siaubų. Visiškai nesijaučiame „didvyriais", tiesiog norime, kad mūsų pastangos būtų įvertintos.

Netrokštame užuojautos dėl savo sunkaus gyvenimo, norime tik, kad mūsų tėvynė mumis didžiuotųsi ir pasitikėtų. Mums, fronto kovotojams viename iš žiauriausių karų, skaudžiausia būna tada, kai kas nors, nieko neišmanantis apie kautynių apkasuose vargą, patiki, kad mūšis pralaimėtas, ir trimituoja apie tai, kai taktiniais sumetimais priešui atiduodamas koks nors kaimas ar žemės lopas. Šitaip kalbantys trypia dėl idealo pralietą kraują ir mūsų antžmogiškas pastangas iš paskutinių jėgų. Ką reiškia tokie žodžiai kaip „kova", „jėgų įtempimas"? Ką gali reikšti žodžiai: „sniegas", „speigas", „ledas", „vienatvė", „psichinė našta", „pūga", „įšalas" ir „prasti keliai" palyginti su tikrove? Tų žodžių reikšmę suvokiame mūsų europietiško gyvenimo kontekste, kuris čia, Rytuose, negalioja. Čia jie reiškia tai, kas nepakeliama. Vien

gamta dabar paleidžia į mūšį tai, ką galima pavadinti nenusakomai intensyvesne europietiškos žiemos atmaina. Bolševizmas į mūšio lauką meta tai, kas visiškai priešinga tikrajai kareivio dvasiai, – aukščiausio laipsnio nežmonišką žiaurumą.

Raudonieji vis naudoja artilerijos, tankų, lėktuvų ir pėstininkų derinį. Stabas, kuriam šie bedieviai, regis, meldžiasi ir tarnauja, yra masė. Tiki, kad skaičius – svarbiausia. Puikiai žinome, kad tai išties pavojinga. Tačiau šiomis dienomis ypač išryškėjo, jog asmuo, individualus kareivis, gali būti veiksmingesnis už pliką kiekį ir masę. Labiau negu kada nors anksčiau mūšio našta gula ant mūsų pečių.

Dėl sniego pusnių ir apledėjusių kelių tankų ir mašinų mobilumas ribotas, todėl sumenkęs ir naudingumas. Deja, motorizuotas transporto priemones pakeitė nedidelės valstietiškos rogės. Varikliai ir kulkosvaidžiai šaltyje baisiai nukenčia. Jie gali sulūžti, bet mes, žmonės, negalime, kitaip grius frontas.

Šiame mūšyje vis labiau ryškėja lemiamas kiekvieno kovos draugo psichinio atsparumo vaidmuo. Čia stovime, kaunamės ir kenčiame viską, ką žmonės geba pakelti, nuo žiaurumo iki baisaus žvėriškumo. Kas galėtų suskaičiuoti visus tuos veiksmus, kas valandą atliekamus fronte? Lygiai kaip Didžiajame kare, didžiausia garbė tenka apkasų karui, rankinėms granatoms ir durtuvams. Artimosios kautynės yra šiurpi kasdienybė, artilerijos uraganinė ugnis – mirtin lydinti muzika. Ir nepaisydami visko laikomės kaip neįveikiama siena, sauganti nuo raudonųjų raganiško viralo. Tesuteikia Dievas mums jėgų ištverti šias sunkiausias žiemos dienas.

Kovo 10 d. Mus perkelia iš šiaurės į pietus ir vėl atgal, iš Prochorovkos per Solncevą ir Baharovą į ten, kur reikia gesinti gaisrą. Antradienį susidūrėme su dideliu raudonųjų puolimu, prasidėjusiu vasario 23-iąją, Raudonosios armijos gimimo dieną. Didžiulė masė, mesta pietiniame fronte, mūsų pajėgoms buvo didžiausias išbandymas. Rusus palaužė mūsų gynyba, kuri kovoja įtempusi visas jėgas. Iki pavasario puolimo bolševikai dar mėgins daugiau nei tuziną kartų pralaužti mūsų linijas, bet jų atakos niekada nepasieks tokio pavojingo masto. Žinome, kad sunkiausia pragyvenome ir netrukus prasidės pavasaris.

Kovo 11 d. Koją man smarkiai tebeskauda. Patarta mane perkelti į lauko ligoninę. Nenoriu apie tai nieko girdėti. Niekas manęs nuo čia neatplėš! Tad dabar guliu aukštielninkas. Greta manęs sulankstoma spintelė. Dieną naktį vykdau ryšininko pareigas susisiekdamas su vadavietėmis. Užduotis atsakinga, ir aš džiaugiuosi galėdamas būti kuo nors naudingas.

Kovo 12 d. Čia santykinai ramu, išskyrus gana dažnus lėktuvų vizitus. Tie vyrukai sužinojo, kad ši vietovė prigrūsta visų kariuomenės rūšių štabų. Dieną naktį bombonešiai pasikeisdami snargliuoja ant namų. Bet tai nėra svarbu, nes žala menka.

Kovo 13–14 d. Naktį buvo paskelbtas oro pavojus. Liepta būti didžiausioje parengtyje. Trys sunkieji transporto lėktuvai skrido nuo Belgorodo. Užvakar oro desanto daliniai atakavo vienos divizijos štabą ir pridarė daug žalos. Sargyba padvigubinama, išsiunčiami patruliai.

Ankstyvą rytą sulaukiame reido. Bet bandymas prasiveržti bergždžias, nes taikli baterijų ugnis išretina priešus šiems dar nespėjus pasirengti.

Vakaras praeina ramiai. Išskyrus sargybinius ir avanpostus, visi tūno trobose, smarkiai apgadintose kulkų. Ant klibančio stalo dega žvakigalis, aplink stalą susirinkę vyrai. Vieni rašo laiškus, kiti karštai diskutuoja. Aš priklausau pastarųjų grupei. Vėl kalbama apie atostogas, namus, pakeitimą ir gausybę dykūnų. Užsiminus apie „užnugario tarnybą" ar „tiekimo dalinius", pasigirsta piktas kaukimas. Šįryt visi pyko ant tiekimo kareivių ir virtuvininkų. Tie vaikinai leidžia dienas šiltu užpakaliu, kai mes fronte visą žiemą giname savo pozicijas sniege ir šaltyje. Puikiai žinau, kokiomis sąlygomis už fronto linijos Sumuose ir Lebedyne gyvena tie „puikieji" kovos draugai, ir iš gausybės laiškų taip pat nutuokiu, kokį sumišimą namuose kelia mūsų aukos fronte.

Čia, fronte, mes, besididžiuojantys „fronto kiaulių" pravarde, tapome neperskiriama užgrūdintų, mirties ir kraujo į artimą bendruomenę sulydytų vyrų brolija. O tai, į ką visi šie purvini ir utėlėti vyrai turi būti įsikibę, kad toliau ištvermingai laikytųsi, yra meilė, kurios gelmės namie niekas negali įsivaizduoti, beribė meilė ir garbinimas visko, kas yra „namai". Tikrai manau, kad taip besąlygiškai mylėti geba tik tie, kuriems mirtis artimame mūšyje ar per artilerijos smarkiausią

uraganinę ugnį kasdien kvėpuoja į sprandą. Kiekvienas iš mūsų džiugiai paaukotų savo gyvybę už jus namuose. Štai tokios mūsų, karių, velkančių visą mūšio naštą ir stovinčių pačiose priešakinėse fronto linijose, mintys.

Tiekimo ir aprūpinimo dalinių užnugaryje mintys kitokios. Jie labai bijo atsidurti fronto linijoje, bijo ir mūsų. Beje, o kaip tik tie vyrukai dėl priraitytų kruvinų istorijų vėliau namie ir bus aukštinami kaip „didvyriai". Apie tai užsimenu tik šiaip, nes tikram fronto kareiviui visas tas pozavimas ir apsimetinėjamas netinka, lygiai kaip garsios pagyros nedera su mūsų brangių draugų, kurių netekome, atminimu.

Dar toliau užnugaryje – okupacinės pajėgos. Jų „problemos" yra kekšės ir kitos moterys. Šitie siunčia namo nuotraukas, kuriose, apsisiautę storais kailiniais, stovi grupėmis ant sniego ir ledo, kad išeitų gražus vaizdas. (Vargšeliai, kokia baisi ta rusiška žiema!) Ar tėvynėje bent kas žino, kad šitų kailinių taip trūksta čia, fronte? Ar kas nors žino, kad jie su moterimis geria degtinę, kuri mus sušildytų ir padėtų nors valandai užsimiršti?

Toliausiai užnugaryje, tėvynėje, yra priešlėktuvininkai. Jie net nejaučia, jog vyksta karas, išskyrus tai, kad priešlėktuvinėse pajėgose padaugėjo moterų. Ateikit, prisijunkit prie mūsų, svetainių kariai, pakeiskit savo kovos draugus, valdančius 20 mm ir 88 mm priešlėktuvines patrankas. Tie brangūs narsūs vaikinai to nusipelnė!

Šios trys grupės yra trys dideli „atsargų filtrai" (filtras praleidžia tai, kas smulku, ir sulaiko tai, kas stambu). Kareivi, ar nepastebi? Mums, Rytų fronto kovotojams, neleidžiama gabentis ginklo į tėvynę! Kodėl? Taip, iš tikrųjų kodėl...

Kovo 22 d. Iki vidurdienio raudonieji jau išskleidė dideles aviacijos pajėgas. Bet tai niekis, lyginant su Leskais! Diena baigiasi lengva ataka. Naktį netikėta bolševikų ataka didelėmis tankų remiamomis pajėgomis. Po dvi valandas trukusios mūsų baterijų gynybinės ugnies ataka sustabdoma. Apklausinėjami keli belaisviai ir dezertyrai. Belaisviai yra iš rusų užgrobimo būrio. Kitapus reikalai neatrodo labai geri. Maisto ir šaudmenų nedaug, jie prastos kokybės. Užgrobimo būrio užduotis – paimti belaisvių ir užgrobti automatinius ginklus.

Kovo 23 d. Šiandien irgi santykinai ramu, iš kitapus mus pasiekia tik lengva trikdomoji ugnis. Nuostabiai šilta, žavingai žydrame danguje kabo saulė. Žemė pamažu atitirpsta, prasidėjo purvo sezonas. Po kelių savaičių žemė išdžius, esame pasirengę pavasario puolimui.

Kovo 24 d. Rytoj mus pakeis. Šįkart to nelaukiame. Dienos buvo ramios, ramios mūsų standartais; dieną tik vidutiniška artilerijos ugnis, o naktį kartais kelios silpnos atakos. Mums tai nieko nereiškia. Šią žiemą pripratome prie visiškai kitokių sąlygų. Liūdna, kad išvykstame; čia buvo gera!

Kovo 25 d. Pasikeitėme sklandžiai. Žygio metu apie vidurdienį mus netikėtai užklupo rusų naikintuvai. Jų ugnis sužeidė vieną vyrą. Be tolesnių incidentų vakarop pasiekiame Obojaną.

Šiandien turėjau progą paskaityti įdomų priešo informacijos biuletenį, kuriame pateikta skaičių iš mūšių šalia Leskų. Vasario 17–24 d., raudoniesiems sutelkus atakas į Ozerovo ir Leskų ruožą, priešas vien 72-osios pėstininkų divizijos sektoriuje neteko 20 tūkst. vyrų, iš jų 9000 žuvo. Matuojant dabartine kovine galia, tai penkios ar šešios divizijos. Panaši padėtis ir kitose fronto dalyse. Belaisviai sutartinai liudija, kad ištisos kuopos sutirpusios iki dvidešimties ar net keturiolikos vyrų. Tai rodo, kad reikalai kitapus tikrai ne kokie.

Neįtikėtinos bolševikų kruvinos aukos žiemos metu neigiamai atsilieps ir artėjančiam raudonųjų puolimui pavasarį. Vis dėlto pasiduoti perdėtam optimizmui nederėtų. Žinome, kad sovietai žiemą nesėdėjo sudėję rankų. Užnugaryje įrengtos sustiprintos linijos, pramoniniai centrai Urale dideliais kiekiais gamino naujus ir patobulintus T-34 tankus.

Kovo 27–28 d. Retkarčiais mus aplanko keli sovietų lėktuvai. Atūžia, praskrenda visiškai pažeme, apšaudo. Aplink kilus zvimbesiui, puolame į priedangą. Ir greitai! Kas neranda duobės žemėje, ropščiasi į sunkvežimį ar po juo ir laukia, kol „palaiminimas“ pasibaigs. Vienur kitur numetama bombų.

Kovo 29 d. Giedras dangus be debesėlio – puikus oras skraidyti. Staiga per pačius pietus suloja mūsų šauniosios priešlėktuvinės patrankos.

Aukštai danguje atsiradus nedideliems, pavojingiems, juodiems debesėliams, išgirstame duslų ūžesį ir išvystame virš mūsų skrendančius tris sovietų bombonešius. Priešlėktuvinės patrankos įsisiautėja. Visi susijaudinę stovėdami stebime, kur lekia šūviai, tarsi tai būtų kvapą gniaužianti bokso dvikova. Štai – pataikymas! Vienas bombonešis išleidžia dūmų juostą, ima siūbuoti, pasvyra ant vieno sparno ir neria vertikaliai žemyn palikdamas ilgą, juodą dūmų uodegą. Iš daugelio gerklių ištrūksta džiugus „valio". Dar neišgirdę į žemę įsirėžusio bombonešio duslaus sprogimo, pamiškėje pamatome didžiulį grybo pavidalo dūmų debesį.

Tuo metu kiti du bombonešiai ramiai tęsia savo skrydį. Staiga vienas iš mūsų pastebi ir ištiesta dešine ranka parodo į mažytį tašką danguje. Tas sparčiai didėja ir tiesiu taikymu artėja prie rytų kryptimi skrendančių bombonešių. Vokiečių naikintuvas! Ima augti susidomėjimas. Išaižytų žirnių sriuba seniai užmiršta! Jos pasrėbsi ir kitą kartą! O tokių oro mūšių ne kasdien pamatysi.

Dideliu greičiu priartėjęs prie bombonešių, naikintuvas staiga pakyla, pakimba virš vieno ir tada iš viršaus stačiu kampu neria prie bombonešio, leisdamas į jį papliūpą po papliūpos. Viena, kita, trumpos, gerai nutaikytos papliūpos. Tada naikintuvas nusuka neberodydamas priešui jokio dėmesio. Iš pradžių truputį nusiviliame, bet paskui suprantame, kas nutiko. Siaura, plonytė dūmų juosta, kurią bombonešis, regis, velka paskui save, išauga į tirštus juodus dūmus. Liepsnos pliūpsnis, ir bombonešis sminga žemyn. Paskutinę minutę pilotas iššoka, tačiau jo išsiskleidęs parašiutas sklendžia tik akimirką, o paskui krintančio lėktuvo įtraukiamas į mirties bedugnę.

Kautynės truko ne ilgiau kaip dvi minutes. Naikintuvo ir pėdos jau atšalusios. Dangus žydras ir be debesų, toks pat taikus kaip anksčiau. Net išaižytų žirnių sriuba katiliukuose liko šilta – taip viskas greitai nutiko.

Kovo 30 d. Visiškai netikėtai oras per naktį pasikeitė. Pūga siaučia tokia jėga, kokios neregėjome visą žiemą. Man gaila rogių, užkluptų atvirame lauke. Tuose beprotiškuose šuoruose mūsų akys neįstengia įžiūrėti toliau negu du metrus. Kažkur priešais pakelyje dvejos rogės; labai dėl jų nerimaujame, nes vėluoja kelias valandas. Tik vakarop pasirodo vienerios, tačiau antrų nėra nė pėdsako.

Kovo 31 d. Audra aprimo. Danguje, tarsi nieko nebuvę, taikiai šviečia saulė. Tačiau naktį kai kas nutiko. Vakarykštėje pūgoje antrosios rogės paklydo ir nukrito į gilią raguvą. Mūsų kovos draugai pernakt mirtinai sušalo. Nutiko ir šis tas rimčiau. Palaikomiems smarkios rytų pūgos, raudoniesiems ir vėl pavyko užblokuoti magistralę netoli Drosčių. Kontratakai paremti vidurdienį pasiekiame pralaužos tašką.

Bet priešo galia jau pakirsta, mums nelikę daug darbo. Mūsų artilerija nusiaubė Drosčius, kelias valandas užgrobtus raudonųjų. Sumuštam priešui teko palikti šimtus žuvusiųjų. Vienoje iš kaimo gatvių vaizdai ypač kraupūs. Kažkas pavadina ją „mirties gatve". Kitiems ta frazė patinka, jie užrašo ją ant lentos ir pritvirtina prie pakelės stulpo – Mirties gatvė! Iki karo pabaigos šita Kursko gatvės dalis taip ir vadinsis.

Kairėje, griovyje, drykso negyva šaulė. Mūsų artilerija žiauriai sumaitojo jos kūną. Pusės jauno veido apskritai trūksta. Ilgi šviesūs plaukai vos pridengia baisią žaizdą. Jei jos pilkšvai rudi marškiniai nebūtų perplėšti ant krūtinės, nebūčiau ir žinojęs, kad čia žuvo moteris.

Kareiviui, įpratusiam kovoti su vyrais, keista staiga išvysti negyvos moters kūną. Kartais moterų pasitaiko ir tarp belaisvių. Tarp jų būna piktų, bjaurių kalių, kurios kraugeriškumu ir žiaurumu nenusileidžia vyriškos lyties atitikmenims sovietų armijoje. Didžiuma moterų ir jaunų merginų, kurios užsivilko uniformą spaudžiamos ir raginamos bolševikų, išsižada paskutinių savo moteriškojo kilnumo likučių ir panyra į vyrų amatą su ginklu rankose.

Balandžio 1 d. Apsaugos užduotis nuveda mus į Medvevskoję. Čia taip pat yra laikinasis 299-osios pėstininkų divizijos likučių ir kitų dalinių, priskirtų įvairioms grupėms, susirinkimo taškas. Prasideda fronto formuočių tvarkymas. Po kelių savaičių keliausime į šiaurę Kursko kryptimi ir vėl tapsime pavaldūs patikimam vadui generolui Mozeriui. Pavasarinis apsivalymas irgi pasiekė frontą!

Balandžio vidurys. Purvo sezonas!

Prieš kelias dienas dar kieti keliai ir gatvės atitirpo ir virto liūnais, kuriuose gali paskęsti žmonės ir galvijai. Daugelyje mūsų pozicijos atkarpų ištisus kilometrus vien purvinas vanduo; šiomis savaitėmis

beveik kasdien lediniu vandeniu iki krūtinės brendame į išeities vietas atakuoti priešo.

Mėnesio pabaigoje man liepta su svarbia kurjerio užduotimi vykti į Oriolą ir Charkovą. Prireiktų visų šio dienoraščių puslapių norint aprašyti susidūrimus su partizanais pakeliui ir pavojus keliuose, dažniausiai apsemtuose vandens.

Charkove pataikėme į tankų mūšį, o Belgorode per galingą rusų ataką susprogdinamos mūsų šaudmenų atsargos – stebuklas, kad išlikome gyvi. Netoli Kursko mus medžiojo „ratos", mano motociklo lopšelį suvarpė kulkos. Ponyrių apylinkėse į nelaisvę mus mėgino paimti partizanų grupė. Kitaip tariant, velniškai džiaugėmės po dvylikos dienų grįžę į savo šutvę.

Balandžio pabaigoje divizija atitraukiama iš mūšio. Pasiekiame Kurską nesinaudodami keliais, nes šie nepravažiuojami. Toliau vykstame į šiaurę ir po dviejų dienų atkankame į Ponyrių geležinkelio mazgą. Apsistojame Berezovice. Esame 2-osios tankų armijos zonoje ir po žiemos odisėjos galiausiai sugrįžtame į Mozerio grupę. Tos nuostabios poilsio dienos staiga baigiasi gegužės 15-ąją. Forsuotu žygiu esame metami į labai pavojingą Livnių ruožą, į pietryčius nuo Oriolo.

Gegužės 25 d. Užmiršta žiema ir purvo sezonas – mūsų pozicijas vėl slegia dusinanti tvankuma. Kone per naktį atėjo vasara su svilinančiais karščiais. Šiame prakeiktame ruože karštas ne tik oras, bet ir kautynės. Tikėkimės, kad tai paskutinės apkasų karo savaitės ir netrukus vėl pajudėsime priekin.

Šie trumpi vasaros mėnesiai greitai prabėgs ir tada, taip, galbūt tada lauks neapsakomas įvykis – susitikimas su žmona ir vaiku, tėvu ir motina.

Tegu Dievas suteikia mums galimybę vėl pamatyti savo namus.

FRONTO KARAS IR ATSITRAUKIMAS PO MŪŠIO DĖL STALINGRADO

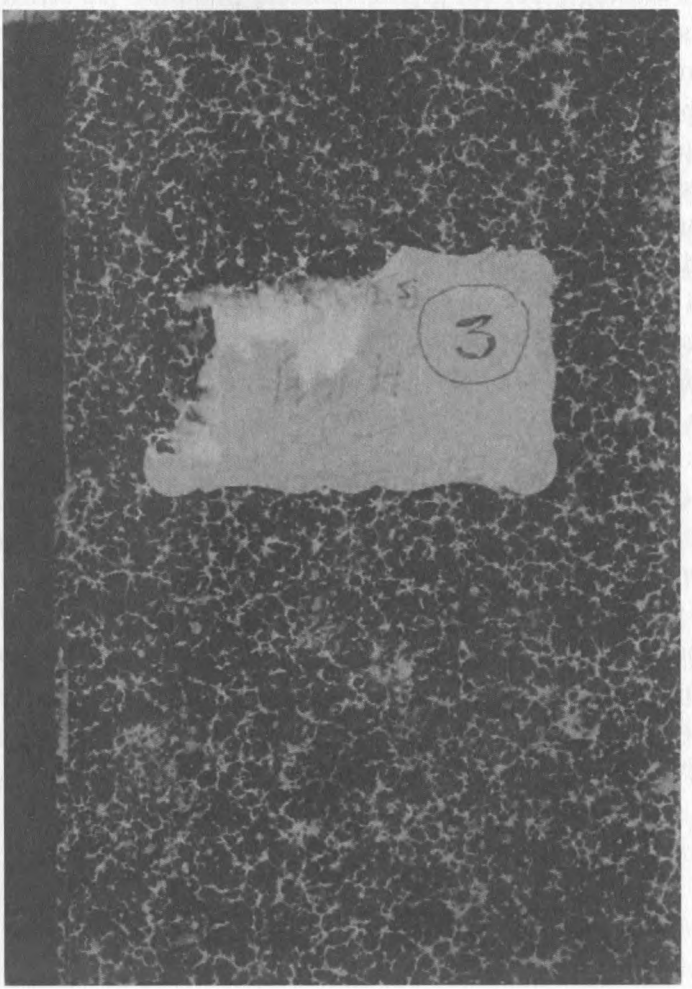

Redaktoriaus pastaba

Trečią dienoraštį Hansas Rotas pradėjo rašyti Livnių sektoriuje į rytus nuo Oriolo, kone toliausiai į Rusijos teritoriją pasistūmusiame vokiečių fronto taške. Čia jis išgyvena apkasų karą abiem pusėms keičiantis atakomis ir artilerijos apšaudymais, sovietams mėginant pasikasti po vokiečių įtvirtinimais.

Tuo metu prasideda didysis 1942 m. vokiečių puolimas Stalingrado ir Kaukazo kryptimis. Iš pradžių jis labai sėkmingas, užkariaujama šimtai kilometrų papildomos teritorijos. Rugpjūčio mėnesį Rotas išvyksta atostogų, bet kai grįžta, vokiečių puolimas jau stringa. Visu frontu sovietai kontratakuoja. Voronežas, vienas iš pirmųjų vokiečių kampanijos tikslų, tampa kruvinų mūšių miesto sąlygomis arena.

Lapkričio 19 d. sovietai pradeda milžinišką kontrpuolimą, vokiečių bei jų sąjungininkų linijos abipus Stalingrado įlenkiamos. Roto dalinys, esantis už katilo ribų, siunčiamas sustiprinti italų laikomo ruožo prie Dono upės, bet yra bejėgis užkirsti kelią jo visiškam suirimui.

Tada Roto batalionas siunčiamas atgal į Kurską. Bet čia sovietai jau artinasi prie miesto, o vokiečiai ruošiasi jį palikti. Rusai atsiima miestą po miesto, ir štai Rotas jau pusiaukelėje į Kijevą. Turėdamas omenyje, kad jo *Panzerjäger* batalionas vėl naudojamas kaip mobili gaisrininkų brigada, Rotas ne tik ilgisi namų bei šeimos, bet ir 299-osios divizijos. Jis rašo: „Girdėjome, kad narsiai kovėsi." Šiuo laikotarpio dienoraštyje tikslių datų nedaug, o kai jo dalinys vidury žiemos ant geležinkelio platformų gabenamas į Oriolą, jis kalba tik apie „begalinį vargą".

Nors Oriolo apylinkėse, kurios dabar yra į sovietų teritoriją išsikišusio pleišto dalis, siaučia intensyvūs mūšiai, Rotas ištveria Rusijoje antrą žiemą – tuomet buvo visiškai sunaikinta 6-oji armija – ir išvysta, kaip iš naujo telkiamos vokiečių pajėgos. Ligi tol sovietus žiemą lydėdavo sėkmė, bet jie neįstengdavo sustabdyti vokiečių geru oru. 1943-iųjų vasarą ši sistema bus galutinai išbandyta.

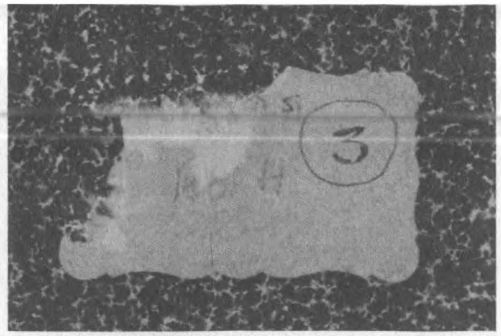

Birželis. Priešais mane plati Rusijos lyguma, juoda žemė išraižyta gausybės gilių raguvų, tarsi lango stiklo įtrūkių. Nuolat drėgnos ir pelkėtos, jos yra grėsminga maliarijos ir kitų dar nežinomų karštinių veisykla. Pagrindinė kovos linija [*HKL – Hauptkampflinie*] čia driekiasi palei siaurą miškų ir retų trobų dryžį. Per jau ne vieną mėnesį trunkantį apkasų karą žemė subjaurota, o žolė išdeginta tūkstančių sprogimų. Virš gerokai apgriautų tranšėjų tvyro tropinis karštis. Kitapus mirguliuojančiame karštyje matyti rusų bunkeriai. Labai sunku būti atsimerkus, nes karštis slegia, o mūsų galūnės kaip švininės.

Kritiškiausias dienos metas – pusvalandis iki vidurdienio, kai karaliauja gundanti ramybė. Laukdami valgio, snūduriuojame kone pasiduodami miegui. Staiga visiškai netikėtai iš anos pusės pasigirsta šnypštimas, tada griausmas už mūsų priedangos. Tas pat pasikartoja kiekvieną vidudienį. Nors prie to pripratome, kaskart išsigandę vis pašokame iš snaudulio. Namų vaizdai ir ilgesingos mintys nutrūksta...

Šnypščia, dunda ir griaudėja apie vieną dvi valandas. Čia ir kitapus sprogimų sukeltus dvokiančius dūmų kamuolius, tas visokių spalvų garų bangas negailestingas vėjas sumaišo su akinančiais baltais šrapnelio debesimis į murziną pilkšvą masę. Artilerijos ugnis pradeda pamažu rimti.

Naktys drėgnos, šaltos ir kupinos nerimo. Po artilerijos fejerverkų besibaigiančiai dienai pagerbti frontas kiekvieną vakarą sujunda.

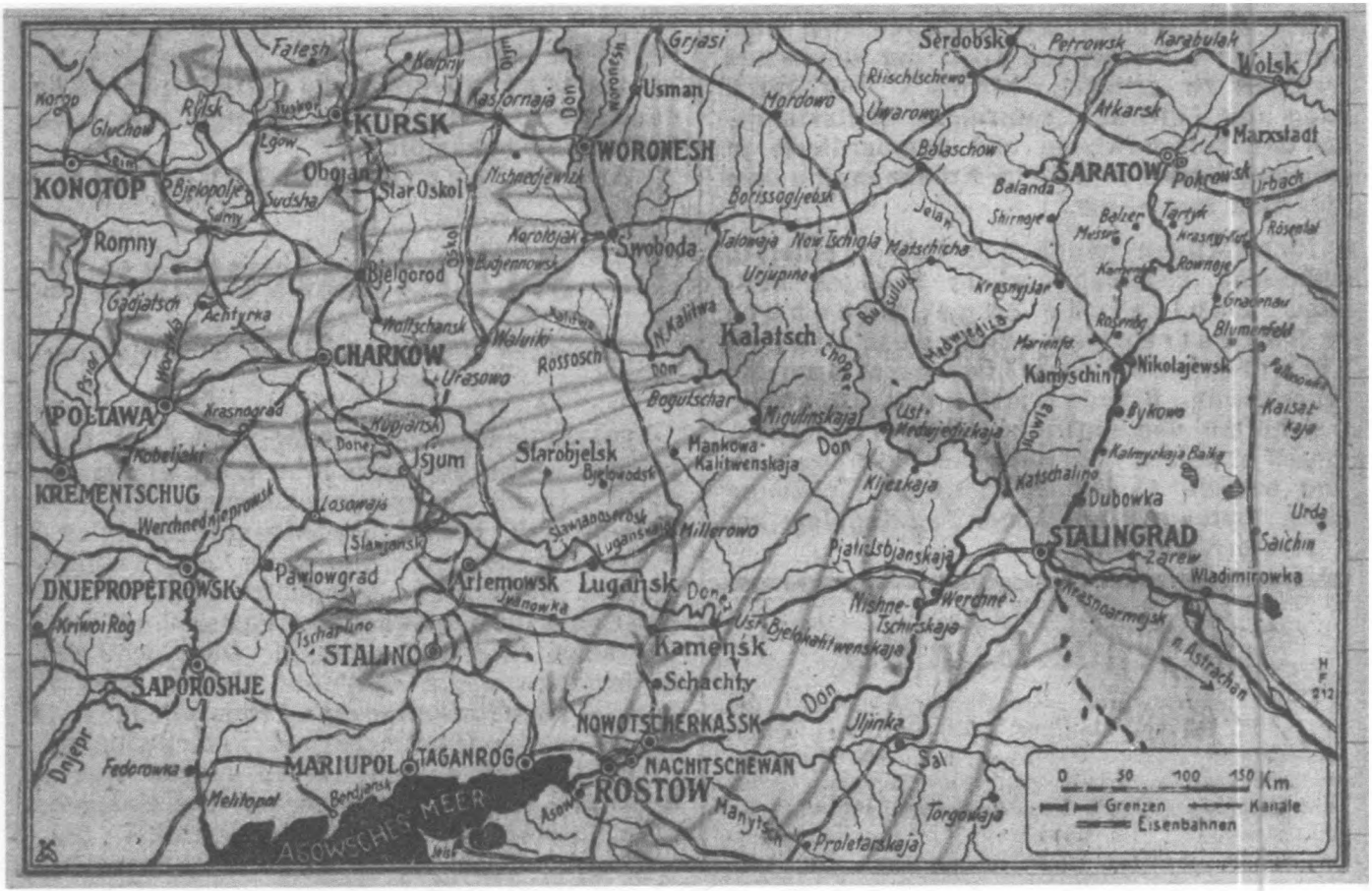

Pietų fronto žemėlapis trečiajame Hanso Roto dienoraštyje. Pieštuku nubrėžtos linijos žymi įvairius sovietų smūgius per 1942 m. pabaigos kontrpuolimą

Sunkioji artilerija nutilo, dabar metas šaulių ginklams – prieštankinėms patrankoms, kulkosvaidžiams ir karabinams. Į fronto liniją vėlai atvykę daliniai apgraibom klupinėja tamsoje. Kaip išgąsdintos vištos kažkur tolumoje sukalena „maksimai". Atsakome dar smarkesne kulkosvaidžių ugnimi, ir po kelių minučių vištidėje kyla didžiulis sambrūzdis, pragariškas triukšmas visame ruože. Draugui ir priešui nurimti dažnai prireikia kelių valandų; naktis dažniausiai jau būna pasibaigusi, ir vėl tenka užmiršti apie miegą.

Oro reidai tomis žvaigždėtomis naktimis Livnių ruože neužmirštami. Sukrečianti ramybė po vakarinio pragariško dvikovoje susikibusių artilerijų triukšmo, kelios ramios minutės laiškui apkase parašyti, tada staiga silpnas ūžimas ore: ivanai!

Lengvas ūžesys virta garsiu kauksmu, kelias valandas drebinančiu orą. Kas naktį tas pats pagarbią baimę keliantis vaizdas: šimtai ore pliūpsinčių žybsnių. Dangų išmargina balti, žalsvi ir raudoni atspalviai; į orą šauna ilgi gelsvai oranžiniai dryžiai, lydimi kieto 20 mm priešlėktuvinių patrankų kalenimo. Iš dangaus krinta ryškiai balti magnio blyksniai. Ant žemės čirškia ugnis, jos liepsnos šokinėja 50–60 metrų į viršų, tada pasirodo gelsvai balti šviesuliai, tartum uždegti ant Kalėdų eglutės – taip vadiname amerikiečių šviečiamąsias bombas. Tik po eglute ne dovanos, bet pėstininkai.

Judėti stengiamės slapstydamiesi, kad nepakliūtume į akis rusams, nes aušra jau apšviečia mūsų apkasus ir griovius. Netoliese iš viršaus atsklinda šliurpimas ir gurgimas, virstantis kurtinančiu šnypštimu, tada baisus trenksmas. Suvirpa žemė, orą perskrodžia blizgių, žėrinčių skeveldrų liūtis... Kartą, du, tris. Tada lėktuvai prašvilpia mums virš galvų. Dabar liepsnos blyksi gretimose tranšėjose, kol bombos išsenka. Iš viršaus atskrieja šviesos žybsniai, į mus šaudo iš lėktuvo ginklų. Į daugiaspalves papliūpas atsakome kulkosvaidžių ir 20 mm patrankų ugnimi. Aplink vieni trenksmai ir griausmai. Koks siaubingas vaizdas, tikra Paskutinio teismo diena! Kam pakanka šaltakraujiškumo stebėti šį beprotišką, karštligišką spektaklį, tas – nepaisant visko – gerai įsimins šias naktis Livniuose.

Kokios sunkios dienos! Puikiai suvokdami Kunešo ruožo svarbą, rusai diena iš dienos meta į tranšėjas pastiprinimą, fronto linijoje stato vis daugiau sunkiųjų patrankų ir tų prakeiktų Stalino vargonų.

Slegiančiame karštyje purškia smulkus lietus – tas beprotiškas oras šiltas kaip myžalai! Nemažai vyrų klupinėja krečiami karštinės. Keliai – bedugnė purvynė, tranšėjos – viena didžiulė pelkė. Prakeiktas apkasų karas! Savo šaulio apkase tuoj paskęsiu, niekur nėra nė menkiausio sauso lopinėlio!

Saulė vėl šviečia, o raudonieji, lietingu oru tikriausiai kenčiantys ne mažiau už mus, ima trykšti nuožmiu agresyvumu. Naktį, remiami tankų, pralaužia mūsų priešakinę tranšėją. Dieną smogiame atgal. Šitai kartojasi tris dienas, kol mes, sklidini teisėto pykčio, įnirtingomis artimosiomis kautynėmis pagaliau užgrobiame nedidelį miško plotą, iš kur jie pradeda savo atakas. Auštant, kai padėtis ima atrodyti kaip niekada rimta, mums į pagalbą ateina mūsų puikieji *DO-Geräte*. Tūnome laikydami tą visą provėžuotą mišką savo rankose; jokia jėga pasaulyje neišmuš mūsų iš čia!

Čia esame jau savaitę. Išdegusiame rusų tanke įrengta stebėjimo pozicija, miškas prikimštas moderniausių ginklų. Raudonieji kelis kartus per dieną prisiartina, bet susikruvina nosį. Pozicija ideali ir beveik nepaimama. Rusai, regis, tą irgi supranta, ir kelias paras mūsų beveik netrikdo. Tačiau tai irgi nėra įprasta, man asmeniškai ta ramybė įtartina.

Vyresnybei tokia ramuma taip pat ne itin patinka, nes mūsų garso aptikimo prietaisai ir stebėjimo postai padvigubinami. Dar po dviejų dienų kiekvienas jau žino, kad raudonieji rezga kažką šėtoniška. Trečią dieną tai išaiškėja, o ketvirtą visa mūšio pozicija, įskaitant svarbią stebėjimo poziciją, laksto į orą puolama rusų tankų.

Norėčiau apie tai papasakoti išsamiau, taip, kaip buvo pranešta korpusui.

Birželio 30 d. Priešais mūsų pozicijas pastebimas rusų karininkas, jis aiškiai tyrinėja ir fotografuoja mūsų tankus.

Liepos 6–7 d. Į akis krintamai praplatėja bermos išilgai visos priešo tranšėjos priešais mus.

Liepos 7 d. Dezertyras praneša, kad šioje pozicijoje kasamas tunelis, dar 20 metrų, ir jis bus užbaigtas.

Liepos 12 d. Už penkiolikos metrų nuo mūsų spygliuotos vielos užtvaros pastebėtas iš žemės kyšantis metalinis strypas. Tuo pat metu rusai iš savo tranšėjų nužiūrinėja mūsų tankus. Remiantis pradiniais stebėjimais, spėjama, kad rusai savo tunelį kasa tankų link. Todėl trijų metrų gylyje rausiamas apsauginis tunelis, ten atliekami stebėjimai garso lokatoriumi. Vadovaujantis dezertyro parodymais, liepos 10-ąją pamėginama kontratakuoti sunkiosiomis prieštankinėmis minomis. Nors jos susprogdinamos dešimties metrų atkarpoje, rezultatų nepasiekiama. Išrausų tyrinėjimas neparodo jokių tunelio buvimo pėdsakų. Dar trys kontrsprogdinimai bevaisiai, liepos 14-osios vakare rengiamasi atlikti ketvirtą. Mūsų artilerija ir sunkieji ginklai fronto linijoje sutankinami. Atsargumo dėlei išdėstomi „ispaniškieji raiteliai" [*spanische Reiter* – į užtvarą sujungtos X pavidalo nusmailintos kartys] ir spygliuotos vielos S ritiniai [*S-Rollen*].

Siaubinga tūnoti ir laukti sumaišties, galinčios prapliupti bet kurią akimirką. Apie atsitraukimą iš pozicijos negali būti nė kalbos, todėl pats laikas parašyti testamentą ir nualintais nervais laukti ugnikalnio išsiveržimo. Kokia baisi situacija! Valandos virsta minutėmis, minutės – valandomis. Laikas dabar vos slenka. Tai varo iš proto! Norisi šaukti, kaukti ir rautis plaukus iš pykčio. Nešvankūs juokeliai ir keiksmai šiuo atveju nepadeda. Laukdami katastrofos, vyrai bukai ir tuščiai spokso į nieką.

Liepos 14 d. Devynioliktą valandą už 25–30 žingsnių dešiniau, priešais tankų liniją, netikėtas sprogimas. Po sekundės toje pačioje vietoje dar vienas, net galingesnis, lydimas kitų dviejų sprogimų maždaug už 80 žingsnių nuo mūsų tankų. Bataliono vadas ir keli sprogimo jėgos išverčiami iš kojų kariai pačiose pirmutinėse tranšėjose palaidojami gyvi. Bet paramos tranšėjos atlaiko, pagrindinė smūgio banga nusirita nepadarydama didelės žalos. Išskyrus kelis įdrėskimus, aš ir mano vyrai sveiki.

Staiga prabilus artilerijai, šturmo dalinys mėgina prasilaužti pro mūsų pozicijas. Jis taškomas rankinėmis granatomis ir karabinais. Mūsų lengvieji ir sunkieji kulkosvaidžiai, palaidoti po suirusiomis bermomis, nebeveikia ir artimosiose kautynėse beverčiai.

Per visą tą sumaištį mums netgi pavyksta paimti belaisvių. Tardomi jie vėliau pasakys įdomių dalykų. Šįkart išsisukome tik su mėlyne po

akim – žuvo trys ir sužeista dvylika. Stacionari pozicija prieš miną! Dabar mūsų eilė! Vienintelio dalyko, kurio dabar trūksta, tai užsidegimo.

Po atakos aptinkame štai ką: tunelis prasidėjo nuo pirmutinės tranšėjų linijos tiesiai prieš mūsų poziciją. Tuneliui kasti – liepos 14-ąją jis jau buvo 170 metrų ilgio – buvo sutelkta daug šturmo dalinių. Vienu metu viduje darbavosi dvidešimt vyrų. Kadangi molis minkštas, darbuotasi visiškai tyliai. Tunelio gale, sprogstamojoje kameroje, pasak belaisvių pasakojimo, buvo padėta 1000 kilogramų bomba, ji susprogdinta liepos 14-ąją. Šis incidentas laikytinas viena iš raudonųjų klastingiausių kovos formų. Beveik kiekvieną šios neprilygstamai žiaurios kampanijos dieną raudonieji padaro mums nuostolių pagal vienokį ar kitokį šėtonišką planą.

Pateiksiu tik kelis pavyzdžius.

Fugasiniai užtaisai ir padegamosios granatos mums nebe naujiena, su šiomis priemonėmis susipažinome jau žiemą, lygiai kaip ir su penkiasdešimčia skirtingų rūšių minų. Bet dar yra minų spąstai. Ypač sukti bolševikai naktį kerta vokiečių linijas ir įvairiose vietose prismaigsto ženklų su vokišku užrašu: „Dėmesio! Minos! Sunkvežimiams važiuoti dešine puse!" Dešinė kelio pusė, žinoma, užminuota, ir sunkvežimis išlekia į orą.

Kiti pavyzdžiai: viduryje minų lauko pastatomas ženklas: „Išminuotas praėjimas" arba prie minų prikimštos išrausos pamatysi fanerinę lentelę su užrašu: „Sviedinių tūtų surinkimo vieta – atmink, namų frontui reikia žaliavos, kad aprūpintų tave naujais sviediniais!" Daug sąžiningų pėstininkų, nespėjus įspėti vyresnybei, tapo šio pikto triuko aukomis.

Kad raudoniesiems nieko nėra šventa, rodo ir tai: pozicinio karo atakų ir kontratakų karuselėje negyvus kovos draugus gana dažnai tenka palikti priešo teritorijoje. Kitos dienos kontrataka prarastus ruožus tikimasi susigrąžinti. Raudonieji žino, kad garbingo vokiečių kareivio pareiga yra bent palaidoti kritusius kovos draugus. Žino, jog tai darome kupini rimties ir susikaupimo, kaip fronto kareiviams ir pridera elgtis kritusių kovos draugų atžvilgiu. Kaip tik todėl jų sumanymai

neįsivaizduojamai šėtoniški ir žiaurūs: mūsų kritusių kovos draugų sustingusias rankas ar sutraiškytas galūnes jie prijungia prie minos, kuri sudrasko į skutus norinčius juos palaidoti mūsiškius. Man kaskart nugara nueina pagaugais nuo tų galvažudžių šitokios piktadarybės.

Prieš kelias dienas tiekimo kelyje rusai padėjo raudonu kryžiumi pažymėtą pirmosios pagalbos vaistinėlę su paslėptu užtaisu. Vaistinėlę pakėlus, užtaisas sprogo, žuvo sunkvežimio vairuotojas. Rusų oro pajėgos dabar išbarsto ne tik jau pažįstamų mechaninių pieštukų ir rašalinių parkerių su jautriais sprogmenimis, bet ir nedidelių pirmosios pagalbos vaistinėlių, panašių į vokiečių. Išvyniojant tvarstį sprogęs itin jautrus užtaisas smarkiai sužaloja pilvą ir veidą.

Pasak vieno dezertyro – karininko, rusų oro pajėgos primėto cigarečių pakelių, kurie atidaromi sprogsta, kišeninių laikrodžių, smarkiai sužalojančių mėginant juos prisukti, pilkšvos spalvos dirbtinių varlių, ant kurių užlipus viskas išlekia į orą.

Netoli Maloarchangelsko tiekimo kelyje buvo primėtyta šimtagraminių lauko pašto paketų su vokiškais siuntėjų ir gavėjų adresais. Paliesti sprogdavo rimtai nudegindami. Tose pačiose apylinkėse rasta nedidelių ovalinių skardinių, ant kurių vokiškai parašyta: „Tepalas nuo uodų ir utėlių"; jos išsiskyrė itin pavojingu sprogstamuoju poveikiu. Ir taip be pabaigos. O štai dar vienas įstabus daiktelis, sukėlęs didelį sąmyšį sunkiomis naktimis netoli Drozkovo...

Klausykit! Tai patvirtino oficialūs šaltiniai: „rusų garsiniai sviediniai". Sviedinys sprogsta kelis metrus virš žemės paviršiaus. Jam sprogus, dešimt sekundžių girdimas garsas, labai primenantis į žemę įsirėžusio sviedinio sprogimą. Kas sukelia tą garsą, nežinia. Įdėmiai ištyrus sprogimų vietas, neaptikta nieko, kas paaiškintų tokio triukšmo priežastį.

Galėčiau išvardyti gerą tuziną panašių pavyzdžių. Jie visada panašūs! Bolševikai toli pralenkė mus tokiu karybos būdu. Niekingas pranašumas, bet pavojingas!

Liepa. Dezertyrai ir karo belaisviai praneša, kad anoje pusėje plačiai rengiamasi požeminei kovai. Raudonieji šitaip nori užimti mūsų patogią poziciją; gautas atitinkamas įsakymas iš Stalino.

Požeminė kova! Didžiojo karo Vozgesų (Vosges) [nedidelis kalnynas pietryčių Prancūzijoje] ir Argonos (Argonne) [kelių didelių mūšių

Pirmojo pasaulinio karo metais Prancūzijoje vietaJ kovotojai labai gerai žino, kaip toks kovos būdas alina kiekvieno vyro nervus. Dieną naktį dabar atidžiai klausomės giliausiose bunkerių vietose.

Prieš keturias savaites lygiai taip pat gulėjome savo apkasuose ir tranšėjose priglaudę ausis prie permirkusios žemės, klausydamiesi kirtiklių bei kastuvų dunksėjimų. Kad nurimtų smarkiai plakančios širdys ir alinami nervai, vis kartojome sau: kol dunksi, pavojaus nėra. Kokia vargana paguoda tomis valandomis! Tada išgirdome, kad į užbaigto tunelio galą velkamos sprogmenų dėžės. Supratome, pavojus didėja. Jei ten viskas nutils, vadinasi, atėjo metas – kamera pilna ir bet kurią akimirką gali driokstelėti galingas, viską griaunantis sprogimas.

Valandas ir net dienas tiesiog tysojome ant tūkstančio kilogramų dinamito, kol liepos 14-osios vakarą jo sprogimas sudraskė mūsų pozicijos struktūras į šipulius, ir aplink teberūkstančias išrausas užvirė mūšis.

Net šiandien nežinome, ar raudonieji rausia tunelius. Kaip tik ta nežinomybė slegia labiau už viską. Vis priglaudę ausį prie žemės klausomės! Varome vienas kitą iš proto, kiekvienas tikina girdėjęs įtartinų garsų po žeme. Tikras beprotnamis, vyrus labai sunku nuraminti.

Vis dėlto esu įsitikinęs, kad mūsų vyresnybė greitai aptiks net menkiausius pasirengimus anoje pusėje, ir tas pasitikėjimas leidžia man ir mano vyrams kiek nurimti, nes tranšėjose niekas taip neužkrečia, kaip ištvermė ir šaltakraujiškumas.

Paskui kai kas sujaudina mūsų dvasią ir net didžiausius pesimistus paverčia laimingai besišypsančiais optimistais – naujos taisyklės dėl atostogų! Žmoną ir dukterį tikiuosi pamatyti rugpjūčio pradžioje. Tačiau džiaugsmą lydi didelė baimė. Mums, kurie, Dievas mato, kovėmės su mirtimi ir šėtonu, siaubą kelia mintis, kad ligi to laiko mus gali kliudyti metalo gabalėlis, tuos palaimingus lūkesčius sudraskydamas į skutus. Kautynėse visi staiga imame elgtis atsargiau, pranyko per apšaudymus rodytas užsispyrimas. Nebesame sudiržę fronto kiaulės, virtome uniformuotais civiliais. Dievas mato, nesiskiriu nuo kitų.

Atostogos – ar jos bus ilgos? Ar susitvardysime namie viduje ir išoriškai? Tūkstančiai minčių ir samprotavimų sukasi mano vargšėje galvoje. Prakeikimas! Kad tik tos atostogos ateitų greičiau.

Per mano naktinę žvalgybą paimame belaisvių. Mus labiausiai domina priešo kasimo darbai. Pasak pagautų bolševikų, žiurkės ten

darbuojasi dieną ir naktį. Kur rausiami tuneliai, jie nežiną arba nėsako, nepaisydami mūsų drastiškų tardymo priemonių.

Visi keturi patvirtina vieną dalyką: tai pirma tokio masto operacija, ir sprogimo nereikėtų laukti anksčiau nei po dviejų mėnesių. (Jie buvo teisūs; spalio 5-ąją į orą išlėkė dviejų šimtų metrų ruožas į šiaurę nuo mūsų.)

Kelias dienas kvepia bėda. Niekas nebegalvoja apie atostogas ar panašius malonius dalykus – tam tiesiog nebėra laiko. Šiandien aušta nt prasidėjo keturioliktas šią savaitę sovietų tankų šturmas. Dabar, vėlyvą popietę, ataka pagaliau atmušta. Mes nusekėme paskui juos su tankais bei priešlėktuvinėmis patrankomis ir prasilaužėme pro jų linijas iki nedidelio medžiais apaugusio lopinėlio. Šįkart buvo labai sunku. Bet atlaikėme, o mūsų atlygis – lengvas pypkės dūmas.

Fronto linijoje pėstininkija atkakliai ir sunkiai kaunasi. Ant kalvos už kelio, kur riogso didelio tanko liekanos, kur žemė daugsyk perarta sviedinių, kur saulėto dangaus fone keistai ir liūdnai styro sudegusių medžių strampgaliai, verda tikras pragaras. Mūsų minosvaidžių minos ant kalvagūbrio įžiebia raudonų žaibų fejerverką, sukeliantį tirštų dūmų sieną. O kadangi rusų tankams trinktelėta į nosį, raudonųjų dabar siunčiami bombonešiai ir žemai skrendantys šturmo lėktuvai įsitraukia į sausumos mūšį. Mūsų kulkosvaidžiai loja, sviediniai šnypšdami lekia į priešą. Lėktuvų variklių ūžesys ir jų ginklų tratesys susilieja į pragarišką triukšmą, pripildantį dangų ir žemę.

Staiga į koncertą įsitraukia keistas garsas, priverčiantis mus pastatyti ausis ir įtempti jusles: priešo artilerija! Sviediniai su trenksmais sproginėja, o skeveldros, pavėlavusios atėjūnės, bjauriai urgzdamos krinta iš dangaus ant medinių mūsų tranšėjos perdangos lentų.

Raudonieji šiandien šaudo prastai. Patys tikriausiai tai supranta, nes po ketvirtos salvės – tyla. Fronto linija irgi nurimsta. Man tai pažįstama: kokią valandą bus tylu ir ramu, paskui, nakčiai užėjus, viskas visa jėga prasidės iš naujo, o anksti rytą tie kiaulės vėl atslinks su savo tankais. Tiesiog paraštėje – trokštu atostogų. Net pravirkstu, kad negaliu ištrūkti iš čia šiąnakt. Atostogos, ypač dabar, atrodo neįtikėtinai toli!

Rugpjūčio 10 d. Vykstu namo, traukinys kratydamasis slenka į priekį sraigės greičiu. Beveik neįtikėtina, bet štai aš tvirtai pagamintame

vokiečių keleiviniame traukinyje. Kiekvienas prabėgantis telegrafo stulpas vis labiau priartina mane prie Rozel ir mano mažosios mergytės. Laimė, kelionė ilga, nes man būtų buvę sunku palikti paskutinių valandų fronto linijoje išgyvenimus. Išvykti buvo nelengva; krito du mano vyrai. Patrankos važiuoklė sudegė, visa mano manta nuėjo perniek.

Geriausia miegoti, miegas leidžia užmiršti. Galbūt avansu prieš manęs laukiančias laimingas dienas ką nors gražaus susapnuosiu. Kokia laimė! Net akys sudrėksta – dabar tai neįtikėtina! Niekas nesupras, kas dedasi mano viduje. Laimingas žmogus neturi būti liūdnas.

Rugsėjo 6 d. Aš vėl savo dalinyje! Septyniolika saulės ir laimės dienų atrodo kaip tolima svajonė. Atostogos buvo nuostabus išgyvenimas. Kupinas dėkingumo, galvoju apie savo meilę, kuriai turiu padėkoti už nesuskaičiuojamas giedros laimės valandas. Neužmirštamos valandos ir su mažąja Erika. Viskas, tikrai viskas, buvo kupina darnos ir saulės šviesos. Prisirinkau tiek daug nuostabių, paguodžiančių minčių ir prisiminimų, tai padės pakelti artėjančias sunkias žiemos dienas. Viešnagė namie suteikė naujų jėgų ir optimizmo. Viskas vėl atrodo prasminga. Puoselėti tai ir kautis dėl to verta. Taip, išties verta!

Su saviškiais susitinku Sosnoje. Nuo žiemos nuolatos maliausi tarp Rževo ir Charkovo, visada atsidurdamas ten, kur kritiškiausia padėtis. Per tą laiką mūsų klajojančią šutvę dislokavo netoli Voronežo, čia ji bebaimiškai laikėsi, o dabar laukia naujų įsakymų. Kelių trūksta, bet apskritai viskas savo vietoje. Koks neįtikėtinas stebuklas!

Šiandien atėjo įsakymas įsikurti čia, Sosnoje. Vargani būstai parengtini žiemai. Neįtikėtina – nejau mes, vargšai, negailestingai gainiojami šunys, bent kuriam laikui sulauksime ramybės ir tylos? Bet kažkas primena kiaulystės dėsnį. Uoliai ir kantriai įsirengiame būstus. Vienur kitur dar būtų galima ką nors pagerinti, bet apskritai žiemos urvus jau užbaigėme.

Dabar, žinoma, gausime žygio įsakymą. Ir iš tiesų jis ateina nevėluodamas. Vieną gražią popietę atbėga ryšininkas:

– Visiems pasirengt, divizija po dviejų valandų iššygiuoja!

Sudie kiaušiniams ir pienui! Būtų buvę puiku, bet neskirta. Nustatytu laiku, kaip liepta, varikliai suburzgia atsisveikinimo dainą, ir mes išvykstame Voronežo kryptimi.

Kelyje! Svilinantis karštis slegia kaip išlydytas švinas. Iššygiuoti įsakyta kaip tik tada, kai reikalai Voroneže suprastėjo. Pakeliui stengiamės ignoruoti visas problemas, karštį ir dulkes. Skubiai sukarti teks kelis šimtus kilometrų, mes reikalingi, nedelsiant reikalingi prie Voronežo. Aplink liūdnas dykas peizažas, lygi, visiškai negyvenama ir nesikeičianti lyguma nuo horizonto iki horizonto. Taip pat dulkės, karštos dulkės, karščiausios dulkės! Mus dengia nesibaigiantys baltai gelsvų dulkių debesys, kartais apribojantys matomumą iki kelių šimtų metrų, tada kelio ieškoti tenka grabaliojant. Pėstininkija, kaip visada, pirmyn žygiuoja aklai, ištvermingai ir narsiai, saulei kepinant peizažą be jokio pavėsio, temperatūrai kasdien perkopiant keturiasdešimties laipsnių karščio ribą.

Juo arčiau Voronežo, juo niūresnis kraštas. Neseniai čia siautė įnirtingas, kruvinas mūšis. Kiek akys užmato, tušti laukai ir lygumos. Keliai – vien dykrą be medžių kertantys platūs dulkių dryžiai. Nuo jų sklinda rytietiška dvasia. Panašūs turi būti karavanų keliai Mongolijoje. Vinguriuoja kaip upės. Tikra plati dulkių upė, išsišakojanti į daugybę intakų, plačiai išsiliejanti, suskylanti į dar daugiau intakų kitiems sugrįžtant į pagrindinę tėkmę.

Tada kelias staiga susiaurėja. Tiltas, turime pravažiuoti žole apaugusį pelkėtą ruožą, visus intakus suspaudžiantį į vienos eismo juostos kelią. Už tos kliūties kelias vėl greitai išplatėja, atsiranda daugybė atšakų. Kelio paviršius suplūktas nesuskaičiuojamų sunkvežimių, jo iškilimai ir duobės bei pilkšvai baltas atspalvis su tamsiai pilkos spalvos priemaiša primena dramblio odą.

Iki Voronežo dar trisdešimt kilometrų. Jis turbūt ten, kur kyla milžiniški juodi dūmai. Per trumpą atokvėpį girdime vėjo ligi mūsų atnešamą patrankų dundesį, tai įnirtingiausio Rytų fronto mūšio garsai. Pro šalį slenka begalinės aprūpinimo šaudmenimis kolonos, nuo fronto vienas po kito rieda kone per siūles nuo sužeistųjų plyštantys sanitariniai automobiliai su plevėsuojančiomis didelėmis, raudonais kryžiais papuoštomis vėliavomis ant antvožų. Mūsų veidai rimti, žinome, kad ateinančiomis dienomis kai kurie iš mūsų sulauks savo likimo.

Dvidešimt kilometrų iki Voronežo! Dabar sutinkame ilgas vargo vilkstines. Paskutiniai pabėgėliai iš miesto – moterys, vaikai, pagyvenę žmonės, ligoniai ir neįgalieji – kiūtina abipus smėlėto kelio į pietus. Visi

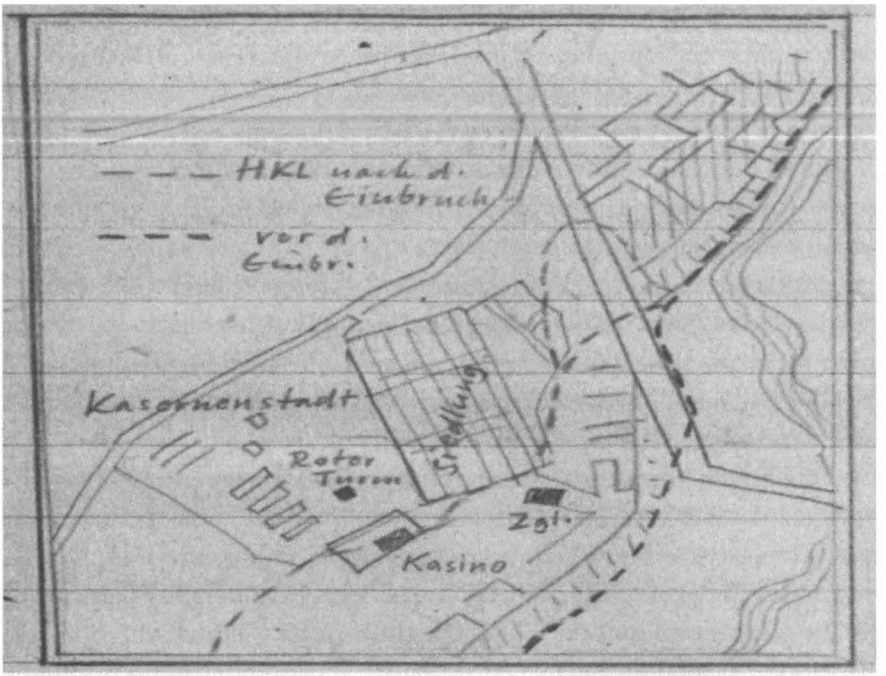

Hanso Roto nubraižyta Voronežo centro schema su vokiečių pagrindine kovos linija (HKL) ir priešakinėmis pozicijomis

apsikrovę išlikusiu turtu, kurį pavyko išgelbėti iš griuvėsių. Važiuojame pro tuos liūdnus vaizdus ne vieną kilometrą.

Staiga ore ūžesys, danguje ima skleistis nedideli priešlėktuvinių patrankų šūvių debesėliai. Žaibiškai puolame į pušų priedangą. Nelaimingų pabėgėlių kolonos stojiškai žingsniuoja toliau. Pavargusios ir išsekusios dūlina karštu smėliu. Tada staiga – veriantis švilpesys, baisus kauksmas: pažeme praskrenda šeši ar septyni rusų bombonešiai, išmeta bombas ir atidengia ugnį į bejėgę minią.

Nemoku žodžiais apsakyti kraupių skerdynių, tų šunų surengtų saviems žmonėms. Pirmąją pagalbą galime suteikti tik keliems, nes turime judėti toliau, judėti į frontą, kur kyla juodi kaip rašalas dūmų debesys ir jau matosi blyksinčios liepsnos.

Rugsėjo 16 d. Rusai užėmė rytinį Voronežo pietinės dalies šlaitą. Kartu su juo netekome svarbių gynybos bastionų – „kazino" ir „plytų kiemo",

iš kur priešui atsiveria vaizdas toli į mūsų užnugarį. Jie gali matyti ligi pat Dono su jo kalvomis ir tiekimo keliais. Man jau papasakojo, kad kontratakos buvo nesėkmingos ir kruvinos, o savaitę trukęs apšaudymas iš šimtų ginklų nepadarė jokio poveikio.

Nuo tada raudonieji tūno „kazino" – milžiniškoje griuvėsių krūvoje, po kuria yra gilūs ir saugūs rūsiai. Jie įsitaisę ir „plytų kieme", jį nebuvo lengva sugriauti mūsų „štukoms". Visa ta vieta atrodo kaip gelsvai rudas išdegęs plotas, nekaltai dryksantis saulės šviesoje.

Šiaurėje ir vakaruose, kiek akys užmato, subombarduotų namų vandenynas, milžiniškas griuvėsių laukas. Aukštyn virsta visokiausių atspalvių pilki dūmai. Naujų gaisrų balti ir gelsvi debesys susimaišę su violetiniu ir pilku rūkstančių bei rimstančių gaisrų rūku. Viršum jų grėsmingai iškilusios komunistų partijos monumentalios akmens ir betono tvirtovės, sovietų pilys. Jos sutvirtintos, kiekviename iš tų pastatų siautusios įnirtingos kautynės, kiekvienas turi savo kruviną istoriją. Visi, kurie kovėsi Voroneže, visam laikui prisimins ypač kruviną mūšį dėl vieno namų kvartalo – operaciją „Ligoninė".

Štai „Raudonoji aikštė" su pretenzingu sovietų administracijos pastatu; ant jo fasado nedidelių, apdriskusių raudonų vėliavų greta. Toliau – kalėjimas, didžiulis pastatas, jo daugiau negu metro storumo sienų pažeisti neįstengė nė sunkiausi mūsų ginklai. Atsitraukdami bolševikai paskutinę akimirką spėjo susprogdinti vieną pastato pusę. Sprendžiant iš kvapo, po griuvėsiais turėtų būti palaidotas kalnas lavonų. Šiaurėje ir šiaurės vakaruose yra miesto pramoninis rajonas. Iki horizonto nusidriekia gamyklos, lydymo krosnys ir plieno liejyklos. Mašinų gamykla *Komintern*, kurioje dirbo 10 tūkst. darbininkų, dabar tik geležies ir plytų krūva. Ten taip pat veikė gamykla *Elektrosignal*, turėjusi 15 tūkst. darbininkų, ir *Dzeržinsky*, kas mėnesį gamindavusi 100–120 lokomotyvų. Toliau į vakarus stūkso liūdni, juodi išdegusių aviacijos angarų skeletai. Greta jų – lėktuvų gamyklos; turint galvoje, kad jose dirbo 40 tūkst. žmonių, galima įsivaizduoti, jog jų būta milžiniškų. Taip galėčiau tęsti be galo...

Pietuose – tiesūs keturkampiai daugiabučių kvartalai; jų šią akimirką nesimato per artilerijos uraganinės ugnies sukeltus dūmus. „Raudonasis bokštas" iš dalies taip pat uždengtas murzinai gelsvų parako

dūmų kamuolių. Kur tik pažvelgsi, vien griuvėsiai! Kadaise klestintis miestas, turėjęs 450 tūkst. gyventojų, virto griuvėsių krūva, kur karaliauja siaubas ir mirtis. Ir vis dėlto verta, nepaisant aukų, užimti šį miestą ir ginti dar didesnių nuostolių kaina. Tai – fronto pagrindinis taškas ir atraminis stulpas, turintis dengti pietų armijų puolimą. Būtent jis yra operacijų prie Stalingrado ir Kaukaze sėkmės būtina sąlyga. Stalinas, gerai tai suvokdamas, nepaliaujamai permeta čionai vis naujas šaulių ir tankų divizijas. Jis siekia palaužti šį pagalbinį frontą. Iki šiol įstengėme atlaikyti spaudimą ir priešinsimės, kad ir kas nutiktų.

Nuo telegrafo stulpų nukarę sutraukyti laidai. Visur tysančias arklių gaišenas apgulę spiečiai musių. Būtų galima pirašyti tomus apie tą musių rykštę, šiuos blizgančius melsvai žalsvus parazitus. Gaišenų tvaikas negailestingai skverbiasi į jusles, bet mūsų nosys ir ausys jau priprato prie šitos iš vaiduokliško miesto sklindančios simfonijos. Tik niekaip negalime priprasti prie tų bjaurių musių. Jas traukia lavonai po griuvėsiais, ir jų čia prisiveisė nesuskaičiuojami spiečiai. Paukščiai irgi neaplenkia mūšio lauko. Virš griuvėsių ir mirties laukų karksi tūkstančiai varnų. Pastebėjusios kraupų mirties derlių, jos neria į griuvėsių gilumą.

Nuvargęs ir suprakaitavęs mūsų dalinys klupiniuoja Revoliucijos prospekto, vienos iš gražiausių Voronežo gatvių, raupuotu asfaltu. Greta betoninių žydų-bolševikų laikotarpio pastatų čia stovi – ar tiksliau stovėjo – erdvūs cariniai statiniai. Nuo išdegusių langų sklinda beprasmio griovimo siaubas.

Viduje jaučiamės išdegę, o kūnus slegia nuovargis. Būdavo metas, kai kautynių valandas pakeisdavo tyla. Tie laikai baigėsi. Dieną ir naktį šis griaunamasis darbas ir žmonių skerdynės apšviečiami ryškių liepsnų. Kartais valgai, ką turi, velki šaudmenis ar minutę atsikvepi išrausoje. Veidai pajuodo ir sukrito. Visą parą trunkanti katorga visus išsekino, nepamatysi nė vieno apvalaino. Akys paraudusios nuo dūmų ir naktinių sargybų, bet dantys, kremtant kietą duoną, balti. Nemanau, kad užsidirbti kasdienę duoną įmanoma dar sunkesniu darbu.

Mes vėl „pietinės gyvenvietės" pozicijoje, tvirtoje placdarmo dalyje. Dangus pilkas ir aptrauktas sunkiais lietaus debesimis. Žemė taip permalta, kad kraujuoja iš tūkstančių apvalių žaizdų. Netvarkingos pozicijų sistemos driekiasi kalvos šlaitu aukštyn. Šaulių apkasai,

sviedinių išrausos, spygliuota viela bjauroja kraštovaizdį paversdami jį šlykščia grimasa.

Mūsų kruvinoji „gyvenvietė" yra kaip tik priešais tašką, kur priešas mėgina prasilaužti. Jau mėnesį ją daužo milžiniškas griovimo kūjis. Nesuskaičiuojamų aukų kaina sovietai priartėjo iki mūsų per šūksnio atstumą. Dėl kelių metrų leista nukraujuoti gausybei elitinių batalionų. Čia sudegė ištisi bolševikų tankų eskadronai. Vien per trumpą laiką nuo liepos 10-osios iki rugpjūčio 24-osios čia sunaikinti 978 priešo tankai. Sovietams nepavyko įgyvendinti savo tikslo – įveikti penkiasdešimt metrų iki aukštėliau esančių gyvenvietės griuvėsių.

– Prakeikimas! – mesteli vienas iš mano bavarų man už nugaros. Daugiau neištaria nė žodžio. Dabar čia mirtina tyla. Bet koks kauksmas lauke! Nuo viršuje siautėjančios artilerijos ugnies ant mūsų kaip miltų lašeliai krinta kalkės ir tinko nuotrupos. O gerosios senosios akmeninės lubos, atlaikykite ir nenuvilkite mūsų!

Šią popietę iš pulko štabo reikia paimti įsakymus. Pasisiūlau savanoriu, nes ilgiau nebegaliu ištverti deguonies stygiaus ir sustingusių kaulų bei nutirpusių galūnių kančios. Koks nuostabus šviežias oras! Nustojo lyti ir gatves užtvindė drėgna migla, kurioje išsiskiria vaiduokliškai pilkšvi ir liūdni griuvėsiai. Ugnis nurimo. Tik viena kita salvė padrikai prašvilpia virš aukštų pastatų. Dusliai sprogsta atinkštęs 122 mm sviedinys. Gatvė virto purvina duobe, sulig kiekvienu žingsniu tyška tirštas purvas, nes nutekamieji grioviai užversti nuolaužų kalnais. Išlenda saulė, bet aš neturiu laiko ja pasimėgauti, nes kaip tik šią akimirką vėl visa jėga prasideda apšaudymas. Artilerijos sviediniai krinta ant griuvėsių kaip liūtis. Ta prakeikta purvynė trukdo bėgti. Turiu perkirsti kažkokį kiemą už namo, kur klampynė dar didesnė. Gal neparkrisiu – brangus Dieve, neleisk man parpulti į tą mėšlyną. Į nosį skverbiasi negyvų kūnų dvokas, neįstengiu įkvėpti šviežio oro. Tas šlepsenimas ir slidinėjimas klampiame purve atrodo niekada nesibaigs. Virš galvos lėktuvų ūžesys, aplink mane pasipila bombos. Daug nesprogusių nugrimzta į purvą. Vienoje pusėje sužvilga „ratos" fiuzeliažas su pilkšvai žalsvais sparnais, ant jo rūpestingai nupiešta raudona sovietų žvaigždė.

Prakeikimas, turėčiau jau būti pasiekęs tikslą! Štai pagrindinė gatvė, suniokota nuolatinio bombardavimo ji jau nebepanaši į gatvę.

Vokiečių barikada mūšio dėl Voronežo metu

Degantis sovietų tankas

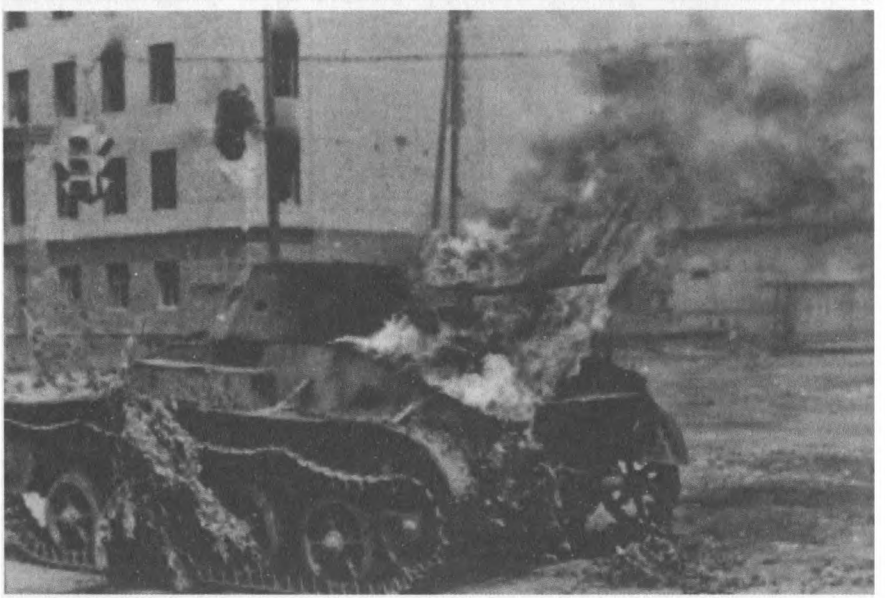

Tipiška tranšėjų karo scena netoli Voronežo

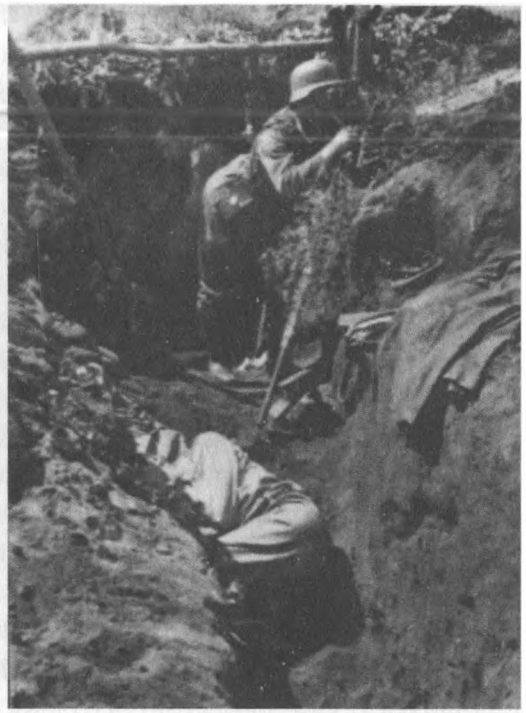

Voronežo fronte

Mano žemėlapyje parodyta namų eilė, tačiau šie jau seniai nušluoti nuo žemės paviršiaus. Toliau priekyje turėtų būti Molotovo aikštė, ten aiškiai šaudo minosvaidžiai, loja kaip pasiutusių šunų gauja. Dusliai šniokšdami netoliese prašvilpia pavieniai šūviai.

Nieko nebus. Prakaituoju kaip beždžionė, keliai linksta, turiu atsikvėpti ir parūkyti. Sunkiųjų sviedinių salvės lekia Raudonojo fabriko link. Sprogsta ne per toliausiai, pakankamai arti, kad išgirsčiau sprogimų garsą ir juos pamatyčiau. Dūmai apgaubia suskaldytų ąžuolų plotą. Kaip tik dabar į šipulius sudraskomas milžiniškas medžio kamienas, aplink skraido atplaišos. Susigūžiu prie sienos netoli nesprogusio sviedinio. Kitapus kelio atsiranda daugiau išrausų, dūmų kamuoliai raitosi į viršų, svaidomi žemės gabalai. Kaip tik šią akimirką garsiai sprogsta skeveldrinis sviedinys; visą gatvę užtvindo baltai pilki dūmų debesys ir ryškūs žybsniai. Pakerėtas spoksau į tą siaubingą vaizdą.

Tada tie prakeikti šunys ima kristi arčiau. Skęsdamas purve šnypščia išdegęs sviedinys. Automatiškai ranka prisidengiu burną. Garsus kauksmas. Dieve, kokie jie dideli! Vos spėju pasiekti apgriuvusį rūsį, ir prasideda audra. Dundantys virpesiai atsklinda iki tos vietos, kur esu. Kas prasidėjo kaip parūkymo pertrauka, virto ilga baimės ir siaubo valanda.

Šiandien sekmadienis, saulėta. Po šaltų ir lietingų dienų vakar pagaliau pasidarė šilta kaip gegužę. Dangus virš Voronežo didmiesčio griuvėsių žydras ir taikus. Užkopiau iki parako gamyklos griuvėsių kalno paties viršaus ir dabar tupiu susigūžęs tarp lubų išsilydžiusių ir sulankstytų geležinių sijų. Nuo čia atsiveria tolimas vaizdas, galima matyti trečdalį miesto. Štai ten plačia dumblina vaga teka Voronežas, senoji geroji upė; ji ištisas savaites buvo mums gera fronto linija, gera užtvara nuo puolančių raudonųjų.

Anomis rugpjūčio dienomis net vadovybė prarado budrumą. Mūsų pasitikėjimas drumzlinu senojo Voronežo srautu virto nepateisinamu nerūpestingumu. Kiekvieną naktį matome, kad rusai verčia didžiules krūvas akmenų. Į diviziją vienas po kito eina pranešimai. Oro žvalgyba praneša, kad prie Monastyrčenko telkiami tankai. Išskyrus kelis sviedinius, nieko, absoliučiai nieko nepadaryta, kad būtų apsisaugota nuo artėjančios nelaimės. Vieną gražią dieną akmenų užtvanka skersai Voronežo užbaigiama. Vadovybei nusiųsta daugybė įspėjimų. Jos

atsakymas: „Tegu tankai prisiartina, tada juos bus lengviau pamušti." Atleiskit, kad išsamiai nepapasakosiu, kaip tie tankai buvo pamušti.

Voronežas. Tūnome milžiniško keturaukščio daugiabučio griuvėsiuose. Pro sudaužytus langus, skersai sulankstytas ir išsilydžiusias geležines sijas ir Mėnulio kraterio landšaftu virtusį kiemą matome frontą iki pat „Raudonojo bokšto".

Vos prieš kelias savaites, prieš didįjį „Kazino puolimą", ten buvo mūsų mėgstamas stebėjimo postas. Šiandien tuose griuvėsiuose tuščia, niekas nenori rizikuoti ir ropštis aukštyn. Iš paskutinių aštuonių, kurie išlindo, kiekvienam teko vilkti žemyn sužeistus ar žuvusius kovos draugus, kol atėjo metas, kai iš ten niekas nebesugrįžo.

Į dešinę nuo bokšto prie daugiabučio galo yra „kazino". Visi, kas kovėsi Voroneže, žino, ką tai reiškia. Čia ir „plytų kieme" už poros šimtų metrų į šiaurės rytus įsikūrę rusai. Tie du taškai kontroliuoja visą sektorių ir atkakliai ginami. Ten tikriausiai galvas padėjo jau tūkstančiai. Ištisas šešias dienas vienas kitą keitė neregėto intensyvumo apšaudymai. Kelias valandas tvyrojo vien tik dūmai ir siautėjo liepsnos. Nieko! Jie nesusvyravo.

Po dar vienos savaitės parengiamojo artilerijos apšaudymo ir bombardavimų pradėjome kontrataką su tankais ir šturmo pabūklais. Tikinome save, kad po tokios neįtikėtinos, neregėtos visų sunkiųjų ginklų ugnies griuvėsiuose gyvos neliks nė pelės.

Kur tau. Puolimo dienos vakare, išskyrus kelis išlikusius karius, divizija sunaikinta. Prarasta gausybė gyvybių, ginklų ir tankų. Visas sumanymas nenusisekė. Stebuklas, kad kitą dieną išgalėjome atlaikyti milžinišką raudonųjų spaudimą. Vis dėlto jie įstengė mus atstumti iki spalio 20-osios pozicijos ir smarkiai praretinti. Jų dalinius rėmė Stalino vargonai. Tą naktį prasidėjo kritiškiausia mūšio dėl kruvino miesto stadija.

Laukta rusų ataka visomis jėgomis truko penkias paras iki šios nakties. Užsispyrę desperatiškai stengėmės išlaikyti rūkstančio griuvėsių lauko kiekvieną metrą. Nuostoliai buvo dideli, bet vėl atlaikėme padūkusį šturmą, nors ir išeikvodami savo paskutines dvasinių ir fizinių jėgų atsargas.

Voronežo griuvėsiai

Dabar tylu, draugai ir priešai pritilę akmenų griuvėsiuose. Pro žiojinčią skylę apgriautoje sienoje matau saugyklos zoną, išdaužytą rankinių granatų. Čia buvo pagrindinis šturmo taškas. Dar vakar čia atakavo keturiasdešimt paskutinių sovietų tankų. Ir dar vakar ankstyvo ryto žaroje penki sunkieji tankai išniro iš raguvos ir staiga atsidūrė virš mūsų apkasų ir tranšėjų. Nuleidę patrankų vamzdžius tarsi straublius trankė į priedangas, kol atviliojome juos tiesiai priešais mūsų prieštankines patrankas ir jos tankus pamušė.

Rašau apie tas ryto valandas sielvarto sklidina širdimi: kartu su savo patrankos tarnyba gyvybės neteko vienas mūsų geriausių vyrų. Karlai Visendorfai (Karl Wissendorf), tu liksi visų mūsų širdyse. Tu ir tavo vyrai savo gyvybės kaina išgelbėjot mus visus nuo sunaikinimo. Mes niekada to neužmiršim!

Platus baisaus mūšio laukas su sunaikintais ir sudaužytais tankais kraupiai tylus ir liūdnas. Išdegę korpusai riogso saulėje kaip išberti žaidimo kauliukai. Patrankų vamzdžiai pakelti į viršų, sustingę sunaikinimo akimirką, sutraukyti vikšrai ir ratai primena negyvėlio galūnes. Vienas, sviedinio parverstas ant šono, drykso tarsi bejėgis gniužulas.

Vokiečių 105 mm haubica Voronežo fronte

Sklidinas dūmų ir negyvėlių dvoko, oras žvilga sidabrinėmis bangomis, kol nuo vėjo keliamų dulkių pasidaro tirštas tarsi gelsvas šydas. Esu pavargęs, labai pavargęs net savo širdyje!

Kokia prasta diena! Pila kaip iš kibiro, tuščiomis gatvėmis ir pro žiojinčius langus pučia stiprus, šaltas vėjas. Prisiglaudėme pusiau užverstame rūsyje. Čia yra bent palikta krosnelė, kuri šiek tiek pašildytų, jei kūrentųsi. Bet nesikūrena, tik leidžia dūmus ir dvoką, nuo kurių gali perplyšti plaučiai. Vietos mums visiems irgi per maža, bet negali gi nė vieno išprašyti į pliaupiantį lietų ir intensyvią artilerijos ugnį, dundančią tarp griuvėsių! Štai kodėl tupime susispaudę kaip sardinės skardinėje. Bet dabar tai nesvarbu, bent jau kelias valandas iki vakaro, kai mus pakeis, juk toje drėgnoje rūsio skylėje esame nors kažkiek saugūs. Negana to, iš viršaus į rūsį ima lašėti vanduo. Šiandien velnioniškai prastas oras. Tinkamiausias oras raudonųjų atakai. Sprendžiant iš smarkaus apšaudymo, tie kiaulės kažką rezga.

Kas kelias sekundes nuo artimų sprogimų storos sienos suvirpa. Dabar sviedinys tikriausiai įsirėžė į griuvėsius tiesiai virš galvos.

Kaip aidi nuolaužos! Medinės sijos sutreška, nuo lubų pasipila žemė ir akmenys, bet jos, tos geros senos rusiškos lubos, atlaiko!

Nuo pat ano nelaimingo įsiveržimo į „kazino" sektorių įnirtingai grumiamės dėl kiekvieno sugriauto kvartalo ar gatvės ruožo. Nepaliaujami puolimai ir atsitraukimai iš rūsio į rūsį, nuo vienos griuvėsių krūvos prie kitos...

Beprasmiška vardyti gatvių, kurios simbolizuos neužmirštamą drąsą ir dideles kančias, pavadinimus. Galit neturėti žemėlapių, bet jei paklausinėtumėt grįšiančių namo, jie daug papasakotų apie siaubo minutes tarp išdegusių gamyklų kompleksų, išplėšytų geležinkelio bėgių ir išdegusių kuro cisternų sudraskytų metalinių kopėčių.

Tomis tamsiomis dienomis raudonieji metasi ant mūsų postų, norėdami tyliai juos sunaikinti, – sakau „metasi", bet tas žodis nepakankamai stiprus tikrovei nusakyti. Jie žino, kad negali mūsų nugalėti, todėl jų veiksmai desperatiški. Visiems aišku, ką žmogus geba tokiomis sąlygomis, ypač jei rankose turi ginklą. Jie stūgauja savo kovos šūkius kaip žvėrys, bet tai mūsų negąsdina. Tą pat darė praėjusiais metais, tik miesto griuvėsiuose tai skamba žiauriau.

Šiomis dienomis šaudome iš minosvaidžių, prieštankinių patrankų ir daugiavamzdžių reaktyvinių minosvaidžių. Leidžiamų minų trajektorija kartais tokia, kad jos nukrinta į gretimo namo kiemą. Užimame penkių namų griuvėsius, grumdamiesi sugrąžiname du atgal, kad paskui atsiimtume vėl penkis. Labai dažnai tas skaičius skirtingas, taigi galima sakyti, jog ne viskas taip jau beviltiškai monotoniška.

Naktį visada tas pat: fejerverkai, degantys namai, lakstančios kibirkštys ir gražus žvaigždėtas dangus. Tiktai jau labai šalta, todėl stengiamės laikytis arčiau degančio namo, nors ir gresia, kad ant naktinės buveinės užgrius sienos.

Paskui tie nakties garsai: zvimbiantys rikošetai, sunkiųjų minų urzgesys, gniuždantys artilerijos apšaudymai ir kelias minutes trunkanti pragariška Stalino vargonų muzika. Virš visa to – mirguliuojantis žvaigždėtas dangus, gražus kaip niekada. Tačiau jo švelni ramybė staiga sudraskoma sovietų bombonešių tviskesio. Nuo dabar iš dangaus nė sekundei nepranyksta tos dirbtinės žvaigždės. Jos ryškiai šviečia ir tviska kaip šaltas sidabras, blikčiodamos ir keldamos nerimą. Jų magnio šviesa kitokia nei šiltas rūkstančių griuvėsių, kuriuose prisiglaudėme, raudonis.

Prislopintas, supurtantis bombos sprogimas, ir įkaitusios skeveldros pasipila ant mūsų. Prisispaudę prie žemės, gulime už mūro nuolaužų arba bombų išrausose. Kai kurie daugiau nebepakyla, jų kūno stingulio jau nebeatitirpins žėruojantys sudegusios medienos pelenai.

Šie trikdantys vaizdai iš Voronežo griuvėsių visam laikui išliks atmintyje. Vyrų veidai paseno ir papilkėjo, nuo begalinių pastangų priminė tamsius šešėlius. Į bruožus įsirėžė bemiegės naktys ir niekada nesibaigiantis siaubas, įtemptas laukimas ir vis iš naujo įsižiebiančios kautynės.

Šis kraštas mums buvo dosnus: vasaros mūšiai prasidėjo pilant lietui, į mūsų apkasus prigurgėjo dumblino vandens, ir mes klampojome po purvą žemėtomis uniformomis. Tada atėjo birželis ir svilinantys karščiai su smulkiomis, miltus primenančiomis dulkėmis, o dabar tranšėjas ir išrausų išmargintus kraštovaizdžius jau lanko drėgnos, lietingos rudens dienos, kurias netrukus pakeis negailestingos rusiškos žiemos ledas ir sniegas.

Savo antruosius Rusijos kampanijos metus sutinkame nebe tokie švieži ir naivūs kaip anksčiau. Idealizmo kupini nutrūktgalviai virto paniurusiais, nuolat pavargusiais apkasų karo kareiviais, sudiržusiais žmonėmis be humoro jausmo. Lengvai suerzinami, į aplinką žvelgiame labai kritiškai. Ilgas karas atnešė daug pokyčių, į juos mano kovos draugai reaguoja dygiu sarkazmu, o aš – lengvu liūdesiu. Nesu Renas [Ludwig Renn] ar Remarkas [Erich Maria Remarque], todėl apie tai daugiau nė žodžio!

Bet nenuleisti rankų mus visada verčia vienas dalykas – žinojimas, kad žmonės mus, fronto bastūnus, myli. Visos šalies akys nukreiptos į mus, visa Vokietija mumis didžiuojasi. Ar tikrai visa? Na, išskyrus šunsnukius, nevertus vokiečio vardo!

Kareivių likimas fronte skirtingas. Kai kuriems nusišypso laimė, jų dalinys dalyvauja didelėse puolamosiose operacijose ir, nors kautynės sunkios, už jų pastangas atlyginama vienas kitą vejančiais įvykiais ir naujomis patirtimis. Atlyginama ir žinojimu, kad visi namuose susijaudinę seka kovos veiksmų raidą žemėlapiuose ir iš OKW [*Oberkommando Wehrmacht* – Vermachto vyriausioji vadovybė] pranešimų per radiją.

Daug sunkesnis ir labiau alinantis mūsų pobūdžio karas, kurį patiria fronto kiaulės, likimo nublokšti į sunkius gynybinius mūšius.

Gynybiniai mūšiai kariuomenės pranešimuose paminimi, savaime suprantama, vos keliais žodžiais. Nuveikti darbai mūsų fronte karo korespondentams pernelyg vienodi, kad apie juos būtų daug rašoma. Pažanga lėta, vienas kitą keičia kiaurą parą trunkantys mūšiai. Čia nebūna didžių akimirkų, galinčių kompensuoti net sunkiausius vargus, išgyvenamus per puolimą. Įnirtingai kaunamės dėl kiekvieno žemės metro: leitenantai, puskarininkiai ir kareiviai gyvena purvinuose apkasuose ar, jei pasiseka, bunkeriuose. Ištisas paras, kartais savaites tenka kęsti priešo artilerijos ugnį. Atmušinėjame ataką po atakos, vis turime kontratakuoti.

Jei kalbama apie didvyriškumą, tai tas žodis taikytinas tūkstančiams anoniminių kovotojų, apkasuose sėkmingai atlaikiusių pastarųjų kelių mėnesių gynybinius mūšius.

Vienas aukštesnio rango karininkas kartą man pasakė:

– Turėtumėte žinoti, kad jūsų kareivių darbai bus aukso raidėmis įrašyti pirmajame knygos apie vokiečių kareivių nemirtingus žygdarbius 1942 metais puslapyje, net jei laikraščiuose apie juos rašoma mažiau nei apie akivaizdžią sėkmę kituose frontuose.

Mes dėkingi už malonius žodžius.

Nesmarkiai sninga, aštrus vėjas bloškia ledinį vandenį tiesiai į veidus. Visi įsmeigę akis į priekį, kur bet kurią minutę turi užvirti pragaras. Nuo aušros laukiame rusų atakos. Tūkstančiai laukia ir laukia... Neramios, nervingos rankos pačiupinėja dujokaukės dėklą, iš kairės šaulio apkaso pusės į dešinę perkelia rankines granatas, paskui jas vėl perdeda į buvusią vietą, daro tūkstančius beprasmių ir betikslių judesių.

Mūsų kovos draugai iš artilerijos stovi prie patrankų, taip pat laukdami... Nekantriai pasukioja suteptus *Libelle* varžtus. Prakeikimas, toli priešakyje stovi sunkiosios haubicos, o čia guli parengti šaudmenys. Raketinė artilerija vis tikrina elektrinius uždegiklius, nes jų naikinamoji salvė turi pakirsti rusų ataką. Viskas privalo tinkamai veikti, kad pranašesnės bolševikų pajėgos mūsų nenušluotų ir neužimtų dar daugiau miesto.

Susigūžę tūnome šaulių apkasuose drebėdami ir šaldami... Bet kalenti dantimis verčia ne tik šaltis! Tūkstantis pilkšvų vyrų žiūri į

priekį. Gynybos sėkmė priklauso nuo saujelės vyrų akylumo. Tai priešakinės pozicijos stebėtojai, pro sniego užuolaidą jie turi laiku atpažinti pavojų...

Sninga tirščiau. Per metro skersmens purvo klanus prisiartina ryšininkas. Įsakymas iš divizijos! „Priešui pradėjus ataką, mūsų pėstininkams nedelsiant kontratakuoti. Ataką rems ir šturmuojančius priešo tankus sulaikys prieštankininkai." Taip parašyta ant murzino popieriaus lapo: tai reiškia, jog mums reikės kuo greičiau pasiekti priešo sunkiajai artilerijai nepasiekiamą zoną.

Ašarotomis akimis spoksodami į nešamą sniegą šąlame ir laukiame...

Tada žemę sudrebina milžiniškas sprogimas, ir sovietų naikinamoji ugnis prasideda. Jų artilerija apipila mus sviedinių kruša, iš namų skersai gatvės šaudo prieštankinės patrankos, iš šonų – tankai. Lėktuvų eskadrilės apiberia bombomis, kartkartėmis sprogsta minosvaidžių minos.

Šturmuoti! Šturmuoti pro pragarą! Tai tikras pragaras: triukšmas ir griausmas, nuolatinis visų kalibrų sviedinių sproginėjimas, ore lakstančių kulkų šnypščiantis švilpesys, skeveldrų liūtis, skraidantys grumstai, nepaliaujamas žemės drebėjimas, aštrūs ir dvokiantys parako dūmai ir tarp visa to – stiprus ir greitas mūsų minosvaidžio tuksėjimas.

Turime pro tą pragarą prasigauti, pėstininkai jau šturmuoja priešais mus. Jie visada privalo uoliai darbuotis, likti drąsūs ir nepalūžę, atkaklūs ir šaltakraujiški ir net neprileisti minties, kad kitą minutę gali dryksoti negyvi ar sužeisti.

Besigrumiančių pėstininkų garsai: kulkosvaidžių tarškesys, karabinų šūviai, sausas pėstininkijos lengvųjų patrankų poškėjimas – visa tai primena nedidelės fleitos čiulbėjimą griausmingame karo koncerte. Bet mūšį vis dėlto nulemia tie lengvieji ginklai ir jais besinaudojantys vyrai.

Po valandą trukusių kruvinų artimųjų kautynių rusų ataka atmušama. Raudonieji šturmuotojai pribaigti, jų jėgos išseko. Persigandusiais veidais mūsų link klupinėja belaisviai. Tačiau sunkieji ginklai griaudžia nemąžtančia jėga, priešo artilerija stengiasi pramušti spragų antrai ar trečiai atakai.

Jau kelias dienas geliamai šalta. Šiandien termometras rodo dvidešimt penkis laipsnius žemiau nulio. Stora balto sniego danga užkloja aštrias griuvėsių briaunas. Bet nauji visų kalibrų sviedinių sprogimai vis sudarko baltų patalų grožį, palikdami bjaurias juodas ir raudonas dėmes. Vėl prasideda sunkus laikotarpis. Vienas Dievas žino, kas mūsų laukia per ateinančias savaites. Trapią ramybę staigiai nutraukia sovietų bombonešiai. Dabar tos dirbtinės žvaigždės nė sekundei nepranyksta iš dangaus.

Visame Voronežo ruože keistai tylu. Kalbama, kad sovietai daug dalinių atitraukė didesnėms ofenzyvoms pietuose. Palaukim ir pamatysim! Mūsų landseriai greiti skleisti gandus. Sunkiai įtikėtina, kad gausime keletą ramių dienų. Iki šiol visada būdavome pačiame sūkuryje. Manau, taip ir bus, kol pasirodys šviežias pastiprinimas.

Gautas įsakymas iššygiuoti! Kiek jau jų gavome toje Dievo užmirštoje kampanijoje! Vėl esame ant kojų, mus sulaipina į prekinius vagonus, dėl paįvairinimo keliaujame į šiaurę. Keturiasdešimt aštuonias valandas nereikėjo žvalgytis per apkaso kraštą į apsnigtą fronto lauką, kur po nestoru sluoksniu guli šimtai minų, nei pro žiūronus spoksoti į bolševikų bunkerius ir gilias tranšėjas bei jų kulkosvaidžius.

Keturiasdešimt aštuonias valandas nebereikėjo griūti ant žemės, vos tik priešui ištiesus ilgą sunkiosios artilerijos ranką virš vokiečių pozicijų, tarsi mėginant nudildyti viską, kas kyšo iš perartos žemės. Nebereikėjo klausytis Stalino vargonų nakčia, kai tamsą nutvieskia ryški vaiduokliška signalinių raketų šviesa, o tylą staiga perveria sviedinių švilpesys ir kulkosvaidžių lojimas, galintis atnešti mirtį per šimtąją sekundės dalį.

Įsakymas: „Kuopa perkeliama į šiaurę" išlaisvino iš vargo, troškimo vien išgyventi, nuolatinės nervų, juslių ir raumenų įtampos ir įsodino į į šį jaukiai saugų šildomą prekinį traukinį. Kilometras po kilometro maloniai ir lėtai judame į šiaurę. Kur? Niekas nežino. Ir nesvarbu! Šiltai įsitaisę šiauduose pradedame snausti ir galiausiai nugrimztame į ramų, gaivinantį miegą.

Kitos penkios dienos yra nerūpestinga, miego sklidina kelionė plačia ir mirtinai balta Rusijos lyguma. Paskui mes išlaipinami. Užmirštas milžiniškas Voronežo griuvėsių laukas, mirties miestas. Mes vėl lygumose, ir vienintelė apsauga nuo šalčio ir priešo – purvinos, dvokiančios

valstiečių trobos. Kareivi, kareivi!.. Ledinėmis dienomis kenčiame pūgas, naktimis trumpam neramiai nusnūstame nešvariuose rusų gultuose. Kadaise savo retkarčiais švarius kūnus ilsinome šimtuose europietiškų lovų. Malonius sapnus sapnavome įmantriose barokinėse Prancūzijos pilių, neturinčių nieko bendra su karu, lovose. Tysojome ant šiaudų maišų anglų bunkeriuose, dunksinčiomis širdimis klausydamiesi artilerijos sviedinių sprogimų, ir gaudėme patalines blakes ant marokietiškų nendrių demblių. Sapnavome netyrus sapnus drybsodami Belgijos internatinės mokyklos lovų baltuose, vėsiuose pataluose, kuriuose anksčiau vartėsi daugiau ar mažiau nekaltų mergaičių kūnai. Mūšio dulkes ir prakaitą valėmės į paklodes. Patyrėme įnirtingiausias patalinių blakių atakas ant odinių Lenkijos žydų sofų. Nugrimzdę į švarių pagalvių kalnus po gaiviai kvepiančiomis išsiuvinėtomis antklodėmis Vakarų Ukrainoje sapnavome apie namus. O neseniai susipažinome su baisiais rusų migiais sovietų rojuje.

Tapome profesionaliais svečiais, ir ateityje net purviniausias ir labiausiai apgliaumijęs šeimininkas nebus mums per prastas. Savo utėlėtais kūnais išgyvenome visus fizinio pažeminimo laipsnius. Turėtumėt pamatyti mūsų patenkintus veidus, kai bauginamai sparčiai artėjant sutemoms atrandame valstiečių trobą, ant kurios durų dar nekaba raštelis su užrašu: „Užimta tokio ir tokio dalinio."

Net jei ir visas tuzinas vietinių jau grūdasi nedideliame medinės trobos kambaryje, keli iš mūsų vis dar patogiai įsispraudžia. Troboje telpa be galo daug žmonių. Išsitiesiame ant grindų kartu su rusais; ištisos kartos užsiropščia ant plačios, gremėzdiškos krosnies, užimančios kone pusę patalpos, – žmona, vaikai, šeimininkas ir blakės. Ten guli jų dvylika ar penkiolika, bet ne todėl, kad užėmėme jų vietą. Net ir kai mūsų nėra, jie susirango ant krosnies. Mums gyvenimo ir patogumo standartas yra erdvė. Rusams kitaip: pirmiausia – krosnis. Kai kurie tiesiog sukala aplink ją kelias lentas, užmeta stogą ant viršaus, ir štai turi gatavą lūšną. Taip gyvename mielai persiskyrę – vieni ant krosnies, kiti bet kur lūšnoje. Visą naktį ant lentynėlės po ikona dega nedidelė lempa.

Nepaisydami nešvaros ir parazitų, tose varganose lūšnose mėgaujamės keliomis nerūpestingomis dienomis. Kai kas net išdrįsta pagalvoti, kad čia santykinai ramiai ir atsikvėpę galbūt atšvęsime Kalėdas.

Bet puoselėti tokią mintį gali tik visiškas idealistas. Aš elgiuosi taip, kaip visada per tą prakeiktą kampaniją. Tiesiog sumerkiu nešvarius skalbinius į vandens kibirą vildamasis užsivilkti švarius marškinius – ir nieko tokio, kad ką tik sulaukėme žygio įsakymo. Šį kartą pajudėti turime labai greitai. Šlapi skalbiniai sugrūdami į kuprines, ir po trisdešimties minučių jau žygiuojame į nežinomą tikslą. Sprendžiant iš žygio spartos, kažkur kažkas dega.

Per rekordinį laiką pasiekiame Kastornoję. Čia siunčiami nauji kovai pasirengę daliniai. Po kelių valandų suformuotas naujas *Panzerjäger* batalionas jau gali vykti į mūšį. Nežinome ką apie tai galvoti. Reikalai pietuose atrodo prasti, gausybė sutinkamų sanitarinių automobilių nuotaikos nepakelia.

Po trumpos viešnagės pas ginklo brolius vengrus pasiekiame Rosošą, kur įsikūrusi italų AOK [*Armee-Oberkommando* – armijos vyriausioji vadovybė]. Ten išvystu rimtus veidus. Prasta prancūzų kalba tai vieno, tai kito klausinėjame, kaip reikalai. Trumpi pokalbiai neaiškūs ir nervingi.

Vakare, siaučiant geliančiai pūgai, pasiekiame *Alpini-Corps* pozicijas. Tą pačią naktį sustabdoma tankų remiama sovietų ataka ir priešas nubloškiamas atgal anapus Dono. Jauna divizija patiria pirmuosius nuostolius.

Kitą giedrią, speiguotą ir mėnesėtą naktį priešas su savo plieno milžinais vėl patraukia per Dono ledą. Mūšis trunka iki ryto. Tačiau rusus pažįstame ne nuo vakar, jie mėgsta klaidinti: raudonieji kiaulės stengiasi suvaidinti dideles atakas, kad nukreiptų mūsų dėmesį nuo kitų pozicijų. Tai patvirtina belaisvių liudijimai.

Tokios pastabos ir prognozės perduodamos italų vadavietėms. Viskas daroma per vokiečių ryšių štabą. Mums situacija aiškinama prasta mokykline prancūzų kalba. Nesutariama, vokiečių karininkai vertina padėtį kitaip (tikriausiai teisingiau) negu italų ponai. Vokiečių karininkai norėtų trinktelėti kumščiu į stalą, bet savo ginklo brolių atžvilgiu privalo būti mandagūs ir maloniai šypsotis! Tuščiai bėga brangus laikas! Jokio judesio – vargšai apkasų kiaulės, jie jau kuris laiko mato, kad artėja katastrofa. Širdį gniaužia negera nuojauta. Dar kartą per pėstininkų rankas eina mylimųjų, žmonų ir motinų sutrintos nuotraukos. Negeras ženklas!

Naktį mes atitraukiami iš *Alpini* pozicijos. Šįkart tai vyksta galvotrūkčiais. Prašvitus spaudžiame užšalusiomis Kalitvos pelkėmis į pietus, likdami netoli fronto. Čia kvepia bėda! Kokia prasta pradžia! Orobinskyje sutinkame pirmus vokiečių pėstininkus. Nusivarę ir kruvini, jie žvelgia į mus netardami nė žodžio. Tikras fronto veteranas žino, ką tai reiškia. Ir be žodžių suprantame, kad gresia didelė nelaimė, nes ore tvyro negyvų kūnų kvapas. Reikalai prasti.

Fronto linija raitosi ir banguoja, už žemės kauburio ieškau priedangos nuo ledinio vėjo, pučiančio į seklius purvinai gelsvus upelius. Duobėtose, apledėjusiose kaimo gatvėse karaliauja beprotiška sumaištis. Viršų paėmė pakrikę nervai, o tai pavojinga.

Vienas artileristas, šiaip gero būdo, gyvulius mylintis kaimo stuobrys, taip talžo savo vargšą sulysusį arklį, kad net skauda širdį. Kankinamas gyvulys stoja piestu ir vadelės užsikabina už pro šalį važiuojančio sunkvežimio, tempiančio prieštankinę patranką. Paprastai ramus ir kantrus sunkvežimio vairuotojas staigiai stabdo, sunkus sunkvežimis slysta šonu ir trenkiasi į pėstininkų mašiną, prikrautą nedidelių paketų. Kyla mašinų ir žmonių chaosas, kaltininkai stūgauja ir keikiasi, spigiais balsais šūkauja italai.

Italai! Staiga suprantu, kas čia vyksta. Jau pakeliui į čia sukau galvą, kodėl sutinkame tiek daug italų mažų ir didelių pakrikusių grupių, kurioms niekas nevadovauja. Pasikeitus keliais žodžiais su kovos draugu, daugiau nutuokiančiu apie padėtį, pasidaro aišku: tie vyrukai sprunka, lygiai kaip jau sveiką kailį išnešę jų karininkai. Stoti į mirtiną kovą su dvidešimt kartų gausesniu priešu paliekama saujelė vokiečių. Negana to, tos užnugarin plūstančios gaujos blokuoja kelius ateinantiems į pagalbą pasmerktiems savo kovos draugams. Kupini neapykantos ir pasibjaurėjimo žvelgiame į sprunkančiųjų veidus. Bailiai, jūs amžiams sugriovėte pasitikėjimą ginklo brolybe. Esate ir liksite išdavikai!

Vokiečių aukštoji vadovybė spaudžia italų AOK, mėgindama priversti ją imtis priemonių artėjančiam tvanui sustabdyti. Vėl deramasi per vertėjus, bet bergždžiai, nes paniką skleidžiantys sprunkančiųjų – šiandien žinau, kad kudašių nešė visa armija, – gandai privertė net „drąsiuosius" italus užnugaryje pakuotis mantą. Šaunieji kovos draugai iš *Alpini-Corps*, norėdami apginti tėvynainių garbę, karštligiškai stengiasi surėsti pozicijas, kur galėtų pergrupuoti bėgančiuosius.

Bet žemė pernelyg giliai įšalusi. Per vėlu, viskas per vėlu! Baisiai šalta, geliantis ledinis vėjas košia iki kaulų smegenų. Todėl nudžiungame vidurdienį gavę įsakymą vykti į pozicijas. Antroji kuopa, puikiai aprūpinta mašinomis ir patrankomis, atitraukiama ir grąžinama į pozicijas už kelių kilometrų piečiau. Jos karių daugiau niekada nebeišvydome.

Mūsų dalinys išskleidžiamas Zapkove. Stengiamės bent kiek patogiau įsikurti primityviuose bunkeriuose. Vis stebiu italus. Jei padėtis nebūtų tokia mirtinai rimta, būtų galima iš širdies pasijuokti. Nuleidę akis, vienas po kito mauna iš čia tartum vagys. Veidai pageltę, ne kitokios spalvos tikriausiai ir apatinės kelnės.

Sunkvežimiai, neužsivedantys šiame mirtiname šaltyje, tiesiog paliekami. Niekas nesistengia išgabenti milžiniškų maisto atsargų, laikomų čia didžiuliuose sandėliuose. Gaila, prie jų vis dar slankioja sargybiniai, kitaip žinotume ką daryti.

Vakarop pasirodo maistas ir ateina gerų naujienų. Sočiai prikimšę pilvus, pasitikėdami laukiame artimiausių valandų. Viskas bus gerai. Rytą bus ataka, mums į pastiprinimą skuba policijos pulkas. Naktį netoli Zapkovo aukšto kalno įsitaisys didelė baterija, savo muzika lydėsianti ataką.

Naktis ledinė, be debesų ir mėnesėta. Barbariškai šalta, kokie trisdešimt penki laipsniai žemiau nulio. Be pirštinių oda prišaltų prie ginklų metalinių dalių. Orobinskio kryptimi dangus nuo Stalino vargonų raketų sprogimų kelias minutes virsta virpančia ugnies siena; jų griausmingas būgnijimas man primena geriausius laikus. Griausmai ir trenksmai nustelbia švelnesnį ivanų ginklų dainavimą ir pažįstamą pupsėjimą. Staiga gargaliuojantis šnaresys... vos suspėjame prisiploti, kai priešais nugriaudi milžiniškas sprogimas. Už šimto metrų smogia antra bomba, kaip fejerverkas į šalis pasipila skeveldros. Mano kaimynui, civiliniame gyvenime metalo apdirbėjui, tai priminė suvirinimo aparato keliamą kibirkščių lietų. Vyrukas beveik teisus!

Nuo tada sprogimų griausmas nepaliaujamas. Bombonešiai į mus nebekreipia dėmesio; bombas jie dabar mėto prie miesto, kur kelias pasidaro labai status. Prakeikimas, kaip tik ten kažkas neseniai matė mūsų bateriją. Esam giliame šūde!

Prieš pat vidurnaktį į mano bunkerį ateina aukšto rango karininkas. Jis vadovauja sunkiajai baterijai. Desperatiškai aiškina man, kad

paskutines dvi valandas nesėkmingai bandė pakilti į kalną. Kelias visiškai apledėjęs ir patrankos slysta šonu. Dvi valandas ivanai ten bombardavo, pusė baterijos ištaškyta, ant gatvės telkšo kraujo ir metalo košė. Turi atrodyti baisiai. Vyras toks piktas, kad kone verkia. Prašo mūsų pagalbos, nori pasinaudoti mūsų vilkikais. Labai sunku jam paaiškinti, kad degalų turime tik kritiniam atvejui, jei prireiktų evakuoti mūsų brangiausią turtą. Nė vienoje italų pozicijoje mums niekas nedavė kuro. Vokiečių kareiviai tegu lieja kraują, o italų ponams degalai reikalingi kudašiui nešti.

Jausdamas kartėlį ir nusivylimą, karininkas grįžta prie savo baterijos likučių, tebebombarduojamų rusų. Jaučiamės baisiai. Negalėjome padėti savo kovos draugams iš artilerijos, o rytoj negalime tikėtis pagalbos iš jų. Be palaikymo sunkiąja ugnimi ataka bus apgailėtina. Ir viskas dėl kelių litrų degalų, dėl tų smirdančių italų!

Reikalai atrodo prastai. Šį rytą atakavome. Policijos pulkas, triuškinamai spaudžiamas rusų, mirtinai nukraujuoja. Net mes, vokiečiai, negalime ilgiau atlaikyti. Didelės grupės jau apsuptos, kitos ištaškytos į šipulius Stalino vargonų ir tankų.

Prieš vidurdienį rusų tankai netikėtai prasiveržia į miestą. Jie sistemingai šaudo į visas mašinas ir jas padega. Mes patys medžiojami kaip triušiai. Sunku judėti per gilų sniegą. Kažkas parkrinta, ir T-60 vikšrai pasiglemžia jį ir sutrina į košę. Tais keliais silpnais žodžiais neįmanoma perteikti viso siaubo ir šiurpo.

Vidurdienį tenka evakuoti miestą, neįstengiame jo ilgiau išlaikyti! Be perstojo sproginėja sviediniai, visur gatvėmis skrajoja skeveldros, aštrūs dūmai trukdo matyti. Surinkimo taškas Zvanovkoje! Visi, kas sugeba ištrūkti, susirenka čia.

Gerasis Dieve, kaip mes atrodome! Nestatyčiau nė skatiko už savo gyvybę. Vėliausiai po valandos priešo tankai jau bus čia. Neturime nieko, kas padėtų nuo jų apsiginti. Nieko!

Tolėliau priešakyje prie kryžkelės artėja raitas ryšininkas. Stebėtina, kad jų šiame kare vis dar yra?! Nėra laiko juo žavėtis – *vruum*! Tiesiai į dešimtuką! Vyras ir arklys suskyla į atomus. Pasidaro negera. Prakeikimas! Net mes kasdien nematome tokių dalykų!

Vakare gaunu įsakymą išgabenti visus slaptus dokumentus į saugią vietą ir pamėginti prasiveržti į Kriničnąją. Pasiimu pulko adjutantą.

Priešo tankas pervažiavo jam abi kojas. Vargšas vaikinas klykia sulig kiekviena nelygaus kelio duobe. Viskas taip nuostabu, kad norisi vemti. Pakeliui pavejame dešimties didelių italų sunkvežimių koloną. Kad galėtų greičiau sprukti, tie italai svaido į griovį fronte tokius reikalingus sviedinius. Pasiuntu, mane apima beprotiškas pyktis ir aš kaip koks velnias varau tiesiai į tirtančią gaują. Vairuotojas man vėliau pasakė, kad net šaudžiau. Galimas daiktas, nesuvokiau ką daraąs. Nesvarbu, nes kairėje ir dešinėje sproginėjo.

Bailių gaujos palikti, visur stovi šimtai italų sunkvežimių. Beveik visus juos po valandos susiglemš rusai. Net sunku apie tai galvoti. Lygiai kaip ir apie paliktas maisto atsargas ištisam korpusui; jų turėjo užtekti iki 1943 m. gegužės. Raudonieji ten dabar kemšasi visą tą nuostabų maistą. Apie 80 tūkst. mėsos skardinių, tonų tonos kiaulės taukų, kietų dešrelių, 500 maišų kavos, 20 tūkst. litrų konjako ir t. t., jau neminint kitokio valgio. Vos prieš dvi dienas išsišiepę varvinome seilę spoksodami į keletą šimtų kumpių didžiuliuose sandėliuose. Kaip gaila, kaip gaila!

Zvanovką irgi turime palikti. Atsitraukiame smarkiai apšaudomi, sunkiai sužeidžiamas O. B. Surinkimo taškas pasislenka į rytus palei Golubają ir Krinicą. Golubajoje netoli avių fermos yra divizijos postas. Nuo pat ryto raudonieji čia atakuoja stipriomis oro pajėgomis. Apie vidudienį virš avių fermos praskrenda keturi naikintuvai, tarsi nekreipdami į mus jokio dėmesio. Po dešimties minučių grįžta. Nespėjus mums nunirti į priedangą, pasipila bombos. Bet jokių sprogimų! Vyrams pakilus padiskutuoti, kokia prasta rusų amunicija, žemė aplink ima sproginėti. Staiga susigaudau – uždelsto veikimo sprogdikliai. Mane gaubia juodi, dvokiantys dūmai.

– Dega degalai! – sušunka kažkas.

Iš dūmų išbėga nedidukas rusas, degalų sunkvežimio vairuotojas. Liepsnodamas kaip fakelas klupteli kelis žingsnius, tada vieno namo degantis stogas smegdamas jį palaidoja.

Apsipylęs krauju, susmunka Heincas Štichelis. Eichleris guli greta savo mašinos sutraiškytomis kojomis. Geltoni dujų debesys kyla iš bombų išrausų. Ten drykso visiškai sudraskyti Miulerio (Müller) ir Frico Knolio (Fritz Knoll) kūnai. Vargšai geri vaikinai! Mažasis Noltė (Nolte), mūsų gydytojas, sėdi atsirėmęs į apgriautą trobos sieną. Žvelgia į tolį,

Vokiečių kareiviai gynybinėje pozicijoje netoli Rosošo

Atakuojamas sovietų tankas prie Rosošo

tarsi svajodamas. Tikriausiai galvoja apie savo prieš aštuonias dienas gimusį sūnų. Veidu mažyte, siaura linija teka kraujas. Ant viršugalvio kažkas baltuoja – smegenys. Labai tyliai teištaria vieną žodį:

– Gaila!

Pastarąsias kelias dienas praleidome Rosoše už aštuoniolikos ar dvidešimties kilometrų nuo naujos fronto linijos. Kautynėms likusi tik viena kuopa, bet ir ta sutirpusi 50 procentų. Jauna, tvirta divizija sumušta per trumpą laiką, šimtai vyrų dingę be žinios. Ar daug dar jų gyvų už priešo linijos?

Gruodžio 24 d. Kalėdų išvakarės! Perskrodusios sniego bei ledo platybes ir tamsią, vėjuotą naktį mūsų mintys su šeimomis namie, kur šią valandą Kalėdų eglutės žvakės švelniai nutvieskia besišypsančius vaikų veidus – Erikos! Kur daili, jauna žmona ašarų sklidinomis akimis rankose laiko savo mylimojo kalėdinį laišką ir mintimis skrieja pas jį virš apledėjusių upių, aplaužytų Rusijos girių, kur staugia vilkai, virš didmiesčių griuvėsių, nebe tokių šiurpių po liūdna, vienoda sniego danga, virš varganų valstietiškų pirkelių. Tyli naktis, šventa naktis...

Tyli? Fronto dundesys virpina langus. Šventa? Toliau priešakyje raudonieji žudikai meta dešimt kartų didesnes pajėgas prieš suniokotas vokiečių sulaikomąsias pozicijas. Girti, staugiantys galvažudžiai bado durtuvais trūkčiojančius mūsų sužeistų kovos draugų kūnus. „Ramybė žemėje!" Dieve, kada gi vėl ji sugrįš?

Žvakės ant mūsų nedidelės eglutės sudegė, perskaitėme daugybę mielų žodžių iš namų. Mūsų nedidelėje patalpoje šilta, šilta ir mūsų širdyse. Aš laimingas ir patenkintas. Argi neturiu tam pagrindo? Nelaukiame priešo atakos, gavome skaniai pavalgyti ir išgerti. Šiek tiek gero vyno nuginė šio kruvino mūšio vaiduoklius. Liko tik dėkingumas, kad esi gyvas. Visi svajoja apie jaukų pabuvimą su žmona ir vaikais namie, Vokietijoje!

Raudonasis tvanas sustojo, nes nedidelė užtvanka, plonytė šaunių vokiečių vyrų fronto linija nesusvyravo; jie neatiduoda savo pozicijos! Kita kalba – pietūs, kur priešas pasistūmėjo į vakarus ir pietvakarius, užėmė Milerovą ir dabar yra grėsmingai arti Rostovo.

Nors ir didžiuojamės tuo, ką neseniai pasiekėme, džiaugtis neleidžia pietuose kylanti audra. Mums dabar ramybės neduoda klausimas, ar vengrai išlaikys savo pozicijas šiaurėje?

Dienos Rosoše eina be rūpesčių. Kasdienės rusų bombonešių atakos nedrumsčia mūsų proto ramybės. Ramiai ir mąsliai, prisimindami 1942-ųjų neramumus, prie šampano butelio sutikome Naujuosius metus. Kas nutiks ateinančiais? Laimei, nežinome. Iš to, ką matome ir girdime, 1943-ieji bus lemtingi. Išeikvojome daug jėgų rytuose ir vakaruose, ir tik rusai mobilizuoja savo geriausius išteklius.

1943 m. sausio 15 d. Dangus šį rytą be debesų, šaltis apie minus trisdešimt laipsnių. Balta migla gaubia Kalitvos pelkes. Mūsų kovos draugo Herberto silpna šlapimo pūslė, penktą ryto jis išeina į lauką stipriai užtrenkdamas duris. Baltas kaip kreida vėl įpuola į vidų šaukdamas:

– Rusų tankai!

Miegai mirksniu išlaksto, išbėgu į gatvę. Aiškiai išgirstu tankų gausmą ir netrukus po to sprogimą. Prakeikimas, tie šunsnukiai turėtų būti jau labai arti. Ir štai pasirodo anapus rėpliojantys vienas paskui kitą per sodą; stabteli, iššauna ir vėl žlegsi miesto centro link. Dešimt, penkiolika, aštuoniolika, dvidešimt sunkių plieno milžinų – T-34 ir KV1 – pasiekia tiltą. Pėstininkai nušoka ir išsiskleidžia. Netoli šeši sunkieji tankai pravažiuoja pro šalį mūsų nepastebėdami ir nurieda geležinkelio stoties kryptimi. Tie kalės vaikai ketina mus atkirsti. Laikas sprukti.

Neturime sunkiųjų ginklų ar sprogmenų, mieste beveik neliko karių. Sumetame dalį mantos į vežimus ir lėtai patraukiame į pagrindinę gatvę pasinaudodami pastatais kaip priedanga. Virš miesto tvyro juodi dūmai. „Štukos" neria prie rusų tankų kaip vanagai, nukreipdamos raudonųjų dėmesį nuo mūsų. Po valandos pralaužiame apsupties žiedą. Degantis Rosošas lieka už nugaros, paskutiniai tankai dar šaudo į mūsų konvojų. Ištrūkome!

Kiekvienam Rytų fronto kareiviui pažįstama atšiauri rusiška žiema: visur chaosas ir siaubas, keliuose palikti tankai, sugedę ar degantys automobiliai, nuolatinis rusų bombardavimas, liepsnojančios maisto atsargos, ilgas laukimas sniego pusnyse, nušalimai. Menkiausias sužeidimas gali virsti rimta problema, nes medicinos tarnybos nėra. Niekas tau nebepadeda, visiems rūpi tik savas kailis. Silpnieji miršta grioviuose ar pūgoje.

Dešimt ar dvidešimt persigandusių vyrų, kurie važiuoja įsikibę į sunkvežimio šonus, mirtinai sutraiškomi konvojuje. Kai kurie yra

pametę pirštines, jie neišsilaiko sustirusiais ir nusilpusiais pirštais ir krinta po iš paskos važiuojančių sunkvežimių ratais. Maldavimai, verkšlenimai, prakeiksmai, šūviai... Kas tas baisybes patyrė, jų neužmirš visą likusį gyvenimą.

Dabar nutiko siaubingas dalykas: vengrai šiaurėje traukiasi, galima sakyti, apimta panikos bėga visa armija.

Nikolajevka! Naktis nutvieksta šimtų gaisrų. Nepaliaujamai krinta bombos. Oras pilnas sprogimų triukšmo, griūvančių pastatų dundesio, ugningų benzovežių sprogimų, sužeistųjų klyksmo. Liepsnojančiomis gatvėmis blaškosi įbaidyti arkliai ir trypia viską savo kelyje.

Kur eiti? Sekti paskui pabėgėlių srautą į Valnikus ar sukti į Budioną arčiau fronto? Panaudoju visą savo įtaką, kad įtikinčiau kovos draugus vykti į Budioną.

Rusų tankai prasiveržė visur. Už Budiono reljefas man gerai pažįstamas, o tai svarbu, kai įvykiai nenuspėjami. Kitą rytą gaunu žinią, kad rusų tankai atakavo Valnikus ir sunaikino visą mūsų konvojų. Dieve, padėk mums!

Budionas atiduotas! Valnikai atiduoti! Traukiamės į Volokonovą. Po įnirtingo susirėmimo su rusų tankais Volokonovą priešas irgi užima. Ištrūkti, trauktis – neviltis!

Galutinai išsekę pasiekiame Belgorodą. Jei kas prieš ketvirtį metų man būtų pasakęs, kad vėl pamatysiu Belgorodą, būčiau laikęs jį bepročiu. O tam, kuris mano akivaizdoje būtų prognozavęs, kad čia vėl eis fronto linija, būčiau sulaužęs visus kaulus.

Bet viskas vėl lygiai taip, kaip praėjusiais metais. Visos vasaros kruvinos aukos perniek. Tesuteikia Dievas jėgų išverti ir nenuleisti rankų.

Kurskas. Atkankame į Kurską. Karinė vadovybė liepė kuo greičiau paruošti kovai paskutinę sunkiąją artileriją ir transporto priemones. Iš likusių karių ir atostogininkų, laukiančių geležinkelio stotyje, sudaromos dvi kuopos. Voronežas atiduotas, Kastornojė krito, grėsmė iškilo Sektirkams. Raudonieji ritasi į vakarus kaip lavina, traiškydama viską savo kelyje. Netrukus ateis eilė Kurskui.

Kartais sutinku senus draugus, prasimušusius iki mūsų pozicijų. Jų išblyškę veidai perkreipti siaubo ir gilios nevilties. Jie dalijasi

savo šiurpiomis patirtimis. Iš Latnajos parkakęs Heincas Šėlė (Heinz Scheele) pasakoja, kaip rusų tankai atakavo sanitarinį traukinį. Netoli Kastornojės partizanai susprogdino geležinkelio tiltą. Sustojo du traukiniai su bejėgiais, sužeistais kareiviais. Tą akimirką pasirodė rusų tankai ir ėmė šaudyti į vagonus. Po pusvalandžio ant bėgių rūko tik likučiai. Paskutiniai klyksmai ir dejonės jau buvo nutilę. Baigėsi viena iš tūkstančio tų dienų tragedijų.

Raudonieji pasiekė Ponyrius, svarbią geležinkelio liniją į Oriolą. Palikti Štygriai. Dabar pavojus iškilo ir Kurskui. Karinė vadovybė įsako ginti miestą, bet paprasti kareiviai jaučia, kad tai beprasmiška, per vėlu. Armijų, divizijų, šimtų tūkstančių kareivių motyvacija visiškai sumenkusi. Taip yra todėl, kad dauguma kareivių be pertrūkio kovėsi kruviname fronte daugiau nei keturiasdešimt parų, kai tuo metu kiti gerai leido laiką Prancūzijoje. Ištverti galima tik iki tam tikros ribos. Ir Dieve padėk mums, kai ateina nenumatytas kritinis momentas.

Prakeikimas, mes pavargę, mūsų širdys palūžusios! Dievas mato, mes, kareiviai, fronto linijoje atidavėme visas jėgas! Pasitikime savo vadais ir nesiskųsdami bei atvira širdimi velkame sunkią naštą – bet leiskit ir išlepintiems kareiviams Vakaruose pabūti tikrais kareiviais. Nekalbėkit man, kad Anglija surengs invaziją. Tegul tomiai ateina. Jie niekada negrįš namo, kai Rytų fronto kovotojai nuraus jų „paskrudintas kojas".

Priešas jau prie Kursko vartų. Maisto atsargų, ekipuotės ir atsarginių dalių sandėliai ištuštinti, miestą paliko paskutiniai medicinos daliniai. Dieną naktį pastatai bombarduojami. Geležinkelio stotis išdegusi ir visiškai sugriauta. Nėra nė vieno puškuojančio traukinio gausybei laukiančių laimingų atostogininkų.

Kursko geležinkelio stotis – šimtų tūkstančių vokiečių kareivių svajonė! Čia prasidėdavo keturių savaičių neapsakoma atostogų palaima, čia aš dunksinčia širdimi įlipau į traukinį ir bildėjau į namus, į Vokietiją! Vietovė dabar perrausta sprogimų, ženklas su užrašu: „Atostogų traukiniai į Vokietiją" bombų sudraskytas į skutelius. Argi tai ne simbolis, ne įspėjimas vyti šalin visas saldžias mintis apie atostogas, tėvynę, žmoną ir vaikus, nusiteikti siaubingoms grumtynės dėl plikos gyvybės? Šioje kovoje nebus nugalėtojų ar pralaimėtojų, tik gyvi išlikę ir visam laikui subjauroti žmonės!

Padėtis rimta. Dar kartą gaunu įsakymą pasirūpinti likusių dokumentų ir įrašų saugumu. Svarbios ryšių ekipuotės likučiai išgabenami antru sunkvežimiu. Naktį per Lgovą atvykstame į Sudžą.

Vasario 7 d. Kitą rytą toliau vykstame Sumių kryptimi. Keliai visur padengti sniegu ir užtvindyti atsitraukiančių vengrų. Begalinis rogių ir tankų konvojus. Kokia apgailėtina šutvė! Apatiškai ir niūriai kiūtina sniegu, kojos apvyniotos skudurais, kumščiuose ilgos vaikščiojimo lazdos, kai kurie nešasi tik tuščią šautuvo dėklą – savo šautuvus jau seniai išmetė ar pardavė! Taip, pardavė savo šautuvus! Rogės prikrautos grobio ar gėrybių, į kurias juos išmainė. Tai – nebe kareiviai, bet padugnės. Jie patys kalti dėl savo nuosmukio.

Popietę iki Sumių belieka keturiolika kilometrų. Mes alkani ir sušalę. Ledinė pūga purto mūsų kaulus. Dar keturiolika kilometrų ir pasimėgausime šiltu prieglobsčiu.

Dešinėje – Ševčenkos kaimas, kairėje ir priešakyje – giria. Už medžių viršūnių leidžiasi raudona saulė. Taikus vaizdelis primena tėvynę, nes šiose vietose reta miškų, o mes prie jų pripratę. Niekas negali man priekaištauti, kad ilgiuosi namų. Mėgaujuosi gražiais atsiminimais.

Staiga vėl susiduriame su atšiauria tikrove. Driokseli garsus sprogimas. Pamiškėje ima be perstojo žybčioti, o dabar ir kaime tolėliau. Trys šūviai kliudo mūsų priešakinius langus, kelios skeveldros pralekia kairėje ir dešinėje. Tučtuojau iš automobilio! Esame įsispraudę tarp vengrų transporto uodegos. Priešais mus vokiečių automobilis ir sunkvežimis. Vengrai supanikavę sprunka visomis kryptimis. Nė vienas nešaudo, o ir ginklų nebeturi! Šauksmai, inkštimas, kulkosvaidžių kulkų dūzgesys, duslus minosvaidžių dunksėjimas ir prieštankinių sviedinių kaukimas.

Mūsų abu sunkvežimiai ant snieguoto kelio stovi šonu. Kelią blokuoja vengrų rogės. Daužome vadeliotojo netekusius arklius, antžmogiškomis pastangomis nuverčiame roges nuo kelio. Dabar liekame vieninteliais taikiniais karabinų bei patrankų ugniai. Nustėrstame. Reikia trūks plyš išjudinti sunkvežimius! Pavyksta. Pirmas sunkvežimis pajuda. Į sunkvežimio apdangą susminga kulkosvaidžio kulkos. Mano kovos draugo Doičlės (Deutschle) rankose karabinas perskeliamas į dvi dalis. Bet judame. Priešais sprogsta padegamieji sviediniai, į

pakelę rėžiasi 20 mm prieštankiniai šaudmenys. Prakeikti šunsnukiai! Stovėdamas ant kabinos pakojo apsidairau. Iš sunkvežimio apdangos virsta juodų dūmų kamuoliai, dega degalai! Artėja galas, tuoj viskas bus baigta! Netenkame ir antro sunkvežimio. Degantis „fordas" blokuoja kelią.

Dabar reikia spausti! Bėgame per sniegą klimpdami iki kelių, aplink šaudoma iš šautuvų. Visiškai nusivarę vakarop pasiekiame Junakovką. Neįtikėtina: nė vienas iš mūsų šešių net neįdrėkstas. Tepadeda mums Dievas ir ateityje!

Kaimas išvalomas ir sulyginamas su žeme. Girioje – apie dviejų šimtų partizanų ar užsilikusių Raudonosios armijos karių pėdsakai. Užpuolimo vieta kelia šiurpą net ir sniegui uždengus sumaitotus kūnus. Sudaužyti sunkvežimiai, automobiliai, rogės, tyso apie aštuoniasdešimt vengrų. Vienas vokiečių automobilis suvarpytas kaip rėtis. Tarsi gailėdamas iškraipytų mūsų kovos draugų kūnų, jį apklojo minkštas sniegas. Tolėliau tarp nuolaužų vokiečių sunkvežimis, rodęs mums kelią per sniegynus. Puskarininkis ir kareiviai negyvi, krito nuo skeveldrų. Dabar atpažįstu ir savo sunkvežimį. Greitai patikrinu, ir man nepaprastai palengvėja. Sunkvežimis apiplėštas, tačiau dokumentai palikti. Kai kurios dėžės atidarytos. Variklis veikia, bet kėbulas ir apdanga smarkiai nukentėję.

Antras sunkvežimis sudegė iki padangų, sniege drybso pajuodę geležies strypai – liūdnas vaizdas. Mes laimingi: vis dar turime antrą sunkvežimį ir jo vertingą krovinį. Vakare pasiekiame Sumius ir atsiduriame laikinai saugioje zonoje. Sumiams grasinama iš pietų. Toli vakaruose priešas prasiveržė ir dabar yra netoli Romnų, pusiaukelėje tarp Kursko ir Kijevo.

Oras šį ledinį vasario rytą visiškai ramus. Saulė pakilo į giedrą dangų. Jos gelsvai raudonas rutulys ryškiai kontrastuoja su jo blyškiu pilkšvumu. Virš horizonto žali dryžiai, protarpiais nuspalvinti rausvo atspalvio. Speigas toks, kad net pyška. Aušroje sniegas melsvai mirga, slėpiningai kaip šviesa grotoje. Saulės spindulio paliestas jis įgauna lavono blyškumo su gyvu rausvumo atspalviu.

Mūsų nuvargusios kojos čiūžuoja sniegu. Nualinti arkliai traukia šešias roges. Prie pirmųjų pririštos rogutės. Mėgindamos pataikyti į

vėžes, jos vingiuoja į kairę ir dešinę. Tai tyli laidotuvių vilkstinė. Rogutės gabena brangų krovinį – mūsų vado, vyresniojo leitenanto Simono kūną! Jo lavonas kaip draugystės ženklas su mumis jau aštuoniolika dienų. Per tą laiką virš jo pralėkė daug priešų kulkų, ketinusių mus sunaikinti. Pagaliau pralaužėme raudonųjų žiedą; mūsų vyresnysis leitenantas su mumis, ir tai gerai!

Dabar negalime sustoti. Priešui spaudžiant, paliktas Charkovas. Susprogdinti dideli sandėliai ir pastatai, sudegė gražūs caro laikų rūmai.

Stalingradas, Rostovas, Charkovas – didysis trikampis dabar raudonųjų rankose. Desperatiškai kabinamės į kiekvieną kaimą ir miestą. Bet priešas per stiprus. Kelios valandos įnirtingų kautynių, ir vėl priversti trauktis. Mūsų veidai papilkėję, širdyse kaip didžiausias priešas įsitaiso neviltis. Keturiasdešimt laipsnių šalčio, sniego iki galvos. Prakaitu apsipylę ir išsekę arkliai nebepavelka net tuščių rogių. Mūsų nedidukė grupė vis tirpsta, tik pusė dar įstengia nulaikyti ginklą. Sužeisti kareiviai, daugelis nukamuoti nušalimų, užsitaiso karabinus ir nusišauna. Kiti kiūtina per sniegą iš skausmo iškreiptais veidais. Siaučiant pūgai, kai kurie atsilieka ir pasimeta nuo grupės, kuri jiems turėtų padėti.

Visur raudonųjų tankai. Štai ir dabar abipus kelio staiga išvystame jų siluetus. Mūsų „štukos" visada pasirodo laiku, kad išgelbėtų mus iš keblios padėties. Toliau skubiai brendame per sniegą. Viskas beprasmiška! Ledinis šaltis stingdo taip, kad nebelieka noro išgyventi. Niekam nė motais tanko sviedinio skeveldros nei priešo atšokančios kulkos. Mes pavargę, neįtikėtinai pavargę.

Po santykinai švelnaus oro vakar ir užvakar – temperatūra svyravo tarp minus penkiolikos ir minus dvidešimt devynių laipsnių – staiga pakilęs švilpiantis, geliantis vėjas plačiomis paklodėmis gena sniegą. Murzinai pilkšvas dangus, kuriame saulė švietė kaip geltona citrina, ima blukti.

Sutikome atsitraukiančių dalinių, lygiai taip pat nukentėjusių, ir dabar kaip nemaža kovinė galia stumiamės į šiaurės rytus. Dieną pasikeisdami kaunamės arba miegame pusnyse. Naktį sėliname pro priešo užimtus kaimus. Maisto ir šaudmenų nedaug, bet nuotaika geresnė, nes vis girdime apie naujas divizijas, atakuojančias iš pietų.

Juodą kaip rašalas naktį kabo plonas mėnulio pjautuvas. Sutemus atitolome nuo priešo. Iš pradžių kelią blokuoja pusnis. Paskui pasigirsta kulkų šnypštesys ir garsūs sviedinių sprogimai sniege. Šturmo kariai eina žąsele palei snieguotos dykumos vilnis. Visur lavonai, daug žuvusiųjų. O mes toliau žygiuojame be perstojo skausmingai brisdami giliu sniegu.

Dabar sėdime drėgname rūsyje aplink kuro statinę, pamainančią mums krosnį, ir mėgaujamės jaukia šiluma. Šį rytą prasiveržėme pro paskutinę sovietų liniją. Prie mūsų uniformų tebėra pridžiūvęs tamsus arklių kraujas nuo tada, kai, pasislėpę už jų šiltų kūnų, gulėjome ant magistralės. Šie nedidukai gauruoti stepių arkliai kai kuriems mūsiškiams išgelbėjo gyvybes.

Bet nebegalvokime apie tai. Tiesą sakant, mes apskritai nenorime prisiminti praeities! Tenorime tyliai sėdėti ištiesę sužvarbusias rankas į ugnį ir jausti lėtai, labai lėtai kūnu tekančią šilumą. Ir susižvalgydami stengiamės nusišypsoti. Kur žiema? Prie durų? Kur siaubas? Tikriausiai kirtome paskutinę užtvarą. Lauke mirtis vis dar slankioja gatvėmis. Sunkioji sovietų artilerija apšaudo šiaurinę miesto dalį. Bet mes tiesiog sėdime aplink žėruojančią kuro statinę ir mėginame šypsotis. Esam gana saugūs ir dabar pasiilgstame namų. Trokštame susijungti su savo šauniąja ir narsiąja divizija. Girdėjome, kad ji puikiai kovėsi.

Tačiau dabar ramybės neduoda vienintelis klausimas: kaip pasiekti Oriolą? Keleto triukų ir cigarečių dėka susiveikiame kelis vagonus – platformas [*Rungenwagen*] ir šį gražų vakarą iškeliaujame į šiaurę („gražus", žinoma, netinkamas žodis, turint galvoje ledinę pūgą, plakančią geležinkelio bėgius). Kelionė virsta begaliniu vargu, ir vėl pasklinda gandas, jog tai paskutinės pėstininkijos kareivio savaitės Rytuose.

Scheisse [šūdas] – generolų ir eilinių mėgstamas keiksmas, dabar skamba ir rusų civilių lūpose. Šiuo šiurkščiu posakiu atspindima visa karo būklė. Juo išreiškiamas nusivylimas ir pyktis, nenoras ir nekantra. Tačiau šiek tiek humoro viską palengvina, net jei jis ir nesveikas. Į neviltį nepuolame. O kai neturime ko valgyt, kai mūsų mašinos įklimpsta purve ar sniege, kai kulkosvaidį keičiant poziciją aptraukia ledas, kai negauname laiškų iš gimtinės, tiesiog sakome: *Scheisse*!

Dviem valandoms sustojame Gomelyje. Būtent čia įsikūrė „šlovingoji" 8-oji italų armija. Susitikimas nėra draugiškas. Sklando gandai,

kad kai kurie iš tų vaikinų nebuvo išleisti atostogų jau dvejus metus ir kad keli pulkai labai praretinti. Nežinau, ar tai tiesa, bet to jie tikrai nusipelnė.

Dabar mes Oriole. Už nugaros palikome plačias partizanų knibždančias girias ir oro atakas. Tą pačią dieną prisijungiame prie Oriole dislokuotų mūsų kovos draugų. Pasijuntame namie, pasirengę naujiems nuotykiams.

Dabar tas metas, kai neregima jėga iš aplinkinio kraštovaizdžio sugeria visas spalvas ir šviesą ir panardina jį į pilkšvumą, niūrią nacionalinę šios šalies spalvą. Tas kraštas dažnai slegia, tačiau niekada taip baisiai, kaip tokį metą. Penkta valanda vakaro, bet mūsų bunkeryje jau tamsu. Pro siaurą prarėžą lauke matosi tik blyški pilkuma. Viduje žėruoja nedidelė krosnelė, joje traška ir pokši ugnis. Šiomis pilkomis valandomis galime mėgautis ugnies šiluma. Dieną tai neįmanoma, nes dūmai išduotų mūsų poziciją priešui.

Sunku įsivaizduoti: nors frontas ir arti, vis dar gebame mėgautis ramia akimirka, leidžiančia pasvajoti ir pamąstyti. Nedidelę krosnelę gaubia ne tik šiluma, bet ir mūsų tylios emocijos. Sėdime aplink ją ir rūkome, keliais sakiniais nutraukdami tylą.

Saulė leidžiasi, išskystantys kraštovaizdžio kontūrai suminkština fronto vargą.

Be to, dabar atėjo metas skrudintai duonai. Krosnelei pasiekus reikiamą temperatūrą, prasideda kareiviui maloni ceremonija. Supjaustytą riekėmis juodą duoną dedame ant lakšto krosnelėje. Riekės paruduoja ir pasidaro traškios, prisigrūdusiame bunkeryje pasklinda neužmirštamas duonos kvapas, primenantis seniai praėjusias dienas, jaukų ir malonų pasaulį. Duoną paskrudinti galima įvairiai: godus, ramus, abejingas ar apatiškas tipas tai padarys skirtingai. Patyręs skrudintojas yra kantrus, stovėdamas jis užsisvajoja ir, kad ir trumpam, užmiršta skaudžią tikrovę.

Lauke visiškai sutemo. Pasigirdo šūviai, ledinėje pūgoje sukaukė pirmieji sviediniai. Trapūs tėvynės vaizdai greitai išlaksto, nuo skrudinamos duonos kylantis melsvas dūmelis pranyksta, kiekvieno kareivio visas dėmesys vėl skirtas tranšėjoms. Sviediniai sproginėja, sprogimų vis daugėja – tūkstančiai, dešimtys tūkstančių, nesuskaičiuojamai daug ir be jokio pertrūkio. Jų nebeįmanoma atskirti. Dabar tik nepaliaujamas

dundesys ir poškesys, nesibaigiantis pragariškas triukšmas. Laikas sustoja, kiekviena minutė virsta valanda.

Įsiropščiame į savo bunkerius ir sniego blindažus. Iš pradžių dar kalbamės, bet pamažu visai nutylame. Tikimės, kad sprogimai liausis ir priešas atakuos. O kol kas tenka tverti šį nepaliaujantį būgnijimą.

Lauke kraštovaizdis pamažu keičia savo sniegingą išvaizdą. Skeveldros ardo jo kamufliažą, nupurtydamos sniegą nuo šakų. Kaukianti pūga blaško sniegą į visas puses. Tačiau sprogimų triukšmas nustelbia vėjo kauksmą. Sprogimai nusvilina žemę, ir sniegas virsta paviršių dengiančia žaliai juoda mase. Oru skraidžioja karšti metalo fragmentai – mažytės skeveldros ir plaštakos dydžio gabalai rantytomis briaunomis. Tai su trumpomis pertraukomis trunka tris paras. Apšaudymas neilgam liaujasi tik tada, kai bolševikai atakuoja. O kadangi mes juos kaskart atmušame, nors jų daugiau ir jie puola remiami tankų, siaubinga ugnis vis prasideda iš naujo, neprilygstamu įniršiu užgriūdama mūsų pozicijas visu platumu.

Raudonieji naudoja savo žmones ir ginklus žiauriai ir beatodairiškai. Tai vienur, tai kitur jiems pavyksta pralaužti mūsų frontą. Jų nuostoliai ne menkesni už mūsų. Keli kovos draugai guli tranšėjų apačioje, jų akmeninius veidus dengia snaigės.

Sekmadienis. Nejauki tyla gaubia slogų kraštovaizdį po trijų dienų įnirtingų kautynių. Padegti bolševikų tankai apnuogino žemę. Ant sniego gausybė tokių tamsių dėmių, nejudančių ir tylių.

Pripratome, kad priešas rengs vieną ataką po kitos, net jei juos išguldytume daugiau nei dešimt kartų. Pripratome prie žemės spalvos priešo karių masių, kurios staiga išdygsta ir atsirita kaip volas – vakar, šiandien ir neabejotinai rytoj. Nesyk per kelias ramias valandas tarp atakų savęs klausdavome: o gal tie žuvusieji prisikelia?

Uraganinei ugniai supant mus diena iš dienos, mūsų link lekiant sprogmenų salvėms, be paliovos kaukiant sviediniams, sproginėjant bomboms ir žviegiant tankams, visų mintys sutelktos tik į esamą akimirką. Visos mintys ir visi veiksmai nukreipti tik į išlikimą. Išmokstame neapkęsti. Matome ant žemės tysančius vos atpažįstamus kovos draugus. Net ir tokie jie mums brangūs ir artimi. Nekęsti išmokome gana vėlai, to nebuvo mūsų prigimtyje. Ir tik pagalvok, kaip viskas anksčiau ėjosi sklandžiai. Bet dar nevėlu.

Sulaukiame pašto. Laiškų turinys rimtesnis negu praėjusiomis savaitėmis. Atskleidžia nuotaikas tėvynėje ir nerimą dėl mūsų. Mūsų kautynės nuožmios ir negailestingos kaip niekad anksčiau. Žinome, kad namiškiai tai suvokia. Dabar kaunamės dėl išlikimo, kaunamės dėl visko.

Rytų fronto Oriolo sektorius

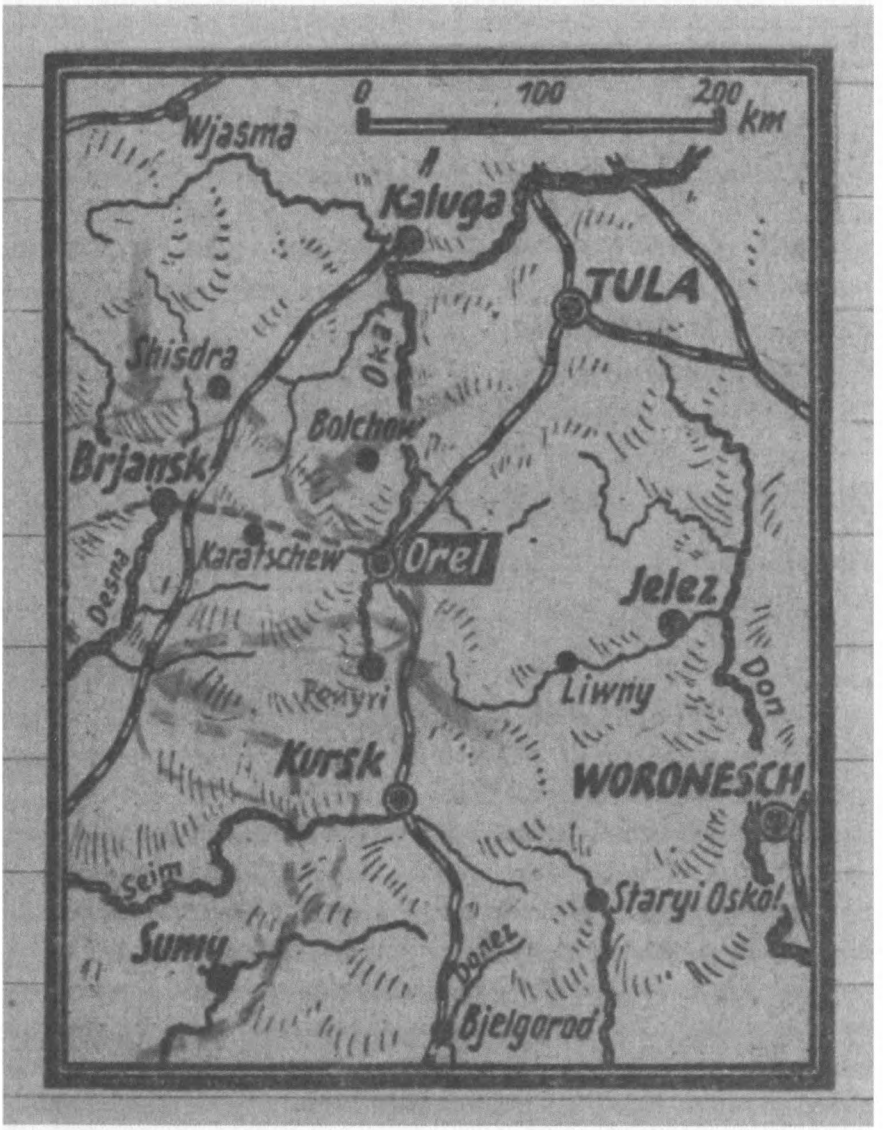

Oriolas. Dangų naršo apie dvidešimt baltų šviesos pluoštų. Ši naktis priklauso bombonešiams. Vakar rusų lėktuvai primėtė propagandinių lapelių. Juose skelbta apie baisias atakas ir civiliams gyventojams patarta pasišalinti iš miesto. Visą naktį krinta visokiausių dydžių bombos. Nesuskaičiuojama gausybė gaisrų ir taikinius žyminčių bombų, vadinamųjų *Christbäume* [„Kalėdų eglutėmis"], nutvieskia naktį tamsiai raudona žara. Kaip krintančios žvaigždės leidžiasi prieštankinės bombos, geltonai pliūpteli skeveldrinės – tikras raganų šabas. Ši naktis atneša daug nuostolių mūsų vyrams ir ginkluotei. Dėl tokių pragariškų naktų ateinančiomis savaitėmis tenkinamės tik margarinu ir minimaliais daviniais.

Dabar frontas aprimo. Vieną ankstyvą rytą mums liepiama palikti dabartines pozicijas ir pastiprinti kovos draugus tolėliau už nugaros. Esame už šešių kilometrų nuo fronto linijos, tai jau beveik užnugario riba. Po dešimties valandų gaivinančio miego, tik du kartus pertraukto ivanų bombų, nuotaika gera, mėgaujamės pusryčiais. Tokiomis sąlygomis viskas atrodo ramu ir taiku, todėl nustembame, kai mūsų *babuška* sukrunta tempti savo varganą mantą į saugią vietą. Susirenka kelias nuotraukas, nukabina nuo sienos visiškai nublukusį veidrodį, paima iš kampo ikoną. Kai pasiteirauju, kodėl tai daro, ji dvejoja, bet neatsako. Mano kovos draugai per tą laiką padeda jai susipakuoti turtą. Ankstesnių atsitraukimų patirtis šnibžda, jog, civiliams ėmus krautis daiktus, laikas ruoštis ir mums.

Sausį buvome Budione ir Valnikuose, vasarį – Volčanske ir Belgorode. Visur įsikurdavome kaimo lūšnose ar akmeniniuose pastatuose, turinčiuose bent langus. Vietiniai gyventojai sutikdavo mus rodydami džiaugsmą ir vergišką nuolankumą, stengdamiesi išskaityti kiekvieną norą iš akių. Atsigulame atsigauti nuo miego nepritekliaus. Naktį ugniai užgesus, baisiai sušalę pabundame ir pašaukiame *matka*. Tačiau niekas nepasirodo. Apsidairome: pranykusi visa šeima.

Kelias valandas laukiame paaiškinimo kone nenatūralioje sekmadienio tyloje. Staiga mus vėl apsupa ugnis ir sprogimai. Tas gręžiantis garsas su trumpomis tylos akimirkomis, po kurių vėl prapliumpa sprogimų liūtis, mums jau pažįstamas. Pragariškas koncertas prasidėjo saulei leidžiantis ir tęsėsi beveik iki vidurnakčio. Kaip prasidėjo, lygiai

taip staiga viskas ir nutilo. Tada išgirstame pavojaus ženklą. Sovietai įsibrovė į miestą, prasidėjo naktinės kautynės dėl pastatų.

Iš Belgorodo civiliai gyventojai pasitraukė likus savaitei iki miestą užimant sovietams. Iš pradžių šaipėmės iš tokios raudonųjų klastos: negalvojome, kad tai įmanoma. Frontas buvo labai toli. Tada vieną rytą savo buveinėje neberadome civilių, užtat priešais duris jau stovėjo rusų tankai.

Pamoką išmokome. Mišrius jausmus sukelia skubus mūsų *babuškos* susiruošimas. Gera nuotaika pranyksta. Ir kitur civilių neliko nė pėdsako. Garsiosios žiurkės pabėgo iš skęstančio laivo.

Turėtume pakuotis ir mes, kitaip susidursime su gausybe problemų! Šiuos gudruolius pažįstame jau seniai. Civiliai paprastai pasilieka savo lūšnose kaip tarakonai, jie nebėga iškilus bombų ar sviedinių grėsmei. Bet dabar civiliai pasitraukė, nes mano, jog sovietai užiminės pastatą po pastato. Jų susižinojimo sistema dar labiau bauginanti nei Afrikos genčių būgnai. Temstant nebėra beveik nė vieno civilio, visi pranyko tyliai kaip bezdalai.

Apie septintą vakaro nuo fronto atsklinda neįprastai garsus dundesys ir poškėjimas. Šiek tiek vėliau iš pulko atvykęs ryšininkas praneša, kad raudonieji pralaužė fronto liniją ir dabar yra už tūkstančio metrų nuo kaimo.

Grumtynės dėl kaimo trunka dvi paras. Vargais negalai pavyksta sovietus atstumti atgal. Trečią dieną pagrindinė kovos linija atstatoma. Tuo pat metu grįžta ir civiliai, draugiškai ir nekaltai šypsodamiesi kaip vaikai, tartum niekur ir nebuvo išvykę. Kulkų suvarpyti langai remontuojami, pažeistos sienos užlopomos, apgriauti stogai vėl užsandarinami. *Babuška, matka* ir vaikai pluša nuo aušros iki sutemų. Vakare didžiulė šeima sėdi aplink krosnį arba guli ant grindų.

Kaimo pakraštyje – mūsų amunicijos sandėlis. Nelabai gerai, bet ir ne problema, nes ivanai ilgą laiką čia nesirodė, o ir pats sandėlis užmaskuotas. Sniegas jau labai minkštas, tačiau vėjas vis dar ledinis. Nakčia visiškai išsekę nugrimztame į savo šiaudų guolius. Kaip ir kitomis naktimis, laukiame, kol suguls ir trobos šeimininkai, ir galėsime gerai išsimiegoti. Bet nė vienas jų nė nesiruošia to daryti. Slepiame galvas po pagalvėmis. Mūsų šeimininkai visą popietę pasiliko tvankioje, bet

šiltoje troboje. Vakarop su žmonomis ir vaikais nulindo į bulvių rūsį. Kai juos ten aptikome, suglumę šypsojosi, tačiau su mumis nekalbėjo.

Galiausiai gauname ramybės ir prisiekiame nudėti bet kurį, kas mums trukdys miegoti. Staiga pabundu. Man ant krūtinės lango lūženos; visur šukės ir nuolaužos, netoli krosnies į molio sieną įsmigusi plaštakos dydžio skeveldra. Aplink dunda ir poška. Ivanų lėktuvai skraido iki dviejų ryto. Suskaičiuoju penkiasdešimt tris sprogimus. Kai lėktuvai pasišalina, trečdalis kaimo sugriauta. Tačiau bent sveikas išliko amunicijos sandėlis, kuris būtų nušlavęs visą kaimą.

Rytą visas klanas vėl pasirodo ir kimba, kiek išgali, remontuoti namus. Kitas tris naktis rusai miega ant krosnies, paskui vėl pradingsta bulvių rūsyje. Mums jau aišku, ką tai reiškia. Čiumpame mantą ir ieškodami prieglobsčio sulendame į troškų bulvių rūsį.

Pasirodę rusų bombonešiai sugriauna pusę likusio kaimo. Kitą jo dalį šipuliais paverčia sproginėjantis amunicijos sandėlis. Rusų civiliai vėl geriau informuoti. Jie turi pogrindinį ryšių su rusų frontu tinklą. Mūsų slaptoji lauko policija uoliai stengiasi tą ryšių sistemą išsiaiškinti. Bergždžiai!

Jau kelias valandas stoviu ant kelio į frontą laukdamas sunkvežimių, kuriuos turiu nukreipti į pozicijas. Pro šalį žygiuoja būriai, darda artilerija, nuo riedančių ratų virpa žemė. Man už nugaros žėri cigaretės. Sulig kiekvienu žingsniu mano kastuvėlis barkšteli į dujokaukę. Prašuoliuoja raitelis. Kažkas paklausia, kiek valandų: antra ryto. Kažkas katiliuke netoliese verda arbatą. Virš kelio sklinda arbatos su romu kvapas. Tarška virimo įrankiai. Priešais mus griaudėja, dangų apšviečia žybsnių siena – šaudo sunkioji artilerija. Tarp šūvių girdisi kulkosvaidžių tak tak tak, tartum tiksėtų kišeninis laikrodis. Trečią ryto mūsų būrio sunkvežimiai pagaliau atkanka, jie užtruko dėl ivanų atakų.

Ramiai surūkę po cigaretę, pajudame. Kelias darosi vis blogesnis, vienos duobės.

Matnojoje pasiekiame apšaudomą zoną. Dabar sproginėja netoli mūsų kelio. Mašinos plūsta atgal. Kažkas iš paskutinės šūkteli:

– Kliudė šaudmenų sunkvežimį!

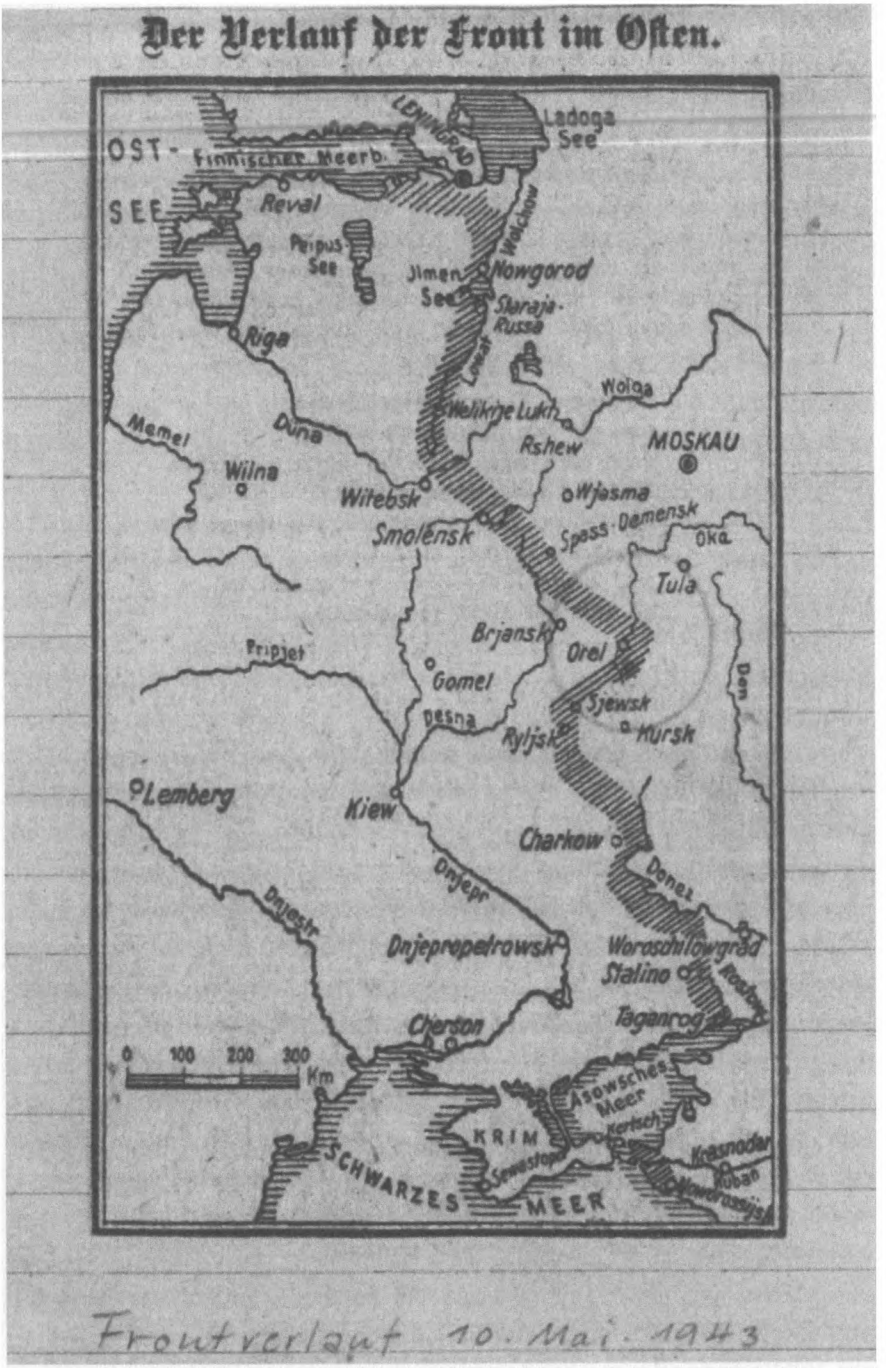

Vokiečių fronto linija 1943 m. gegužės 10 d.

Kaimo pakraštyje ryškūs liepsnos liežuviai apšviečia priešo artilerijos sviedinių trajektorijas. Dabar darosi rimta. Kažkas rikteli:

– Stot! Vėl atlekia! Priedangon!

Žemė sudreba nuo daugybės duslių sudunksėjimų. Prisiplojame prie žemės, tarsi ji galėtų mus pridengti. Aplink zvimbia ir dūzgia skeveldros, toli dusliai bumbsi naujos salvės sprogimai. Turime irtis į priekį. Būriui privalu būti pozicijoje rytą.

Pasiekiame rąstų kelią, pavojingiausią atkarpą. Abipus jo nesuskaičiuojama gausybė sprogimų išrausų, mus vis apšaudo, rusų lėktuvai atakuoja skutamuoju skridimu.

Iš Blaškatovo kaimo beliko rūkstančios sijos, sudaužyti namų apyvokos daiktai, vieniši kaminai viduryje sugriautų namų, liepsnojančios trobos ir šleikštus degančios mėsos kvapas. Mes netoli tikslo. Dvidešimt minučių po penkių būrys jau pozicijoje, tačiau trūksta dviejų gerų kovos draugų.

Purvo sezonas! Stepę plakusias pūgas ir krušas pakeičia ryški saulė. Po trijų saulėtų dienų sniegas pradeda tirpti. Ketvirtą dieną taip šilta, kad vanduo susimaišo su dirva ir viską paverčia purvo marmalyne. Paskutinį savaitgalį vanduo siekė iki kelių ir pripildė upokšnius bei užliejo sodus. Aplinkinis kraštovaizdis – milžiniškas ežeras. Mūsų mašinos įklimpusios. Išjudinti vienai mašinai prireikia trijų ar keturių dienų, o anksčiau pakakdavo valandos.

Laimei, mus laiku pasiekė batai – tai bent minimali apsauga nuo ledinio vandens. Visi rengiasi gyventi kaip amfibijos. Kaip ir pernai, išdalijami pasiteisinę vaistai nuo įprastinių ligų. Oras siaubingas, mus dieną naktį negailestingai apšaudo.

Šiomis dienomis nutinka šis tas nuostabaus. Atvyksta batalionas jaunų kareivių šviežiais veidais ir su nauja ekipuote. Batai spindi, puodai ir keptuvės dar nenaudoti ant rusiškų krosnių, nors tai pastebime daug vėliau. Nuostabu tai, kad jie žygiuoja gretomis po tris ir dainuoja! Spoksome išlindę iš smarkius apšaudymus atlaikiusių lūšnų ir bunkerių, tapusių mums namais, ir negalime suvokti tokio stebuklo. Tyliai stovime, mūsų maskuojamieji drabužiai padengti purvo pluta, netikėdami čiupinėjame savo apšepusius veidus. Jie žygiuoja pro nedidelius paženklintus kryžiais kapų kauburius, ir man pasirodo, kad jų balsai

akimirką sudreba. Nebyliai nuleidžiame galvas ir žvelgiame į savo permirkusius, moliu aplipusius batus. Kažkas pajuokauja, tačiau tomis aplinkybėmis tai nuskamba žiauriai:

– Na, na, tuoj nustos dainuoti.

Niekas nešypteli, niekas šmaikštuoliui nepritaria. Visiems aišku, kad šie jauni kovos draugai iš tėvynės paskutinius du ar tris kilometrus iki pozicijų nužygiuos gretomis po du ar vora po vieną. Kiekvienas laikys šautuvą rankose, kad tas nesidaužytų į jų virtuvinius rykus. Akimirką nustebs, gavę nurodymą ištuštinti kelnių ir milinių kišenes ir viską persidėti į kišenes ant krūtinės. Ir sudrebės ligi kaulų smegenų supratę to paliepimo tikslą. Tą patį patyrėme ir mes šokdami į tranšėjas. Ledinis vanduo siekė iki juosmens ir apsėmė batus, kelnės prilipo prie šlaunų. Bet jie ištvers, kaip ir mes ištvėrėme. Mėgausis bunkerio krosnelės teikiama palaima; jos karštis išsunkia vandenį iš kelnių ir kojinių balkšvais upeliūkščiais. O kai uniforma pasidengs įprastine molio pluta, niekas jų nebeatskirs nuo mūsų.

Jie daug galvoja apie mus, o mes savo jauniesiems kovos draugams kone jaučiame švelnumą. Pavydime jų dainavimo, atgaivinančio senus prisiminimus.

Ši žiema buvo nuožmi. Sušaldė mūsų širdis, išginė juoką ir privertė pamiršti dainas. Baisus šaltis, kaukiančios pūgos, dienos be maisto ir naktys be miego į mūsų apšepusius veidus įspaudė gilias raukšles.

Kartais gauname iš namų tų labai „protingų" laiškų, kuriuose teiraujamasi apie nuotaikas fronte. Nesuprasdami, kaip galima taip nevykusiai klausinėti, tik palinguojame galvomis. Kvaili civiliai! Mes, kareiviai, kaunamės fronte!

Stepės rytuose bręsta audra, antra audra iš Mongolijos. Kad atlaikytume, tenka įsispirti kojomis. Žingsnis po žingsnio kabinamės į žemę ir savo pozicijų neatiduodame. Neklauskit, kaip išgyvenome šią žiemą. Niekada namie neprašykit apie tai papasakoti. Kai visą ilgą žiemą grieži dantimis, vėliau sunku praverti burną. Neklausinėkit apie ateitį. Tyliai laikome savo poziciją ir kaunamės – ir toliau kausimės. Nenorime apie tai galvoti, trokštame viską užmiršti. O dabar dainuodami pro šalį eina mūsų kovos draugai. Buvome įsitikinę, kad mūsų širdis aptraukė ledo ir plieno šarvas. Bet dabar, vėl pajutę širdies plakimą, suvokiame, kokia ilga žiema mus niokojo. Mūsų jaunieji kovos draugai tegul ir toliau

dainuoja. Turime stovėti petys į petį – mes, praėję ilgos žiemos skaistyklą, ir mūsų jaunieji kovos draugai, kupini nekalto pasitikėjimo.

Naktį gaivus vėjas ėmė sklaidyti saulę dengusius debesis. Po savaitės vanduo ir purvas, su kuriais beviltiškai kovojome, išnyko. Bet niekas dar nepasirengęs patikėti pavasario stebuklu. Vis dar nepatikliai žvelgiame į pirmus dulkių kamuolius, kylančius nuo sausų kelių. Gamta galbūt žiauriai su mumis juokauja. Tačiau esam laimingi, kad taip maloniai atėjo pavasaris.

Mūsų sektoriuje dabar ramu. Protarpiais apšaudo priešo artilerija, atakuoja raudonųjų aviacija. Mūsų bunkeriai saugūs ir atlaiko bombardavimus. Jie sutvirtinti lentomis ir geležinkelio pabėgiais. Dar visai neseniai tokia ramybė fronte pasitikėjimo nekėlė, lygiai kaip ir neįprastai švelnus oras. Bet dabar atrodo, kad ivanai pagaliau nuleido rankas. Kartkartėmis net gebame valandą ar dvi atsipalaiduoti. Dažnai atmename sunkias „žiemos mūšio prie Oriolo" savaites.

Pagrindinis mūšio vasario antrojoje pusėje židinys buvo vakarinėje Oriolo dalyje, o po kelių dienų su neregėtu nuožmumu įsisiautėjo miesto pietryčiuose. Abiejose vietose priešas sutelkė daug batalionų, tankų ir sunkiosios artilerijos. Todėl nenuostabu, kad vienas speiguotas vasario rytas prasidėjo artilerijos griausmu.

Kas ligi šiol vyko tame neparblokštame ruože, buvo grynas pragaras. Net patyrę apkasų kovotojai nebuvo išgyvenę tokio nuožmaus puolimo. Rusai šturmavo turėdami 120–200 tūkst. karių, 400 tankų ir 120–150 baterijų – nepaprastas kiekis Rytų fronte. Beveik neįtikėtina, kad vokiečių divizijos įstengė atlaikyti tokią triuškinančią laviną. Dideli karių ir technikos nuostoliai, patirti mėginant prasiveržti tame pačiame sektoriuje, bolševikams parodė, kad gynėjai neatiduos pozicijų jų daug gausesnėms pajėgoms. Bolševikų siekis atkirsti Oriolą apglėbiamąja operacija iš šiaurės į pietus privertė juos mesti į mūšį milžiniškus išteklius. Nuo pat skerdynių pirmųjų valandų suvokėme, kaip svarbu apginti Oriolo bastioną, toliausiai į rytus nutolusį viso fronto tašką. Supratome ir tai, kad galime sulaukti tokio paties likimo, kaip ir mūsų kovos draugai Stalingrade.

Negana manevro iš šiaurės į pietus su atakų smaigaliais, nutaikytais į Bolchovą ir Ponyrius, sovietai dar dviem pleištais veržėsi į vakarus nuo Žizdros Briansko kryptimi ir prie Lgovo. Be to, miškinga

Karačevo vietovė netoli Gomelio yra milžiniška penkių šimtų kilometrų pločio teritorija, praktiškai neįžengiama žiemą. Joje knibždėjo tūkstančiai partizanų ir reguliariųjų oro desantininkų. Kas antras atsargų papildymo konvojus tapdavo šių banditų grobiu. Visa, ką galėjome padaryti, tai tik ginti savo pozicijas iki skaudžios pabaigos. Net minties nekilo apie kokį nors kitą metodą. Viskas buvo labai aišku. Išlikti galime tik apsigindami. Vyrams, neturintiems ko prarasti, tai reiškia žūtbūtinį mūšį. Būtent dėl tokio siaubingo suvokimo viskas anuo metu pasidarė taip paprasta. Daugelis kareivių žygiuodavo į mirtį su šypsena išblyškusiuose veiduose.

Vasario 23 d. Prasidėjusi uraganinė sunkiosios artilerijos ugnis daužo vokiečių pozicijas ir įtvirtinimus. Bombonešių virtinės mėto bombas ant tranšėjų, o šarvuoti naikintuvai neria žemyn apšaudydami mus iš kulkosvaidžių.

Paskui pajuda pirma bolševikų pėstininkų ir tankų vilnis. Vaizdas ir šiurpus, ir nepakartojamas. Bet geriau apie tai nekalbėti. Ginamės kupini nevilties stiprinamo ryžto, meistriškai valdydami savo ginklus.

Bet, regis, niekas nepadeda. Per daug nuožmios atakos, nukreiptos prieš mūsų pozicijas ir viską, kas juda ar išsikiša lediniame žiemos peizaže. Per daug nirtūs visurbuviai naikintuvai, su savo tarškančiais kulkosvaidžiais pažeme skraidantys virš pagrindinės kovos linijos grupėmis kaip balti grėsmingi mirties paukščiai. Per daug tankų ir pėstininkų: septynios pėstininkų divizijos ir keturios tankų brigados vien pirmomis puolimo dienomis! Priešui pavyksta prasiveržti, išskleisti pėstininkus, o vėliau naujas tankų brigadas. Per pirmas penkias dienas sunaikinamas 121 tankas, bet jau kitą dieną metama 80 naujų! Prastos oro sąlygos trukdo panaudoti mūsų aviaciją. Nuostoliai labai dideli. Kiekviena diena atneša naują krizę, kuri įveikiama antžmogiškomis pastangomis ir mūsų krauju.

Kovo 1–6 d. Šiomis pirmomis kovo dienomis mus perkelia į pietus, kur formuojasi naujas mūšio židinys. Priešas tarp Kursko ir Oriolo išskleidė keturias armijas ir stiprias oro pajėgas. Jis vis mėgina prasiveržti pro spragas mūsų praretintų divizijų ginamame dešiniajame sparne ir apeiti visą pietinį sparną. Mūšis dabar pasiekė kulminaciją. Nuo puolimo

pradžios vasario pabaigoje žuvo 35 tūkst. priešo karių, sunaikinta 280 tankų, numušta 140 lėktuvų.

Nepaisant tokių didelių nuostolių, priešo kovinė dvasia nemenksta. Jis stengiasi prasiveržti į vakarus. Mes toliau atmušinėjame jo pajėgas šiaurės vakaruose ir pietuose nuo Oriolo. Kartais rusai atakuoja mūsų sparnus motorizuotomis divizijomis ir tankais. Sykiu jie meta stiprias pajėgas dar trijose vietose: į pietryčius nuo Oriolo, netoli miesto, į šiaurę nuo Žizdros ruožo ir vakaruose nuo mūsų. Visas atakas remia sunkioji artilerija, jau neminint nesuskaičiuojamų tankų.

Kovo 7 d. Sunaikiname 77 iš 90 sunkiųjų tankų. Neįtikėtinai nuožmios kautynės trunka iki kovo 10-osios, abiem pusėms patiriant didelius nuostolius. Situacija svyruoja tartum ant peilio ašmenų. Mūsų šaudmenys ir maisto atsargos išsenka – svarbiausios tiekimo linijos nesaugios arba įnirtingai puolamos priešo. Padarome karčią išvadą, kad tai gali reikšti galą. Dar dvi dienos, ir mums galas.

Kovo 12 d. Įvyksta stebuklas. Įprastinė masinė ataka rytą neįvyksta. Aplink tebeskraido daug metalo, bet tai tik vargana dalelė palyginti su ankstesnėmis dienomis. Tačiau tikėti stebuklais seniai liovėmės. Įtariame, kad atakos nebuvimas reiškia kažkokią šėtonišką klastą. Visomis juslėmis laukiame dar vieno šturmo. Bet nieko neįvyksta nei naktį, nei kitą dieną. Gauname žinią, kad mūsų kariai Charkove surengė kontrataką, kuri tikriausiai ir yra priežastis, dėl kurios staiga sumažėjo kovinių operacijų. Čia vis dar daug priešo dalinių, susidūrusių su nauja tikrove. Jų operatyviniams tikslams dabar iškilo pavojus ir jie nerimauja. Mūšis prie Oriolo baigėsi.

Antrą baisią Rytų žiemą pakeičia ankstyvas pavasaris su skaisčia saule. Iš vandens pilnų tranšėjų dėkingi žvelgiame į šviesų ir žydrą dangų. Jame spindinti saulė tartum simbolizuoja pasitikėjimą mūsų pergale: mes ją pasieksime!

Pavasaris atėjo greičiau nei tikėjomės. Paskutinis sniegas ištirpo prieš kelias savaites. Dėl vasaros karščio ir sausros visą kraštovaizdį apklojęs purvas pranyksta per kelias dienas. Fronte mes vėl savo likimo šeimininkai. Būrys po būrio rieda keliais. Juos gaubia dulkių

kamuoliai, kuriuos kelia tankai, šturmo pabūklai, minosvaidžiai ir ilgavamzdės patrankos. Vėl kvepia dideliu puolimu. Po kelių savaičių atakuosime. Mes? Netikiu. Spėju, mus surinks ir vėl perkels kautis fronto linijoje. Bet palaukim ir pamatysim.

Pirmi kovos draugai jau išvyko atostogų. Po kelių savaičių ateis ir mano eilė. O dabar vėl esu apimtas nejaukaus jausmo, kad taip arti išsvajoto tikslo man kas nors nutiks. Nesiliaujantis danties gėlimas, galvos skausmai ar viduriavimas – visa tai staiga priverčia daug labiau sunerimti. Kad tik nesusirgčiau! Šiomis dienomis esu prastos nuotaikos.

Mūsų liuftvafė ir priešo aviacija pastarosiomis dienomis buvo labai aktyvios. Dieną naktį tuzinai bombonešių ar naikintuvų raižo dangų. O tai visada iškalbingas ženklas: kai „mirties paukščiai" lakioja aplink, arba priešas, arba mes planuojame ką nors didelio. Fronto kareiviui tai kaip kinas. Bet tas spektaklis ne be pavojų.

Gegužės 6 d. Šiandien daug veiklos. Auštant virš mūsų fronto linijos praskrieja sovietų bombonešių eskadrilė. Staiga jie pasisuka, neria žemyn ir dideliu greičiu artėja prie mūsų pozicijos. Patirtis šnibžda, jog dabar atvers bombų skyrius ir ant mūsų pasipils mirtis. Bet nieko nenutinka. Vietoj to išgirstame mūsų naikintuvų kauksmą. Prisispaudžiame prie tranšėjų sienų ir stebime įvykius giedrame ryto danguje, kur vyksta mirtina kova. Riboti, išsisukinėjantys manevrai, ir šaudynės prasideda. Mūsų naikintuvai neria prie lėtesnių bombonešių, kurių kulkosvaidininkai mėgina juos pašauti. Danguje mirga kulkosvaidžių ir patrankų žybsniai. Mūsų naikintuvai atakuoja ir tada kaukiančiais varikliais stačiai kyla viršun, kad vėl atsidurtų aukščiau bombonešių. Vienas sovietų bombonešis danguje ima siūbuoti, virsta ant dešinio sparno, sukdamasis krinta ir sprogsta ant žemės pliūptelint skaisčioms liepsnoms. Per kitas tris minutes toks pat likimas ištinka dar keturis sovietų bombonešius. Tą dieną mūsų sektoriuje buvo numušti 74 sovietų lėktuvai.

Vakar atkako pirmieji „tigrai" ir išsidėstė plačia linija už mūsų sektoriaus. Tai ramina, nes raudonieji savo pusėje irgi telkia tankų dalinius. Frontas plyšta nuo visokiausių kalibrų ir dydžių prieštankinių patrankų gausos.

Mes ramūs ir kupini pasitikėjimo, nes žiema baigėsi, o saulė priklauso tik mums.

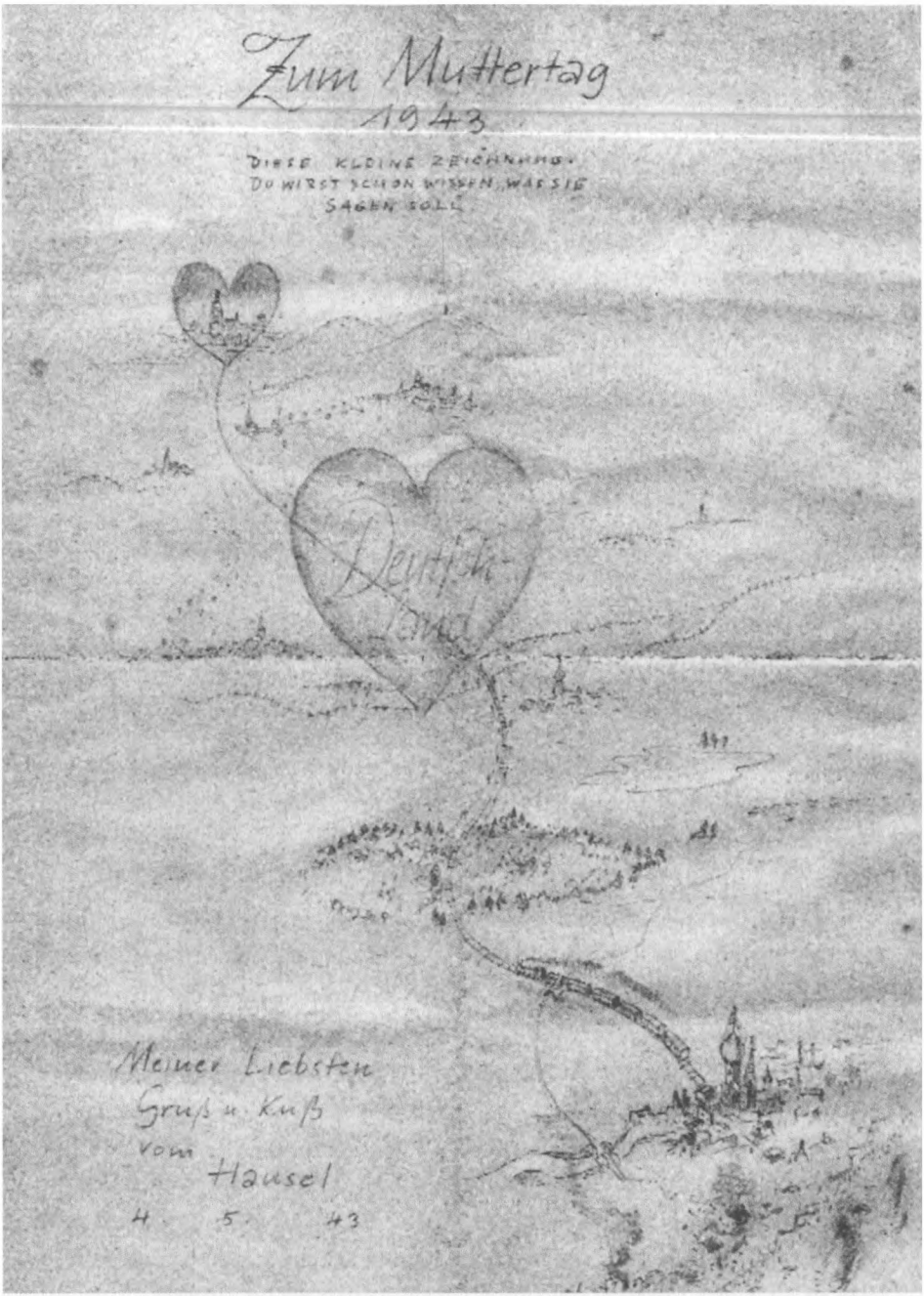

1943 m. Motinos diena: „Šis piešinukas. Tu jau žinosi, ką jis reiškia. Mano Mylimiausiajai sveikinimai ir bučinys nuo Hansel. 1943 m. gegužės 4 d.“

Redaktoriaus pastaba

Hanso Roto trečiasis ir paskutinis dienoraštis baigiasi iki jo atostogų likus kelioms savaitėms. Tad jis tikriausiai nesudalyvavo kulminaciniame Kursko mūšyje, prasidėjusiame 1943 m. liepos 5-ąją. Kurske, didžiausiame istorijoje tankų mūšyje, įtraukusiame du milijonus karių, sovietai pagaliau įrodė galį atlaikyti vokiečių puolimą geru oru. Nuo tos akimirkos strateginė iniciatyva Rytuose perėjo į sovietų rankas, o vokiečiai galėjo tik bandyti uždelsti įsiveržimą į Europą, sykiu stengdamiesi atsispirti Vakarų sąjungininkams, besiveržiantiems į Vokietijos okupuotas teritorijas iš jūros.

Hanso Roto kariniai išgyvenimai po šio trečiojo dienoraščio, kuris baigiasi 1943 m. gegužę, nežinomi, bet galimas daiktas, kad jis rašė ketvirtąjį dienoraštį, kai žuvo. Nors ir menka, yra galimybė, kad tie užrašai dar bus atrasti.

Tolesniuose puslapiuose pateikiamais dokumentais tik patvirtinama, jog jis išgyveno dar vienus metus. OKH oficialioje pažymoje žmonai Rozel pranešama, kad jos vyras dingo be žinios 1944 m. birželio 25 d.

Tuo metu 299-oji pėstininkų divizija buvo armijų grupės „Centras" fronto linijoje į pietryčius nuo Vitebsko. Ankstesniais metais kautynės daugiausia rutuliodavosi pietų ruože, todėl vokiečiai tikėjosi, kad sovietai atnaujins puolimą kaip tik ten. Tačiau pastarieji, pasinaudodami didesniu mobilumu, kurį lėmė iš Vakarų gautas motorizuotas transportas bei kitos atsargos, slapta perkėlė puolimo ašį į centrinį frontą.

1944 m. birželio 22-ąją, Vokietijos įsiveržimo trečiųjų metinių dieną, sovietai netikėtai pradėjo milžinišką puolamąją operaciją „Bagrationas", pralaužusią vokiečių fronto liniją. Vokiečių metraščiuose katastrofa tiesiog vadinama „armijų grupės „Centras" sunaikinimu". Iš pusės milijono kareivių, centriniame fronto ruože susidūrusių su pustrečio milijono puolančių sovietų, vokiečių kariuomenė neteko 350 tūkst.

299-oji pėstininkų divizija buvo viena iš pirmųjų vokiečių formuočių, per kurias persirito ta nenumaldoma jėga. Tiek daug kartų iš mirties nagų ištrūkęs Hansas Rotas pražūties šįkart tikriausiai nebeišvengė. Oficialioje OKH pažymoje žmonai Rozel konstatuojama, kad jis nuo 1944 m. birželio 25-osios laikomas *vermisst* [dingęs be žinios].

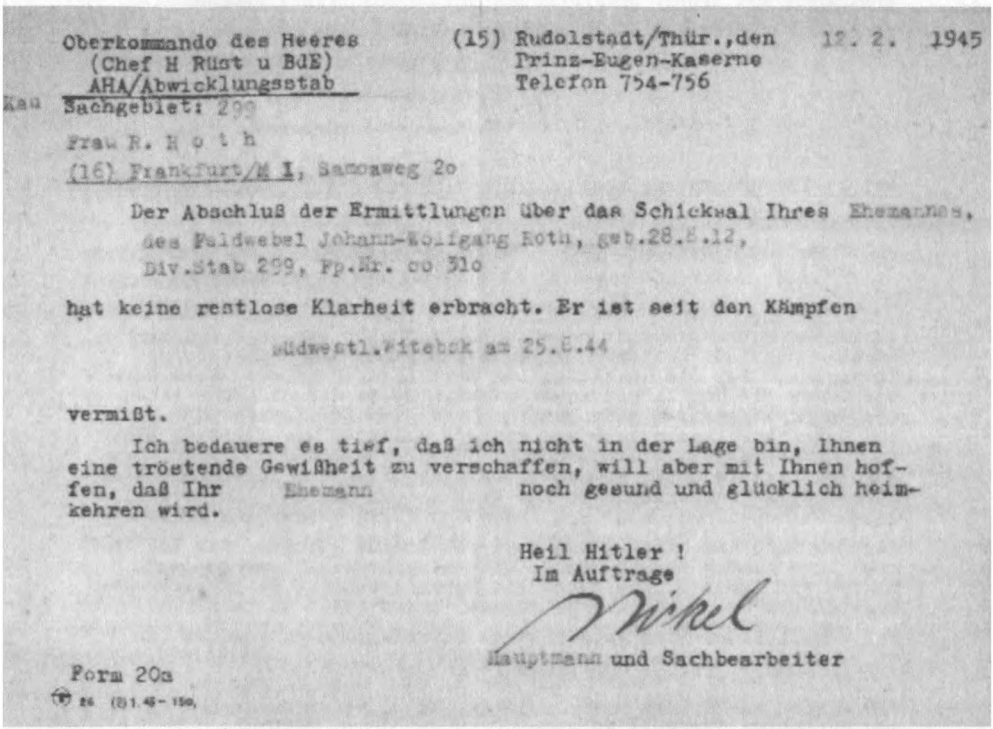

Oberkommando des Heeres
(Chef H Rüst u BdE)
AHA/Abwicklungsstab

(15) Rudolstadt/Thür., den 12. 2. 1945
Prinz-Eugen-Kaserne
Telefon 754-756

Kau Sachgebiet: 299

Frau R. R o t h
(16) Frankfurt/M I, Samoaweg 2o

Der Abschluß der Ermittlungen über das Schicksal Ihres Ehemannes, des Feldwebel Johann-Wolfgang Roth, geb.28.8.12, Div.Stab 299, Fp.Nr. oo 31o

hat keine restlose Klarheit erbracht. Er ist seit den Kämpfen

südwestl.Witebsk am 25.8.44

vermißt.

Ich bedauere es tief, daß ich nicht in der Lage bin, Ihnen eine tröstende Gewißheit zu verschaffen, will aber mit Ihnen hoffen, daß Ihr Ehemann noch gesund und glücklich heimkehren wird.

Heil Hitler !
Im Auftrage

Nickel

Hauptmann und Sachbearbeiter

Form 20a
26 (8) 1.45 - 150,

Oficiali pažyma autoriaus žmonai Rozel, kad jos vyras dingo be žinios pietvakariuose nuo Vitebsko 1944 m. birželio 25 d.

DEUTSCHES ROTES KREUZ

IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND

SUCHDIENST MÜNCHEN

DRK-SUCHDIENST 8 MÜNCHEN 40 INFANTERIESTRASSE 7a

Frau
Rosa Roth
Frankfurt/M.
Johanna Kirchnerstr. 20

UNSER ZEICHEN: N 4 a -12 TAG:
(IM ANTWORTSCHREIBEN NICHT VERGESSEN)

Betr.: Ihr Suchantrag nach Johann Wolfgang R o t h, geb.28.8.12, in Hanau/M.

Sehr verehrte Frau Roth,

im Rahmen unserer Nachforschungen wurden alle uns zugegangenen Angaben und Informationen über das Schicksal Ihres Angehörigen überprüft. Über die individuellen Ermittlungen hinaus haben wir besonders die Möglichkeit untersucht, ob der Verschollene in Gefangenschaft geraten sein könnte. Dabei ist den Kampfhandlungen, bei denen Ihr Angehöriger und weitere Soldaten der gleichen militärischen Einheit vermißt wurden, genau nachgegangen worden. Das Ergebnis ist in einem Gutachten festgehalten, das Ihnen Aufschluß über unsere Nachforschungen und Einblick in die für den Verschollenen entscheidend gewordene Phase des Kriegsgeschehens gibt.

Wird am Ende der Darstellung auch der Schluß gezogen, daß Ihr Angehöriger zu den Opfern des 2. Weltkrieges gezählt werden muß, hoffen wir dennoch, Sie durch die Bekanntgabe des Nachforschungsergebnisses von jahrelang ertragener Ungewißheit zu befreien.

Der Verschollene wird nach unseren Unterlagen noch gesucht von

./.

Wir dürfen an Sie die Bitte richten, dem/der/den Suchenden von dem Gutachten Kenntnis zu geben.

Für Ihre freundliche Mithilfe bedanken wir uns herzlich.

Mit vorzüglicher Hochachtung

Anlage:
1 Gutachten
1 Empfangsbestätigung
1 Merkblatt

M. Heinrich
Direktor

FERNRUF: SAMMEL-NR. (089) 18 80 31 · FERNSCHREIBER: 05 23 877 · POSTSCHECK: MÜNCHEN 651 00
BANKEN: LANDESZENTRALBANK MÜNCHEN KTO. 700 019 14 · BAYER. VEREINSBANK MÜNCHEN, ZWEIGST. AM NORDBAD, KTO. 900 705

XII.69

Vokietijos Raudonojo Kryžiaus pokarinė pažyma Rozel, kad apie jos vyro likimą nieko nežinoma

5 2UR III.345/5o

(5)

Beschluss.

Der Graphiker Johann R o t h
geboren am 28.8.1912 zu Hanau am Main
zuletzt wohnhaft in Frankfurt am Main, Johanna Kirchnerstrasse 2o
wird für tot erklärt und der Zeitpunkt des Todes auf den 25.Juni 1944
festgestellt.
Die Entscheidung ergeht kostenfrei und wird nach Ablauf der einmonatigen Beschwerdefrist nach Veröffentlichung in der Verschollenheitsliste rechtskräftig.

Gründe.

Frau Rosa R o t h geb. Wolff, Frankfurt am Main, Johanna Kirchnerstrasse 2o
hat als Ehefrau
die Todeserklärung des oben Genannten beantragt.
Der Antrag ist gem. §§ 1 Abs. 1, 3-7, 14-16, 18 des Verschollenheitsgesetzes vom 7.1o.39 und dem hess. Gesetz v. 6.7.48 zulässig und begründet.
Durch eidesstattliche Versicherung der Antragstellerin vom 3.8.195o
sowie durch Nachricht der Abwicklungsstelle vpm 11.7.195o
ist glaubhaft gemacht, dass der oben Genannte als Angehöriger der deutschen Wehrmacht am Kriege teilgenommen hat, im Gefahrengebiet vermisst worden und seitdem verschollen ist.
Die Auskunft der Abwicklungsstelle der deutschen Dienststelle zur Benachrichtigung der nächsten Angehörigen von Gefallenen der ehemaligen deutschen Wehrmacht in Berlin-Zehlendorf hat vorgelegen.
Das Aufgebot ist durch Bekanntmachung in der Verschollenheitsliste A Nr. 1o18 am 1.9.195o veröffentlicht worden.
Vom Leben des Verschollenen ist bis zu dem auf den 23.1o.5o festgesetzten Zeitpunkt keine Nachricht bei Gericht eingegangen.
Als Zeitpunkt des Todes war gemäss § 9 Abs. 3b des Versch. Ges. der vermissten tag festzustellen.
Die Kostenentscheidung beruht auf der Verordnung v. 4.1o.49 (R.G.Bl. I S. 194 und der VO. des hess. Justizministers v. 17.9.49 Just. Min. Bl. Nr. 19).

Frankfurt am Main, den 23. Oktober 195o
Amtsgericht Abteilung 52
gez: Dr. v. Wüllerstorff, Amtsgerichtsrat
Ausgefertigt:
Justizangestellte als Urkundsbeamtin der Geschäftsstelle des Amtsgerichts Abteilung 52

AMTSGERICHT FRANKFURT AM MAIN

Der Beschluß ist rechtskräftig.
Frankfurt (Main), den 14. 12. 1950
Geschäftsstelle des Amtsgerichts
Abteilung 5. Justizinspektor

Frau Rosa R o t h
Frankfurt Main
Johanna Kirchnerstr. 2o

1950 m. Vokietijos Federacinės Respublikos pažyma, patvirtinanti, kad Hansas Rotas dingo be žinios kare

Tolesniam skaitymui

Carrell, Paul. *Hitler Moves East, 1941–1943.* Winnipeg, CA: J. J. Fedorowicz Publishing, 1991.

Einsiedel, Heinrich, Graf von. *The Onslaught: The German Drive to Stalingrad.* New York: W. W. Norton & Co., 1984.

Glantz, David M. *Kharkov 1942: Anatomy of a Military Disaster.* Rockville Centre, NY: Sarpedon Publishers, 1998.

Guderian, Heinz. *Panzer Leader.* New York: E. P. Dutton & Co., 1952.

Hoyt, Edwin P. *Hitler's War.* New York: McGraw Hill, 1979.

Lemay, Benoit. *Erich von Mastein: Hitlers Master Strategist.* Philadelphia: Casemate Publishers, 2010.

Manstein, Erich von. *Lost Victories.* Novato, CA: Presidio Press, 1982.

Meyer, Kurt. *Grenadiers.* Winnipeg, CA: J. J. Fedorowicz Publishing, 1994.

Mitcham, Samuel W., Jr. *The Men of Barbarossa: Commanders of the German Invasion of Russia, 1941.* Philadelphia: Casemate Publishers, 2009.

Niepold, Gerd. *Battle for White Russia: The Destruction of Army Group Centre, June 1944.* London: Brassey's, 1987.

Seaton, Albert. *The Battle for Moscow.* New York: Sarpedon Publishers, 1993.

Warlimont, Walter. *Inside Hitler's Headquarters, 1939–45.* Novato, CA: Presidio Press, 1990.

Zhukov, Georgi K. *Marshal Zhukov's Greatest Battles.* (Ed. and with commentary by Harrison Salusbury.) New York: Harper & Row, 1969.

Knygoje gyvai vaizduojamas Vermachto karininko gyvenimas ikikarinėje Vokietijoje, autoriaus išgyvenimai įvairiose Antrojo pasaulinio karo arenose: Lenkijoje, Prancūzijoje, Rusijoje, Šiaurės Afrikoje, Normandijoje, paskutinėmis karo dienomis prie Berlyno.

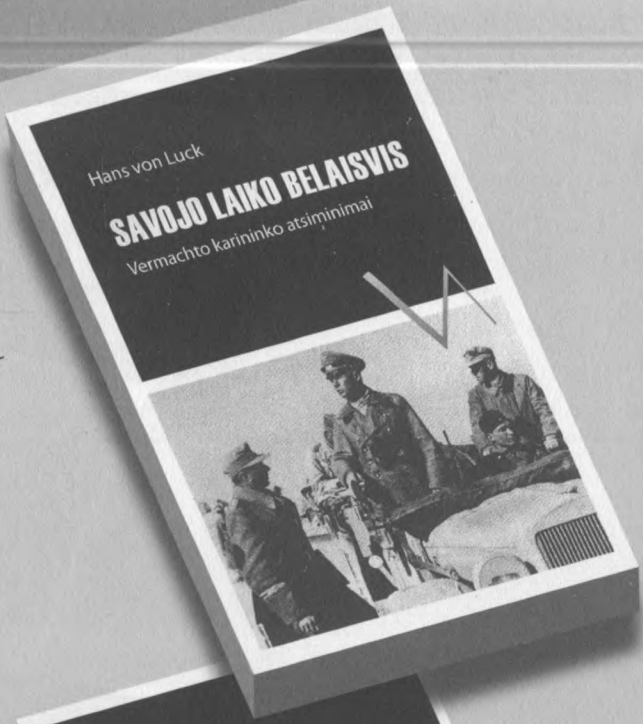

Jungtinių Valstijų 1-osios jūrų pėstininkų divizijos kario atsiminimuose atskleidžia nepagražintas ir autentiškas grumtynių su japonais Ramiojo vandenyno salose Antrojo pasaulinio karo metais vaizdas. Atsiminimai paremti dienoraščiu, kurį autorius rašė su savimi nešiotos Biblijos paraštėse. Kritikų ši knyga laikoma kone pačiais geriausiais atsiminimais apie Ramiajame vandenyne siautusius mūšius su japonais.

Vermachto karininkas vaizduoja savo ir 132-osios pėstininkų divizijos kovos kelią Rytų fronto arenose – Kryme, prie Leningrado, Kurše.

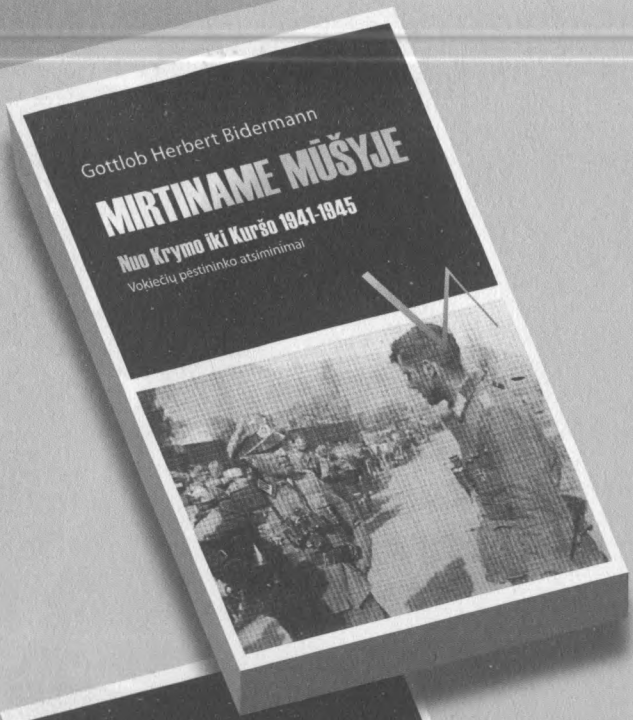

Britų 3-iojo parašiutininkų bataliono žvalgybos, arba patrulių, būrio karys pasakoja apie savo išgyvenimus Afganistano Helmando provincijoje. 2006 metais 3-iojo parašiutininkų bataliono kovos grupei teko užduotis atkovoti iš talibų šios provincijos sritį, apimančią Nov Zado, Musa Kalos, Sangino ir Gereško miestus.

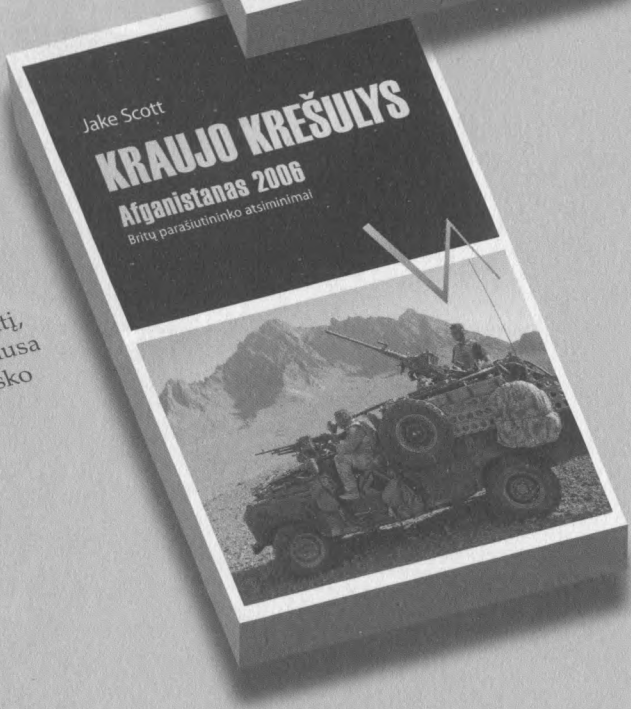

Jauno amerikiečių kulkosvaidininko beletrizuotuose atsiminimuose gyvai atsiskleidžia kareivio gyvenimas Vietname 1968 metais. Skaitytojas lydi nedidelį jūrų pėstininkų būrį, be pabaigos klajojantį po džiungles ir ieškantį Vietkongo partizanų.

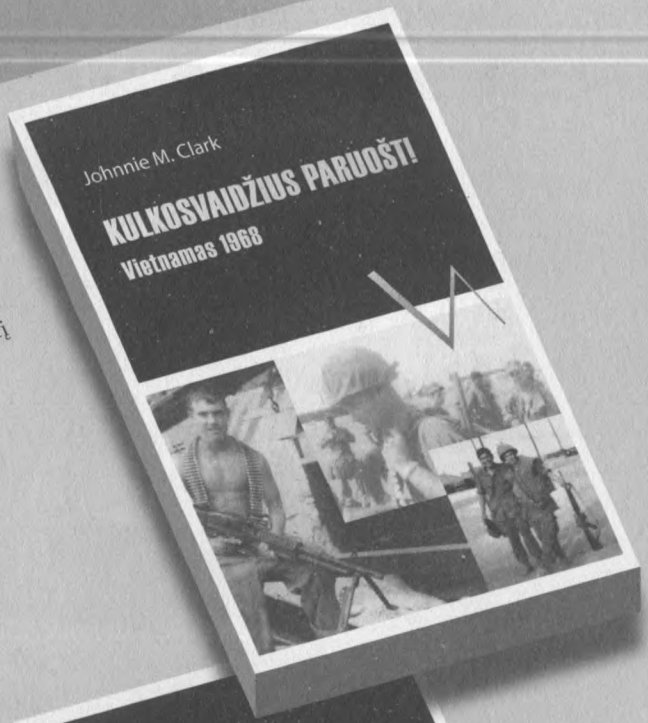

Knygoje patraukliai, išsamiai ir protarpiais šmaikščiai pasakojama apie Vokiečių Afrikos korpuso ir britų 8-osios armijos grumtynes Šiaurės Afrikoje 1941–1942 m. Aprašinėjami ne tik kovos veiksmai, bet ir stengiamasi objektyviai bei kritiškai įvertinti Romelio asmenybę.

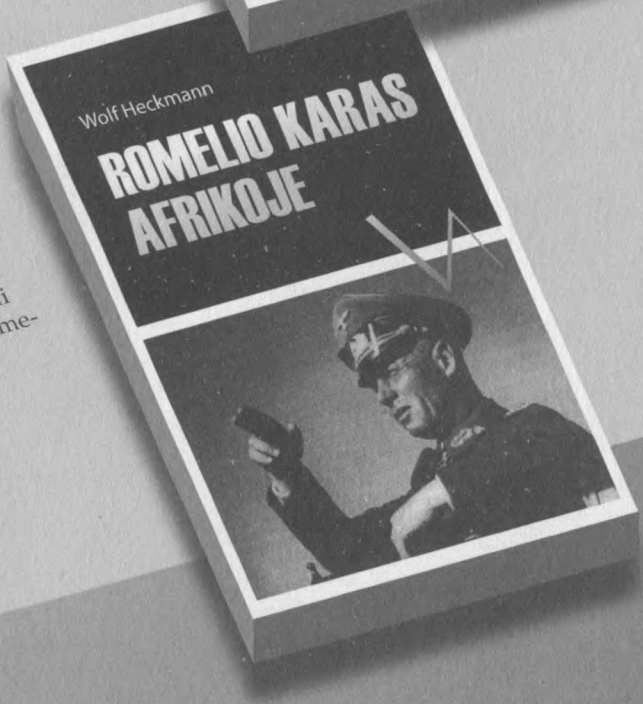

Vermachto snaiperio akimis knygoje tiesiai ir nepagražintai perteikiama slogi ir nuožmi Rytų fronto 1943–1945 m. tikrovė. Knyga gimė iš kelis mėnesius trukusių interviu su vienu geriausių vokiečių snaiperių Zepu Alerbergeriu, karo pabaigoje apdovanotu Riterio kryžiumi. Pasak autoriaus, „vienas iš geriausių šio amato atstovų" „ilguose pokalbiuose su biografu paliudijo savo karo istoriją, kad primintų ypatingą karo tikrovės briauną ir, trokšdamas įspėti, parodytų tikrąjį karo veidą, koks pažįstamas fronto pėstininkams".

Knygoje prieš skaitytojo akis įspūdingai atsiskleidžia dvidešimt mėnesių trukusio mūšio dėl Faludžos 2003–2004 m. Irake panorama. Kruvinos kautynės Irako miestų gatvėse, naujojo Irako ir Baltųjų rūmų politinės vingrybės, amerikiečių klaidos okupavus Iraką 2003 m. – visa perteikiama lengvu, elegantišku stiliumi.

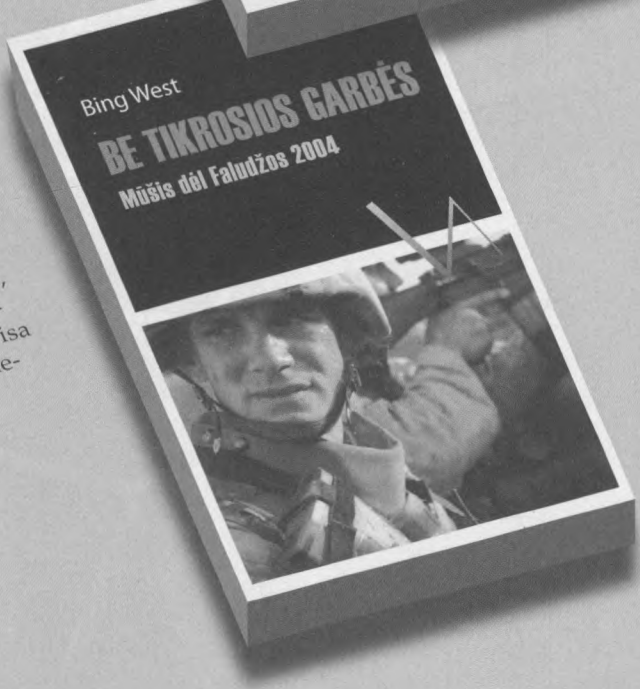

Knygoje pateikiami vokiečių kareivio, dalyvavusio „Barbarosos" operacijoje ir vėlesniuose Rytų fronto mūšiuose, dienoraščiai. Autorius, 299-osios pėstininkų divizijos prieštankinio bataliono (Panzerjägerabteilung) žvalgybos būrio grandinis, vėliau feldfebelis, 1941 m. kovėsi prie Kijevo, 1941–1942 m. žiemą – Obojano apylinkėse, 1942 m. – Voroneže, prie Oriolo ir Kursko. Dienoraščiuose atsispindi eilinio vokiečių kareivio mąstysena ir jausmai, puikiai atsiskleidžia kovos veiksmų intensyvumas Rytų fronte.

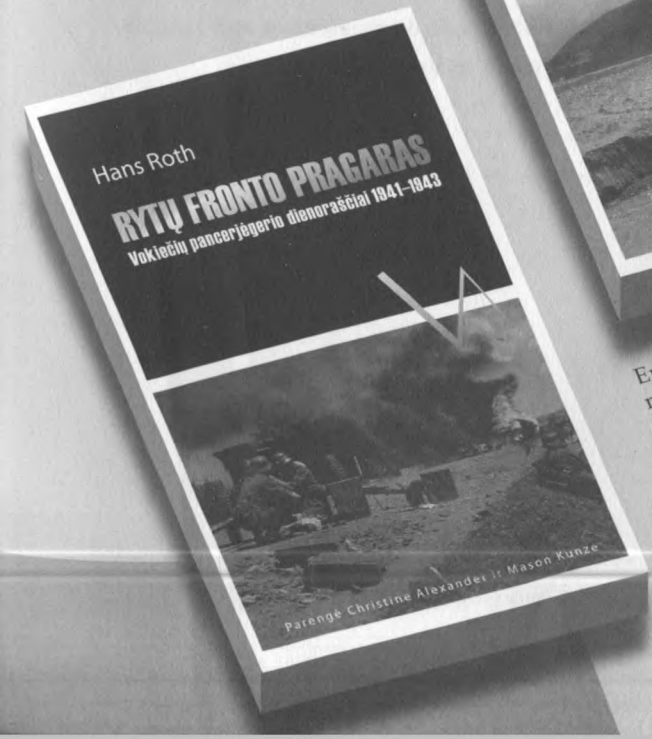

Šiuose įspūdinguose atsiminimuose Vietnamo karas atsiskleidžia iš trejopos perspektyvos: mat per trejus savo karinės tarnybos Vietname metus autorius buvo oro desantininkas, katerio kulkosvaidininkas ir reindžeris. Savo akimis įsitikinęs klaidinga ir nevaisinga amerikiečių taktika naršyti po džiungles dideliais daliniais nuolat netenkant kovos draugų, autorius, norėdamas išvengti kone tikros pražūties, pereina tarnauti į upių katerių pajėgas. Vėliau atsiduria tarp reindžerių, taikančių prieš šiaurės vietnamiečius ir vietkonginininkus partizaninę taktiką: šešių vyrų komandos kelioms dienoms reguliariai nuleidžiamos priešo užnugarį medžioti priešų džiunglė

Ernestas Kuckailis, pirmojo specialiųjų pajėgų eskadrono „Erelis-02" Afganistane ryšininkas-kulkosvaidininkas, Irako Karo akademijos instruktorius, Žvalgų mokyklos kovinio rengimo instruktorius, Sausumos pajėgų Juozo Lukšos mokymo centro snaiperių ir taikliųjų šaulių rengimo ekspertas pirmoje knygoje apie pirmąją atkurtos Lietuvos kariuomenės kovinę misij savo patirtį Afga-

VOX ALTERA

Įsigykite Vox altera 13 knygų kolekciją tik už 185,- Lt.
Kreiptis tel. +3706 8307505, arba el. p. info@voxaltera.lt
Rinkinių kiekis ribotas

Lietuvių skaitytojui pateikiamuose Vermachto 24-osios tankų divizijos kareivio atsiminimuose sukrečiamai atsiskleidžia karas, kokį per Antrąjį pasaulinį karą Rytų fronte patyrė vokiečių eiliniai ir puskarininkiai. Buvęs kulkosvaidininkas pasakoja, ką išgyveno kaudamasis prie Stalingrado ir Nikopolio placdarme, purvo klampyne traukdamasis per Ukrainą ir grumdamasis Rumunijoje, Lenkijoje bei Rytprūsiuose.

Raudonoji armija, panorusi pakartoti vokiečių žaibo karą Lenkijoje ir nesitikėjusi rimtesnio pasipriešinimo, Suomijoje atsidūrė tikrame šalčio ir speigo pragare. Iš pradžių sustabdyti Karelijos sąsmaukoje ir patyrę ne vieną gėdingą pralaimėjimą apsnigtuose miškuose palei daugiau negu tūkstančio kilometrų ilgio rytinę sieną, sovietai tik milžiniškų netekčių kaina privertė suomius atsisakyti dalies savo žemių.

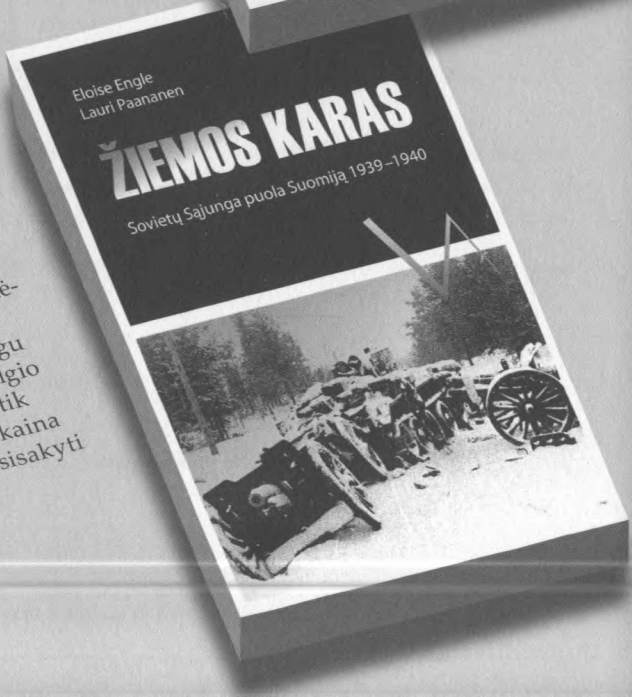

Knygoje pateikiami vokiečių kareivio, dalyvavusio „Barbarosos“ operacijoje ir vėlesniuose Rytų fronto mūšiuose, dienoraščiai. Autorius, 299-osios pėstininkų divizijos prieštankinio bataliono (Panzerjägerabteilung) žvalgybos būrio grandinis, vėliau feldfebelis, 1941 m. kovėsi prie Kijevo, 1941–1942 m. žiemą – Obojano apylinkėse, 1942 m. – Voroneže, prie Oriolo ir Kursko. 1944 m. birželio 25 d. dingo be žinios per sovietų puolamąją operaciją „Bagrationas“, pralaužusią armijų grupės „Centras“ fronto liniją. Dienoraščius ilgą laiką saugojo jo brolis. Šiam mirus, jie buvo atrasti ir perduoti autoriaus žmonai Rozel, kuri juos patikėjo savo vienintelei dukrai, po karo emigravusiai į Jungtines Valstijas. Dienoraščius publikuoti anglų kalba parengė Hanso Rotho anūkai.

Apžvalgininkų nuomone, dienoraščiai vertingi dėl autentiškumo, mat autorius po karo neturėjo galimybės jų pakupiūruoti, pakoreguoti ar išplėtoti. Juose atsispindi paprasto vokiečių kareivio mąstysena ir jausmai, puikiai atsiskleidžia kovos veiksmų intensyvumas Rytų fronte.

ISBN 978-609-8088-03-8